

NIIN & NÄIN

filosofinen aikakauslehti nro 63 talvi 4/2009

Pääkirjoitus

3 Tere Vadén & Jarkko S. Tuusvuori, **Pääkirjoitus**

n & n -haastattelu

6 Tere Vadén, **Haastattelussa elämänfilosofi**
Lasse Nordlund

Ulkomaailman kirjeenvaihtajat

14 Michel Onfray, **Filosofia kurjistuu**
20 Chuck Dyke, **John Fordin westerneistä**

Kolumni

28 Ava Numminen, **Kuka hyvänsä soi**

Ölly on kuollut jumala

30 Tere Vadén, **Fillarilla**
34 Gustav Meyrink, **Petroolia, petroolia**
38 Antti Salminen, **Potlatchista katastrofin**
46 Tere Vadén, **EROEI-periaate ja kapitalismi**
55 Gail Tverberg, **Öllyvisa**
59 Antti Salminen, **Öljymiehen haastattelu**
64 Ilona Hongisto, **Tankkerin kyydissä**

Kolumni

66 Anna Lahelma, **Muista hengittää!**

Anarkia

68 David Graeber, **Käänteinen vallankumous**
80 Mikko Pelttari, **Omalakiset ohimenevyudet**

81 Ketkä ikinä, **Dödö pois kinalosta**

82 Markus Hannila, **Stirnerin yksittäisestä**

90 Ville Lähde, **Onko utopiasosialismi käsite**

92 Antti Salminen, **Landauer vs. valtio**

96 Antti Virnes, **Kropotkinin jäljillä**

97 Ville Lähde, **Hennes & Hans**

99 Tapani Kilpeläinen & Jarkko S. Tuusvuori,
Haastattelussa Martin Breugh

Otteita ajasta

100 Jouni Avelin & Tapani Kilpeläinen, **Lehtileikkeitä**

101 Tuusvuori, Vadén, Salminen, **Otteita ajasta**

105 Jaakko Belt, **Kirjallisuusseminaarissa**

106 Tarja Laukkanen, **Kesäkoulussa**

107 Sami Simola, **Dante-kinkereissä**

109 Juha Savolainen & Rebecca Cingi,
Filo-olympialaisissa

Kirjat

110 Tapani Kilpeläinen, **Lessing & kissat**

112 Maijastina Kahlos, **Filosofia parantaa**

114 Sami Simola, **Väitös Heideggerista**

116 Mianna Meskus, **Sosiaalinen konstruktivismi**

118 Heini Hakosalo, **Biovallan uudet kujeet**

120 Mika Hannula, **Pragmatismi ja elämismaailma**

122 Antti Salminen, **Väitös Blanchot'sta**

124 Janne Kurki, **KELA jyrähtää**

NIIN & NÄIN

OSOITE *niin & näin* – filosofinen aikakauslehti
PL 730, 33101 Tampere

PÄÄTOIMITTAJAT

Jarkko S. Tuusvuori
Tere Vadén, paatoimittaja@netn.fi

TOIMITUSSIIHTEERI

Tuukka Tomperi, toimitus@netn.fi

ARTIKKELITOIMITTAJA

Ville Lähde, artikkelit@netn.fi

KIRJA-ARVOSTELUT

Jukka Mikkonen, arviot@netn.fi

TOIMITTAJAT

Mervi Ahonen, mervi@mao.fi
Hanna Hyvönen, hanna.hyvonen@iki.fi
Tapani Kilpeläinen, tapani.kilpelainen@kolumbus.fi
Petri Koikkalainen, petri.koikkalainen@ulapland.fi
Mikko Pelttari, mikko.pelttari@uta.fi
Antti Salminen, antti.e.salminen@uta.fi
Sami Syrjämäki, sami.syrjamaki@uta.fi

KUVATOIMITUS

Hanna Hyvönen & Jarkko S. Tuusvuori

ULKOASU

Mirkka Hietanen, mirkka.hietanen@voima.fi

TOIMITUSNEUVOSTO Antti Arnkil, Saara Hacklin, Heini Hakosalo, Kaisa Heinlahti, Ilona Hongisto, Julia Honkasalo, Hannele Huhtala, Antti Immonen, Olli-Jukka Jokisaari, Kimmo Jylhä, Ritta Koikkalainen, Katve-Kaisa Kontturi, Inkeri Koskinen, Kaisa Luoma, Yrsa Neuman, Tuukka Perhoniemi, Sami Pihlström, Olli Pyyhtinen, Juuso Rahkola, Markku Roinila, Petri Räsänen, Milla Tiainen ja Milla Törmä

TILAUKSET Kestotilaus 12 kk 37 euroa, ulkomaille 41 euroa. Välittäjän kautta lisämaksu. Kestotilaus jatkuu uudistamatta, kunnes tilaaja sanoo irti tilauksensa tai muuttaa sen määräaikaiksi. Määräaikaistilaus 41 euroa.

niin & näin ilmestyy neljä kertaa vuodessa.

TILAUS- JA OSOITEASIAT
040-721 48 91, tilaukset@netn.fi

ILMOITUKSET Mervi Ahonen, 040-721 48 91, ilmoitukset@netn.fi

ILMOITUSHINNAT 1/1 sivu 400 euroa, puoli sivua 250 euroa, 1/4 sivua 160 euroa. Värillisiä sisäisivuilla +25%. Takaisäkansi 550 euroa, takakansi/etusisäkansi 650 euroa (sis. väri)

MAKSUT ps-tili 573274-251814

JULKAISIJA & KUSTANTAJA
Eurooppalaisen filosofian seura ry

ISSN 1237-1645

16. vuosikerta

PAINOPAikka Vammalan Kirjapaino Oy

Kultti ry:n jäsen

TÄMÄN NUMERON KIRJOITTAJAT

Jouni Avelin, kustannustoimittaja, Turku, **Jaakko Belt**, fil. yo, Tampere, **Rebecca Cingi**, kansallisen järjestelytoimikunnan IPO-sihtööri, **Chuck Dyke**, filosofian professori, Temple University, USA, **David Graeber**, antropologian professori, Goldsmiths, Lontoon yliopisto, **Heini Hakosalo**, FT, Suomen Akatemian tutkijatohtori, Oulun yliopisto, **Markus Hannila**, Orivesi, **Mika Hannula**, kuvataiteen tutkimuksen professori, Göteborgin yliopisto, **Ilona Hongisto**, tutkija, mediatutkimus, Turun yliopisto, **J. K. Ihalainen**, Siuro, **Maijastina Kahlos**, latinan kielen ja Rooman kirjallisuuden dosentti, Helsinki, **Tapani Kilpeläinen**, **Janne Kurki**, estetiikan dosentti, Helsinki, **Anna Lahelma**, VTM, Helsinki, **Tarja Laukkanen**, hallintotieteiden yo, Helsinki, **Ville Lähde**, FT, Tampereen yliopisto,

Mianna Meskus, tutkijatohtori, sosiologian laitos, Helsingin yliopisto, **Gustav Meyrink** (1868–1932), wieniläinen kirjailija, **Ava Numminen**, musiikin tohtori, psykologi, laulunopettaja; hoitolaistosten kulttuuritoiminnan edistämisen läänintaiteilija, Uusimaa, **Michel Onfray**, ranskalainen filosofi, Caenin kansanyliopiston ja Argentinan makuasiain kansanyliopiston alkuunpanija ja opettaja, **Mikko Pelttari**, Tampere, **Antti Salminen**, tutkija, Tampere, **Juha Savolainen**, Suomen IPO-delegaationjohtaja ja olympiajoukkueen valmentaja, **Sami Simola**, kirjallisuustieteen jatko-opiskelija, **Jarkko S. Tuusvuori**, Helsinki, **Gail Tverberg**, aktuaari, Atlanta, USA, **Tere Vadén**, yliassistentti, Infim, Tampereen yliopisto, **Antti Virnes**, teol. yo.

KIRJOITTAJALLE

Tarjoa suomen- tai ruotsinkielisiä artikeli-, essee-, puheenvuoro-, suomennos-, arvostelu- tai muita käsikirjoituksia lehdessä julkaistavaksi. Tieteellisissä artikkeleissa lehti noudattaa *referee*-menettelyä: toimituksen lisäksi ainakin yksi ulkopuolinen asiantuntija arvioi käsikirjoituksen.

Artikkelin ihannepituus on 31 500 merkkiä välilyönteineen (yli 45 000 mv on liian pitkä), kirja-arvostelun 7 500. Lähetä käsikirjoitus toimitukselle sähköpostin rtf-liitetiedostona. Liitä saatteeseen nimi, osoite, sähköpostiosoite ja puhelinnumero sekä tekijätiedot kirjoittajaluetteloa varten.

Älä muotoile tekstiä (ei tyylimäärittelyä, sarkaimia, rivien keskittämistä tai tasausta, tavutusta eikä lihavoitinta). Vain otsikot, kappalejaot, kursivoinnit ja viitteet ovat mahdollisia muotoiluja. Laadi artikkeliin ingressi ja alalukuotsikot. Jos haluat lainauksen erillisenä sisennyksenä, kirjoita se omaksi kappaleekseen lainausmerkkien sisään ilman sisennystä tai sarkainta. Kursivoi teosnimet ja vieraskieliset termit.

Käytä vain numeroituja (1, 2, ...) loppuviitteitä, ei ala-eikä teksti- tai sisäviitteitä. Ilmoita viitteessä kirjoittajan nimi, vuosiluku ja sivunumerot (Nussbaum 2007,

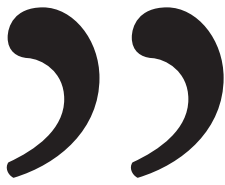
14–15). Merkitse kirjallisuusluetteloon kirjoittajan suku- ja etunimi, teoksen nimi, kustantaja, kustantajan kotipaikka ja teoksen ilmestymisvuosi: kirjannimi kursiivilla, artikkelin kursiivilla ja lainausmerkeillä. Lehtiartikkelista ilmoita julkaisun nimi, numero, vuosi ja sivut. Mainitse käännoksista myös alkuteoksen nimi, ilmestymisvuosi ja kääntäjä. Viitteissä ja lähdeluettelossa on, toisin kuin leipätekstissä, hyvä käyttää lyhenteitä (mm., esim., ks., vrt.). Esimerkiksi:

Simmel, Georg, Eräistä filosofian nykiongelmista (Über einige gegenwärtige Probleme der Philosophie, 1912). Suom. Olli Pyyhtinen. *niin & näin* 4/06, 42–45.

Visions of Value and Truth. Under-standing Philosophy and Literature. Toim. Floora Ruokonen & Laura Werner. Acta Philosophica Fennica, Vol. 79. Societas Philosophica Fennica, Helsinki 2006.

Laita kysymykset tai huomautukset saateviestiin, kaaviot tai taulukot erilliseen tiedostoon. Tarkemmat muotoiluohjeet saa pyydettäessä.

Hyväksytyt kirjoitukset voidaan julkaista samalla tai myöhemmin myös lehden verkkosivuilla.

Sama se, mitä joudut tekemään, kunhan nappaat hänet.” Kuka antoi päähenkilölle oikeuden voimatoimiin elokuvassa *Näkymätön vihollinen* (1992)? Lääkärivaimo, äiti. ”Olen iloinen siitä, että ne paskiaiset kuolivat.” Kuka antoi siunauksensa konnien ampumiselle *NYPD Bluen* III kauden (1995–96) avainjaksossa? Päähenkilön piirisyyttäjävaimo, äiti. Sankarimiehen toiminnan oikeuttavat moderneissa viihdetragedioissa parantamistaidon ja oikeudenkäytön jumalattaret tai *pietà*-madonnat.

Keskustelu filmi- ja peliväkivallasta ja sen mahdollisesta raaistavuudesta jauhaa tyhjää. Kysymys olisi asetettava tarkemmin. Sopii udella, onko kosto kaiken jännityselämystelyn välttämätön rakenneosa. ”Kostoa! Kostoa!” huutavat niin kapteeni Haddock kuin Kullervokin. Onko kostonhimo se tarinaa eteenpäintyöntävä luonnonvoima, jonka katsoja odottaa trillereissä lopulta muotoutuvan enemmän tai vähemmän sivilisoiduksi tai kultivoiduksi. Sikäli kuin elävä kuva unenkaltaisuuttaan on vaihtelevansyvyinen sukellus pois valvetajunnasta, elokuvien voi odottaa aina kertaavan jonkin tarinan itsetietoisuuden ja sosiaalisuuden synnystä.

Helsingin Sanomat pääkirjoitti 26. maaliskuuta 2003: ”Sotaa televisioruuduistaan seuraava, itse syvässä rauhassa elävä länsimaalainen tapaa olla kärsimätön.” Laajasti vastustetusta, väkisin aloitetusta sodasta toivottiin lyhyttä ja vähäveristä. Irakin piti jo olla romahtanut ja Saddamin vangittu. Esittikö *HS* subtiilia viihdekritiikkiä? Sodan vahtaja odotti kokoillanelokuvan, kuukauden westernin muotoa? Kaikki hyväksyivät, eripituisin hampain, että jotain Yhdysvaltain johto tekee syyskuun 2001 terrorimurhien jälkeen. Presidentiltä odotettiin vastatoimia. Jonkinlaista reaktiota. *Re-prisalia, re-quitahia, re-sponsea, re-taliationia, re-tortionia, re-tributionia* tai *re-vengea*. Bush tokaisi: ”Haluan oikeutta. Vanhassa lännessä luki julisteessa: ”Tahdotaan elävänä tai kuolleena.” Brittiläisen *The Independentin* Robert Fisk kiirehti päätelemään, että USA valitsi näin samalla mitalla maksamisen väärän tien, joka johtaa ”juuri Osama bin Ladenin valmistamaan tuhoon”. Lähi-idässä Fisk oli harjaantunut seuraamaan, mitä tapahtuu, kun pahaan vastataan koston oikeudenmukaisuuden sijasta.

Bush oli Teksasin kuvernöörinä ollut panemassa täytäntöön teloituksia. Hänen oikeuskäsitykseensä kosto sopi aivan arkisestikin. *HS:n* surkuttelu EU:n ja Naton yhtenäisyyden rapautumisesta oli tässä valossa outoa. Villin lännen oikeuskäsityksen ja kapitaalirangaistusoikeuden välinen ero on pienempi kuin kuolemanrangaistuksen vaalijoiden ja siitä erkaantuneiden välinen ero. *HS* kyllä pääkirjoitustuomitsi Yhdysvaltain hallinnon puoltolauseet kiduttamiselle. Muuten se opetti lukijoille moralisoimatonta keskittymistä strategiaan: tuli viileästi katsoa, mitä sodasta koituu kansainväliselle yhteisölle. Lisäksi annettiin huutia heppoiseen USA-toruiluun

sortuville: länsimaalaisuuden itsekritiikki leimattiin rutiinivaseemmistolaiseksi, fanaattis-pasifistiseksi pehmosokeudeksi ja tekopyhyydeksi. Heikki Aittokosken avulla piti havahtua YK:nkin ”sisäänrakennettuun moraalittomuuteen” (8/iii/03). Tomi Ervamaan neuvoin tuli tajuta ”Euroopan älymystökuppiloiden” ja ”muslimimaitten koraanikoulujen” muodostavan amerikanvastaisuuden akselin (27/x/03). Hirtehisesti Ervamaan, *Hesarin* kehaktiotaustaisen tähtikirjoittajan ja monipuolisimman ajattelijan, osaksi tuli kiitellä Yhdysvaltoja Afganistanin ”nopeasta sodasta” (18/xii/02).

Ehkä tunnekylläistä protestointia toppuuteltiin aiheellisestikin. Ja toivathan *HS*-pääkirjoitukset sodan alla ja aikana jatkuvasti esiin Bushin oikeutusyritysten epäonnistumisen. Mutta kun Jussi Vuotila puolusti sotaa ”tavallisten irakiläisten näkökulmasta” (19/iii/03), ilman Susanna Niinivaaran kolumneja lehden sodanvastaisuus olisi jäänyt tulkinnanvaraiseksi. Toki painettiin Irakin sotaa vastustavat Martti Koskenniemen yliö, Juha Sihvolan yleisönosastokirjoitus ja Eero Hämeenniemen kolumni. Mutta valitun linjan tähden sivuun jäivät yhdysvaltalainen oppositio ja vakava pohdinta sodan syistä.

Väkivallan vihollinen (1976) mainitaan usein kostoopperoiden nykyaikaisena perusteoksena. Siinä kaikki kontroversiellisuus on pinnassa. Hienostuneemmat *Etsijät* (1956) ja *Bravados* (1958) kertovat nekin kostonvimmasta, joka lopulta lakkaa, mutta niiden liikevoimana on halu kostaa. Ehkä vain viihde pystyy imemään itseensä alhaisimmatkin yllykkeet ja estämään niiden pahanlaatuisen pakkautumisen ja hallitsemattoman purkautumisen. Kummaa silti, että koko maailma katsoo viihtymisen nimessä, miten alleviivataan amerikkaa puhuvan miehen retaliaatio-oikeutta. Kuinka paljon tarpeessa ymmärtää ja seurata sivusta – tai puolustaa ja oikeuttaa – Irakin-sotaa oli mukana tunkua antaa kostonhimon saada täyttymyksensä?

Palkittu tv-sarja *NYPD Blue* esitti ykköskaudellaan, etsivä Kellyn suulla, että elämä suurkaupungissa ei ole mitään *High Noonia*. Pelolle ei pidä antaa valtaa, kaupunkia ei saa luovuttaa rikollisille. Aseeseen tarttuminen ei ollut yksilölle oikea ratkaisu, vaan voima piti luovuttaa poliisille, joka muuten koetti pysytellä poissa kansalaisten tieltä. *NYPD Blue* itse oli siirtämässä kaiken krimiviihteen painopistettä 80-lukulaisesta virnuilusta 90-lukulaiseen, yhä pintansa pitävään uusvakavuuteen. Edelleen joutuu tunnustamaan sarjan ansiot paitsi aikoinaan kohistussa vavahtelevassa kameratyössä, myös arkisuuden, estyneisyyden, vastuun, empatian ja toveruuden käsittelyssä. Livettiin kuitenkin menestyksen tullen kohti karikatyyristä hyvä-paha-kamppailua. Laatusarja alkoi yhä suoremmin ajaa koston asiaa. Kun kelmejä uhkailtiin vähän väliä ”pistoksella”, tuettiin kuvernööri Patakin 1995 läpi runnomaa lakia, joka salli jälleen kuolemanrangaistuksen New Yorkissa. Laajemminkin koulittiin: katsojissa oli vikaa, jolleivät he vääryyden koettuaan tunne vetoa vastata samalla mitalla.

Yhdysvaltalaisessa oikeusteoriassa on viime aikoina keskusteltu siitä, tulisiko rikosuhrien ja omaistensa kostonjanolla – ”arvoneutraalilla”, kenties moraalisoikeudenmukaisella tunteella – olla osansa tuomioiden määrittämisessä. Vastaavaa viktinologian otetta ja pyrkyä kalmokorvauksiin on nähty Suomessakin. Ajatuksena on pitää rangaistusvalta valtiolla, mutta päästää rikosuhrit uhriksi joutumisensa märehimisestä.

Monitorissa kerrottiin keväällä Ian McKeen tutkimuksista. Kostonhalu yhdistyi oikeistolais-perinteeseen auktoriteettiuskoon ja sosiaalisen hallitsevuuden asenteeseen. McKee psykologisoi, että anteeksiantamattomat ihmiset ovat tyypillisesti mahdin, arvovallan ja statuksen vaikuttamia kasvojen menettämisen pelkääjiä. Kosta haavoittavat saattavat sanoa hakevansa puhdistumista, mutta sosiaalipsykologiset kokeet näyttävät osoittavan, että kosto ei ole kustajalle suloinen. Kevin Carlsmith tulkitsee, että koston estyminen auttaa vähättelemään tapahtunutta ja jatkamaan elämässään eteenpäin, siinä missä kostamaan päässyt tapaa jäädä kiinni kostoonsa. Ernst Fehr in evoluutioarvaus kuuluu, että kosta on opittu luulemaan makeaksi, jotta oltaisiin valmiita uhraamaan oma hyvä olo yhteisön jouhevälle toiminnalle. Michele Gelfand taas huomauttaa, että *vendettaa* haeskellaan laajimmin siellä, minne lain valta ei yllä. Oikeudettomissa yhteisöissä esimerkiksi ”kunniamurhaajat” saavat eniten tukea vertaisiltaan.

Raamattu ja sanakirjat kuitenkin paljastavat kahden käsitteen limittäisyyden. Leo Zaibert onkin todistellut, että rangaistuksella ja kostolla ei ole sellaista eroa, johon suuri osa länsimaisesta ajatteluperinteestä on nojannut. *Punishment and Retribution* (2006) suomii Robert Nozickin viisikohtaista erottelua: kosto ei välttämättä seuraa vääryyttä, rangaistus seuraa; kosto on rajatonta, rankaiseminen ei; kosto on henkilökohtaisesti annettua, rankaisu ei; kostossa nautitaan toisen kärsimyksistä, rangaistuksessa ei; kosto ei ole yleisperiaatteellista, rankaiseminen on. Zaibert tekee tarkkaa työtä liudentaessaan jakolinjaa mutta vain hioakseen omaa retributioteoriaansa. Koston käsittehistoria viimeaikaisine tosiasiallisine reperkussioinein ei häntä liikuta.

Kostamishingun empiriasta tarvittaisiin paljon enemmän tietoa. Sinnikkäästi sitä tuputetaan ydinominaisuudeksemme. Ehkä monikin sivilisaatioteoreetikko katsoi, että tarinoita koston muuttamisesta lainvoimaiseksi rangaistukseksi kaivataan ennen kaikkea alituisten koston oikeutusyritysten varalta niin yksilöittäin kuin suurempienkin valtakeskittymien välillä. Platon piti kosta elukkamais-esiyhteiskunnallisena, koska se keskittyi tehtyyn pahaan, eikä rankaisemisen mahdollisuuteen tuottaa hyvää. Kun pietarilainen huippuasianajaja Fetjukovitš pitää puolustuspuheensa isänmurhasta epäillylle Dmitri Karamazoville, hänellä on viimeinen valtti: armahtamalla valamiehet langettavat syytetylle ankarimman tuomion. Puolisyyttömänä rangaistuna Karamazov toteaisi Siperian kaivoksissa olevansa kuitit yhteiskunnan kanssa ja paatuksi. Vaan jos hänet

otettaisiin takaisin ihmisten pariin, hän tuntisi armon painon sydämellään joka päivä ja voisi löytää tien uuteen ihmisyyteen. ”Olkoon toisilla kansoilla lain kirjain ja rangaistus, mutta meillä henki ja järkevä tarkoitus, turmioon joutuneitten pelastus ja uudestisyntyminen.” Ajatus armon kostamattomasta painosta tuntuu kiehtoneen Dostojevskia muutenkin: *Karamazovin veljeksissään* pohdiskellaan Venäjän kirkon tapaa olla erottamatta yhteydestään pahintakaan rikollisista.

Dostojevskilainen arvio Irakista ja Afganistanista olisi ankara. Juha Varton *Tanssi maailman kanssa* lainaa toteamusta ”Minkä arvoista on edistys, jos sen vuoksi virtaa yhdenkään lapsen kyynel” ja muistuttaa Dostojevskin hurjasta epäjesuittamaisuudesta. Mikään ei pyhitä kelvottomia keinoja, kaikkein vähiten hyvä päämäärä. Tariq Ali viittaa uudessa *London Review of Books*issa kyyneleitäkin sakeampiin nesteisiin lainatessaan Pakistanista saamaansa sähköpostia: ”Ajattelin kertoa, että sain juuri puhelinsoiton entiseltä Gitmon vangilta Shamsatoon pakolaisleiriltä. Tänä aamuna kymmenen aikaan poliisit ja sotilaat tunkeutuivat leiriin, penkoivat koteja ja kauppoja ja pidättivät monia. He myös tappoivat kolme viatonta koululaista. Hautajaiset ovat illalla. Monet saivat tapahtumat kännykkäkameroiden videolle, koetan saada videoita käsiini.”

Helsingistä Tšetšenian pääkaupunkiin Groznyiin on matkaa 2 300 kilometriä, Kabuliin vielä melkein toinen mokoma. Kun Hitler tavoitteli Kaspianmeren öljyvaroja, hyökkäys pysähtyi Terek-joelle, vain 30 kilometrin päähän Groznyista. Yhtenä hyökkäyksen kärkenä olivat suomalaiset vapaaehtoiset, SS-pataljoona III/Nordland. ”Panttipataljoonan” olemassaoloon ja toimintaan pannonstui joitakin ideaaleja ja paljon tylyn utilitaristista laskelmointia. Korkeita päämääriä toivottavasti kokoontuu myös Afganistanin-operaation viileään toimintavalmiuteen. Ihanteet ja hyödyn toive ovat ainoat mahdollisuutemme, koska mitään oikeutta kumpaankaan retkeen ei ollut, ei myöskään mitään kostettavaa tai rangaistavaa. Suomi ei pääse omantunnonvaivoistaan vetoamalla intohimorikokseen.

Oikaisut

Yrjö Hailan muistokirjoituksesta Marjorie Grenelle katosivat viime numeroa (3/09) viimeisteltäessä loppuviitteet. Teksti nootteineen on julkaistu *Filosofia.fi*-verkkoportaallissa: <http://filosofia.fi/node/4674>.

Oikolukukorjausrytäkässä tuli myös Päivi Mehtosen Eckhart-arvioon muutama harmillinen lyöntivirhe.

Toimitus pahoittelee kömmähdyksiään.

tämän numeron taiteilijat

Valokuva: Ville Huhtanen

Valokuva: Kaisa Känä

Ville Huhtanen

Ville Huhtanen (s. 1979), Kuvataideakatemiasta valmistumisillaan oleva taidemaalari. Työskentelyn ytimen muodostavat maaliaineen, esittävän kuvan ja tuntevan maalarin väliset kysymykset, joihin vastauksia etsitään maalauksen keinoin. Yksityis- ja yhteisnäyttelyjä Suomessa vuodesta 1999 lähtien. Asuu ja työskentelee Imatran maaseudulla.

Kaisa Känä

Kaisa Känä, opiskellut Kuvataideakatemiassa vuodesta 2004. www.kaisakoi.com & kaiskn@kuva.fi

Ville Huhtanen, Tunneli (2007), öljy kankaalle, 70 x 56 cm

TERE VADÉN

”Ihmiskunta on luonut korkeakulttuureita ilman polttomoottoreita”

Yksi kokemuspohjainen elämänfilosofia

Yhdeksänkymmentäluvun alkupuolelta lähtien Lasse Nordlund on elänyt ja kehittänyt omavaraista elämää itäisimmässä Suomessa. Hän aloitti metsänvaltaushankkeella mottonaan ”ei takaisin luontoon vaan takaisin luolaan” ja eli kodan kaltaisessa asumuksessa keräillen ja kalastaen. Leikillään Nordlund kutsuu aloitustaan valtauksiksi, koska hänen mukaansa kaikilla pitää olla oikeus omavaraiseen, köyhään elämään omistusoikeuksista riippumatta. Kotieläinten pitokokeilun jälkeen Nordlund on päätenyt nykyiseen: hän viljelee kasviksia ja kerää paljon sienia ja marjoja. Nyt mukana ovat myös puoliso ja lapset. Nordlund tekee suuren osan työ- ja tarvekaluistaan luonnonaineista itse, aina kalaverkkoja ja ämpäreitä myöten. Ilmaisuihin ”kätevä käsistään” ei riitä kuvaamaan Nordlundin taitoja ja intoa ryhtyä toimeen – kukapa meistä tarttuisi ajatukseen rakin tekemisestä ilman rautaosia, kun seuraavan kerran on tarvetta uudelle vaatteelle.

Taustalla on ajatus paitsi omavaraisuudesta, myös energia- ja työtaloudellisuudesta, todella pitkän kantaman ja ison mittakaavan taloudenpidosta. Tätä kokonaisuutta koskevat ajatuksensa Nordlund on koonnut pamfletiksi nimellä *Elämämme perusteista* (Palladium, 2008). Kirjassa hän esittelee omia ratkaisujaan käytännössä ja perustelee omavaraisuutta ekologisesti ja filosofisesti. *Elämämme perusteista* sisältää myös Maria Dorffin tutkielman Nordlundin työtavoista ja tekniikoista.

Ekonomiaan liittyy erottamattomasti etiikka. Nordlund ei halua tukea kestävämmän ja epätasaarvoisena pitämäänsä nyky-yhteiskuntaa: ”Jyrkimmässä vaiheessa en suostunut edes menemään auton kyytiin.” Nordlund edustaa hyvin harvinaista poliittista oliota, käytännön anarkistia tai primitivistä, joka tekee enemmän kuin puhuu. On ainutlaatuinen kokemus kuulla sanoja, joiden takana on esimerkin ja tekojen koko paino.

”Mun lähtökohtanani on ollut vastuu tai moraali. Yleensä vastuu on delegoitu tuntemattomille tahoille monissa asioissa. Mä haluaisin vastata siitä, mitä itse aiheutan, enkä olla mukana missään sellaisessa, josta en voi ottaa vastuuta. Ei meidän kannata purkaa ahdistustamme maailmanmenosta liikaa yhteiskuntaa edustaviin henkilöihin, sillä mekin olemme tukevasti mukana tihutyössä joko tietämättämme

tai olosuhteiden pakottamina. Valtiolla on tuhansien vuosien historia, jonka aikana se on ehtinyt hioa hallitsemisen menetelmiä. Huonosti menestyvä järjestelmä on nopeasti entinen silloin, kun ihmisten vihat alkavat kohdistua siihen. Nykyinen valtio on tulosta eräästä poliittisesta evoluutiosta, joka on osannut riittävän hyvin kanavoida ihmisten kapinoivia mieliä ja aggressiivisia tunteita itselleen vaarantomaan suuntaan. Käänän nyt pääläelleen melko yleisen käsityksen, jonka mukaan valtiokoneisto olisi ihmisten käsissä. Valtion poliittisen evoluution päämäärä on vain valtiojärjestelmän varmistaminen. Siihen tarkoitukseen valtio luo ihmisten kanssa rajapinnan, joka antaa meille tunteen ohjaksista käsissämme. Vaalit luovat harhan vaikutusmahdollisuuksista, poliitikko antaa illuusion, että vastassa olisi inhimillisin tavoin toimiva elin, vähän niin kuin isä-valtio. Kun ihminen luulee vaikuttaneensa, hän on tyytyväinen itseensä, eikä hän enää havaitse kehityksen kulkevan aivan muita ratoja, kuin mitä suuri osa ihmisistä väittää haluavansa. Ihmettelevälle virallinen peiteselitys on, että demokratiassa äänesi sulautuu miljooniin muihin tai kansallinen kilpailuasema pakottaa tekemään niin ja näin.

Hyvin tärkeätä on nähdä, että valtio, media ja kulttuuri ovat saumattomasti osa samaa pakettia, eikä ole edes varsinaista johtajaeliittiä. On vain ihmisiä, jotka vaihtelevan hyvin osaavat hakeutua paikkoihin, missä järjestelmän kultasuonet sykkivät. Olemme syvenevässä pulassa, jossa

tämä esittämäni yhteiskuntamalli selittää monia asioita aika hyvin. Esimerkiksi etteivät demokratia ja diktatuuri ole vastakohtia. Demokratia voi portaattomasti siirtää itsensä autoritaariseksi järjestelmäksi. Kun lehdestä lukee poliittisesta korruptiosta, nousee sisällämme raivo, joka voisi purkautua seuraavassa mielenosoituksessa väkivaltaisesti. Tähän järjestelmä on varautunut reagoimaan sujuvasti pitkällä kokemuksellaan ja jättämään katutaistelijoille jopa tunteen toiminnan merkityksellisyydestä, 'perkele, niille näytettiin!'. Näin elämämme kuuluu vastustaessamme kaikenlaista, emmekä osuneet kertaakaan ytimeen. Valtiojärjestelmä on tunteittemme projektiio, mutta ei tahtomme väline. Pohdin yleensä, millaiseen tunnetilaan uutisoinnilla on tarkoitus minut saada, koska yksinkertaiset tunnetilat vievät helposti pohjan havainnoilta, ja tämä on valtio-olion tarkoituskin. Tällä on kauaskantoisia seurauksia kansalaistoiminnalle – sille, mihin voimansa kohdistaa. En voi koskaan olla varma, tukevatko elämäni ratkaisut sittenkin tätä koneistoa ja minkä verran, mutta yritän olla ruokkimatta hullua ratsua, jotta sen vauhti hiljenisi.”

Omaehtoista luonnontiedettä

Nordlund asui lapsuutensa ruotsinkielisessä Suomessa ja Saksassa, suomi on vasta kolmas hänen kielistään. Hänen elämänsä on kokonaistaideteos, joka on tavallisen ihmisen silmin täynnä yllätyksiä. Pienin yllätys ei ole, että poikamiesvuosinaan muutaman kympin vuosibudjetilla

elänyt, kulutusyhteiskunnan ja rahatalouden hylännyt Nordlund ei ole tiukkapipoinen askeetti, vaan maailmanmenosta kiinnostunut ja elämäniloinen ihminen. Kuvaavaa on, että Nordlund myöntää kaipaavansa joitakin 'modernin yhteiskunnan' tarjoamia nautintoja, kuten lätyjä ja tupakkaa. Ja vielä enemmän – hän antaa itselleen toisinaan luvan sortua näihin kiusauksiin mieluummin kuin loppuun saakka käyttää voimavaroja itsekieltäytykseen. Itsetuntemus ja yksinäisyyden sieto ovat luonnollisesti Nordlundin vahvoja puolia. Puhuessaan hän nauraa paljon, liikuttuukin. Pitkät pimeät talviajat antavat aikaa ajatteluun, mikä näkyy henkisenä vahvuutena ja kypsyytenä. Mutta Nordlund ei ole erakko, vaan hän puhuu mielellään kylästä ja puoliksi vitsaillen sanoo sen ihmisiä ”omaksi alkuperäiskansakseen”.

Usein omavaraisen elämän lähtökohtana on jokin uskonnollinen perinne, kuten amišsilyhteisöillä tai tolstolaisuudessa, tai historialliset ihanteet, kuten iridiamantintiaaneilla. Nordlund kuitenkin pitää järjestä ja luonnontieteestä, eikä tavoittele menetettyä kulta-aikaa. Hän pohtii ja kokeilee: ”Omavaraisuuden kautta myös ajatukset muuttuvat riippumattommiksi.”

”Luontaistaloutta voi myös tutkia, esimerkiksi ravinnekiertoja. Joensuun yliopistoon olen ollut yhteydessä, mutta kokemukseni yliopistomeiningistä on todella surkea. Mulla on ollut romanttinen kuva yliopistosta hengenviljelyn paikana. Paljon voisi tehdä todellista perustutkimusta, kuten esimerkiksi sienistä, loistaudeista – ihan havaintoihin

perustuen. Mutta tieteessä on nykyään aina se, että tutkimuskohde on kallis tai se on kuussa. Esimerkiksi mun marjojen säilytysmenetelmäni, jossa ei käytetä säilöntäaineita, vaan marjatölkkejä käännetään jatkuvasti ensin kerran päivässä ja sitten kääntötahtia vähitellen hidastaen, on havaintopohjaista perustutkimusta, jota kuka tahansa voi tehdä. Mutta ennakoasenteet ja laput silmillä hankaloittavat yksinkertaisten asioiden keksimistä, jos uudet ajatukset tuntuvat hankautuvan olemassa olevien käsitysten kanssa. Harva biologi olisi lähtenyt edes kokeilemaan tätä säilöntämenetelmää, koska hänelle ei olisi tullut mieleen, että se voisi toimia. Ei meidän tarvitse tieteestä luopua, se voi olla yhtä luonnonläheinen kuin muukin elämäntapa, mutta samalla yhtä haastavaa kuin kvanttifysiikka. Yhteistyö akateemisesti koulutettujen tahojen kanssa on kariutunut ensisijaisesti siihen, etten kuulu mihinkään tiedekuntaan, eikä minulla siten ole statusta. Kirjani pääkirjoitusta laatiessani 18 vuotta sitten yritin kerätä tietoja aiheista. Jos minulle edes vastattiin, niin ainakaan mitään syvempää ei kerrottu.

Näen sosiaaliseen statukseen keskittymisen todella haittaavana tekijänä varsinkin yhteiskunnan murroksessa, joka vaatii oman sosiaalisen aseman muutoksia. Kuppikuntaisuus hallitsee, tieto ei kulkeudu sinne, missä sitä tarvittaisiin, tieto ei tihku tarpeeksi. Sienikirjat esimerkiksi olettavat, että lukija on tyhmä, vaikeimmat ja mielenkiintoisimmat asiat on jätetty pois. Kirjoihin on jätetty se, mikä on varmaa ja itsestään selvää ja mistä ei voi tulla oikeudellisia ongelmia. Minä haluan tietää myrkkukasveista esimerkiksi, voiko puuduttaa, jos vedetään hammasta. On mahdotonta kysyä lääkäriltä, eivät ne tiedä tai kerro. Itse asiassa suhteemme tietoon on äärimmäisen kireä ja melko suorassa yhteydessä vallankäyttöön. Ihmiset panttaavat tietojaan pelossa, että toinen voisi hyödyntää tietoon kätkeytyvän kaupallisen potentiaalin. Kirjoitin *Stern*-lehteen vastaanäkökulman piratismiin liittyvästä ajohajdista. Erityisesti yhteiskunnallisessa murroksessa on tiedonkulku avattava. Minusta voi bittimuotoisten piraattikopioiden käytön perustella moraalisesti, jos vastaavasti antaa omat hengentuotteet vapaaseen käyttöön. Lehti ei julkaisut kirjoitustani. Tiedon kaupallisen potentiaalin kaventaminen auttaisi madaltamaan työnjakoa, joka on täysin kestävämmällä pohjalla. Meillä ei ole mahdollisuutta kestävään energiatalouteen, jos suurin osa väestöstä tekee työtä alkutuotannon ulkopuolella. Siihen ryhmään kuuluvat myös tutkijat ja taitelijat, jotka saavat ruokansa hengentuotteiden myymisestä. Rahataloudesta vetäytyminen kohti alkutuotantoa on paras lääke, jonka tähän vinoutumaan keksin.

Joka tapauksessa paljon enemmän voi tehdä itse, myös opiskella. Usein ajatellaan, että esimerkiksi jos haluaa soittaa kitaraa, eikä se suju, niin haluaa paremman kitaran, jotta se onnistuisi. Kuvitellaan, että se taito on esineestä kiinni. Mutta oikein lahjakas soittaja saa aikaan parilla kielellä vaikka minkälaisen teoksen. On olemassa jonkinlainen välinefiksaatio. Se on lähes animistista uskoa, että jokin, esimerkiksi tämä puupala, voi antaa taitoa. Samalla tavalla ajatellaan, että vain oppilaitokset ovat portteja ymmärrykseen.”

Maatalouden sietämätön keveys ja raskaus

Hyvä esimerkki Nordlundin asenteesta on hänen ajatuksensa ’ilmastonmuutos-maanviljelystä’. Nordlundin mukaan ei kannata keskittyä liikaa yhteen kasviin tai lajikkeeseen, eikä turvata vanhoihin sanontoihin, koska muuttuvat ilmasto-olosuhteet saattavat vaatia ripeitä toimia myös viljelijältä. Hän on omalla työllään osoittanut, mitä omavaraisuus näillä leveysasteilla tarkoittaa. Yllättäen eläintenpito voi olla epäedullista. Pelkällä kasvien viljelyllä ja keräilyllä pääsee helpommalla. Nordlundin tulosten mukaan yksi ihminen tarvitsee vain noin neljä aaria (400 neliometriä) viljelymaata pysyäkseen ruuissa koko vuoden, jos käy myös sienessä ja marjassa. Kaikki nämä ovat seikkoja, joita ei tieteellisestä kirjallisuudesta löydy ja joiden kokemukseräinen osaaminen on katoamassa. Ehkä ällistyttävien havainto on tarvittava työn määrä. Antropologit ovat kyllä esittäneet, että keräilijä-metsästäjien ruoanhankintaan käyttämä aika on lyhyempi kuin nykyihmisen normaali työpäivä, mutta Nordlundin luvut koskevat maanviljelystä melko ankaralla alueella. Hänen mukaansa koko taloudenpito mukaan lukien polttopuun hankinta, ruoan viljely, vaatteiden teko (villan keritsemisestä kankaan kudontaan), käyttöesineiden ja kalastusvälineiden valmistus vie työaikaan noin puoli päivää, jos aika jaetaan tasaisesti koko vuodelle.

Tekniikan lupaus on helppouden lupaus, mutta tosiasia kuitenkin on, että työmäärä voi olla esimerkiksi meille, jotka käymme kahdeksan tuntia päivässä töissä, pidempi kuin sulla tai ainakin jollain tavalla...

”Ilottomampi. Joskus kun näkee esimerkiksi vanhoja puutaloja ja niiden koristelua ja vertaa niitä nykyisiin taloihin niin ihmettelee, miksi ihmiset eivät enemmän hämmästelä tätä. Että aiemmin oli kaikkia leikkauksia ja kuvioita, kaudensarvoja, ja nyt ei ole aikaa tehdä mitään sellaista...”

Jossain vaiheessa viime vuosisadan alussa työläiset saivat tapeltua lyhennettyä työviikkoa ja työaika, mutta nyt se menee toisinpäin. Ranskassa esimerkiksi on uudestaan pidennetty työaika. Ihan uskomatonta, että mikä se lupaus sitten on, jos tämä helppouden lupauskaan ei pidä.

”Olin vähän naiivi, kun muutin taannoin Itä-Suomeen. Mä ajattelin, että jos pystyn rakentamaan mallin, joka näyttää, todistaa, että pärjää vähemmällä ja pysyy tyytyväisenä, mä ajattelin, että no, sittenhän ihmisiä on helppo vakuuttaa. Kyllä on ollut useita kiinnostuneita ja monia, joilla on kriittinen suhtautuminen nykymeininkiin. Jotkut ovat yrittäneet jotenkin muuttaa elämäntapansa tasapainon. Esimerkiksi eräs viljelijä hankki hevosen, hän meinasi harjoitella kyntämistä hevosella. Mutta hän luopui siitä, kun ei pystynyt alasajoon. Alasajo on kokonaisuutena se hankalin juttu, pitää saada tavallaan äärimmäisen tasaisesti menot ja tulot laskemaan, todella hyvin ajaa alas, ettei hyvä yritys kumoa itse itseään. Ja minun mielestäni heillä useimmilla ei

ole edellytyksiä siihen, koska siinä pitää olla jonkunlainen abstraktimpi kyky jäsentää asioita. Moni ajattelee, että 'joo, Lasse tekee nyt näin, niin tehdään itse samalla tavalla niin se asia lutviutuu', mutta kun minun pitää tehdä 50 asiaa samaan aikaan. Kokonaisuuksia ei voi muuttaa kestävästi pala kerrallaan -periaatteella. Jos ei hahmota ruuanhankintaseikkojen, henkisen hyvinvoinnin, sosiaalisen elämän sekä fyysisen kehon välisiä yhteyksiä, muutospyrkimyksestä tulee raskas ja se kuuhtuu."

Se on varmaan 'vie mennessä ja tuo tullessa' -kokonaisuus, täytyy olla mielessä koko vuoden kierto.

"Ja sitten kun ihmiset ovat yleensä väsyneitä, heillä ei ole kapasiteettiakaan tehdä kovin monimutkaisia ratkaisuja tai muutoksia. Väsymys on muutoksen este. Ehkä jonkun sairasloman kautta ihmisellä on mahdollisuus orientoitua uudestaan."

Luontaistalouden verkosto

Kirjassaan Nordlund esittää ajatuksen, että luonnon resurssien köyhtyminen yhdessä talouden kasvupakon kanssa johtanee uusiin pakkovallan muotoihin. Tätä vastaan hän haluaa nostaa 'oikeuden köyhyyteen'. Vaihtoehtoina ovat "hajoaminen tai hajauttaminen". Nordlundin ihanteena on toisistaan riippumattomien pienten talousyksiköiden verkosto, jossa ei synny suuria energia- tai työvoimaresursseja, jotka puolestaan antaisivat mahdollisuuden väkivaltaiseen alistamiseen. Kulutusyhteiskunnasta vetäytymistä Nordlund suosittelee myös sosiaalisesti suhteellisen helppona ja hyväksyttynä ratkaisuna. Tähän liittyy myös ajatus Linkolan luonnonperintösäätiötä lievemmästä suojeluohjelmasta.

"Minäkin olen jo tottunut puupeltoihin, siinä mielessä on hyvä, että on luonnontilaisia vanhoja metsiä, jotta voi edes muistaa, millaisia metsät voisivat olla. Mutta minä toivon, että syntyisi omavaraisia talouksia, jotka liittyisivät yhteen ja joilla olisi yhteinen intiaanioikeus, oikeus käyttöön muttei omistukseen. Maaseudulla on monia ihmisiä, jotka haluaisivat suojella jonkun paikan. Harmittavaa on, että hyvin paljon kohteita menee läpi haavin, koska suojelun ehdot ovat liian jyrkkiä. Esimerkiksi minä en voisi harjoittaa luontoa säästävää elämää suojellussa metsässä. Tarvitaisiin lievempi suojelu-ohjelma, jossa metsää esimerkiksi saisi käyttää luontaistalouteen, tai harjoittaa koneetonta maa- ja metsätaloutta. Samalla on tärkeää, että suojelukohdetta ei suoraan eikä välillisesti veroteta, kun se kerran ei ole voittoa tavoittelevassa talouskäytössä. Ihminen on luonnon osa, ei pidä luonnonsuojelulla hävittää ihmistä luonnosta, mahdollisuutta elää luonnonmukaista elämää."

Kun Neuvostoliitto romahti, sen tyyppinen sosialismi putosi pois vaihtoehtojen joukosta. Jos jenkikapitalismi onnistuu romahtamaan, niin ehkä sen tyyppinen kapitalismi jää pois. Silloin olisi paljon enemmän tilaa ajatella. Näissä asioissa on myös toi-

sinpäin aika iso inertia. Ei kapitalismin ylläpitäminen ole helppoa, eikä kapitalismin vieminen. Jos ajattelee Suomenkin syrjäalueita, niin 40-luvulle saakka esimerkiksi Lappi oli lähes alkuperäiskunnossa. Tietyissä mielessä vasta nyt resistanssi siihen, mitä keskustasta ja Euroopasta ja niin edelleen tulee, alkaa olla poissa.

"Ehkä on mahdollista, että pohja tulee huokoiseksi. Eli kun valtiojärjestelmä on perustamisvaiheessa, niin sehän on hyvin tarkka ja keskusjohtoinen, se vetää kaiken yhden totuuden mukaan. Esimerkiksi terveydenhuolto pitää tiukan huolen siitä, että saa vallan kaikenlaisilta poppamiehiltä pois. Ja sitten vasta myöhemmin huomataan, että on tullut kyllä aika paljon tietoutta tuhottua ja että monipuolisuus on myös rikkaus. Kun valtiostyysteemi on tämän laajennusvaiheen ylittänyt, se voi ihan rauhassa sivuuttaa tällaisia hassuja tyyppejä kuin minä, joka ei sitten veroja maksa. Jos systeemi tekee siitä ison numeron, niin siitä on sille itselleen enemmän harmia. Nyt vallitsee yhteiskunnassa sellainen huokoisuus: ihmiset voivat järjestäytyä ja tavallaan nauttia positiivisella tavalla työrauhasta. Tämä sallivuus on kyllä välivaihe. Kun resurssit tai rahavirtaukset tulevat niukkenemaan, sitten kyllä palataan siihen ankaraan yhtenäisyyden vaatimukseen."

Mielestäni kulutusyhteiskunnasta poissiiirtymisen pakko- tai painekuvaus tekstissäsi on varteenotettava. Esimerkiksi Linkolan kuvaama malli on aika realistinen. Mä luulen, että ympäristökatastrofien kautta ihmiset vois olla aika valmiitakin siihen, että no niin, pistetään Linkola tuonne päättämään tästä.

"Mutta sillä ei enää korjata tilannetta. Minunkin mielestäni se on tavallaan todennäköisin suunta, mutta haluan itse toimia toiseen suuntaan. Mun mielestä Gorbatšovilla oli valtava merkitys, vaikka hän ei kai ole nykyään hyvässä huudossa Venäjällä. Hänellä ei valta noussut päähän kuten Putinilla. Kun valtiolta loppuvat keinot pakottaa väestöä yhtenäisyyteen, sillä on kaksi vaihtoehtoa. Joko se käyttäytyy kuin Neuvostoliitto, vastustaa muutosta viimeiseen saakka niin, että tulee täydellinen väsähtäminen. Tai sitten, jos olisivat fiksuja ihmisiä, he löysentäisivät ohjaksia, eivät puuttuisi kaikkeen, vaikka se olisi pikkusen laitonta. Mutta kun samalla ihmiset oppivat holhouksesta pääsemisen. Alasajo voi olla hallitumpi siirto kuin päin seinää ajaminen. Eihän esimerkiksi mulla ole mitään salametsästystä vastaan, mutta eettisesti pitää metsästä. Siksi minä käytän omia pyydyksiäni, joilla tulee minimaalisesti verrattuna monofil-superpyydyksiin. Mun katiskoihini tai rysiini verrattuna kaupan kiiltävä katiska on paljon tehokkaampi. Eli minä rajoitan itseäni ja vaikutustani ympäristööni. Mutta jos ihmisillä on infrapunakiikarit, ja he pystyvät pudottamaan linnun sadan metrin etäisyydeltä, heitä pitää rajoittaa. Jos kontrolli ei tule itsestään, niin on oltava järjestelmä. Mä pidän omaa toimintatapaani varsin vastuullisena, koska minunkin intressissäni on välttää verenvuodatusta, jota yhteiskunnan hajoaminen saattaa tuoda mukanaan. Mutta vapaaehtoinen itsensä rajoittaminen ei ole ihmisen vahvoja puolia ja

”Kun olin oikein kyllästynyt, ajattelin, että seitsemän kilometriä on oikea välimatka ihmisten välillä. Ei roikuta. Tullaan vain silloin, kun on annettavaa tai vaihdettavaa.”

tilanne muuttuu vielä pahemmaksi, jos yhteiskunnan ole-
massaolo edellyttää ihmisiltä vastuunsa unohtamista elämä-
ja ammattivalinnoissaan.”

Antropologi David Graeber kuvaa tilannetta Madagaskarilla, joka on ollut Ranskan siirtomaan. Itsenäisellä valtiolla ei siellä nyt ole juuri mitään resursseja, vaikka sinne on jäänyt vanha hallintokoneisto. Pääkaupungissa on virastoja ja keskushallinto. Maaseudulla ihmiset saavat olla rauhassa, kun vain kiltisti täyttävät kaikki lomakkeet ja lähettävät ne pääkaupunkiin. Jotain tämmöisiä taskuja voi jäädä johonkin, kummallisia välitiloja.

”Joo, mua on aina aika hyvin kohdeltu, esimerkiksi kun aioin vallata metsää. Oleilin autiotilalla, jota käytin tukikohtana. Sinne tuli metsäpoliisi, joka kyseli, kuka minä olen ja mitä minä siellä teen ja sen jälkeen hän kyseli, miten minä elän. Mä sanoin, että marjoja, sieniä, kalaa. Se kyseli kalastuslupaa. Vastasin, että ’ei ole’, ja hän jatkoi, että ’sinun pitää hankkia se, muuten tulee sakko’. Minua rupesi jo rai-vostuttamaan ja sanoin sitten, että ’minä mietin jokaista puuta, mitä joudun kaatamaan. Mutta sillä rahalla, mitä maksan kalastusluvasta valtiolle, se tekee enemmän vahinkoa luonnolle kuin minä.’ Se oli ehkä hänelle vähän yllättävä vastaus. Sitten minä pyysin hänet sisään, kun olin just silloin kirjoittamassa pidempää tekstiä, josta sitten syntyi tämä julkaistu tiivistelmä. Olin hyvässä vedossa selittämään asioita, ja tilanne päättyi siihen, että hän sanoi: ’Anna mulle sun henkilötietosi, minä maksan sun puolestasi.’ Siihen vastasin, että ’minä en halua, että toinen vastaa mun teoistani’. Hän oli pitkään siellä, monta tuntia, ja hän nousi ja sanoi, että ’kunnioitan kovasti moraaliasi ja jos olet ikinä pinteessä, niin käänny mun puoleeni’. Hän tuli seuraavana päivänä uudestaan ja ihmettelin, että miksi, onko kuitenkin tullut jokin hankaluus. Mutta hän toikin Lapissa eräoppaaksi opiskelevan tyyppin, jolle hän sanoi ’tänne sinun pitäisi tulla

opiskelemaan näitä juttuja’. Se tuli sitten aina välillä katso-
maan, onko mulla uusia käsitöitä. Silloin valmistin esimer-
kiksi käsin kudotun kalaverkon. Niin, kuulin vasta vuosia
myöhemmin, että hän tiesi, että olen puuhailnut hänen
alueellaan. Hän ei ole koskaan mulle mitään sanonut. Aika
hyvin viranomaiset ovat kohdelleet minua. Poikkean siinä
mielessä anarkistikuvioista, että mulla ei ole mitään vihaa
poliisia kohtaan, tunnen vallan loistavia poliiseja.”

Ekoyhteisöllisyyden rajat

Nordlundin kirjan teksti löytyy netistä parina eri ver-
siona. Se on myös käännetty saksaksi, venäjäksi ja eng-
lanniksi, ja englanninkielistä tekstiä on painettu Intiassa
(<http://www.saded.in>). Palladiumin vanhan painokoneen
jäljiltä jokainen suomenkielinen kirja on yksilö. Nordlundille päätös kirjan julkaisemisesta ei ollut helppo, koska se tietää paperin kulutusta ja muutakin riesaa, kuten jonkinlaisen velvollisuuden osallistua keskusteluun. Hän joutuu muutenkin tasapainottamaan elämäntapansa ja sen kehittämisen vaatiman ajan ja halunsa saattaa ajatuk-
sensa ja kokemuksensa muidenkin tietoon. Ennen oma-
varaiselämänsä Nordlund kierteli pitämässä luentoja energian, työn ja rahatalouden teemoista. Kimmokkeen hän sai työllisyyskurssilta, jolla itsestään selvästi esitettiin, että työ – mikä tahansa työ – on eduksi yksilölle ja yhteiskunnalle.

”Olen pitänyt joskus luentoja kylällä ja myös lähikoulussa. Mut tunnetaan ja tiedetään, etten hulinoi. Olen räätälöi-
nyt erilaisia luentoja erilaisiin tilaisuuksiin. Eli minä nautin
siellä luottamusta ja olen pitänyt paljon luentoja Nurmek-
sen lukiossa, niiden joukossa on legendaarisia performansse-
jakin. Mä ajattelin silloin kun niitä tein, että tästä voisi tulla
ongelmia. Kerroin esimerkiksi omista lääkekasvikokeiluista
ja sanoin, että minä tein niitä asioita silloin kun mulla on
terve olo eikä muista syistä. Tällaisista asioista mä puhuin

erikoisluokan lapsille, joiden joukossa piti olla niin sanottuja häirikkötyyppejä. Heidän opettajansa sanoi, että 'tehdään nyt se yks tunti ja katsotaan, miten ne jaksaa'. Hän esitteli minua luokassaan ja kertoi, että hän kävi museossa, jossa oli vanha intiaanipuku, jota hän halusi kosketella. 'Sitten tuli vartija, joka kielsi. Ja tuossa on nyt semmonen tyyppi, jolla on tuollaisia vaatteita.' Silloin mä riisuin paidan, mulla ei ollut mitään sen alla, heitin sen hänelle ja kehotin häntä näpelöimään sitä kunnolla. Se oli tietysti vähän hassu juttu, että luennoitsija seisoo siinä paljaalla yläkropalla. Myöhemmin kerroin, miten ajantaju muuttuu kun on pitkään yksin. Eräs takapenkkiäinen murisi jotain pilvestä. Siihen mä sanoin, 'joo, sä oot oikeassa, se on hyvin samankaltainen tunne kuin polttaa haista'. Mutta mä sanoin myös, että tapauksilla on kuitenkin se ero, että pilvenpolttokokemus tulee väkisin, sillä murretaan sitä lukkoa väkisin. Yksin ollessa aikakokemus muuttuu jos se on tullakseen. Siinä onkin se ongelma. Ne kuuntelivat kuin enkelit. Myöhemmin kävin taas koulussa, ja opettaja sanoi, että vanhemmat olivat soittaneet. Ja minä vähän pelästyin että 'jaaha, mitäs nyt', mutta he olivat kehuneet, 'ensimmäisen kerran poika on kertonut koulusta jotain ja monta päivää'. Käynneistäni tuli käytäntö, että mä voin milloin tahansa tulla. Opettajat vapauttavat heti tunteja luennoille. Vaikeistakin asioista voi siellä puhua. Mä puhuin aika runsassanaisesti, se rakentaa luottamuksellisen ilmapiirin, vaikka pukeudunkin vähän toisella tavalla. Siksi minusta ei tullut varmaankaan militanttianarkistia, koska mä olen kohdannut tätä."

Se on aika paljon kiinni rehellisyydestä, että on omalla linjallaan ja pitää siitä kiinni. Jos ei uhkaa ketään eikä kenenkään olemassaoloa, niin silloin pe-riatessa voi syntyä myös luottamuksellisia välejä.

"Mulla on ollut kyllä myös negatiivisia kokemuksia yhteisöjutuista, esimerkiksi Rautavaaralla, jossa kokeiltiin ekoyhteisön perustamista. Se on hämmästyttävä, miten yksi tulija pystyy sotkemaan koko yhteisön tasapainon. Olin kokenut ikäviä juttuja Saksassa, jossa olin mukana sellaisessa verkostoprojektissa ja harkitsin kertoa kokemuksistani silloin, kun Keuruun ekokylä oli perusteilla. Kannattaa varoa esimerkiksi poliittista turismia ja sitoutumatonta rampaamista. Vaihtoehtohankkeethan yrittävät olla vaihtoehtoja tälle raa'alle ja kovalle yhteiskunnalle, ja samalla ne menettävät helposti itsesuojelukykynsä. Ei kehdata sanoa esimerkiksi mielenterveydellisesti huojuvalle, että tämä asia ei kuulu tähän pöytään. Joka tapauksessa monissa yhteisöissä on kova vaihtuvuus, koska eläminen niissä on henkisesti niin rankkaa."

Miten toimisit nyt, jos sun olisi pakko perustaa yhteisö?

"Siis ei nyt oikeastaan toisella tavallakaan. Mulla oli ennen käsitys, että yhteisöt kasvavat helposti liian nopeasti. Jotkut yhteisöt mainostivatkin, että tulkaa ja lisää paikkoja on. Se yhteinen päämäärä, että me halutaan elää ekologisesti, on selvä, mutta kyllä se tiskivuoro jo sitten jakaa porukkaa. Luulin, että yhteisön olisi hyvä kasvaa yhdellä ihmisellä ker-

rallaan. Siinä tavoitettaisiin aina valmis vakaas, ennen kuin seuraava henkilö liittyy. En nähnyt, että se ei toimi näin. Vaikka siinä on viisi ihmistä, se kuudes pystyy sotkemaan välit täysin tai kylvämään eripuraa. Eläminen yhteisössä on koko ajan opeteltava uudestaan. Mun käsitykseni mukaan ihmisen pitää olla aika kypsä, että hän pystyy näkemään oma roolinsa yhteisössä ja antamaan sille voimavaroja."

Kun luontaiset kyläyhteisöt, joihin ihmiset olisivat kasvaneet, ovat kadonneet, niin sitten ne pitää keino-tekoisesti tehdä.

"Mutta mä luulen, että esimerkiksi tämä kasvaminen on hyvin mahdollista yksin. Suosittelisin ihmisille ennen liittymistä yhteisöön, että he eläisivät vuoden jossakin mummonmökissä. Siellä saa selkoa omista motiiveistaan. Onko se motiivi, että pyrkii ekokylään, että toivoo toisten toteuttavan unelmaasi, koska itse on siihen liian heikko. Sitä seuraa sitten pettymys. Ja sellainen ihminen ei pysty vuorovaikutuksessa antamiseen, koska hän odottaa saavansa. Hän ei ole ihan pyyteetön aikeissaan, ja juuri siitä syntyvät negatiiviset jutut. Sitä paitsi ajatus, että ekokylä olisi portti ekoelämään, on minun mielestäni jonkinlainen vaihtoehtokulttuurin jäännös, ehkä romantisoinnista tai toiveajattelusta lähtöisin. Se ehdottomasti ylikorostaa yhteisöllisyyden merkitystä. Tietysti ajatellaan, että tämä nyky-yhteiskunta on yhteisö, jossa välittäminen on kadonnut. Sitten päätellään, että vastalääke on yhteisöllisyydessä. Nuoret ovat ehkä parempia arvioimaan tätä, koska heillä on vähemmän ennakkoluuloja. Esimerkiksi minulla on taakka vasemmistolaisuudesta ja Saksassa vielä erityisesti natsi-Saksan perinnöstä. Meidän henkinen kotimme oli vielä ulkoparlamentaarinen oppositio eli 60- ja 70-lukujen opiskelijatoiminta, vaikka edustimme jo seuraavaa sukupolvea. Monille vasemmistolaisille on hyvin vaikeata purkaa sitä käsitteistöä."

Riittääkö se motivaatioksi, että tämä järjestelmä ei kelpaa? Vai pitääkö olla jotain muuta positiivista?

"Joo, se on ehtona, että toisenlaisen yhteiselon pitää rakentua rakkaudesta eikä inhosta. Kokemukset yhteisöohjelmista Rautavaaralla olivat, että jos ihminen haluaa nukkua kahteentoista, olla osallistumatta, sille pitää sanoa että on väärässä paikassa. Ja tosiaan niille ihmisille, joilla on henkinen epätasapaino tai jotka eivät yksinkertaisesti tule toimeen keskenään ei kannata antaa liikaa mahdollisuuksia tarvella hienoa yritystä. Siihen on ajoissa puututtava. Mä harjoitin sellaista linjaa, että katsotaan muutama päivä. Jos ongelma ei etene mihinkään, niin sitten noston kissan pöydälle, ellei sitä joku muu ole jo tehnyt, ja sanon: 'Teillä kahdella on ongelma keskenänne, se vaikuttaa meihin kaikkiin, selvittäkää se.' Se on tosi epäkiitollista hommaa. Enhän minä siinä pystynyt muuta kuin ihmissuhteita hoitamaan. Näihin poltetaan paljon energiaa, kunnes ollaan lopulta kyllästyneitä – ei ikinä enää mitään yhteisöä! Kun olin oikein kyllästynyt, ajattelin, että seitsemän kilometriä on oikea välimatka ihmisten välillä, ei roikuta, tullaan vain silloin, kun on annettavaa tai vaihdettavaa!"

Ken on maassa kaunehin

”Jo loppuvi öljy”, runoili Eino Leino 100 vuotta sitten. Värssyt syntyivät samaan aikaan kuin säeteos ”Mierolaisen joulu”, joka tiivisti valon juhlan varjopuolen: ”Tää päiv’ on päivä rikasten/ ja ilollisten ilta,/ mut meille mieron köyhille/ vain muiston musta silta.” Samaan kokoelmaan mahtui runo ”Nuorten usko”.

”[...]

Näin unta, että valkomajoissaan
siell’ asui suuri, suora, ylväs kansa,
niin kuulu kunniastaan, tarmostaan
ja vapaa, terve, täysi tavoiltansa.

Sen kansan aatos tulta salamoi,
sen tunne tuoksui suvi-aamun lailla
ja kiurun lempenä sen kieli soi
ja mieli päilyi niinkuin kaste mailla.
[...]

(Eino Leino, *Yökebrääjä*.
Otava, Helsinki 1897.)

voiko vuoden lopulla katsoa kirkkaina loistavin
silmin hohtavana päilyvään kuvastimeen
uuden vuoden peilausavuksi ei kannata valita
sitä & tätä
retkikumppaniksi on paras ottaa jotain
täysitavallista & kiurunlemmellistä

”Häntä ei nukkuttanut,
vaikka olikin levon
laita matkalla ollut
vähän niin ja näin.”

(Johannes Linnan-
koski, *Pakolaiset*.
Talonpoikaistarina.
WSOY, Porvoo 1908.)

niin & näin – filosofinen aikakauslehti
neljä särmiäkstä & säihkyvää numeroa vuosikerrassa
(usea-alainen, tinkimätön, salskea)

niin & näin – filosofinen kirjasarja
peilikirkkaita niteitä säikähdyttävänä kymenä
(filosofiaa lapsille & nuorille & aikuisille)

niin & näin – filosofisia tarvikkeita
toljotuttavan tyylikkää & tekstikkää tekstiilit
(mm. être & néant -paidat)

niin & näin -lehden kestotilaus 37 euroa
tilaajaetuna edullisemmat n & n -kirjat

niin & näin toivottaa
lukijoilleen, kirjoittajilleen
& kuvittajilleen hyvää joulua &
uuttavuotta

NIIN & NÄIN

tilaukset@netn.fi
www.netn.fi/kauppa
p. 040 721 48 91
PL 730, 33101 TRE

MICHEL ONFRAY

Filosofian kurjuus (ja suuruus)

Vaikka filosofian on väitetty kuolleen sen jälkeen, kun niin sanotut suuret kertomukset – kristinusko, freudilaisuus, marxilaisuus ja strukturalismi – ovat romahtaneet, se ei ole koskaan voinut näin hyvin. Ja samaan aikaan se ei koskaan ole voinut näin huonosti... Filosofia voi hyvin, sillä sitä pyydetään jatkuvasti antamaan merkityksiä ja vastauksia eettisiin ja poliittisiin, siis eksistentiaalisiin, kysymyksiin: miten maailmassa, joka on alistettu markkinoiden laille, pitäisi ajatella, elää ja toimia ilman transsendenteja kiintopisteitä? Mutta filosofia voi *huonosti*, koska keskinkertaisuudet, kauppaniehet, kyynikot ja opportunistit yrittävät tyydyttää kysynnän salakuljetustavarolla.

Ensimmäinen vaihe: filosofian kurjuus. Mihin filsofius perustuu säälimättömässä maailmassa – viisasta ei koskaan voi erottaa tikarista ja myrkyistä! – mukasivistyneessä mutta raakalaismaisessa ja villissä maailmassa? Yliopisto-opintoihinko? Valmistumiseenko? Tohtorintutkintoonko? Alan opettamiseenko? Ei taatusti, silloinhan filosofeja olisi ylenpalttisesti. On vaikea myöntää arvonimi esimerkiksi jollekin Michel-Édouard Leclercille¹, ystävänsä Michel Serresin oppilaalle.

Antiikin aikana asia oli yksinkertainen: filosofi on se, joka elää filosofin tavoin. Mikä hänen olemuksestaan todistaa? Olemassaolon tapa. Ravintotottumuksista, kaljuksi ajellusta päästä tai pörröisestä karvoituksesta, keipistä, liemivadista, valkoisesta vaipasta tai reikäisistä ryyssyistä nähdään, että ollaan tekemisissä pythagoralaisen, stoalaisen tai kyynikon kanssa. Antiikin aikana ”filosofi” nimittäin tarkoitti yksilöä, joka soveltaa käytäntöön teoriaa, jonka ansiosta hän voi tavoitella viisautta – autuasta tilaa itsen ja itsen, itsen ja toisten, itsen ja maailman välillä.

Virallinen kristinusko muutti määritelmää vuosisatojen ajaksi. Elämme edelleen osittain kristinuskon vallassa. Sen mukaan filosofi on henkilö, joka panee älynsä, tietonsa, puhetautonsa ja työnsä palvelemaan vallitsevaa valtaa ja takoo mahtajien käyttöön käsitteellisen välineistön, joka antaa heidän toiminnalleen poliittisen oikeutuksen.

Vuosisatojen ajan filosofia muistutti inestiiä ja nou-datti kabinetien logiikkaa. Enkelien sukupuolta, niiden

määrää, paratiisin valtaistuinten järjestelyä, pyhän ja oikeudenmukaisen sodan erinomaisuutta, transsubstantiaation aristoteelista ontologista perustaa ja muita kiehtovia kysymyksiä pohdittiin kaikin voimin skolastiikassa. Se kiehtoo edelleen eräitä nykyfilosofeja, jotka harrastavat vaikeatajuista sofisteriaa ja retoriikkaa.

Yhä edelleen filosofiaa muotoilee kaksi perinnettä: eksistentiaalinen sukuhaara ja kabinettisukuhaara. Ensin mainittuun kuuluvat ajattelevat yksilöllistä pelastusta ja etsivät uudenlaista elämää, joka ylittäisi useimpien ihmisten silvotun elämän. He ovat filosofeja ympärivuorokautisesti ja ponnistelevat saadakseen ajatuksensa ja toimensa osumaan yksin. Jälkimmäisen ryhmän edustajat taas pohtivat toisten puolesta, toisille ja maailmalle, eivätkä välttämättä sovelta johtopäätöksiään käytäntöön, mutta ovat sitä vastoin hyvin taitavia antamaan oppitunteja koko planeetalle.

On vaikea kuvitella Epikuros epikurolaiseksi aamuyhdeksästä puoleenpäivään ja kello neljästätoista kello kahdeksaantaista, lomailemassa elokuussa (tietenkin Saint-Paul-de-Vencessa Rivieralla), pyrkimässä eläkkeelle (voidakseen hoitaa osakesalkkuun) tai pitämässä huolta siitä, että viikonloput jäävät vapaiksi (jotta hän voisi kutsua ystävänsä Marrakešiin...). Sitä vastoin ei ole mitään syytä olla olettamatta, että pienessä Schwarzwaldin mökissään ja yliopistossa Heidegger voi ensin jaaritella krematorioiden varjossa olemisen unohtamisesta, eurooppalaisesta nihilismistä ja metafysiikan korjaamisesta ja ilmiäntää sitten kollegoitaan – Eduard Baumgartenin – NSDAP:lle² puolueen jäsenkirja taskussaan. Nämä kaksi olemisen tapaa ovat jyrkästi vastakkaisia.

Missä filosofit ovat nyt? Yhdet uskovat yhä Epikuroon puutarhan huimiin mahdollisuuksiin, toiset taas myötäjoukkemiseen. Filosofeja on nähty kristillisen valtion alennusmyynnissä, marxistis-leninistisen ideologian kuuluina ”hyödyllisinä idiootteina” ja vallitsevan vallan rikostovereina – Platon ja Dionysios, Voltaire ja Fredrik Suuri, Carl Schmitt ja Adolf Hitler, Jean Guittou ja Philippe Pétain, Alexandre Kojève ja Antonio de Oliveira Salazar, Jean-Toussaint Desanti ja Josif Stalin, Jacques Attali ja François Mitterrand – ja niin edelleen.

Nykyfilosofian kurjuus johtuu paljolti hiljattaisesta katkoksesta, vuodesta 1977. ”Uusia filosofeja”³ voidaan

”Voiko alemmaksi vajota.”

nimittäin ajatella muutenkin kuin pelkkänä tiedotusvälinemuotina, kuten on liian usein tehty. On luettava tekstit uudelleen tai ylipäänsä luettava ne, jotta tätä filosofian vaihetta ei enää pelkistettäisi tarinaksi tärkätystä paidankauluksista, kauniin nuorukaisen esiintymisestä *Apostrophes*-ohjelmassa tai itsensä ”transsendentaaliseksi journalistiksi” nimenneen Maurice Clavelin⁴ happenin-gista – Clavel on hyvin journalistinen, mutta loppujen lopuksi ei juuri lainkaan transsendentaalinen.

Mitä ”uusien filosofien” vaihe kertoo? Gilles Deleuze analysoi aikanaan heidän sotakoneensa – ei heidän ajatuksiaan, vaan pariisilaisten ”kirjallisuusihmisten” piirin kavereiden ja vekkulien tiedotusvälinesovituksen, joka oli tarkoitettu televisiokeskusteluja varten. Mitä nämä filosofit tekivät? Esittivät sirkusta televisioruudulla. Deleuze erehtyi luullessaan, että kuori oli tyhjä. Käyttikö hän sitä paitsi edes aikaa näiden kirjojen lukemiseen? Hänellä oli muuta tekemistä, eikä se ole hänen vikansa. Mutta ne kolme tai neljä teosta, jotka olivat tuolloin yleisenä keskustelunaiheena, julistivat sodan vasemmistolaiselle vasemmistolle sillä tekosyyllä, että se pohjautui Marxiin, siis Leniniin, siis gulageihin. Jotta Ranskassa vältettäisiin stalinismi, oli siis syytä juhlia uusia epäjumalia: Tocqueville nostettiin esiin, Raymond Aronin kunnia palautettiin, ja myöhemmin tulivat Marcel Gauchet⁵ ja kumppanit.

*Vankileirien saaristo*⁶, jota uudet filosofit niin innokkaasti ylistivät, todisti siis, että Ranskan vasemmisto oli vaarallinen! Claude Lévi-Straussin assistentti Jean-Marie Benoist kirjoitti 1978 kirjan *Les nouveaux primaires*⁷. Kansitekstissä täsmennettiin: ”Uusien filosofien matkakumppani”. Häneen meni henki, joka sai Chateaubriandin mitteleämään Napoleonin kanssa, ja niin filosofi haki Val-de-Marnen kaupunginjohtajan tehtävää Georges Marchais’n⁸ vastaehdokkaana. Hän hävisi vaalit.

Mutta ”uudet filosofit” voittivat: heidän vihansa todellista vasemmistoa kohtaan, heidän tapansa samastaa se gulagiin, terrorismiin ja stalinismiin, *in fine* siis nat-

sismiin, kiihdytti hajoamista, ja välittäjinä toimivat kaksi vasemmistolle säälittävää toimikautta, joiden aikana François Mitterrand kääntyi muutama kuukausi valtaanpääsytensä jälkeen liberalistiksi. Sen jälkeen *Demokratia Amerikassa* -teoksen⁹ lukeminen on korvannut sosialistipuolueessa Jaurèsin lukemisen. Laurent Fabius istuu Léon Blumin¹⁰ nojatuoliin, eikä huomaa, että se on hänelle liian iso.

Viha todellista vasemmistoa kohtaan

Kolmekymmentä vuotta myöhemmin tilinpäätös on tuttu: poliittinen epätoivo, nukkuvien puolueen kasvu ennätysmäisen suureksi, vallassa vuorottelevien puolueiden keinottelu, kaupunkiväkivalta, rikollisuuden lisääntyminen, eksponentiaalisesti kasvava työttömyys, pahentunut epävarmuus, työpaikkojen siirtyminen ulkomaille ja patruunoiden uhkaukset, yhteisyyden katoaminen, rasismi, muukalaiskammo, antisemitismi, yhteiskunnallinen, seksuaalinen, henkinen, älyllinen ja affektiivinen kurjuus, kaupallisen keskimääräisyyden voitto televisio-kanavilla ja monissa kustantamoissa, sairaanhoito-, koulutus- ja kulttuuripolitiikan paloittelu ja niin edelleen. Ja Jean-Marie Le Penin pääsy vuoden 2002 presidentinvaalien toiselle kierrokselle.

Liberaalien markkinoiden aalloilla surffailevalla filosofialla on omat opportunistinsa: heitä Daniel Accursi kutsuu teoksessaan *La nouvelle guerre des dieux*¹¹ ”vihkivesimaljan filosofeiksi”. He hyökkäävät väitetyn ”vuoden ’68 ajattelun” kimppuun: se on koottu kaikenlaisesta – muutamasta huolimattomasta luennasta ja runsaasta huonosta uskosta – ja pyrkivät miehittämään paikan, joka mediamarkkinoilla jäi vapaaksi ”uuden filosofian” hajoamisen myötä, kun suuntauksen jokainen veteraani ryhtyi pelaamaan itsekkäästi. Kantilainen humanismi ja paluu hyveopin kirjoittajan etiikkaan ovat tehneet Kantin tärkeimmästä imartelijasta Luc Ferrysta¹² minis-

terin, mutta ministeriössä vallitsee pikemminkin operet-tinietzscheläisyys kuin kategorinen imperatiivi...

Sitten tuli *La sagesse des modernes*,¹³ postmodernin ajan eettinen breviaario, josta voitiin lukea, että yksi Edith Piafin chansen on arvokkaampi kuin koko Pierre Boulez'n tuotanto, että sarjallinen musiikki on petkutusta koska sävellystä *Répons* ei voi viheltää suihkussa (*sic!*), että muodon puolesta kristillistä moraalialia on toki syytä pöyhä käsitteellisesti mutta ei pohjimmiltaan, että Kansallisen rintaman iskulause "ranskalaiset ensin" ei ole hirviömäinen, että bioetiikan näkökulmasta on pakko odottaa ja olla tekemättä mitään, ja kaikki oli voideltu ripauksella Epikurosta, aavistuksella Kantia ja lorauksella Spinozaa.

Tämän vuoksi pitää äänestää herra Raffarinia¹⁴ – joka on ovelasti lehdistössä myöntänyt ystävytensä, mieltymyksensä ja kiinnostuksensa Luc Ferryyn, André Comte-Sponvilleen, Bernard-Henri Lévyyn, Alain Finkielkrautiin ja eräisiin muihin saman kuppikunnan kirjoittajiin. Teeskennellyn tuohuneena ja hämmästyneenä tämä tai tuo heistä on ilmoittanut, ettei tunne pääministeriä, ei ole tavannut tätä kuin kerran tai muuta sellaista. Mutta myös puhuvien ja julkaisevien ihmisten *ajatuksista* voi pitää! Älkööt he siis valittako, kun heitä kerrankin luetaan... Ja, sikäli kuin tiedetään, heidän ajatuksensa eivät ole täysin yhteensopimattomia... vaikkapa tämän poutierslaisen pääministerin *Weltanschauungin* kanssa, kuten voimme huvin vuoksi sanoa.

Jotta pääsisimme eroon filosofian kurjuudesta, on lausuttava muutama sana markkinoiden muotoilemasta ja markkinoita varten muotoillusta tuotannosta, typerästä tarjonnasta, jolla vastataan kaikkeen filosofiseen kysyntään: pieniä kirjoja, lyhyitä tiivistelmiä (*sic*), pienikokoisia synteesejä suurista kysymyksistä, teoksia siitä, miten filosofoidaan ilman Prozacia, tiiviitä käsitteitä, kehoituksia tulla filosofiksi kahdessakymmenessä neljässä tunnissa tai matkapuhelimen avulla. Tämäntapaisista kirjoista muodostuu filosofian lastenkirjasto. Voidaanko vielä alemmas edes vajota?

Jotta emme lankeaisi epätoivoon, siirtykäämme toiseen vaiheeseen: filosofian suuruuteen. On toki olemassa filosofeja, jotka suosivat filosofian kieltämistä. He ovat opportunisteja, kynnikoita ja nuoria susia, joilla on kiire käyttää tiedotusvälineiden maailmaa ja muuttua mediahahmoiksi, nimiksi, jotka lyödään rahaksi ja pannaan sitten kiertämään markkinoilla: heitä ovat toimittaja, jolle maksetaan palstasenttimetriä mukaan lehden "Pohdintoja"-osastosta, viikkolehden kulttuurivastaava, television asiantuntija, keskiyön jälkeen lähetettävän mielihohjelman keulakuva, kirjasarjan päätoimittaja, kirjallinen neuvoja, juryn jäsen, kustantamon lukija ja muut sivutulujen hankkijat, jotka ilmoittautuvat vallan ystäviksi vastarintaa tekemättä. Todellisuus todistaa: tyytykäämme katsomaan.

Mutta on myös nimensä ansaitsevia filosofeja, niitä, jotka elämällään, ajattelullaan, tuotannollaan, kirjoituksillaan, käyttäytymisellään ja sitoutumisellaan kääntävät selkensä inhotusten myötäjuoksijoille. Ammoin Michel

Foucault ja Gilles Deleuze, hiljattain Pierre Bourdieu, heihin saattoi luottaa, kuten nykyään joukkoon filosofeja, jotka ajattelevat modernisuuttamme kriittisesti: Jacques Derrida pohtii vieraanvaraisuutta, oikeutta filosofiaan, ystävyyttä, televisiota ja terrorismia, Alain Badiou ajattelee etiikan ja estetiikan lisäksi Kosovoa, syyskuun yhdettätoista, Le Penia ja Chiracia, René Schérer toteuttaa uusia sarjallisia ja fourieristisiä kosmopoliittisuuden muunnelmia, Jacques Bouveresse erittelee lehdistön valtaa ja journalistien vahingollisuutta julkisen mielipiteen muodostamisessa, Noam Chomsky todistaa, että on olemassa toinenkin Amerikka kuin Imperiumin Amerikka, Raoul Vaneigem pitää kiinni lyyrisestä ja iloisesta situationismistaan, Toni Negri analysoi globalisaation säteilyä, Annie Le Brun pysyy uskollisena surrealismin mustanpuhuvien välähdyksille, André Gorz esittää radikaaleja ajatuksia työstä, perustulosta ja aineettomasta pääomasta, François Dagognet muotoilee jyrkän ja edistyksellisen vasemmistolaisen epistemologian ja Bernard Stiegler analysoi symbolista kurjuutta ja sen vaikutuksia tämän päivän todellisuuteen.¹⁵ Miten voisi olla iloitsematta nykyaikaisen, elävän ja kriittisen ajattelun hedelmällisyydestä, joka osoittaa maailman menoa vastustavan filosofian elinvoimaisuuden?

Toinen syy iloita: mahdollisuus saada osa ajatuksistaan esille televisiossa. On nimittäin luovuttava kaksinaisuudesta, joka pakottaa vastaamaan yksinkertaiseen ja summittaiseen, kaksinaapaiseen ja manikealaiseen kysymykseen: että pitäisi olla ehdottomasti television puolesta tai sitä vastaan! Lakatkaamme myös uskomasta, että mediafilosofien ja muiden filosofien väliin on vedetty viiva. Tämän vuoksi on välttämätöntä muotoilla etiikka, joka hylkää nämä äärimmäisyydet: periaatteellisen kielteisesti asennoituvat nimittäin usein ne, joita ei kutsuta, ja jotka siksi ottavat kunnia-asiakseen olla koskaan astumatta jalallaan televisioon, ja järjestelmällisen hyväksyvästi ne, jotka ovat valmiita puhumaan televisiossa puuta heinää. On toimittava nominalistisesti (nominalismi on ase kaikkea platonismia vastaan), tiedettävä, ettei ole olemassa televisiota sinänsä, vaan yksittäisiä lähetyksiä, joissa voi tarjota tai olla tarjoamatta vaihtoehdon yleiselle mielipiteelle, jota vuorokauden ympäri pitävät yllä samat tiedotusvälineet, joita rahoitetaan mainoksilla...

Jacques Derrida puhuu LCI:lla syyskuun yhdennettätoista, François Dagognet on jo pitkään puolustanut homojen vanhemmuutta tai transgeneesin erinomaisuutta television kuvaruudulla, ja toivottavasti voitaisiin myös nähdä Peter Sloterdijk France 2 -kanavalla määrittelemässä nykyinen postmoderni tai Toni Negri kertomassa ajatuksiaan historiakanavalla, kuten ammoin saattoi nähdä Jankélévitchin Bernard Pivoz'n vieraana, Pierre Bourdieun *La marche du siècle* -ohjelmassa tai Jean-François Lyotardin France 3 -kanavalla, jolla esiintyivät myös Paul Ricoeur, René Girard, Claude Lévi-Strauss ja monet muut – ääniä, jotka on välttämätöntä ja hyödyllistä kuulla.

Esiintyminen televisiossa

Televisio ei ole Sorbonne: siellä ei puhuta kahta tuntia yleisölle, joka seuraa paperista lukevan opettajan luentoa häntä keskeyttämättä tai häneltä kysymättä. Älkäämme pyytäkö televisiolta sitä, mitä se ei ole koskaan edes väittänyt antavansa: se ei ole tiedotusväline, joka palvelee Collège de Francea, yliopistoa tai École pratique des Hautes Étudesia, vaan huippumoderni foorumi. On selvää, että vaikka televisio ei ole rikkiviisaan amfiteatteri, se ei saa myöskään olla hänen katuojansa: filosofian vieminen kadulle ei tarkoita, että sen olisi pakko myydä itseään. Jokainen päättäköön itse, tahtooko hän esiintyä suosikkiohjelmissa *Tout le monde en parle* tai *Vivement dimanche* – niihin kiirehtivät pikemminkin ne, jotka ovat liberalistisessa maailmassa kuin kalat vedessä.

Kriittisen filosofin esiintyminen televisiossa on ennen kaikkea mahdollisuus antaa katselijoille uusia reittejä: olennaista on se, mitä tapahtuu, kun vastaanotin on suljettu. Ostetaan kirja, luetaan, työskennellään. Televisio on – sanan *medium* etymologian mukaisesti – väline eikä päämäärä. Siellä esiintyminen ei ole kriittiselle ajattelijalle kuolemansynti eikä synty ylipäänsä, vaan mahdollinen militantti ele. Se on pikselivastarintaa, kuten synkkinä vuosina saatettiin puhua paperivastarinnasta.

Tiiviisti sanoen on olemassa kriittistä ajattelua ja lukuisia eläviä, aktiivisia filosofeja. He voivat esiintyä tiedotusvälineissä saadakseen kuuluville liberalistista maailmaa vastustavan äänen. Jos katsoja ei tartu tilaisuuteen ja ryhdy henkilökohtaiseen työhön, se ei ole television syntipukkiutta vaan televisionkatsojan älyllistä laiskuutta. Filosofia ei kiinnosta häntä.

Toinen tilaisuus iloita ja todeta filosofian terveydentila erinomaiseksi on halu filosofiaan. Jättäkäämme syrjään muotia ja ajan vaatimuksia varten valmistetut kirjamenestykset – puhuinhan jo lastenkirjastosta. Tutustu kaamme mieluummin epäajanmukaisiin kreikkalaisiin ja roomalaisiin, joiden teoksista otetaan Ranskassa huomattavia painoksia: ajattelen esimerkiksi uusina laitoksina julkaistuja tuoreita käännöksiä tai valittuja otteita. Seneca käsittelee vanhuutta ja onnellista elämää, Marcus Aurelius itsestä huolehtimista ja viisautta, Cicero ystävyyttä, velvollisuutta, kärsimystä ja kuolemaa, Plutarkhos tyyntä omaatuntoa ja tiedon halua. Voimme myös iloita tahdosta pohdiskella eksistentiaalifilosofian ongelmia.

Kun halun kohteena on filosofia, se on tarjoitava arvonsa mukaisella tavalla. Jättäkäämme syrjään filosofiset kahvilat, jotka turvautuvat televisiostudion malliin ja joiden juontaja on harvoin saanut filosofisen koulutuksen. Mitattomista, epätäsmällisistä tai päättöluokan kokeiden tapaan muotoilluista aiheista juontuu usein henkilökohtaisia improvisaatioita, joissa ei ole johdonmukaisuutta, todistuksia, logiikkaa, perustaa eikä ennen kaikkea kriittistä sisältöä. Filosofinen kahviautomaatti toimii, kunhan siihen työnnellään filosofien nimiä. Niistä on hyötyä, kun kaunistellaan julkisia puheenvuoroja, jotka ottavat filosofian panttivangiksi ja järjestävät sen nimessä pikemminkin pikkujoulut kuin yhteisöllisen filosofisen harjoituksen.

Samoin: jättäkäämme syrjään yliopisto, joka uusintaa yhteiskuntajärjestelmää ja opettaa historiaa, jonka se on itse valmistanut omiin mittoihinsa sopivaksi – platonismi, idealismi, kristinusko, skolastiikka, tomismi, kartesiolaisuus, kantilaisuus, spiritualismi, hegeliläisyys, fenomenologia ja kaikki muu, mikä antaa tekosynn olla turhaan sekaantumatta maailmanmenoon...

Etsikäämme sitten muotoja, joilla filosofiaa voitaisiin harjoittaa toisin. Kun Bergson opetti Collège de Francea, naiset tungeksivat paikalle, ihmisiä istuskeli ikkunalaudoilla, varauuskäynnit tulvivat yleisöä, hänen pöytänsä kukitettiin – ja lopuksi hän joutui tunnustamaan, ettei hän sentään ole tanssijatar... Sartre piti 1945 eksistentiaalisia käsittelevät luentonsa fanien hävittämässä salissa: rikottuja ovia, tuuppimista, murskattuja tuoleja, iskuja ja haavoja, pyörtyileviä naisia, kaatuilua, apuun kutsuttu poliisi... Kaksi kertaa, jolloin harrastelijoista koostuva yleisö saapui joukoittain kuuntelemaan puhetta vapauden ja tahdon tai olemuksen ja olemassaolon suhteista. Kummassakin tapauksessa asiaa ennalta tuntematon yleisö tuli filosofian sisälle ilman tavanomaisia instituutioita.

Tämä merkitsee ghettojen ulkopuolella ajattelemisen tahtoa, ja samassa hengessä perustettiin 2002 Caenin kansanyliopisto. Yliopistosta säilytettiin sen kiinnostavin osa: sisällön välittäminen, tutkijan työn paneminen yleisön käyttöön, vakava tieto ja ajallinen eteneminen. Myös filosofisen kahvilan kiinnostavat piirteet omakuttiin: vapaus tulla sisään ja lähteä pois, tulla ja mennä ilman mitään valvontaa, ilman todistuksia, ilman mitään ehtoja – täydellinen ilmaisuus, ei velvoitteita tai rangais-tuksia. Ensimmäisen tunnin aikana kurssi sisältää kriittisiä ja vaihtoehtoisia ajatuksia, toisen tunnin aikana alussa esitettyjä väitteitä tarkastellaan yhdessä.

Kansanyliopistossa myös opetussisällöt ovat vaihtoehtoisia: siellä opetetaan feministisiä aatteita (Séverine Auffret) tai poliittista ajattelua (Gérard Poulouin) kriittisen ajattelun näkökulmasta ja Frankfurtin koulun hengessä. Eksistentiaalisen logiikan näkökulmasta käsitellään myös psykoanalyysia (Françoise Gorodg), elokuvaa (Arno Gaillard), epistemologiaa (Jean-Pierre Le Goff), jatsia (Nicolas Béniès) ja nykytaidetta (Françoise Niay). Siellä harjoitetaan filosofiaa lapsille (Gilles Geneviève) seitsemän vuoden iästä lähtien, sillä siellä ajatellaan, ettei filosofia ole koulumaisuutta ja kalibroimista – tutkielmia ja kanonisten tekstien kommentaareja – vaan että se voi myös koostua lasten luonnostaan kysyvistä, siis filosofisesta, keskustelusta. Myöhemmin, kun lasten kanssa on työskennelty vuosia, voidaan harkita käytännöllisiä institutionaalisia harjoituksia, joihin filosofia valitettavasti useimpien mielestä palautuu. Mutta tämä siis tapahtuu vasta myöhemmin. Ryhmä pitää kategorisena imperatiivina lausetta, jonka Antoine Vitez sanoi Théâtre national populairesta (TNP): ”elitismiä kaikille”.

Omasta puolestani esittelen filosofian (filosofista) vastahistoriaa hyökkäämällä klassisen historiankirjoituksen kimppuun: edellä tuomittua perinnettä – platonistisen, kristillisen ja saksalaisen idealismin tyranniaa – vastaan

asetan vuosi vuoden jälkeen esikristillisen saariston, jota tarkastellaan platonismin vastustajien eli atomistien, materialistien, kyynikoiden, kyrenelaisten ja epikurolaisten näkökulmasta. Kristillinen satu dekonstruoidaan ja kaapin päälle nostetaan vastarinta kristinuskolle – gnostikot, jälleensyntyvät ja humanistiset epikurolaiset. Sitten kerrotaan vaihtoehtoisesta Ludvig XIV:n vuosisadasta, joka palauttaa kunniaan libertiinien barokkiajattelun, ennen kuin seuraavina vuosina jatketaan kronologisen periaatteen mukaan. Mikä on tavoitteena? Osoittaa, että on olemassa instituutioiden hämärtämä vaihtoehtoinen, kriittinen, radikaali, hedonistinen, käyttökelpoinen, hyödyllinen ja eksistentiaalinen filosofia.

Tietoa ei pidä enää haalia

Perustajansa Georges Duhermen libertaarisen periaatteen mukaan kansanyliopisto pyrkii olemaan Pierre Bourdieun sanoja lainatakseen ”kollektiivinen intellektuelli”. Toisin sanoen se on ennen kaikkea ryhmä, joka muodostuu yksilöistä: kaikilla on erityisyytensä, mutta kaikki vertailevat väitteitään, teorioitaan, töitään ja lukemaansa kirjallisuutta ryhmän kanssa. Tämä filosofinen yhteisö ei tavoittele ideologista yksisuuntaisuutta vaan johdonmukaisuutta: eksistentiaalista, iloista ja poliittista filosofiaa, vasemmistolaista sitoutumista. Tämä edellyttää sitä, ettei tietoa koota henkilökohtaisia päämääriä varten, vaan että se jaetaan, annetaan ja välitetään niille, joilla sitä ei tavalisesti ole – kansanyliopiston *kansalle*.

Minua on usein arvosteltu siitä, että käytän sanaa ”kansaa” puhuessani kansanyliopistosta, sillä liberalismille myyty aikakautemme muuttaa kaikki kansanläheiset hankkeet ”populistisiksi” ja syyttää ”demagogiasta”, vaikka tavoitteena olisi todellinen suora demokratia. Maailmallinen, pariisilainen, tiedotusvälineissä liikaa esiintyvä filosofi on paljon kiinnostuneempi puhtaasta kurjuudesta: Kosovosta, Ruandasta, Afganistanista, Algeriasta tai syyskuun yhdenneistöistä. Mitä merkitsee saastainen kurjuus? Kansaa, esikaupunkeja, työläisiä, proletaareja, asunnottomia, oikeudettomia, minimipalkkalaisia, prekaareja, sanalla sanoen köyhiä: miksi heistä pitäisi kiinnostua? Siksi, että jos heidät jätetään huomiotta, saadaan aikaan tuntemamme kaltainen presidentinvaalien toinen kierros: saastainen kurjuus synnyttää likaista politiikkaa. Jos moista ei yritetä estää edes vaatimattomasti – ennen kaikkea vaatimattomasti – silloin siihen osallistutaan.

Kypäräpäinen, sotilaallinen ja saapasjalkainen fasismi on kadonnut. Valta on kaikkialla, kuten Foucault opetti, mikrofasiismi on siis korvannut massiivisen totalitaarisen fasismin, kuten Deleuze opetti. Miten taistella mikrofasiismia vastaan? Mikrovastarintojen avulla. On rakennettava valistuneita, vahvoja, tyyniä, voimallisia, päätäväisiä, tahtovia ja itsensä kanssa sopusoinnussa olevia yksilöllisyyksiä, sillä vain näillä ehdolla ne voivat olla sopusoinnussa toisten kanssa. On siirryttävä silvotusta elämästä muuttuneen elämän kautta oikeudenmukaiseen ja hyvään elämään. Hanke on eksistentiaalinen ja poliittinen.

Kansanyliopiston filosofinen yhteisö muodostaa kollektiivisen intellektuellin ja tarjoaa Platonin (suljetulle, umpinaiselle, totalitaariselle, hierarkkiselle ja rodulliselle) valtiolle vastavaltioksi Epikuroon (avoimen, vapaan, tasa-arvoisen, ystävällisen ja kosmopoliittisen) puutarhan, joka sijaitsee kaupunginmuurien ulkopuolella. Ei enää arkkitehtonista paikallaan pysyvään tilaan sulkeutumista, vaan omasäteilyistä nomadismia. Liikkuva mikroyhteiskunta voi tuottaa kapillaarivaikutuksia: kun kansannousuun perustuva vallankumouksellisuus on kadonnut ja ainoana pakotienä on deleuzelainen ’yksilöiden vallankumoukselliseksi tuleminen’, meille jäävät molekulaariset vallankumoukset, kuten Guattari opetti. Edessä on mitä haltioittavin urakka...

Suomentanut Tapani Kilpeläinen

(alun perin: *Misères (et grandeur) de la philosophie. Le Monde Diplomatique. Octobre 2004, 30–31*)

Viitteet

- 1 Michel-Édouard Leclerc (s. 1952), E. Leclerc -markettiketjun johtaja. (Suom. huom.)
- 2 Saksan kansallissosialistinen työväenpuolue, joka järjestäytyi vuodesta 1920 eteenpäin.
- 3 ”Uudet filosofit” (*nouveaux philosophes*) viittaa 70-luvulla esiin nousseeseen filosofien ryhmään, joka arvosteli sekä totalitarismia että älymystön osaa totalitarismin tukemisessa. Näkyvimpiä ”uusien filosofien” olivat Bernard-Henri Lévy, André Glucksmann ja Jean-Marie Benoist. (Suom. huom.)
- 4 Maurice Clavel (1920–1979), lehtimies, kristinuskon puolustaja. (Suom. huom.)
- 5 Marcel Gauchet (s. 1946), filosofi ja sosiologi. (Suom. huom.)
- 6 Aleksandr Solženitsyn, *Vankileirien saaristo* (Arhipelag GULAG, 1918–1956, 1973). Suom. Esa Adrian. Wahlström & Widstrand, Tukholma 1974.
- 7 Hatier, Paris.
- 8 Georges Marchais (1920–1997), Ranskan kommunistisen puolueen puheenjohtaja vuosina 1972–1994. (Suom. huom.)
- 9 Alexis de Tocqueville, *Demokratia Amerikassa* (De la démocratie en Amérique, 1835 & 1840). Suom. Sami Jansson. Gaudeamus, Helsinki 2006.
- 10 Laurent Fabius (s. 1946), sosialisti, Ranskan pääministeri 1984–1986; Léon Blum (1872–1950), sosialistipoliitikko, kansanrintamamies. (Suom. huom.)
- 11 Gallimard, Paris 2004.
- 12 Filosofi Luc Ferry (s. 1951), Ranskan opetusministeri 2002–2004. (Suom. huom.)
- 13 Luc Ferry & André Comte-Sponville, *La sagesse des modernes*. Lafont, Paris 1999.
- 14 Jean-Pierre Raffarin (s. 1948), ranskalainen konservatiivipoliitikko, Ranskan pääministeri 2002–2005. (Suom. huom.)
- 15 Onfrayn mainitsemista nykyajattelijoista Jacques Derrida (1930–2004) ja André Gorz (1923–2007) ovat kirjoitusajankohdan jälkeen kuolleet. (Suom. huom.)

CHUCK DYKE

Kodin tahdon min tanhuilla

Johdatus lännenelokuvien sielunmaisemaan, Osa III

Kävin ensimmäiset kerrat elokuviissa äitini kanssa. Ensimmäinen oli *Bambi*, ja se oli kauhea kokemus, kuten monille muille ikäisilleni. Selvisin kuitenkin. Juonnan itse asiassa mieltymykseni riistan makuun tuosta kokemuksesta – asiaa tosin pitäisi tutkia tarkemmin. Toisella kertaa äitini ei varmaankaan saanut hankittua lastenvahtia, sillä hän vei minut katsomaan *Pirunsaaren vankeja* (*Passage to Marseille*, 1944). Sekin oli huimaava elämys. Olin tuolloin seitsemänvuotias. Ja nyt en vitsaile. Revi siitä, Scorsese.

Sain parhaan mahdollisen ensikosketuksen *noiriin*. Voin yhä tuntea ja haistaa tuon elokuvan. Lisäksi tuolloin elokuvat pyörivät jatkuvalla syötöllä, ja saliin sai tulla mihin aikaan vain. ("Tässä kohtaa minä tulin.") Tulimme saliin laivalla käytävän taistelun aikaan. En tunne ketään muuta, joka pystyy seuraamaan *Pirunsaaren* juonta sen kaivautuessa sisäkkäisiin takaumiin ja pysymään perillä koko jutusta. Iän kypsyttämä nuoruuden kokemus.

Näiden elämäni muokanneiden kokemusten lisäksi perheen elokuvaretket olivat sunnuntaisia matkoja suureen kaupunkiin tai, aina joskus, tosi suureen kaupunkiin. Suuressa kaupungissa näimme Red Skeltonin ja Esther Williamsin elokuvia. Skeltonin leffoilla oli erityinen merkitys perheellemme, sillä niissä melkein aina esiintyvä Billy DeWolfe (rouva Murgatroidina, tietty) oli käynyt samaa koulua setäni kanssa. Noin neljäkymmenen vuoden ajan se oli lähin kytkökseni elokuvateollisuuteen. Tosi suureen kaupunkiin me menimme katsomaan Bing Crosbyä.

En muista, kummassa me kävimme katsomassa John Fordin ratsuväkielokuvia. Näin kaikki kolme pian ensi-illan jälkeen.¹ Tiedän kyllä, että Shirley Temple oli *Apas-silinnakkeessa* ja *Keltainen nauha* oli se värillinen leffa, mutta sieluni silmin näen yhä Shirleyn väreissä.

Äitini oli kiihkoilija, ja tietääkseni toista sukupolvea, mutta epäilen, että perinteellä on paljon syvemmät juuret. Ainakin hän oli syvästi omistautunut asialleen. Kun hänet oli elämän ehtoolla pistetty vihanneskellariin, pää täynnä löysää spagettia, kerkesi hän viimeisillä selkeillä sanoillaan haukkumaan pataluhaksi kaikki, jotka yrittivät hoitaa häntä. Hän oli ollut paljon hienostuneempi ennen sekoamistaan.

Hoitajat olivat mustia, mutta kiihkoilu ulottui paljon laajemmalle, olimmehan irlantilaiskatolisesta kaupungista. Irlantilaiset olivat halveksutuimpien joukossa.² Heidät kuitattiin yleisellä lausumalla *as Irish as Paddy's Pig*, mutta äitini kasvot välittivät varsinaisen viestin. Törmäsinkin kuitenkin arvoituksiin. Sosiaalisella kartalla vilisi irlantilaisia kasvoja. Isäni suku oli täynnä irkkuja. En

saanut tavata heistä moniakaan. Olisin kovasti halunnut touhuta serkkujeni kanssa, mutta he pakenivat vuorille nähtyään vilauksen äidistäni. He eivät olleet koskaan kotona, kun menin käymään. Silti Jeff-setä oli niin irlantilainen kuin vain voi olla, ja hän oli suuressa suosiossa. *Kaikki* perheessämme rakastivat häntä, eikä tavallisista tuhaduksista tai kuittauksista ollut tietoaakaan. Hänessä ei tosiaan ollut mitään luokatonta.

Luokasta tietysti olikin kysymys. Äidilläni ja isoäidilläni oli vahva joskin sekava ylemmyyden tunne. Jos maailmaa näytettiin sortteeraavan rodun, uskonnon tai etnisen alkuperän mukaan, johtui se vain siitä, että ne olivat alemmuuden merkkejä *prima facie*. Jos joku osoitti kivunneensa tuosta alemmuuden tilasta (kuten isoäitini mielestä senaattori Joe McCarthy oli tehnyt), hänet hyväksyttiin. Kiihkoilu, snobismi ja itsetyytyväisyys amentavat samasta lähteestä.

Yhdysvalloista puhuttaessa on aina konstikasta nostaa esiin yhteiskuntaluokat. Myytiin mukaan olemme luokaton yhteiskunta, ja teoreetikkojen mukaan yhteiskuntaluokkaa ei voi määritellä tyhjentävästi. No, myytit ovat hevonpaskaa, ja teoreetikot ovat oikeassa.

Luokkakantaisimmatkaan ihmiset eivät pystyisi määrittämään yhteiskuntaluokkaansa, vaikka henki menisi. Tähän on syynsä.³ Siitä huolimatta niin pitkään kuin ihmiset haluavat nähdä itsensä luokkakäsitteistöin, on olemassa luokkia – käyttäytymistä ja yhteenliittymistä rakenteistavia malleja. Millään teoreettisilla vastalauseilla ei ole pienintäkään merkitystä luokkien olemassaololle. Maailman joka kolkasta maahan tulleet ja tuodut sukupolvet ovat perustaneet luokkien järjestelmän keskuuteemme Yhdysvaltoihin. Usein he ovat tuoneet mukanaan luokkakantaiset tunteensa ja tuntemuksensa. Herraskaisten irlantilaisten ja hökkelikylän irlantilaisten erottelu kumpusi vanhan maan turpeesta.⁴

John Ford tiesi tämän kaiken. Hän tunsikin sen poissulkemisen ja sivuuttamisen systeemin, joka ohjasi irlantilaisten sulautumista Amerikkaan. Hän käytti paljon aikaa tuon tilan tutkailuun. Ja tietysti hänen käsissään tuosta tilasta tuli myyttistä avaruutta, usein avaraa länttä.

Vuoden 1948 luokka

Apassilinnake (Fort Apache) on julman katkera elokuva. Ford käyttää siinä Monument Valleytä mitä kauneimmin, mutta jopa se kauneudessaan lisää kokonaisuuden rumuutta. Rumuus on tahallista ja harkittua. Se ei ole elokuvallinen erhe vaan perusteellisesti työstetty narratiivinen valinta.⁵ Ford halusi esittää meille asioita, jotka eivät ole kovin nättejä, mutta ne ovat yleisiä ja tärkeitä. Siksi hän tarvitsi rumuutta.

Eversti Thursday (Henry Fonda) ja hänen tyttärensä Philadelphia (aikuistuva Shirley Temple) matkustavat postivaunuilla kohti Fort Apachea, joka Thursdayn pitäisi ottaa komentoonsa. Hän kokee komennuksen karkotuksena, joka on murskannut toiveet maineikkaasta sotilasurasta. Psykologisen teorian teknisin käsittein ilmaistuna hän on itsekeskeinen mulkku, mikä käykin ilmi noin kolmessa sekunnissa leffan alettua. Elokuvan pääteema rakentuu kahden toisiinsa kytkeytyneen ironian varaan. Ensinnäkin tämä komennus todella vakiinnuttaa Thursdayn maineen ja tekee hänestä jopa legendan. Toiseksi hän ei ansaitse mainetta ja kunniaa, vaan hänen itsepäinen typeryytensä ja itsekeskeinen kusipäisyytensä saavat väärin perustein ja mielivaltaisesti kunniallisen asun. Miten tällainen voi olla mahdollista?

No, ensinnäkin meidän täytyy ymmärtää armeijaa. Armeija on ennen kaikkea byrokraatia ja vasta sen jälkeen taisteluyksikkö. Muuten se ei pystyisi hoitamaan hommaansa. Tämä tiedetään varsin hyvin. Yleensä upseerit ovat ylimpiä byrokraatteja. Tärkein imperatiivi on sotilaskuri, ja kaikki tulee rakentaa sen ympärille. Thursday on raskaan sarjan byrokraatti: joka solullaan hän toteuttaa tiukasti ja kirjaimellisesti armeijan lakeja ja säädöksiä. Armeijan täytyy *noudattaa* kuria, mutta sen täytyy myös olla tunnettu kurinalaisuudestaan, jotta vihollisten on pakko ottaa se huomioon voimasuhteita laskiessaan. Armeija haluaa olla pelätty.

Jo nämä yksinkertaiset ja yleisesti tunnetut armeijoiden piirteet riittävät selittämään Thursdayn kohtalon ja maineikkouden. Ne muodostavat eräänlaisen tutun soittimen, jolla Ford voi esittää johtoihteita.⁶ Aiheilla ei ole varsinaisesti mitään tekemistä armeijan kanssa. Pääaihe on kiihkoilu.

Thursday on inhottava ja vastenmielinen tyyppi, paljon inhottavampi kuin sotilaskuri vaatisi, ja hänen pahantahtoinen ja ylimielinen asenteensa intiaaneja ja muita kohtaan tekee hänestä vielä inhottavamman. Kommentavan upseerin asemassa hän voi toisaalta osoittaa, miten byrokraattiset instituutiot tukevat, pyhittävät ja suojelevat itsekeskeisyyden luomaa kiihkoilua. Hän esimerkiksi vihaa intiaanasiamies Meachamia. Hän tietää hyvin, että Cochise kertoo totuuden kuvatessaan korruptoituneen ja itsekkään intiaanasiamiehen vaikutusta reservaatien naisten ja lasten elämään. Mutta koska Meacham on hallituksen virkamies, voi Thursday tukeutuen virkavelvollisuuteensa naureskella Cochiselle ja lähettää hänet julmasti tiehensä.

Armeija tarjoaa erityisen alttiin ympäristön tällaiselle käyttäytymiselle, mutta jokainen velvollisuuteen vetoava

byrokraatti voi tehdä samat temput. Helvetti soikoon, samaa tekopyhän itsevarmaa kohtelua voi saada tietokonekeskuksen tiskillä. Kylmän byrokraatian henki liihottaa kaikkialla, ja milloin tahansa se voidaan kutsua kiihkoilun palvelukseen. Jotkut akateemisista kollegoistani ovat oikein hyviä tässä. Ford osaa näyttää tämän meille tosi hyvin.

Thursday on tietysti asetettu samaan tilanteeseen muillakin tavoin. Hänellä on naimakelpoinen tytär, joten sulhasehdokkaan hylkäämisessä voidaan kuvata ylemmydentunnon ja isän velvoitteiden monisyistä vuorovaikutusta. Ford ei jätä kiveäkään kääntämättä. Sulhasehdokas on vasta West Pointista tullut luutnantti O'Rourke. Luulisi että hän olisi juuri sitä, mitä isä on kaivannut, mutta valitettavasti ei. Luokkien ja rotujen järjestelmän jakolinjat kulkevat läpi upseeristonkin. Tämä raja vasta railona aukeaakin. Kas kummaa, käykin ilmi, että luutnantti O'Rourken isä on Fort Apachen vääpeli ja täydellisesti omistautunut karriäärisotilas. Isän ja Thursdayn välisessä mahtavassa vuoropuhelussa meille käy ilmi, että O'Rourken luutnanttipoika pääsi Yhdysvaltain sotilasakatemiaan presidentin nimittämänä.⁷ "Kas vain", toteaa Thursday, "luulin vain upseerien lasten saavan niitä." "Kyllä, *sir*", vastaa vääpeli O'Rourke. "Mutta", ihmettelee Thursday, "luulin että niitä annetaan vain upseereille, jotka ovat saaneet kongressin kunniamitalin." "Kyllä, *sir*", vastaa vääpeli O'Rourke. Nämä ansiot eivät riitä eversti Thursdaylle. Tämän kuoltua ne kyllä riittävät aivan hyvin tytär Philadelphiaalle.

Minkä ihmeen takia hänen nimensä on "Philadelphia"? Tämä liittyy yhteen kuuluisista Fordin rakastamista pitkäpiimäisistä vitseistä. Lyhyt vastaus on: "Koska hän ei ole Boston." Fordia kiinnosti (henkilökohtaisista ja perhesyistä) irlantilaisen yhteiskunnallinen sulautuminen Bostonissa ja ympäröivillä Uuden Englannin alueilla. Meidän täytyy sukeltaa hiukan syvemmälle, mitä varten on matkattava yhä lännemmäs, Etelämeren saarille.

Minä synnyin ja kasvoinkin parikymmentä mailia Bostonin eteläpuolella, Ford noin sata mailia sen pohjoispuolella. Meikäläisille Boston oli se tosi iso kaupunki. Sen eetos vallitsi. Minun piti asua suuri osa elämästäni, ööh, Philadelphiassa ja pari vuotta Roomassa, että sain kunnon perspektiivin varhaisvuosiini. Ford hankki perspektiiviä taitavalla myyttisellä etäännyttämällä. Kun hän halusi tutkia rotua, luokkia ja irlantilaisia Bostonissa, hän siirsi ne Haleakalahalle. Nyt tarvitsemme *Etelämeren seikkailijoiden* (Donovan's Reef, 1963) ääriäviivat.

Kolme toisen maailmansodan Tyynenmeren sotarintaman veteraania ovat jääneet sen kauniin saaren lumoihin, josta he taistelivat. Guns Donovan (John Wayne) pitää saluunaa nimeltään Donovan's Reef. Tohtori William Dedham (Jack Warden) on perustanut saarelle sairaalan mutta tekee myös kotikäyntejä naapurisaarille. Kaveruksista kolmas, Boats Gilhooley (Lee Marvin), kiertelee maailmaa, mutta hän osuu aina takaisin saarelle syntymäpäivänään, joulukuun seitsemäntenä. Elokuvan alkaessa hän on jälkeen alkanut monimutkaisen paluuprosessinsa.

Sillä välin kotoisessa Bostonissa Dedhamin aikuis-

tunut tytär Amelia (Elizabeth Allen) taistelee vallasta vanhan merikauppaa käyvän perheyriyksen johtokunnassa. Tohtori Dedhamin pitäisi periä valta-asema, mutta hän on ollut puntiksella niin kauan, että bostonilaiset alkuasukkaat käyvät levottomiksi. Amelian äiti on kuollut iät ajat sitten, ja tyttärestä on kasvanut kyvykäs ja tarkkavainuinen nuori bisnesnainen. Valtakamppailun asetelmat ajavat hänet matkaan Haleakalohalle.

Asetelmat Haleakalohan-sukuhaaralla ovat sodan jälkeen kuitenkin monimutkaistuneet. Leskeksi jäänyt Dedham on ottanut vaimokseen saaren polynesianlaisen kuningattaren. Liitosta on siinnyt kolme lasta, Amelian siskopuolet ja velipuoli. Perheen Bostonin haara ei ole kuullut tästä yhtikäs mitään. Tohtorilla on ollut kiirusta, ja niin edelleen, eikä hän koskaan ole saanut aikaiseksi kertoa heille.

Kaikki rodusta ja luokasta kertovan näytelmän hahmot ottavat paikkansa. Statisteja riittää joka lähtöön: kiinalaisia, ranskalaisia ja ihan mitä vain löytyy tähän monietniseen paraatiin. Värit, luokat ja etnisyydet on kuvattu huolellisesti. Jokainen hahmo ilmentää tiettyjä piirteitä, voisipa sanoa jopa stereotyyppistä käyttäytymistä. Gilhooley on alaluokkainen baareissa rähisevä irkku Fall Riveristä, mutta hän voisi ihan yhtä hyvin olla etelä-Bostonista. Hän on Fordin ratsuväkitrilogian Kersantti Quincannon tai Mulcahy, jota Victor McLaglan esittää. Amelia on yläluokkainen snobi Beacon Hillistä tai muulta Bostonin hienostoalueelta. Hän on yhtä varma ylemmydestään kuin Thursday. Mikä tärkeintä, hän on varma oikeudestaan loukata niitä, jotka kehtaavan olla erilaisia kuin hän haluaisi. Ei sovi unohtaa, että Boston oli alkujaan puritaanisen teokratian keskus. Mielenlaatu kesti instituutioiden kadottua. Gilhooley ja Amelia ovat yksi stereotyyppinen vastakohtapari. Amelian mielestä Gilhooley ei ole edes inhoamisen arvoinen, mutta Ford tekee hänestä viisaan kuin itämaan tietäjän – Amerikan tietäjän polyneesien joulunäytelmässä.⁸

Toisen vastakohtaparin muodostavat Amelia ja hänen vanhempi sisarpuolensa Lelani, Polynesian valtaistuimen perijä, jolla on omat kulttuuriset sitoumuksensa. Vasten asettuvat vaikkapa aggressiivinen monoteismi ja lempeän sallivainen monijumalaisuus. He ovat kuitenkin myös hyvin samankaltaisia, joten vastakohtaisuus ei syvene kuin Amelian rennessa ylimielisyydessä.

Donovan ja Dedham ovat monipuolisia hahmoja. Edellisestä voisi kehittyä Gilhooley, jälkimmäisessä asuu Amelian mahdollisuus, mutta kumpikaan ei viihtyisi stereotyyppinä, ja kummatkin ovat murtautuneet potentiaalisista lokeroistaan.

On sovinnontekojen aika, ja niitä piisaakin. Tämä leffa on komedia, jopa satu, ei *Apassilinnakkeen* kaltainen melkein klassinen tragedia. Sovintoon on kaksi avainta. Ensimmäinen löytyy, kun välittäjinä toimivat Donovan ja Dedham auttavat Ameliata luopumaan kiihkoilustaan. Toinen avaintekijä on perhe.

Kaikki muut ovat tavalla tai toisella kietoutuneet kiihkoilun, luokkakantaisuuden ja snobismin vyyhteen, mutta Donovan ja Dedham ovat aika lailla karistaneet sen yltään. Totta kai Dedham olisi vienyt lapsensa vierailulle Bostoniin, jos hän olisi päässyt irti kokonaan. Mutta hän on omien sanojensa mukaan niin loppen kyllästynyt Bostoniin, ettei hän halua olla missään tekemisissä sen kanssa. Donovaninkaan niska ei alkaisi punottaa niin kovasti snobien väheksyessä häntä, jos hän olisi jättänyt sen kaiken taakseen. Hän kyllä tietää paikkansa ja tunnistaa muiden yritykset pakottaa hänet siihen. Toisaalta ”hänessä on miestä” kilpailemaan Amelian kanssa (esimerkiksi uimisessa) ja häviämään reilusti.

Donovanilla ja Dedhamilla on tarpeeksi ylpeyttä – nykypäivän jargonilla heidän egonsa on tarpeeksi vahva – jotta he saavat noustua rapakosta. Omasta ja toistensa mielestä he ovat onnistuneet. Molemmat ovat ylpeitä sotasaavutuksistaan. Tämä yhdistää heidät Gilhooleeyyn. Kaiken tämän lisäksi Dedhamin saavutukset ja hänen

”Fordia kiinnosti irlantilaisten yhteiskunnallinen sulautuminen. On matkattava Etelämeren saarille.”

ylpeytensä niistä ovat selkeimmät. Hänellä on sairaala ja potilaittensa rakkaus ja kunnioitus. Sen lisäksi hänellä on uusi ihastuttava ja rakastava perheensä. (Tämä on liian hyvää ollakseen totta, mikä muistuttaa meitä kaiken sadunomaisuudesta.) Hän voittaa helposti Amelian syvän kunnioituksen, jonka tämä on käytännössä pakotettu laajentamaan muihinkin.

Entä sitten saluunan isäntä? Jos joku symboloi alempia kansanluokkia niin saluuna. Tänä hienojen pintaliitobaarien aikana on vaikea uskoa, rakas ystävä, että lapsuudessani oli olemassa kahdenlaisia ihmisiä. Toiset joivat baareissa ja toiset kotonaan; kotona juovat olivat tietämätöntä alemmaa yhteiskuntaluokkaa.⁹ Amelia ajattelee ja käytännöllisesti katsoen sanookin näin. Väistämättömän onnellisen lopun tullessa hän pääsee sovintoon Donovanin kanssa etenkin siksi, että tämä on antanut baarinsa Gilhooleyille. Se on nyt Gilhooley's Reef. Tätä käsikirjoitusta näyteltiin tietysti *ad tedium* sarjassa *Perhe on pabin*. Cheersin sävyt olivat jo modernimpia.

Donovan ei kuitenkaan ole vain kapakanpitäjä. Hän omistaa veneen, ja kuten hän toteaa Amelialle, on hän vaatimattomalla tavallaan Dedham Shippingin kilpailija. Amelialle se kolahtaa kahdella tavalla: se nostaa Donovanin pykälää tai kahta ylemmäs yhteiskunnassa, ja Amelian kilpailunhaluisuuden vuoksi se on seksuaalisesti kiihottavaakin. Donovan pääsee kunnioituksen piiriin. Hän ei ole kiihkoilija.¹⁰ Hän jakaa Dedhamin maailman tämän ekumeenisilla ehdoilla. Lapsille hän on syvästi rakastettu "Guns-setä", ja muille hän on juuri niin suvaitsevainen kuin saluunanpitäjältä voi odottaakin. Hän onkin juurtunut syvään Amelian perheeseen jo ennen tämän tapaamista. Juuri hänen setämäinen ikänsä ja ymmärtäväisyytensä viehättävät Ameliaa.

Näin pääsemme Fordin yltiöoptimistisen opetustarinan ytimeen. Sovintoon päästään perheen avulla. Saarelaisyhteisö on laajennettu perhe, jolla on parantavia voimia.

Armeijan kanssa naimisissa

Apasilinnakkeessakin on perheitä. Linnakkeessa sovitus työ vaatii tragedian ja sukupolvenvaihdoksen. *Apasilinnakkeen* elämää ohjaa armeijan ritualisoitu ja hallittu kiihkoilu. Muutoin tuskin voisi ollakaan. Perheillä pitää olla tuuria, että niiden sovitus vaativat ongelmat ovat tarpeeksi pieniä ja olosuhteet tarpeeksi lempeät parantavien voimien toimimiseen. Yhdysvaltain täysin käsittämättömän heterogeenisyys on kaukana siitä mittakaavasta.

Armeijat eivät ole perheitä eivätkä voisikaan olla. Ne ovat liian isoja, mutta ennen kaikkea uskollisuuden ehdot ovat vääriä. Armeija voi kyllä tavallaan *korvata* perheen, mutta se on ihan eri juttu. Perinteisesti perheiden oletetaan auttavan lapsia kasvamaan ja kehittymään itsenäisiksi niin, ettei heidän ole pakko irtaantua perheestä. Sillä ei ole väliä, kuinka harvoin ja hankalasti tämä tempu onnistuu. Perinteisillä tarinoilla kasvuikäisten kapinas-takaan ei ole tässä merkitystä. Ne vain osoittavat, mikä se varsinaisen urakka on. Perhe on tavallaan päämäärä it-

sessään – sitä kannattaa vaalia ja suojella – ja se on myös väline, joka tekee kehityksen ja kasvun mahdolliseksi.¹¹ Kuva perheestä ja sen muuttumattomista perinteistä pitää korvata kuvalla perheestä ajallisena yhteytenä, joka voi itsekin kasvaa huolehtiessaan vakaudellaan jäsentensä kasvusta. Se nyt ainakin on ihanne. Ford tarjoaa meille juuri tämän ihanteen O'Rourken perheessä. Tässä mielessä perhe menestyy esimerkillisesti: vasta West Pointista valmistunut poika seuraa isänsä maineikkaita jälkiä ja kurottaa yhä ylemmäs. Itse asiassa hyvä avioliitto Philadelphiaan kanssa tukee tuota kasvua ja kehitystä yhä enemmän: meille näytetäänkin näin käyvän, kun luutnantti O'Rourke ja Philadelphia yhdistävät *kaksi* sotilaskunnan perinnettä. Se ei voi kuitenkaan sujua hyvin. Thursdayn kiihkoilu on esteenä. Tokihan tiedämme, ettei rakkauden tie ole koskaan tasainen, mutta molempien isien uhraaminen sodan jumalille tuntuu vähän kovalta.

Kuhertelu on siis kietoutunut perheeseen ja armeijaan. Ford tutkailee tätä toisissakin ratsuväkilätkäreissään¹². *Keltaisessa nauhassa* kaksi luutnanttia, Flint Cohill (John Agar) ja Pennell (Harrey Carey Jr.), kosiskelee Oliviaa (Joanne Dru). Pennell on hienompaa väkeä ja haluaa pois armeijasta niin pian kuin suinkin; Cohill on maanläheinen ammattimies. Armeijaelämän sopimattomuus Olivialle kuuluu juonen ydinaiheisiin. Kapteeni Nathan Brittles (John Wayne) on komennossa kohtalokkaalla tehtävällä, joka epäonnistuu, koska hänen pitää suojella Oliviaa ja yrittää lähettää hänet turvaan sinne, minne hän kuuluu. Loppujen lopuksi niin Olivia kuin Pennell tulevaisiksi osaksi armeijaa, ja Cohill saa tytön. Kuinka toivoisinkin, ettei se kuulostaisi niin kovin siistiltä.

Rio Granden kuhertelu on paljon kiinnostavampaa, tai olisi jos Fordilla ei olisi niin kova kiire muiden projektien pariin. Waynen ratsuvälikapteeni tässä leffassa on Kirby Yorke. (Huomatkaa "e". Jos tämä on *Apasilinnakkeen* Kirby York (*sic*), hän kärsii pahasta muistinmenetyksestä.) Hänen vasta West Pointista pihalle lentänyt poikansa on saapunut rintamalle tavallisena sotamiehenä. Hänen kintereillään seuraa äiti Kathleen, joka on päättänyt ostaa pojan vapauden ja viedä tämän kotiin. Vanhemmat niin kuhertelevat kuin kiistelevätkin. Asiaa hankaloittaa se, että York komensi jenkkejä, jotka polttivat Kathleenin perhetilan. Tämä soidin ei ole helppo. Toisaalta se tuo kaikkien nähtäväksi kaikki perheen ja armeijan väliset jännitteet.

Yhdysvaltalaiset parit kuhertelivat 20-luvulta 40-luvulle elokuvateatterissa tai *drive-in*-teatterissa istuessaan (he istuivat ainakin silloin, kun paikannäyttäjät oli lähistöllä), joten ei ole yllätys, että leffoissa kuherrellaan koko ajan. Tästä syystä Hollywoodia panetellaan "onnellisista lopuista". Ajattelepa sitä tältä kannalta: tuon paljon siivemmän ajan pareille elokuvan tunnelatauksessa oli pelissä paljon isommat asiat kuin mitkään intellektuaaliset tai taiteelliset näkökannat. Jos oli jätkä, millä mielellä halusi naisen olevan saatilla? Joskus hyvä itkettävän tunteellinen loppu latasi tunnelman, mutta yleensä hänet halusi romanttiselle ja onnelliselle tuulelle. Toisaalta jos

”Ei ollutkaan selvää, että patrioottiset myytit tuottaisivat todellisen yhteisön sodanjälkeisessä maailmassa.”

oli nainen, ei haitannut, että karjun libidon pinnalla kupli aatoksia onnellisesta kumppanuudesta ja avioliitosta. Mietipä John Fordin anekdoottia elokuvastaan *Vallankumouksen pyörteissä* (The Plough and the Stars, 1936): ”Elokuvan valmistuttua toinen studion johtaja kysyi: ’Miksi tehdä elokuva, jossa mies ja nainen ovat naimisissa? Elokuvien pääasia on rakkaus ja seksi. Tässä mies ja nainen ovat heti kättelyssä naimisissa – ketä se kiinnostaa?’”¹³ Tietysti vastaus on ”John Fordia ja monia muita naimisissa olevia”, mutta he olivat todennäköisesti kotona perheen parissa. Lippukassan kannalta riiustelevat parit olivat kova juttu, mutta avioliitto on osaksi sovinnontekojen pitkä sarja, joten Kirby Yorken ja Kathleenin kosiskelu varmasti vetosi naimisissa oleviin.

Pitää myös muistaa ajoitus. Koko 40-luvun lopun miesväki oli palaamassa sodasta. Kosiskelun määrä oli huipussaan. Sota oli viivytännyt monien kosintarytmiä, kuten oli lamakin vuosikymmentä aiemmin. Kuinka monen naisen kampauspöydällä olikaan yhä kuva aviomiehestä univormussa? Kaulallaan hän kantoi keltaista nauhaa. Hän kantoi sitä kultansa vuoksi, joka oli ratsuvaen joukoissa.

Kuuaa voi kuitenkin katsoa toisellakin tapaa. Uskoakseni herkkyyks kiihkoilulle, rodulle, luokalle, ylemmydentunnolle ja niin edelleen oli osa Fordia jo alkujaan, ja hänen kokemuksensa toisessa maailmansodassa sekoitivat vaan eivät ravistaneet sitä. Ei ollutkaan selvää, että patrioottiset myytit tuottaisivat todellisen yhteisön sodanjälkeisessä maailmassa. Noitavainot 40-luvun lopulla ja 50-luvun alussa viittasivat ainakin ihan eri suuntaan. Vuonna 1948 alkoi olla selvää, että oli löydettävä kenttä, jolla tätä ongelmaa voisi tutkia. Se selittää, miksi Fordin läänkkärit *Apassilinnakkeesta* lähtien siirtyivät hänen aiemmin tavoittelemastaan autenttisesta lännestä kurottamaan kohti myyttistä avaruutta. En koskaan kyllästy toistelemaan, miten mustat toivoivat sodanaikaisen toveruuden ja uskollisen palveluksen avaavan avoimen pääsyn amerikkalaiseen valtavirtaan. Heidän toiveensa sekoitettiin ja ravistettiin, ja heidän kokemuksestaan tuli

kansalaisyhteisöliikkeen olennainen käyttövoima. Fordille tilanne oli erityisen huolestuttava, koska hänen isänmaallisuutensa oli niin kovin syvällä.

*Alia choctaw est*¹⁴

Patriotismilla ja sodalla on yksi varma seuraus ja iso liuta epävarmoja. Varmaa on se, että sodan loppuessa (jos se loppuu) jää sovitettavaksi syvä vihamielisyys. Männä päivänä ajelin valtatieä läpi Virginian oikealla kaistalla, 60 mailia tunnissa autojonossa kaistalla, jolla kaikki muutkin ajoivat 60 mailia tunnissa. Toisia ajoi ohi vasemmalla kaistalla. Katsoin sivupeiliin ja näin vilkkuvalot. Ajoin tien sivuun ja minulle ilmoitettiin, että olin ylittänyt nopeusrajoituksen viidellä maililla tunnissa. Päädyin venyttelemään pientareella odotellessani sakkolapun kirjoittamista ja ajattelin, millainen idiotti olinkaan käyttäessäni vihollisen rekisterikilpeä sotavyöhykkeellä.

Historioitsijat ovat läiskyttäneet kovasti mustetta kiistellessään sisällissodasta, eikä vielääkään ole varmaa, mistä oli kyse ja mitä saavutettiin. Juu juu. Orjuus loppui aiemmassa institutionalisoituneessa muodossaan. Kiihkoilun ja rasmin myöhempi historia Yhdysvalloissa kertoo hyvin, miten syvälle sodan arvet ulottuvat. Kolmenkymmenen dollarin sotavamma on merkityksetön mutta paljonpuhuva merkki kytevästä vihamielisydestä. Ratsuväkielokuvissaan Ford yritti absurdistikin kehottaa noiden kaunojen sovittamiseen. Tätä varten armeijalla on ihan eri rooli kuin kiihkoilun säätelyssä ja ritualisoinnissa.

Vaikka armeijoissa onkin ensisijaisesti kyse byrokratiasta ja vasta sitten sodasta, asettaa sotilaiden molemminpuolisen kunnioituksen järjestelmä taistelemisen etusijalle. *Apassilinnakkeessa* tämä alleviivautuu, kun tutkimme Thursdayn kiihkoilua tarkemmin. Thursday on intoutunut strategiasta ja taktiikasta. Aleksanteri Suuren ja Napoleonin nimet ovat hänen huulillaan yhtä sitkeästi kuin sikarikin. Hän ei suostu edes arvioimaan Cochisea

strategina vaan sivuuttaa tämän heti kärkeen. Tämä tietysti johtaa hänet suoraan turmioon ja epäsuorasti maineeseen.

Thursday suostuu kuitenkin keskustelemaan tärkeästä strategian tutkielmasta, jonka on kirjoittanut nuori West Pointin kasvatti nimeltä Lee. Hän arvioi sen sangen korkeatasoiseksi, mutta kutsuu kirjoittajaa sitkeästi eversti Leeksi, ei kenraali [Robert E.] Leeksi. Kuten muussakin kiihkoilussa, hän jää yksin. Kunnioitus siis riippuu sota-aidosta, eikä sotataitoa ole ilman sotia. Mutta sodat eivät ole shakkiotteluita, eivät edes pallottelua leikkikentällä. Sodissa ihmisiä kuolee, elämänkohtalot muuttuvat peruuttamattomasti, unelmat pyyhkäistään olemattomiin, ja kaunat syttyvät ja roihahtavat. Niinpä kunnioitusta ei synny eikä sovintoa tehdä muuten kuin todella hitaasti – paitsi romanttisissa unelmissa tai aristokraattisissa rituaaleissa. Ford tietysti antaakin meille romanttisen unelman, ja koska me inhoamme Thursdayta, saatamme alkaa uskoa. Hän antaa meille myös aristokraattisen rituaalin. Renoir uskoi, että tuo aika oli ohi, tai oikeastaan ettei sitä koskaan ollutkaan.

Vuonna 1948 kaikilla tiedonhaluisilla oli mahdollisuus tietää holokaustista, vankileireistä ja keskitysleireistä. Heillä oli melko hyvä käsitys siitä, kuinka moni kuoli Stalingradin puolustuksessa. Voi hyvän aika, Capra teki siitä yhden parhaista dokumenteistaan. Kaikki tiesivät, kuinka moni kuoli Hiroshimassa ja Nagasakissa. Oltiin jo ydinaseiden ja asevarustelun aikakaudella. Modernin sodankäynnin kyky kansanmurhaan oli ajan henkeä. Jos me kakarat emme leikkineet lehmipoikia ja inkkareita tai kauden urheilukilpailuja, me leikimme väestönsuojelua.¹⁵ *Klaatu Barada Nikto*. Noilla vuosilla, kuten Thursdaylla, oli kahdet kasvot. Minun kasvaessani sanat ”sota” ja ”rauha” kietoutuivat toivottomasti yhteen. Yhä ne ovat samaa vyyhteä.

Suomentanut Ville Lähde

(alun perin: Oh Give Me a Home. <http://www.temple.edu/philosophy/Dyke/HorseOperaII.htm>)

Viitteet & kirjallisuus

- 1 John Fordin ”ratsuväkitrilogian” muodostavat *Apassilinnake* (Fort Apache, 1948), *Keltainen nauha* (She Wore a Yellow Ribbon, 1949) ja *Rio Grande* (1950). [Suom.huom.]
- 2 Kesti vuosia ennen kuin ymmärsin, miten pahasti äitini asenteet olivat haitanneet kasvuani yhteisöön: miten minut suljettiin usein selittämättömästi ulkopuolelle tai jätettiin huomiotta. Mutta kuten näemme, tilanne oli monisyinen. Itse asiassa noissa oloissa minua kohdeltiin aika hyvin. Lopulta minun oli kuitenkin pakko päästä pois.
- 3 Ks. esim. Dyke, Chuck, Bourdieuean Dynamics. The American Middle Class Self-Constructs Teoksessa *Bourdieu. A Critical Reader*. Toim. Richard Shusterman. Blackwell, Oxford, 1999, 192–213; Chuck Dyke & Carl Dyke, Identities: The Dynamical Dimensions of Diversity. Teoksessa *Diversity and Community. An Interdisciplinary Reader*. Toim. Philip Alperson. Blackwell, Oxford, 2002, 65–87.
- 4 Termi *lace curtain Irish* viittaa siirtolaisiin, jotka pukeutuvat ja käyttäytyvät hienostuneemmin kuin naapurinsa, vaikkeivät he välttämättä ole sen rikkaampia. Naljailtiin, että hökkelikylässäkin he ripustaisivat pitsiverhot ikkunoihin. *Shanty Irish* viittaa köyhimmistä köyhimpiin siirtolaisiin. [Suom.huom.]
- 5 Käsittelemilläni ”asiakysymyksillä” on vahvat yhteydet John Fordiin. Koska on olemassa niin hyviä elämäntalanteita, ei tässä ole mitään mieltä piehtaroida elämäntalanteissa aspekteissa. Samaten, ja kuten tavallista, en syvenny tekniikkaan. Fordin elokuvanteon tekniseen analyysi-

siin keskittyä aivan oma ja näköjään lopumaton kirjallisuudenlajinsa.

- Lukemistani Fordin elokuvia käsittelevistä kirjoista päädyin syventymään kunnolla kolmeen: Andrew Sarris, *The John Ford Movie Mystery*. Indiana University Press, Bloomington, 1975; Peter Bogdanovich, *John Ford*. University of California Press, Berkeley, 1978; Tag Gallagher, *John Ford. The Man and His Films*. University of California Press, Berkeley, 1986. Päädyin Sarrisiin, koska hän on itsekään tärkeä osa elokuvien historiaa. Bogdanovichiin, koska kaikki tuntuvat nuoleskelevan hänen persuksiaan. Ja Gallagheriin, koska sen sai niin hallualla. Pidän eniten Gallagherista, ja opin häneltä eniten. Muutkin ovat omalla tavallaan hyviä kirjoja. Bogdanovichilla on ne kuuluisat haastattelut. Varmaankin tosi mehukas kama löytyisi sieltä täältä elokuvalehdistä, mutta niin sankarilliseen hankkeeseen minä en ryhdy.
- 6 Lakimiehet ovat myös ylimpiä byrokraatteja, ja Ford asettaakin Ransom Stoddardin samanlaiseen tilanteeseen elokuvassa *Mies joka ampui Liberty Valancen* (Man Who Shot Liberty Valance, 1962). Tuon elokuvan ja *Apassilinnakkeen* väliset yhtäläisyydet ovat vielä vahvempia kuin arvioijat ovat huomanneet. Alkusoitosta nousevat johtoaiheet vain eroavat.
 - 7 Yhdysvaltain presidentti saa nimittää maan kolmeen sotilasakatemiaan vuosittain joukon kadetteja, jotka ovat armeijan kantahenkilöiden lapsia. Nimityksiä säätelevät ehdot ovat muuttuneet monta kertaa, ja nykyään myös reservissä palvellevien lapset voivat saada nimityksen. [Suom.huom.]
 - 8 Ford käyttää joulukuvaelmakohtauksessa

katolilaisuuden polynesiaalaista versiota, jossa viisaat tietäjät edustavat Polynesiaa, Amerikkaa ja Kiinaa. Etenkin espanjalaisessa katolilaisuudessa tietäjät taas edustavat Eurooppaa, Aasiaa ja Afrikkaa. [Suom.huom.]

- 9 Emme tienneet lainkaan, että oli kolmaskin paikka: klubi. Perinteinen paskantärkeä kerho on varmaankin hienon juppibaarin esikuvia.
- 10 Jotkut kriitikot väittävät toista. He eivät olleet tarkkana. Donovan pilkkaa muiden kiihkoilua ja karsastaa muiden halua siirtää lapset heidän rotunsa vuoksi, mutta hän suostuu siihen vastentahtoisesti ihan muista syistä – muun muassa kunnioituksesta Dedhamia kohtaan. Hän ei tunnu sopivan ympäröivään monenkirjavien kiihkoilujen maailmaan.
- 11 Filosofit alkavat näillä tienoin mumista hegeliläistä mantraa. Me emme lähde siihen peliin.
- 12 Ja *Ratsuväen urhoissa* (The Horse Soldiers, 1959), jossa sota tekee mahdolliseksi Eversti Marlowen (John Wayne) ja Hannah Hunterin (Constance Towers) kosiomenot.
- 13 Bogdanovich 1978, 64.
- 14 Otsikon voisi kääntää löyhästi: ”Me kusetamme kaikkia niin kuin kusetimme intiaanejakin.” (Choctaw-kansa asusti nykyisten Mississippin, Alabaman ja Louisianan alueella. Heidän pakkosiirtonsa Oklahomaan 1831–34 oli Yhdysvaltain intiaanien pakkosiirtojen alkusoitto. Oklahoma nimettiin kansan oman nimen *okla homa*, punainen kansa, mukaan. [Suom.huom.])
- 15 Joe Danten *Kinopaniikki* (Matinee, 1993) palauttaa nuo ajat hienosti mieleen.

TUTKIJALIITTO

Jean-Pierre Vernant

KREIKKALAISEN AJATTELUN ALKUPERÄ

”Poliksen nousu, filosofian synty: näiden kahden ilmiön väliset yhteydet ovat niin tiiviitä, ettei sidos rationaalisen ajattelun alkuperän ja kreikkalaiselle kaupunkivaltiolle ominaisten yhteiskunnallisten rakenteiden ja ajattelutapojen välillä voi olla sattumaa. Joonialaisten nuori tiede on toisinaan nähty ajattoman järjen ajallisena ruumiillistumana. Mutta kun filosofia näin asetetaan historian valoon, siitä karisevat absoluuttisen ilmestyksen piirteet.”

Suomentanut Tuomas Parsio. *Paradeigma*-sarja, 139 s., 26 €, 2009.

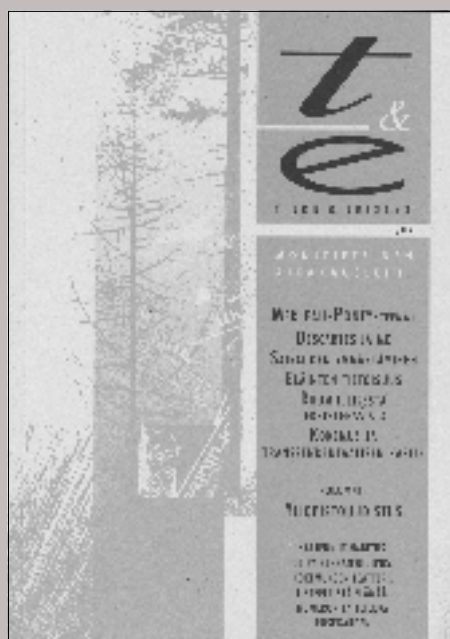
Jakke Holvas

TALOUSMETAFYSIIKAN KRITIIKKIÄ

Modernilla ajalla asioita arvotetaan ja käsitteellistetään talouden termein. Holvaksen tutkimus haastaa taloudellisuuden pakanallisilla vastavuoroisuuden säännöillä, sidoksilla ja luottamuksella. Vastaläkkeenä taloudellisille arvoille tarjotaan myös länsimaisen etiikan arkaaista ydinmehua. Sen ainesosia ovat arvokkuus, suurisieluisuus, häveliäisyys ja kohteliaisuus.

Talousmetafysiikan kritiikissä tutkitaan filosofian klassikoita, erityisesti Aristotelesta, Platonia ja Nietzscheä, mutta myös sosiologis-antropologisen vaihdon teoreetikkoja, Marcel Maussia ja Jean Baudrillardia.

Episteme-sarja, 272 s., 30 €, 2009.

ÄLÄ UNOHDA!

Tiede & Edistys on kriittinen aikakauslehti, joka seuraa monipuolisesti filosofian, tieteen ja akateemisen maailman tapahtumia. AIHEINA MM.:

MERLEAU-PONTYN FILOSOFIA • SCHUMPETER JA LUOVA TUHO
• TODELLISUUDEN FENOMENOLOGIAA • ELÄMÄ FILOSOFIASSA •
RISKI • MASENNUS • GEENIMUUNTELU • FILOSOFIA JA KUVA •
FOUCAULT, BIOVALTA JA RASISMI • EMERGENSSI • SOSIOLOGIA JA
PASSIOT • DERRIDA HUMANISTISISTA TIETEISTÄ • ILMASTOSKEPSES
• YMPÄRISTÖFILOSOFIAA • LATOURLAINEN TIETEENFILOSOFIA •
ARENDRT JA DEWEY • HEGELIN JA HEIDEGGERIN VÄLIENSELVITTELY

Tilaushinnat (neljä numeroa vuodessa): 29 €, jäsenille 22 €, opiskelijoille 18 €. Irtonumerot 8 €.

TIEDÄ JA EDISTY!

TILAUKSET: PUH. (09) 633239 TAI VERKOSSA WWW.TUTKIJALIITTO.FI JA TUTKIJALIITTO@HELSINKI.FI

SAATAVILLA MYÖS HYVISTÄ KIRJAKAUPOISTA KAUTTA MAAN.

AVA NUMMINEN

Kaikkien maa

” Olisi kiva laulaa, mutta kun ei osaa. Koulussa sain kuutosen laulukokeessa. Ja äitikin sanoo, että meidän perheessä vain isän puolella osataan laulaa. Olen perinyt äidin lauluäänänen. Varon aina, että muut eivät kuule lauluani.”

Esimerkki on todellinen ja tavallinen. Laulutaitoa on pidetty synnynnäisenä, pysyvänä ominaisuutena. Jos ei ole laulanut nuotilleen, kuten suuri osa ikätovereista, on kehoitettu olemaan hiljaa, eikä ole tarjottu opetusta. Miksi opettaa jotain, mitä ei voi oppia?

Laulutaito liitetään usein musikaalisuuteen ja laulutaidottomuus epämusikaalisuuteen. Musikaalisuutta mitataan musikaalisuuskokeella, jossa – määritelmän mukaan – musikaalinen ihminen pärjää hyvin. Eräässä yleisesti käytetyssä testityypissä pitää laulaa annetun mallin mukaan. Jos laulaminen ei suju, ovet musiikin harrastamiseen sulkeutuvat ja kotiin viemiseksi saa epämusikaalisen leiman. *Nature Neurosciencessa* 2002 julkaistussa artikkelissa todettiin, että niin sanottu kuu-
loaivokuoren Heschlin poimu oli ammattimuusikoilla enemmän kuin tuplasti suurempi ja aktiivisempi kuin muilla. *Tiede* uutisoi tutkimuksen vahvistukseksi siitä, että epämusikaalisilla aikuisilla ei ole ehkä toivoakaan kehittyä musikaaliseksi.

Mutta monet nuotikorvaiset ammattimuusikotkaan eivät osaa laulaa. Aivot puolestaan muokkaantuvat sen mukaan, miten niitä käytämme. Ajatusta myötäsyttyisestä laulutaidosta ei pidä niellä noin vain.

Elämäntyönään musikaalisuuden mittaamista tutkinut Kai Karma muistuttaa, että musikaalisuustestissä menestyminen ei takaa sen enempää soittoharrastuksessa menestymistä kuin ammattimuusikkouden kehittymistäkään. Kulttuuripsykologisesti voi tiivistää: yksittäinen koe ei voi mitata luotettavasti niin moniulotteista ilmiötä kuin musikaalisuutta. Musiikillisten taitojen oppiminen on yhteydessä muun muassa harjoittelumahdollisuuksiin, opastukseen ja palautteeseen, sisäisen ja ulkoisen motivaation suotuisaan vuorovaikutukseen, vanhempien ja kavereiden asenteisiin ja tukeen. Sama pätee pituushyppyyn, shakinpeluuseen ja kirjoittamiseen. Suomalaiset eturivin aivotutkijat jo ainakin ymmärtävät, että ala vaatii tuekseen psykologisten, sosiaalisten ja kulttuuristen ilmiöiden käsittelyä, jotta voidaan ymmärtää esimerkiksi musiikin oppimista.

Opiskellessani Sibelius-Akatemiassa laulunopettajaksi ei laulutaidottomuuden problematiikkaa edes sivuttu. En muista noina aikoina myöskään ajatelleeni asiaa erityisemmin, kun täytyi keskittyä oman äänenmuodostuksen

ja repertoarin hiomiseen. Ystäväni, joka laulutaidottomana oli etsinyt lauluopettajaa, kertoi törmäävänsä aina samaan asiaan: kun opettaja kuuli, ettei oppilas osannut lainkaan laulaa, hän kehotti tätä keksimään itselleen jonkin toisen harrastuksen. Laulunopetuksen ammattilaismaailmassa laulutaidottomuus kerta kaikkiaan oli (on?) yksilön muuttumaton sisäinen piirre, jolle ei ole mitään tehtävissä.

Itse päädyin opettajaksi musiikkikouluun, jossa poikkeuksellisesti ei ollut pääsykokeita. Niinpä oppilaakseni ilmestyi laulutaidoton viisikymppinen nainen: ”Ukko Nooa” ei kerta kaikkiaan sujunut. En tiennyt yhtään, miten edetä, mutta ei maksavaa asiakasta uloskaan laitettu. Aloitimme harjoittelun. Nainen alkoi edistyä, ääniala kasvoi, säveltarkkuus parani, hän oppi laulamaan mainiosti. Kuorossa laulamista tuli tärkeä osa hänen elämäänsä. Tulin tietoiseksi ilmiöstä, jota laulun ammattiohjeissani ei ollut olemassa. Laulutaidottomat laulunhaluiset oppivat laulamaan. Mitäs tämä on? Siispä tutkimusta tekemään. Väitöskirjani *Laulutaidottomasta kehittyväksi laulajaksi* valmistui 2005.

”Ihan hienoa, mutta ei kaikkia kiinnosta laulaminen. Ja eiköhän se nyt ole aika lailla marginaalijuttu tässä maapallomme isojen haasteiden rinnalla.” Näinkin on, vaan mikä on marginaalista ja miten? Maailmamme koostuu yksittäisten otusten yksittäisistä teoista. Aloitin hoitolaistosten kulttuuritoiminnan edistämisen läänintaitelijana samana päivänä kuin presidentti Barack Obama oman virkakautensa. Meillä oli hienot avajaiset. Lauloin kurkku suorana olohuoneen matolla Washingtoniin kokoontuneen valtaisan väkijoukon kanssa Woody Guthrien protestilaulua: *This land is your land, this land is my land...* Tunsin kummallista yhteenkuuluvuutta täysin tuntemattomien ihmisten kanssa toisella puolella maapalloa. Lauloimme yhteen ääneen, toivoimme ja uskoimme parempaan. Se oli jotain se. Ja on vieläkin.

Laulu on kaikkien yhteinen kotimaa. Sen vainioille on pystytetty turhia raja-aitoja ja yksityisalueita. Minä kuulun niihin, jotka tietävät osaavansa laulaa. Laulutaidottomaksi itsensä tuntevat ihmiset kertovat ulkopuolisuuden tunteesta, kun oma osaamattomuus ja ehkä nöyryyttävät laulamiskokemuksetkin nousevat pintaan. Ei kuulu joukkoon. Jää nosteesta paitsi. Onko pakko?

Tutkimus on antanut viitteitä siitä, miten yhdessä laulaminen helpottaa masentuneisuutta. Hyvinvointivai-
kutukset perustuvat sekä laulamiseen sinänsä että kokemukseen kuulumisesta joukkoon. Yksinäisille ihmisille yhdessä laulaminen voi tarjota merkittävän sosiaalisen ja

”Laulutaidottomat laulunhaluiset oppivat laulamaan. Mitäs tämä on?”

henkisen tai hengellisen tuen. Muistisairaiden hoidossa laulamisen tiedetään auttavan monissa tilanteissa, vaikka kielellinen kommunikaatio olisi jo kovin puutteellista. Hoitajan laulaminen tai yhdessä laulaminen voi lohduttaa, antaa turvallisuuden tunnetta, aktivoida liikkeitä ja ryhtiä sekä helpottaa hoitotilanteita. Laulamista ei kuitenkaan käytetä yleisesti potilastyössä. Osasyynä lienee vallitseva hoitokulttuuri, jossa ei kuulu tanssia tai laulaa, vaan suorittaa aikataulutettua perushoitoa. Syynä ovat myös yksittäisten hoitajien nurjat uskomukset omasta lahjattomuudestaan.

No, oppiiko laulutaidoton laulamaan? Kyllä. Ei jokaisesta tule Karita Mattilaa, mutta eipä tule Jarkko Niemis-

täkään, vaikka treenaisi rystylyöntiään 24/7. (Hyvä on kysyä, miksi haluamme mattiloiksi ja niemisiksi.) Mutta miltä lähtötasolta tahansa ja millä iällä hyvänsä voi kohentaa laulamistaan. Silloinkaan, kun ei itse kuule, laulako oikein vai väärin, peli ei ole menetetty.

Oma ääni on osa identiteettiä. Oman lauluäänen etsiminen on jännittävää ja antoisaa. Yhdessä laulamista voi suositella myös ekologisena vaihtoehtona. Tutkimusmatka musiikin maailmaan yhdessä lauluystävien kanssa kuluttaa luonnonvaroja vähän. Ja se antaa paljon: iloa, energiaa, rikkaita kokemuksia ja muistoja. Laulamaan oppii kuitenkin vain laulamalla.

TERE VADÉN

Miten voi tuhlata, jos energia loppuu?

Allan Stoekl, *Bataille's Peak. Energy, Religion and Postsustainability*.
University of Minnesota Press, Minneapolis 2007. 247 s.

Penn State -yliopiston kirjallisuuden ja ranskan kielen professori Allan Stoekl, joka on aiemmin kunnostautunut muun muassa englannintamalla valikoiman Bataillen tärkeimpiä surrealistisia tekstejä nimellä *Visions of Excess* (University of Minnesota Press, 1985), koettaa kirjassaan jotakin ensivaikutelmalta mahdotonta. Tarkoituksena on yhdistää näkemys fossiilisten polttoaineiden vääjämättömästä lopusta Bataillen teoriaan energian väistämättömästä ylimäärästä. Bataille uskoi, että kaikki niin kutsuttu hyödyllinen työ ja käyttökelpoinen energia (homogeeninen energia) sisältää tai tuottaa ylellisen ja käyttökelvottoman energiaylijäämän (heterogeeninen energia), jota ei voida käyttää vaan ainoastaan tuhlata, hukata, hävittää, polttaa. Bataille käänsi darwinistisen kolikon. Sen sijaan, että elämä perustuisi kilpailulle rajallisista resursseista, on sen pohjana liika energia, jota ensin auringosta ryöpyyä joka suuntaan, sitten kasveilta jää eläimille, eläimiltä toisilleen ja niin edelleen. Rajattu talous, joka perustuu ajatukselle energian homogeenisuudesta, tasalaatuisuudesta, joutuu aina tahattomasti pulaan ylijäämän kanssa.

Tässä Bataille näkee porvarillisuuden ja utilitarismin ongelman. Kun keskitytään hyödyllisyyteen ja käyttökelpoisuuteen, resurssien järkevään käyttöön ja varastointiin, ne vahingossa tuottavat valtavia ylijäämäenergioita, joille ei suljetun talouden sisällä löydy hyödyllistä käyttöä. Tai vielä pahemmin: jos hyödyllinen käyttö löytyy, se tuottaa yhä lisää tuhattavaa ylijäämää. Kirjaimellinen ylellisyys – luksustuotteet, juhlat, orgiat ja bakkanaalit, armeijat, hienostot, aristokratiat, julkkikset ja muu työtä tekemätön joutoväki – on yksi perinteinen yhteiskunnallisen ylijäämän tuhlaamisen tapa. Ne ovat rajallisen talouden vuotoa yleisen tai maailmankaikkeuden laajuisen talouden (*l'économie à la mesure de l'univers*) puolelle.

Tässä mallissa esimerkiksi II maailmansota voidaan nähdä traagisena energian tuhlauksena, joka hävittää kertyneen ylijäämään paitsi holtittomasti ja sokeasti, myös tarpeettoman nekrofiilisesti. Kuten Bataille-elämäkerturi Michel Surya toteaa, nähdessään sodan polttamia ja mädättämiä uhreja kaiken aikaa kuolemasta ja uhraamisesta vouhkannut Bataille ryhtyi pohtimaan uudelleen, onko kaikki silmitön kuolema ja kauhu sittenkään pelkästään heterogeenisen energian välttämätöntä purkua, vai voisiko sama energiasyöksy saada vähemmän murhaavia muotoja. Samalla massamurhaamisen välttäminen tarkoitti Bataillelle keskittymistä kysymykseen ihmisestä, koska hänelle Auschwitz ja Hiroshima olivat nimenomaan merkkejä ihmisen toiminnasta, hänen kyvyistään. Maailmansota on esimerkki yleisestä taloudesta ihmisen käsissä, kun kaikki hyödyllinen ja järjellinen lopullisesti valuu tai syöksyy tyhjiin. Vastaavasti sodan jälkeisen Marshall-avun Bataille näki lupaavana uuden aikakauden ilmiönä. Marshall-apu oli hänen mukaansa pyyteetöntä ja hyödytöntä ja sellaisena esimerkki vähemmän traagisesta ylijäämän hävittämisestä. Marshall-apu oli vaihtoehto uuteen sotaan johtavalle energiaylijäämän kertymiselle.

Kuten Stoekl mielenkiintoisella tavalla osoittaa, Bataillen ajatuskulkuja tuki hänen ystäviensä – erityisesti fyysikko Georges Ambrosinon – avulla saamansa käsitys ydinenergiasta. Ambrosino esitti ällistyttävän teesin, jonka mukaan tuotettu energia on aina suurempi kuin tuottamiseen kulutettu energia (39). Heti sodan jälkeen Bataille uskoi, että ydinenergian myötä maailma on uhkaavalla tavalla hukkuva hyödyllisen energian tulvaan (*electricity too cheap to meter*) ja tärkeimmäksi ongelmaksi muodostuu, miten vastaava heterogeeninen ylijäämä saadaan tuhlattua ilman kolmatta maailmansotaa tai muita annihilaatioita. Globaalia Marshall-apua, ehkä? Ilmeistä on, että tämän ongelman kanssa painiskellut

”Bataille saattaisi jopa väittää, että mitä kovemmin koetetaan pysyä elossa, sitä pahemmin tuotetaan heterogeenistä ylijäämää, joka nielee kaiken.”

Bataille ei olisi helpolla saanut kiinni ajatuksesta, jonka mukaan suurin uhka länsimaiselle sivilisaatiolle onkin energiapula, erityisesti fossiilisten polttoaineiden lähestyvä loppu. Miten Stoekl kuvittelee saavansa Bataillen teorian ja öljyhuipun yhteen?

Järkevän ja autenttisen eloonjäännin tuolla puolen

Ehkä merkittävin filosofinen koulukunta ympäristöliikkeen ja vihreän politiikan taustalla löytyy akselilta, jota Stoekl kutsuu nimellä *austerity-authenticity-sustainability*, ”nuukuus–autenttisuus–kestävyys-akseli” (AAS). Tämän maailmankatsomuksen mukaan luonnonvarojen rajallisuus asettaa kehykset paitsi mahdolliselle myös oikealle ihmiselämälle. Usein nämä fyysis-biologiset rajat nähdään samalla henkisinä mahdollisuuksina, ellei jopa heideggerilaisittain olemisen äänenä, joka murtaa teknologisen asettavan ja kukkoilevan halun yhä enempään ja tarkempaan hallintaan. Koulukunnasta löytyy ääripää, joka korostaa instrumentaalista järkeä rajojen tunnistamisessa (esimerkiksi Linkolan monet tekstit kuuluvat tähän ryhmään), yhtä hyvin kuin henkisen autenttisuuden ensisijaisuutta ajava linja, joka näkee autenttisuudesta elämästä seuraavan ekologisen kestävyuden autenttisuuden miellyttävänä sivutuotteena. Ääripäiden välillä tasapainottelee kestävä kehitys, joka ottaa argumentteja niin luonnontieteestä kuin arvokeskusteluistakin, aina tarpeen mukaan.

AAS-akseli on ehkä todellakin yhteensovittavissa Heideggerin teknologia-kritiikin kanssa. Ainakin se nojaa vahvasti ajatukseen fossiilisten polttoaineiden rajallisuudesta ja vaihtoehtoisten energiamuotojen vaarallisuudesta tai vahingollisuudesta. Kaikissa muodoissaan se kuitenkin sisältää vapaaehtoisen kohtuullisuuden aja-

tuksen, joko positiivisena houkuttimena tai happamana pakkona. Näin tiukkuus, nuukuus ja autenttisuus ovat välineitä, joiden taustalla vaikuttaa eloonjäantiin ja pysyvyyteen pyrkivä järki. Tällainen järkevyys, joka vieläpä koettaa naamioitua autenttisuuteen tai arvokuuteen, on täydellinen esimerkki Bataillen vihaamasta porvarillisuudesta, jossa irvistelevät apinat koettavat pikkusieluisuuksilla naamioida itsekkyytensä jaloiksi totuuksiksi. Eloonjäanti on paitsi itsekäs myös järkevä tavoite ja siksi rajallisen talouden asia, kaiken pyhyiden ja merkityksen tavoittamattomissa. Haaste siis kuuluu: mitä muuta fossiilisten polttoaineiden lopusta voidaan filosofisesti ajatella, jos AAS ei käy?

Vähintäänkin on siirryttävä alueelle, jota Stoekl kuvaa nimellä *postsustainability*. Kaikki kestävä kehityksen laskelmointi on Bataillen yhteydessä jätettävä. Ensimmäinen askel on homogeenisen abstraktin energian erottaminen heterogeenisestä konkreettisesta energiasta. Stoekl näkee Heideggerin ansioksi, että hän osoittaa, kuinka sekä energiavarantojen käyttö että suojele ja säästäminen on ajateltu samalta pohjalta, kykynä tehdä työtä (134). Niinpä Bataille ja Heidegger olisivat samaa mieltä, että AAS-akselin luonnonsuojele ei filosofiselta perustaltaan eroa laskelmoivasta luonnonkäytöstä, koska molemmat näkevät luonnon rationaalisesti arvioitavissa olevina resursseina. Molemmat olisivat samaa mieltä myös siitä, että tähän resurssinäkemykseen kuuluu ihmisen itsensäkin pitäminen välineenä, resurssina, mikä AAS-akselilla saattaa hyvinkin liittyä myös ihmiskeskeisen maailmankatsomuksen hylkäämiseen. AAS-ajatuksen mukaan antroposentrismi on hylättävä, jotta (ihmis)elämä säilyisi. Jos heideggerilainen ympäristöhuoli on luettavissa ihmiskeskeisyyden kritiikkinä, on samalla muistettava, että Heideggerille ihmisen syrjäyttäminen ei tarkoita ihmisen asettamista esimerkiksi eloonjäännin turvaamisen välineeksi. Bataille

sanoisi saman ankarammin. Ihmisolemisen ja -työn näkeminen (ei-inhimillisen) eloonjäännin auttajana tai turvaajana AAS-mallin mukaisesti on vielä varmemmin porvarillis-anaalinen tapa peittää luonto heterogeenisenä energiana. Bataille saattaisi mennä jopa niin pitkälle, että väittäisi, että mitä kovemmin koetetaan varmasti pysyä tai pitää elossa, sitä pahemmin tuotetaan heterogeenistä ylijäämää, joka nielee kaiken. Itse eloonjäänti tuottaa eloonjäämättömyyden. Tästä syystä Bataille pitää ihmisen ja eläimen samastamista modernia maailmankuvaa kehittyneempänä muotona, ei suinkaan primitiivisminä (173). Esimerkkeinä ovat Lascaux'n luolamaalauksen tekijät. Bataille kuvasi heitä Stoeklin mukaan postmodernisteina, jotka ovat ylittäneet vaurauden ja eloonjäännin tavoittelun: he samastuvat pyhiin eläimiin uhraamassa itse itsensä rituaalissa, joka on yhtä aikaa pyhä ja materiaallinen.

Erotisoitu pyöräily

Stoekl katsoo, että Bataille pääsee Heideggeria pidemmälle tunnistessaan rituaalisen tuotannon ja toiminnan heterogeenisen energiatalouden. Kun hopeaseppä tekee uhrimaljan, kiintoisaa ei ole pelkästään hopean käyttö, säästäminen tai kierrättäminen, vaan uhraamisen heterogeeninen energia, jota ei voida saada takaisin kiertoon. Heterogeeninen energia ei ole hyödyllistä, käyttökelpoista eikä ”hyvää”. Bataillen mukaan heterogeenisen energian tunnusmerkki on nimenomaan, että se karkaa ja petteä, samaan tapaan kuin lahjan energia ei ole lahjan antajan hallittavissa. Tässä oli myös Marshall-avun kauneus. Vaikka avun antajilla saattoi olla piiloisia suunnitelmia (kuten esimerkiksi Länsi-Euroopan pitäminen Neuvostoliiton vaikutuksen ulottumattomissa), lahja ei ole antajansa orja. Kun ihminen nähdään osana heterogeenisten energioiden pyörteilyä, hän ei ole yksittäinen kappale säilyttämässä tai tuhoamassa, vaan osa aurinkolähtöisten energioiden syöksyä tyhjiyteen. Eloonjääminen ja -jäämättömyys ovat aina tahattomia sivutuotteita. Näillä kohdin Stoekl hakee avukseen Agnès Vardan elokuvan *Les glaneurs et la glaneuse* (2000). Elokuva käsittelee monenlaista nykyaikaista keräilyä, alkaen vanhasta mannermaaisesta tavasta, jonka mukaan sadonkorjuun jälkeen köyhillä on oikeus käydä keräämässä pelloilta sinne jääneet, varisseet ja hylätyt perunat, tähkät, rypäleet, siemenet ja niin edelleen. Varda kuvaa myös dyykkaamista ja pakkomielteistä kirpputorien tai kaatopaikkojen kiertelyä. Stoeklin mukaan Vardan kuvaamassa ”gliinaamisessa” olennaista on jätteen muuntaminen. Jäte sellaisenaan on jo merkitty ulos laskelmoidusta kierrosta. Sen arpikudos kertoo, että sillä ei ole hyödyllistä tulevaisuutta. Gliinaamalla jäte otetaan takaisin heterogeenisenä aineksena, joka sisältää aina jonkinlaisen merkityksellisen latauksen, lahjan anteliaisuuden, jopa pyhyiden. Näin hyödyttömäksi tuomittu tuhlataan oikein, toisin kuin merkityksetön ja tyhjä jäte. Kierrätys alhaalta ylöspäin, ikään kuin kulutusyhteiskunnan vastakarvaan, lataa gliinauksen heterogeenisellä sähköllä.

Vetävimmillään ja omituisimmillaan Stoekl on luonostellessaan omaa käsitystään *postsustainability*-elämäntavasta kaupungissa. Kulutusyhteiskuntaan sisältyy paha kahtiajako (*bad duality*). Yhtäällä on näennäisen järkevä ja hyödyllinen tuotanto (esimerkiksi yksityisautot, jotka takaavat vapauden ja yksilöllisyyden), toisaalla järjetön ja hyödytön jättekasa (muovimeri, hiilidioksidipäästöt, liikalihavuus). Tätä vastoin on Stoeklin mukaan pyrittävä hyvään kahtiajakoon, jonka muodostavat yhtäällä loisteliaan pyhä tuhlauksen, menetys ja uhraaminen ja toisaalla eloonjäänti sivutuotteena. Siirtymä vaatii hänen mukaansa nimenomaan Bataillen lisäyksen Heideggerin huomioon järkevästä säästäväisyyden ja kasvuhakuisuuden yhteydestä. Erilaiset energian muodot eivät ole yhteismittaisia, vaan esimerkiksi kuolevaisen ja haavoittuvan ihmisruumiin tavat käyttää energiaa ovat erityisen soveliaita heterogeeniselle tuhlaukselle. Näin siksi, että ihmisruumiin intiimi toiminta on helposti merkityksellistettävissä, pyhitettävissä, erotisoitavissa (tai paremmin päinvastoin: ihmisruumiin energiaa on vaikea käyttää puhtaan hyödyllisesti ja epäeroittisesti). Stoeklin vastaus onkin erotisoitu kierrättäminen ja polkupyöräily – molemmat sisältäen bataillelaisen pohjamaterialismin pyörteen (*cycleswerve*). Kuten Stoekl korostaa, yhdysvaltalaisessa kaupunkimaasturien maisemassa pyöräily on selvästi järjetöntä ja naurettavaa, kaiken mukavuuden ja tehokkuuden tuolla puolen. Samalla pyöräilijä tuntee tuhlauksensa ja energiahukan välittömästi, lihaksissaan, hikenä, janona. Eikä Stoekl malta olla huomauttamatta, miten *Silmän tarinassa* Bataille tarkkaillee ihmisen takapuolen ja pyörän satulan hinkkaantumista toisiaan vastaan tavalla, joka yhdistää hyödyllisen liikkeen (pyörä kulkee) ja hyödyttömän kiihkon (sukupuolimet yhteydessä satulaan). Tässä erotisoidussa pyörteessä tavoitetaan Stoeklin mukaan itsetarkoituksellinen tuhlauksen, jonka seurauksena voi olla fossiilisten polttoaineista ja muista moderneista välttämättömyyksistä vapaa liike.

Kysymykseksi jää, voiko edes tällainen itsetiedoton eloonjäännin haku näennäisen välinpitämättömän tuhlauksen sivutuotteena todella olla laskelmoivan järjen ulkopuolella. Eikö Bataille hylkäisi jopa Pascalin vaa’an tavaisen järkeilyn, jonka mukaan kannattaa ottaa riski, että tuhlaillevalla laskemattomuudella voi olla seurauksena vapaus ja eloonjäänti, kun kerran laskelmoivuudella ei voida saada kuin vapaudeton eloonjäämättömyys? Stoekl ei suoraan kohtaa Bataillen ankaruutta, mutta myöntää oman avauksensa alustavuuden muistuttamalla Nietzschen ja Bataillen mieltyneen tulevaisuuden tuntemattomuuteen. Kirjoittaja, joka merkityksellistä maailmasuhdetta etsiessään keskittyy polkupyöräilyyn, ansaitsee kunnioitusta rohkeudesta tarttua yksityiskohtiin. Eikä Stoeklin kynä vierasta laajojakaan kaaria: ”Ihminen on halvan energian äärimmäisin luomus. Ihmisen kuolemaa – seuraten kumppaniaan, Jumalan kuolemaa – ei voida erottaa fossiilisten polttoaineiden rajallisuudesta.” (199)

Nuori filosofi, tuuleta aivojasi!

Hal Duncan

VELLUM – KAIKKEUDEN KIRJA

Vellum sekoittaa mytologiaa, kauhua, tieteiskirjallisuutta ja historiaa uskomattomalla tavalla ja palkitsee lukijansa kielellään ja tapahtumillaan.

"Rikkaalla mielikuvituksella ja hurmaavalla kielenkäytöllä kyllästetty romaani imaisee mukaansa. *Vellum* on kokemus, joka ei huuhtoudu mielestä. Klassikko jo syntyessään."

– Helsingin Sanomat

Margaret Atwood

VELKA JA VAURAUDEN VARJOPUOLI

Arvostetun kirjailijan asiantunteva ja mielenkiintoinen katsaus velan käsitteeseen, historiaan ja sen vaikutuksiin yksilöiden ja yhteiskunnan elämässä.

Nick Cave
BUNNY MUNRON
KUOLEMA

Kulttitaiteilijan satiiri keski-ikäisen ihmisniljakkeen kujanjuoksusta. "Cave kirjoittaa tiivistä tekstiä, ladattua kuin laulun sanat. Huumorikin raastautuu vereslihalle."

– Helsingin Sanomat

James Ellroy
LEVOTON VERI

Kauan odotettu trilleri mafian ja korruption hallitsemasta 60-luvun Amerikasta. "Yksikään toinen nykykirjailija ei kuvaa Amerikan historian pimeitä puolia yhtä järkähtämättömästi."

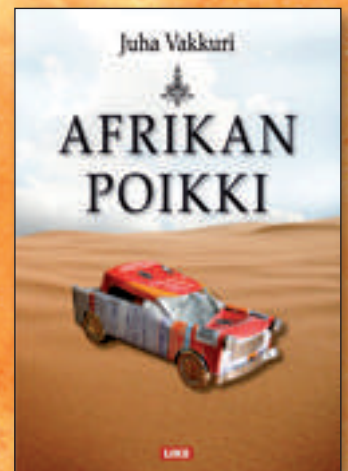
– The Economist

Jaska Filppula
ME EI OLTU VALTAOSAA

Pohjanmaalainen sukupolvi-kronikka potkii rockmusiikin voimalla. "Parhaimmillaan Filppulan romaani on loistava -- Paikoin se tuo mieleen Mikael Niemen jymypaukun *Populaarimusiikkia Vittulajängältä*."

– Helsingin Sanomat

Juha Vakkuri
AFRIKAN POIKKI

Kiehtova matkakuvaus seitsemän viikon matkasta Afrikan poikki toimii myös katsauksena mantereen historiaan ja nykypäivään.

www.like.fi

Kunniallisista kirjakaupoista kautta maan!

LIKE

LIKE

GUSTAV MEYRINK

Öljä Öljä

Profetia

Varmistaakseni, että määrätyt ennustukset tulevat kauttani yleisön tietoisuuteen, minä liitän tähän seuraavan tarinan, joka kirjoitettiin vuonna 1903.

Perjantaina puolilta päivin tohtori Kunibald Jessegrim tyhjensi vaivihkaa strykniinin virtaan.

Kala pulpahti pintaan, kuolleena, vatsa pystyssä.

”Noin kuollut olisin itsekin,” Jessegrim sanoi itselleen ja ojentautui pystyyn, huojentuneena siitä, että oli pyyhkinyt itsemurhan mielestään heittäessään myrkyä pois.

Kolmasti hän oli katsonut kuolemaa silmästä silmään, ja joka kerta hän oli löytänyt itsensä kahlittuna elämään sillä epämääräisellä verukkeella, että häntä odotti villi ja täydellinen kosto. Ensimmäistä kertaa hän oli halunnut riistää henkensä sen jälkeen, kun joku oli varastanut erään hänen keksinnöistään; ja taas, vuosia myöhemmin, kun hänet ajettiin ammatistaan hänen kieltäytyttyään lopettamasta tuon varkaan leimaamista ja vainoamista, ja juuri nyt, koska... koska...

Kunibald Jessegrim voihkaisi menneiden kärsimysten noustessa jälleen lihaksi.

Kaikki oli ohitse, kaikki minkä varaan hän oli rakentanut, kaikki mitä hän oli kerran rakastanut ja mihin hän oli uskonut. Ja vain tuon sokean, tunnottoman, ahdasmielisen herrasjoukon viha oli tehnyt tämän hänelle, pelkkien iskulauseiden päihdyttämän roskakin, joka yllytti itseään kaikkea sitä vastaan mikä ei ollut muottiin valettu.

Mitä hän ei ollut suunnitellut, ehdottanut, yrittänyt? Silti mitä tahansa hän tekikään, nousivat he aina tätä ”Kiinan muuria” vastaan: munapäiden hemmoteltu lauma ja heidän lempilauseensa, ”mutta”.

”Jumalan panttivanki! Kyllä, siinä ratkaisu! Isä tai vaissa, Kaikkivoipa. Tee minusta tuhon lähettiläs, Attila!” Jessegrimin sydämessä säkenöi raivo. Timur Lenk, Tšingis-kaani, laahustaen keltaisen mongolilaumansa kanssa läpi Aasian, polttaen Euroopan hedelmälliset pellot autiomaaksi, vandaalien johtaja joka löysi viimein rauhan roomalaisen taiteen kivimurskasta – roomalaiset olivat hänen oikeaa sukuaan! – vahvoja, karkeita veljiä jotka syntyivät kotkan pesään.

Hirvittävä, sairas rakkaus näihin Shivan luotuihin heräsi hänessä. Hän tunsu heidän haamujensa läsnäolon,

tuon toisenlaisen olennon, joka kyti kuin salama hänen sisässään. Jos hän olisi katsonut tuolla hetkellä peiliin, olisi hän nähnyt kasvoillaan Muodonmuutoksen ihmeen syvimmat juonteet.

Tällä tavoin Luonnon Pimeät Voimat sekoittavat ihmisen veren – syvältä ja nopeasti.

Tohtori Jessegrimillä oli hallussaan perinpohjainen tieto. Hän oli kemisti, elämässä selviytyminen ei ollut hänelle mikään ongelma. Amerikassa sellaiset ihmiset pääsevät pitkälle. Ei siis mikään ihme, että myös hänellä oli rahaa, hän oli jopa rikas. Hän oli asettunut Meksikoon, Tampicoon, ja kukoistavalla meskalkaupalla hän oli onnistunut tienaamaan miljoonia. Meskal oli uusi huumaus- ja puudutusaine, jota hän oli oppinut valmistamaan. Laajoja alueita Tampicon lähiympäristössä oli hänen hallussaan, ja suunnaton öljyvarasto tuon alueen alla takasi hänen omaisuutensa suunnattoman kasvun.

Silti se ei ollut se, mitä hän sydämessään kaipasi.

Uusi vuosi lähestyi.

”Huomenna on tammikuun 1., 1951, ja laiskat kreolit saavat uuden tekosyyntä kolmen päivän juopoteluun ja fandangon tanssimiseen.” Näin tuumi tohtori Jessegrim katsellessaan parvekkeeltaan merelle.” Eivätkä Euroopassa asiat ole sen paremmin. Tähän aikaan ovat päivälehdet Itävallassa jo ilmestyneet, puolet paksumpina kuin eilen ja moninverroin naurettavimpina. Uusi vuosi kuvattuna alastomana lapsena, upoudet kalenterit keltuvine naisineen ja runsaudensarvineen, ja tilastollisia merkkipaaluja: tiistaina tasan 11. tunnilla 35. minuutilla 16. sekunnilla täsmälleen 9 miljardia sekuntia on kulunut siitä kun kaksoiskirjanpidon keksijä sulki silmänsä hyvin ansaittuun ja ikuisen lepoon, ja niin edelleen.”

Tohtori Jessegrim tuijotti edelleen meren liikkumattomaa peiliä sen kimallella niin oudosti tähtien valossa, kunnes kello löi 12.

Keskityö!

Hän poimi esiin kellonsa ja veti sitä kunnes hänen sormenpäätänsä kohtasivat jousen vastuksen. Hän lisäsi painetta, ensin kevyesti ja sitten kasvavalla voimalla. Sitten kevyt napsahtava ääni, jousi katkesi, kello oli vaiti. Tohtori Jessegrim naurahti halveksivasti. ”Minä katkaisen

”Sähköttäkää välittömästi, onko haju siellä yhtä sietämätön kuin täällä STOP Sydämellisin terveisin STOP Amerikka.”

teidänkin pinnananne, hyvät ihmiset.”

Kauhistuttava räjähdys vavahdutti kaupunkia. Sen jyminä kantautui kaukaa etelästä ja merimiehet laskivat räjähdysten tapahtuneen lähellä niemimaata, jossain Tampicon ja Vera Cruzin välissä.

Kukaan ei nähnyt liekkejä missään, majakka ei vilkkunut.

Ukkonen? Nyt? Keskellä kirkasta päivää? Mahdotonta. Ehkä maanjäristys. Kaikki tekivät ristinmerkkejä. Vain saluunanpitäjät kirosivat tilannetta, koska heidän kaikki asiakkaansa olivat karanneet ulos tavernoista ja kiivenneet korkeille kukkuloille, joille kerääntyneinä he kertoivat toisilleen kummallisia tarinoita.

Tohtori Jessegrim ei kiinnittänyt tähän huomiota. Hän istui työhuoneessaan hyräillen jotain sellaista kuin ”Ade, mein Land Tirol”.

Hän oli erinomaisissa asemissa. Hän haki kabinetista kartan, piirsi siihen ympyrän, tarkisti muistikirjoistaan ja oli tyytyväinen nähdessään, että kaikki täsmäsi. Öljykentät ulottuivat niinkin pohjoiseen kuin Omahaan, kenties kauemmaksikin. Tämän verran hän tiesi. Ja hän tiesi että kaikki tuo maanalainen öljy muodostaa Hudsonin lahtea suuremman järven. Tästä hän oli varma. Hän oli suunnitellut kaiken tarkkaan, suorittanut laskelmia viimeiset kaksitoista vuotta. Siitä seurasi, hänen mielestään, että koko Meksikon maan massa oli kennostunut luoliksi, jotka – ainakin mitä öljyyn tulee – olivat yhteydessä tuohon varastoon.

Hänen elämänsä pakkomielteeksi oli tullut tuhota,

pala palalta, seinämä joka erotti nuo kaksi öljymassaa toisistaan. Vuosikausia hän oli työllistänyt kokonaisen työläisten armeijan tuohon tarkoitukseen. Mitä se kaikki olikaan maksanut! Kaikki hänen meskalkaupalla tekemänsä rahat olivat menneet siihen. Ja mikäli hän törmäisi tuon prosessin aikana öljyyn, olisivat hänen suunnitelmansa valuneet hiekkaan. Luonnollisesti hallitus oli hanakka asentelemaan räjähteitä hänen puolestaan, sillä he olivat muutenkin koko hanketta vastaan.

Tänä iltana murrettiin viimeiset seinämät, se joka johti mereen niemimaalla, ja toinen pohjoisempana lähellä St. Louis de Potosia. Ennakoitavissa ollut, peruuttamaton tapahtumasarja oli johtanut näihin räjähdyksiin.

Tohtori Kunibald Jessegrim työnsi taskuunsa viimeiset tuhannet dollarinsa ja suuntasi asemalle. Neljän aikaan aamulla oli lähdössä pikajuna New Yorkiin. Miksi hän jäisikään Meksikoon?!

Aivan oikein, kaikista sanomalehdistä saattoi lukea alkuperäisen sähköisen eri puolilta Meksikon lahtea, kansainväliseen kaapelikoodiin lyhennettynä: Ephraim Kalbsniere Beerenschleim, mikä kääntyy suurin piirtein: Merenpinta täysin öljyn peittämä STOP Alkuperä tuntematon STOP Laajoilla alueilla kaikki haisee STOP Valtiollinen Kuvernööri.

Amerikkalaiset olivat hyvin kiinnostuneita. Heille tapahtumien kulku merkitsisi epäilemättä suuria vaikutuksia pörssikursseihin, ja erityisesti öljyn markkinahintaan. Heilahtelu tavaroiden hinnoissahan on, loppujen lopuksi, puoli elämää! Wall Streetin pankkiirit, ky-

syttäessä aiheuttaisiko viimeaikainen kehitys nousua vai laskua kurseissa, kohauttivat olkapäitään ja kieltäytyivät sanomasta mitään, koska tämän tapahtumasarjan seuraukset olivat yhä hämärän peitossa. Loppujen lopuksi, jos joku olisi päättänyt ryhtyä toimiin vastoin pörssin päätöksiä, mitä vastaan järki soti, hän olisi kääriänyt itselleen kosolti rahaa.

Uutiset eivät tehneet erityistä vaikutusta Manner-Euroopan ilmastoon. Hinnat pysyivät vakaina ja uusimmat lait olivat astuneet voimaan hehkuttamaan isänmaallisuutta ja parantamaan keinoja värvätä sieluja sotilaspalveluun suunnitellulla, niin kutsutulla ”kolmen vuoden vapaaehtoisella arvonnalla”, yhdistettynä kaikkien miespuolisten kansalaisten etunimen poistoon.

Sillä välin, aivan kuten tohtori Jessegrim oli laskelmoinut, öljy virtasi sääällittä maanalaisesta altaasta Meksikon lahteen, ja muodosti sen pinnalle opaalimaisen kerroksen, joka vain laajeni laajenemistaan, ja Golf-virran työntämänä öljylautta uhkasi pian peittää koko valtameren.

Rannat olivat autioina; väestö vetäytyi sisämaahan.

Sääli suurkaupunkeja!

Sillä välin sai valtameri kasvoilleen hirvittävän kauheuden ilmeen. Nesteen valtava pinta kimalsi ja välkkyi kaikissa väreissä: punaista, vihreää, violetta, ja sitten syvää, syvää mustaa - kuin mielikuva satujen tähtimaailmasta. Tämä öljy oli paksumpaa kuin oli koskaan ennen nähty, eikä suolainen merivesi tehnyt sille muuta kuin hieman laimensi sen tuoksua.

Oppineet olivat sitä mieltä, että tämän eriskummallisen tapauksen perusteellinen tutkiminen olisi tieteen kannalta erittäin arvokasta. Ja näin, vihdoon viimein, huomattiin tohtori Jessegrimian ansiot, olihan hän tunnettu käytännön kokemuksistaan kentillä ja Meksikon öljyesiintymien asiantuntija. He eivät voineet jättää huomioimatta hänen mielipiteitään nyt, vaikka heillä oli suuria vaikeuksia hahmottaa mitä hän tarkkaan ottaen yritti sanoa. Hän oli lyhytsanainen ja puhui asiaa, mutta hänen sanomansa sisältö oli kaukana siitä mitä he odottivat:

”Mikäli öljy jatkaa virtaamistaan tämänhetkiselä vauhdilla, arvioideni mukaan 27–29 viikossa ovat kaikki valtameret öljyn peitossa ja sade lakkaa satamasta, koska vettä ei ole kierrossa. Parhaimmillaan, kaikki mikä sataa on öljyä.”

Tämä kevytmielinen ennustus nostatti vastalauseiden myrskyn, vaikka jokainen seuraavista päivistä osoitti ennustuksen todemmaksi. Öljyn näkymätön virta kieltäytyi tyrehtymästä. Päinvastoin, se kasvoi selittämättömän laajaksi, ja näin tehdessään öljy tartutti hirvittävän pakokauhun ihmiskuntaan.

Joka tunti saatiin lukea uusia tiedonantoja havaintoasemilta Amerikassa ja Euroopassa. Kyllä, jopa havaintoasema Prahassa, joka oli tähän saakka keskittynyt kokonaan kuun valokuvaamiseen, loi huolestuneen katsauksen tähän erikoiseen ilmiöön. Ketään Vanhassa Maailmassa ei enää puhuttanut uusi sotilaallinen mestarisuunnitelma, ja tuon suunnitelman isä, joka palveli

Uuden Euroopan joukoissa, eräs majuri Dressel Ritter von Glubinger ab Zinkski auf Trottelgrün, unohdettiin täysin.

Kuten aina sekasorron pyörteissä, tuomion merkkien kirkastuessa taivaalla, hengessään levottomien äänet nousivat äänekkäiksi. Ne jotka eivät olleet koskaan tyytyväisiä, uskaltautuivat vavistamaan tavanomaista kunniallisuutta, joka kaikilla on julkisivun kannattimena.

”Alas armeija! Se ahmii, ahmii, ahmii poskeensa kaikki meidän rahamme! Rakentakaa koneita, tehkää suunnitelma epätoivoisen ihmiskunnan pelastamiseksi öljyltä!”

Mutta ei niin voi tehdä, varoittivat kirkasälyisimmät. Emme me voi noin vain istuttaa miljoonia ihmisiä leivättömän pöydän ääreen!

”Mitä sinä tarkoitat ’leivättömän’? Miehistöhän voidaan laittaa eläkkeelle. Kaikki ovat viisastuneet tästä kokemuksesta, ja nehan ovat vain yksinkertaisia käsityöläisiä,” kuului vastaus.

”No, hyvä hyvä, varusväki! Mutta mitä tehdään upseereille?”

Toden totta osuva kysymys!

Pitkän aikaa mielipiteet sinkoilivat sinne tänne, eikä kumpikaan osapuoli päässyt niskan päälle, kunnes kooditettu kaapeligrammi saapui New Yorkista: Stachelschwein pfundweise Bauchfellentzündung Amerika, mikä kääntyy seuraavasti: Öljyvirta pysyy jatkuvana STOP Tilanne äärimmäisen huolestuttava STOP Sähköttäkää välittömästi onko haju siellä yhtä sietämätön kuin täällä STOP Sydämellisin terveisin STOP Amerikka.

Kansan pelastaja, villi fanaatikko, nouse esiin! Mahitimies, kuin kallio tyrskyjen keskellä, joka sanojensa voimalla kiihottaa kansan harkitsemattomiin tekoihin!

”Laskekaa sotilaat vapaaksi! Loppu tämä ilveily! Tehdään kerrankin upseereista hyödyllisiä. Me annamme heille uudet uniformut, jos se tekee heidät onnellisiksi! Miten olisi sammakonvihreät, joissa on punaiset solmiot! Ja menköt sitten rannoille tonkimaan öljyä valtavilla imupapereilla, muun ihmiskunnan mietiskellessä sillä välin, miten tämän hirvittävän onnettomuuden kanssa eletään!”

Kansanjoukko riemuitsi!

Huomautus, ettei tällaisissa mittasuhteissa hommassa ole mitään järkeä, että olisi kaiken kaikkiaan järkevämpää taistella kemiallisten aineiden kanssa öljyä vastaan, ei saanut vastakaikua.

”Me tiedämme! Me tiedämme kaiken!” hokivat ihmiset. ”Mutta mitä noille ylimääräisille upseereille sitten tehdään?”

Suomentanut J. K. Ihalainen

(alun perin: Petroleum Petroleum (1903).

Teoksessa *Des deutschen Spießfers Wunderhorn I–III*. (1913) http://gutenberg.spiegel.de/?id=5&xid=1848&kapitel=1#gb_found)

ANTTI SALMINEN

Öljyn katastrofi

Negarestani, Meyrink ja öljyn voimat

Gustav Meyrinkin novelli ”Öljyä, öljyä” (1903)¹ ja Reza Negarestanin *Cyclonopedia* (2008) rajaavat likipitäen ajanjakson, jota voidaan kutsua ”öljyn vuosisadaksi”. Tuona aikana modernit yhteiskunnat rakennettiin ja ylläpidettiin pääosin öljyenergialla, josta ne tulivat kohtalokkaan riippuvaisiksi. Öljyn alkaessa kriittisesti ehtyä tarvitaan toisia tapoja ajatella energiaa Meyrinkin ja Negarestanin teosten avulla energia voidaan käsittää muuksi kuin universaaliseksi resurssiksi tai aristoteeliseksi kyvyksi tehdä työtä. Osoittautuu, että öljyn energia on ktoonista, väkevää ja katalaa.

Energian ymmärtäminen hyödynnettävänä resurssina ja ihminen sen kuluttajana alkaa tulla öljyhuipun (*peak oil*) myötä auttamatta tiensä päähän. Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta energian ja sen lähteiden ajattelu on jätetty yhtäältä fysiikalla ja toisaalta taloustieteille. Nykytilanteesta ei edetä yksin tekniikan tai talousajattelun varassa: vaihtoehtoisten energialähteiden lisäksi tarvitaan vaihtoehtoisia tapoja ajatella energiaa. Filosofisesti vakuuttavat energian ontologiaan keskittyvät teokset ovat edelleen kirjoittamatta. Tästä huolimatta Martin Heideggerin ja Georges Bataillen tuotannoista on löydettävissä totunnaisesta poikkeavia tapoja lähestyä energiaa².

Heidegger ja Bataille hylkäävät aristoteelisen käsityksen energiasta voimana/kykynä tehdä työtä (*energeia*)³. Energiasta ei näin muodoin koidu suoraa hyötyä, eikä se määrity käytännöllisyyden kautta. Heideggerin kriittikissä energian hyödyntäminen johtaa luonnonvoimien kielteiseen valjastamiseen (*Gestellung*). Bataillelle energian ongelma on taas sen ylenmääräisyys. ’Yleisessä ekonomiasa’ (*économie générale*) energiasta hyötymisen ja sen säästämisen sijaan energiaan suhtaudutaan tuhlaten ja tuhlausta juhlien. Keskeinen ero Heideggerin ja Bataillen välillä on, että Heidegger erottelee ja arvottaa erilaisia energiankulutuksen ja käytön muotoja, kun taas Bataille ei erota toisistaan energiaa ja sen kulutusta⁴.

Yksin Bataillen ja Heideggerin energiakäsitysten erot osoittavat, että ei ole lainkaan itsestään selvää, mitä ajatellaan energiaa ajateltaessa. Richard Beardsworthin mukaan energiaa on mielekästä lähestyä fenomenalaisesti, koska se ilmenee vain aiheuttamisissaan muutoksissa ja efekteissä. Energia itsessään säilyy tuntemattomana muuttujana ja toisaalta universaalina abstraktiona.⁵ Beardsworthin ajatusta seuraten pääsy energian ontologiaan välittyy välttämättä aineellisesti. Energia käsitteellistyy luoksepääsemättömänä ja materiaa edeltävänä suureena.

Beardsworthin lähtökohdan ongelma ei ole niinkään ontologinen, vaan perin juurin pragmaattinen, ja se altistuu heideggerilaiselle kritiikille. Ajatus universaalista energiasta materiaa perustavampaa johtaa materiaa ajat-

telemiseen energian lähteenä, mikä vuorostaan mahdollistaa fossiilisten ja uusiutuvien luonnonvarojen ajattelun ensisijaisesti hyödynnettävinä resursseina. Kun energia irrotetaan aineesta ja universalisoidaan lopulta kilowattitunneiksi, luonnon materiat (hiilestä uraaniin), paikat (kaivokset ja padotut joet) ja olennot (energiapuusta teurasjätteen polttoon) näyttävät yksinomaan potentiaalisina ja hyödynnettävinä varantoina. *Tekniikan kysymisessä* Heidegger muotoilee ajatuksen seuraavasti:

”Maa paljastuu nyt hiilikaivoksena, mantu malmiesiintymänä. [...] Nyt ilma asetetaan typen luovuttajaksi, maa malmien, malmi esimerkiksi uraanin, tämä ydinenergian, joka voidaan vapauttaa joko tuhoamiseen tai rauhanomaiseen käyttöön.”⁶

Siinä missä Heideggerin näkökulma koskee viime kädessä luonnon kokonaisuuden valjastamista, nykytilanteessa lienee perusteltua tarkentaa kysymystä öljyyn, jo siksi, että teollisten ja jälkiteollisten yhteiskuntien ’energeettinen perusta’⁷ saadaan siitä noin kuutiomailista öljyä, joka vuosittain maailmassa poltetaan. Öljyä etsitään itävaltalaisen kirjailijan profetianovellin (1903) ja iranilaisen filosofin monografian (2008) kaksoisvalotuksella.

Kaksi tarinaa öljystä

Öljyn pumppaus ja kulutus kasvoi voimakkaasti 1900-luvun ensivuosina, jolloin Meyrink kirjoitti novellinsa. *Cyclonopedia*n kirjoittamisen ajankohta on vuorostaan likipitäen nykytiedon valossa noin vuodelle 2005 ajoitettu öljyhuipun hetki⁸. Meyrinkin ja Negarestanin kertomukset osuvat näin ollen lähes tarkalleen ”öljyn vuosisadan” alkuun ja loppuun⁹.

Kahden teoksen välille jännittyy ajanjakso, jona suhteellisen vaivatta hyödynnettävät öljyvarat poltettiin käytännössä alusta loppuun. Nick Landin kirjoittamat (ja julkaisemattomat) alkusanat sopivat tahattoman hyvin kuvaamaan Negarestanin kirjaa ja sen kirjoitushetkeä: ”Tänä historiallisena hetkenä [...] Negarestani saapuu turistina helvettiin kantaen jerrykannullista bensaa”.¹⁰

Miksi etsiä öljyn mieltä kahdesta, vieläpä varsin esoteerisesta, kaunokirjallisesta teoksesta? Ensinnäkin koska niiden ymmärrys öljystä on haastavan epäekonominen ja suurelta osin epätekninen. Negarestanille ja Meyrinkille öljy on kaikkea muuta kuin myönteisiä mielikuvia herättävä luonnonvara. Kummassakin tekstissä öljy esitetään kavalana ja ikään kuin liian hyvänä lahjana, jonka kuluttaminen ensin mädättää ja lopulta tuhoaa öljyriippuvaisen elämän edellytykset. Tai kuten *Cyclonopedia*n protagonistin Z laittamattomasti toteaa, ”Öljyn tuotannollinen välineellistäminen [...] on kuin ravitsisi itseään paholaisen ulosteella; on aina vaarana tulla myrkytetyksi kuoliaaksi tai vielä pahempaa.”¹¹

Toisekseen: eritoten Negarestanin kirjan tietyt kehitelmät avaavat vaihtoehtoisia suuntia energian ajatteliseksi. Meyrinkin ja Negarestanin teokset aukovat Bataillen ja Heideggerin energiakritiikkejä ja tarkentavat niitä öljyn osalta. Seikkaperäisen analyysin sijaan, jota molemmat teokset kiistatta ansaitsisivat, keskityn pääosin öljyn ja energian teemoihin. Tämän vuoksi suuri osa *Cyclonopedia*n muista kerroksista ja teemoista jää käsittelemättä, eikä esimerkiksi Meyrinkin novellin kontekstiin juuri paneuduta.

Ironinen profetia ja öljyn ylenmäärä

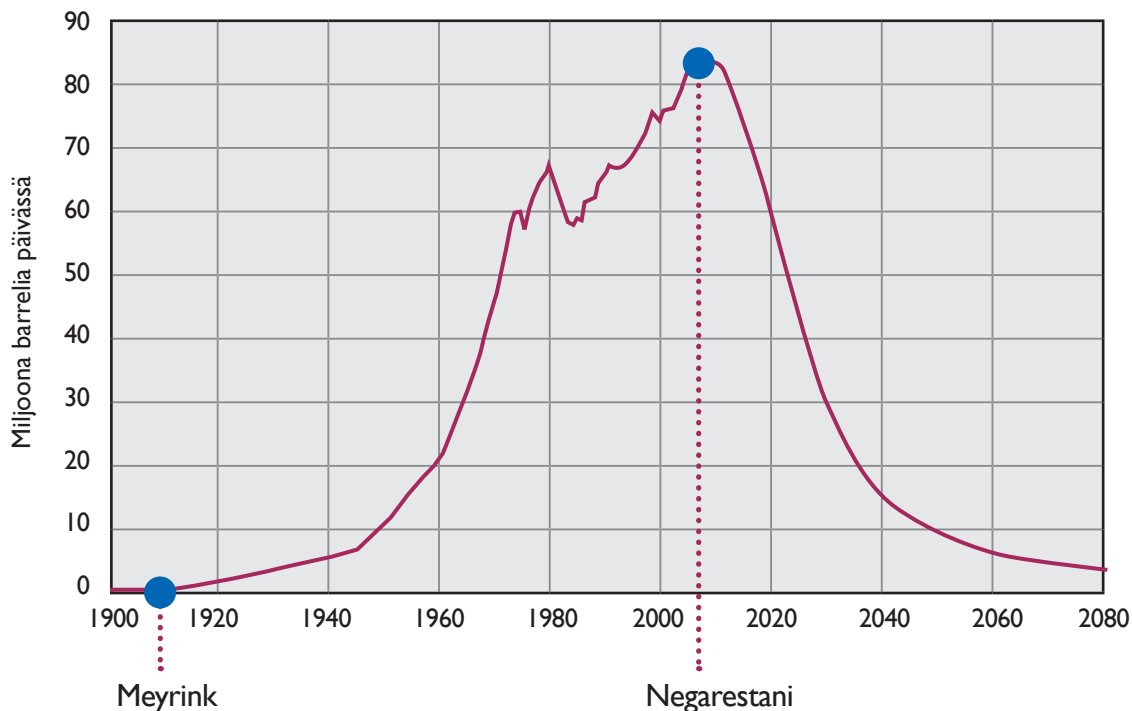
Meyrinkin novelli on muodoltaan moraliteetti, joka esittää rikkomuksen vallitsevaa järjestystä vastaan ja osoittaa sen seurauksen. Siinä missä *Cyclonopedia*n maailmanhahmotus on okkultinen arkeologia, joka paljastaessaan ideoitaan tuntuu kätkevän entistä perustavampia

salaisuuksia, Meyrink haluaa varmistaa, että ”määrätyt ennustukset tulevat kauttani yleisön tietoisuuteen”. Mitä ilmeisimmin kyseessä ei ole metafiktiivinen keino lisätä novellin kiinnostavuutta, vaan on oletettavaa, että aikansa salatieteellisessä alakulttuurissa viihtynyt Meyrink tarkoitti novellinsa profeetallisuuden otettavan kirjaimellisesti ja vailla ironiaa, jota sen sijaan itse tarinasta löytyy kosolti.¹²

Tarkasteltaessa 1900-luvun energiahistoriaa käy selväksi, että korkean EROEIn¹³ öljylähteet ovat pääasiallinen energiasyöte, joka viime kädessä mahdollisti teollistumisen ja sen myötä mittavan talouskasvun. Edistysuskon vallitessa 1900-luvun alkuvuosina ja ennen ensimmäistä maailmansotaa Meyrink irtisanoutuu tästä moderniteetin energeettisestä perustasta. Vuoteen 1951 sijoittuvassa tarinassaan hän kuvaa maailmanlaajuista öljykatastrofaa, jota motivoi henkilökohtainen kosto ”ahdasmieliselle herrajoukole”, ”joka yllytti itseään kaikkea sitä vastaan mikä ei ollut muottiin valettu”. Tarinan päähenkilö kemisti Jessegrim on klassinen transgressiivinen hahmo ja eräänlainen anti-Prometheus, joka ei tuo ihmiskunnalle tulta, vaan kaiken nielevän öljyn. Meyrinkin novellissa öljy edustaa kosta: se muistuttaa raamatullista vitsausta ja toimii esimodernina joukkotuhoaseena.

Meyrinkin novellia voi lukea tarinana öljyn löytymisestä ja paljastumisesta. Meyrinkin profetia on *Cyclonopedia*n okkultiaa selväsanaempimpi: kun öljy kerran päästetään maanpinnalle, peruuttamaton on tapahtunut; maailma hukkuu öljyynsä ja eetteriin jää kaikumaan vain epätoivoinen sähkösanoma: ”STOP Sähköttäkää välittömästi onko haju siellä yhtä sietämätön kuin täällä STOP

Maailman öljyntuotanto 1900-2080

Sydämellisin terveisin STOP Amerikka.” Jessegrimia nämä huolet eivät kiinnosta, hän ainoastaan viittaa lakonisesti apokalyptisiin laskemiinsa, jotka kertovat milloin veden sijaan sade tulee öljynä.

Nykyisen öljyriippuvaisen yhteiskunnan näkökulmasta Meyrink lunastaa tavoittelemansa profeettallisuuden assosioidessaan öljyn huumeisiin. Tohtori Jessegrim on rikastunut öljyllä ja meskaliinilla, kahdella narkoottisella aineella, joista ensimmäinen muuttaa taloudellis-yhteiskunnallisia ja jälkimmäinen keskushermostollisia kytkentöjä. Novellissa öljy ja meskaliini rinnastuvat toisiinsa Jessegrimin hahmossa:

”[...] kukoistavalla meskalikaupalla hän oli onnistunut tienamaan miljoonia. Meskal oli uusi huumaus- ja puudutusaine, jota hän oli oppinut valmistamaan. Laajoja alueita Tampicon lähiympäristössä oli hänen hallussaan, ja suunnaton öljyvarasto tuon alueen alla takasi hänen omaisuutensa suunnattoman kasvun.”

Itseään toteuttavaa ennustustaan Meyrink jatkaa ironisoidessaan taloudellisen ja sotilaallisen vallan reaktioita öljyhyökkyyn. Pörssille öljytuho ei ole niinkään katastrofi, vaan taloudellisen spekulatiivisuuden kohde. ”Amerikkalaisille” öljyä ja sen tuhovoimaa merkityksellisempää on sen taloudellinen vaikutus:

”Amerikkalaiset olivat hyvin kiinnostuneita. Heille tapahtumien kulku merkitsisi epäilemättä suuria vaikutuksia pörssikursseihin, ja erityisesti öljyn markkinahintaan.”

Öljyn alkaessa levitä merissä Manner-Euroopassa eletään vielä hetken aikaa totuttuun tapaan: ”Hinnat pysyvät vakaina ja uusimmat lait olivat astuneet voimaan hehkuttamaan isänmaallisuutta ja parantamaan keinoja värvätä sieluja sotilaspalveluun [...]” Öljyn hyökky muuttaa totunnaisia valtasuhteita ja jopa uuden sotilaallisen mestarisuunnitelman luonnostellut ”majuri Dressel Ritter von Glubinger ab Zinkski auf Trottelgrün, unohdettiin täysin”.

Meyrinkin novellin asetelma muistuttaa batailista käsitystä yhteiskunnasta, joka ”rajoitettuna taloutena” ei kykene ymmärtämään öljyn merkitystä ja oman vaurautumisensa ehtoja. Rajoitetun talouden ydinpiirre on nimenomaan sodan ihannoiminen ja siitä hyötyminen¹⁴. Sitä vastoin Jessegrim, joka kokee ”sairasta rakkautta” kaiken tuhlaavia ja tuhoavia mongolivalloittajia kohtaan on karikatyyri Bataillen yleisen talouden energiankäytöstä: hän uhraa ja juhlii tuhoa. Jessegrimin juonen vuoksi Meyrinkin kuvaamassa rajoitetussa taloudessa ilmaista energiaa on yhtäkkiä aivan liikaa, niin paljon, että rannikkokaupungit hukkuvat siihen. Öljyn todellinen ongelma on sen valtava ylenmäärä, jolle vauraudessa rypevässä taloudessa, jossa ”lehdet ilmestyvät puolet paksumpina kuin eilen”, ei keksitä mitään käyttöä. Ainoa mieleen juontuva ratkaisu on käskeä upseerit rannoille torjumaan öljyä ”valtavilla imupapereilla”. Tämä ratkaisee vuorostaan liiallisten upseerien ongelman, sillä jos öljyä torjuttaisiin ”kemiallisilla aineilla”, upseereille ei keksittäisi mitään käyttöä.

Vaikka Meyrinkin hahmottelemassa kuvassa öljyä

on liikaa eikä liian vähän, hän oli jälkiviisaasta näkökulmasta kummallisen oikeassa. Tuhatyhdeksänsataaluvun alussa öljyä oli todella liikaa, niin valtavasti, että modernit yhteiskunnat saatettiin suunnitella ja rakentaa sen suomalle energeettiselle perustalle (ajatellaan vaikkapa esikaupunkirakenteen logistista öljyriippuvuutta). Siksi Meyrinkin novellissa ei niinkään ole kyse öljykatastrofista, vaan öljystä, joka on katastrofi.

Mustan energian ensyklopedia

Jos H. P. Lovecraft, Gilles Deleuze ja Nick Land olisivat olleet islamin profeettoja, Koraani voisi olla *Cyclonopedia* kaltainen kirja. *Cyclonopediassa* öljy, arabian *naft*, on myyttistä materiaa, joka muodostaa Lähi-idän fantasmagorisen kollektiivisen ja samalla poliittisen alitajunnan. Samalla tavoin kuin myyttinen kertomus sakkautuu ja painuu hitaasti yhteisöllisen tietoisuuden pohjalle, öljyn hiilivetyketjun muodostuminen vaatii esihistoriallisia ajanjaksoja. Öljyn Negarestani hahmottaa olentona, joka on kaikkea muuta kuin yksioikoinen resurssi. Se ei anna energiaa elämälle vaan kiihdyttää kuolemaa.

Käsitteellisessä runsaudessaan *Cyclonopedia* suorastaan parodioi Deleuzen ja Guattarin teoksen *Mitä filosofia on?* teesiä, jonka mukaan filosofian taito on muodostaa, löytää ja valmistaa käsitteitä¹⁵. Blogimerkinnässään Negarestani selvittää *Cyclonopedia* suhdetta Deleuzen ja Guattarin filosofiaan seuraavasti:

”Antaessaan energeettisille psyyken teorioille geofilosofisen kierteen *Cyclonopedia* eroaa deleuze-guattarilaisesta geofilosofiasta ja niin ikään spekuloi eri tavoin sota-koneen, maan, kapitalismin, monoteismin, inhimillisen ja kosmisen malleilla.”

Eittämättömästi omaperäisyydestään huolimatta Negarestanin teos edustaa melko vakiintunutta genreä, teoreettista fiktiota (*theory-fiction*), jolla on pitkä historia esimerkiksi 1600-luvun eurooppalaisten alkemistien allegorian asuun puetuista kemiallisista traktaateista aina Jean Baudrillardiin ja Jorge Luis Borgesiin¹⁶. Jo pelkästään lajityyppinsä ja kirjoitustyyhinsä vuoksi Negarestanin tulkinta öljystä irrottautuu teknis-rationalistisesta asenteesta käsittää öljy laskettavana ja hyödynnettävänä resurssina. Implisiittisesti *Cyclonopedia* väittää, että (Lähi-idän) öljyn ymmärtämiseksi sitä on lähestyttävä epäsuorasti öljyn kulttuurin ja kielen, tässä tapauksessa islamilaisuuden ja arabian, konteksteissa.

Negarestanin kirjan filosofista positiota voidaan luokitella ’spekulatiiviseksi realismiksi’, jonka päänimiä ovat Ray Brassier, Graham Harman, Quentin Meillassoux ja Iain Hamilton Grant.¹⁷ *Speculative Realism* -konferenssin pohjalta 2007 nimensä ottaneen suuntauksen (koulukunta on luullakseni liian vahva ilmaus) filosofiaa yhdistää usein epätodennäköisten, koettelemattomien ja provokatiivisten filosofisten kantojen tuominen keskusteluun. Esimerkiksi Brassier päätyy kirjassaan *Nihil Unbound* reduktiiviseen eliminativismiin ja radikaaliin nihilismiin. Quentin Meillassoux'n filosofia vuorostaan hylkää kaiken kausaalisuuden rajoittamattoman kontin-

”Meyrinkia ja Negarestania kuunnellen öljy ei ole energiaa, se on mustaa ja katastrofaalista.”

genssin hyväksi.¹⁸ Spekulatiivisen realismin kontekstissa myös *Cyclonopedia* tarjoutuu luettavaksi enemmän kuin fiktiona: se on Lähi-idän kattava maailmanhahmotus, joka kaikessa mahdollisuudessaan tarjoutuu nykyisen öljypohjaisen energieettisen perustan vaihtoehdoksi.

Öljyn ehtymisen alkaessa koetella nykyisiä siitä riippuvaisen elämän edellytyksiä, kokeellinen lähtökohta on puolustettavissa sen sijaan, että oletettaisiin teknisen kehityksen itsestään ratkaisevan energieettiset aporiinsa. Öljyn laskelmoivan ekonomian sijaan *Cyclonopedia* tarjoaa käsiteavaruuden, joka luo omanlaistaan ontologiaa, politiikkaa ja jopa teologiaa öljyn ympärille. Teoksen perusrakenteita ovat naftan ohella käytävät, kolot, tomu ja hiekka. Siinä missä H. P. Lovecraftin kauhukuvasto ammentaa limasta, mädästä ja märkydestä, *Cyclonopedia*n kauhu nousee kuivuudesta, jota öljyn tahmeus vetää puoleensa.

Cyclonopedia n valtalähde on silti islamilainen traditio, josta Negarestani ammentaa vailla minkäänlaista poliittista korrektiutta. Land kiteyttää: ”Islam on Negarestanille sitä, mitä marxilaisuus on Bataillelle.”¹⁹ *Cyclonopedia* n kuvaama Lähi-itä ei ole orientalistisen mystinen, vaan vesi, pöly, kirjainmerkistö ja aavikon äänet ovat läpeensä riivattuja. Yllättävää kyllä vastakkainasettelu ”terrorismin vastaista sotaa” käyvän lännen kanssa jää lopulta näennäiseksi. Negarestanin tulkinnessa öljy sinänsä on lännelle ja idälle huomattavasti vieraampi kuin ne ovat toinen toisilleen. Vaikka Lähi-itä on öljyn kehto, nimenomaan öljystä sotaa käyvä länsi on sen salaa mädättämä, koska toisin kuin idässä, länessä öljyn demonisuutta ei ole koskaan ymmärretty. Kun länsimaissa öljy kaadetaan moottoreihin, islamilaisissa maissa se tarkoittaa apokalyptisen islamismin voiteluainetta, Z toteaa.²⁰

Cyclonopedia luo uutta mytologiaa öljynarkoottiselle yhteiskunnalle, se kertoo öljyn synnyistä ja demonisista pyhistä. Käsitys on lähellä Bataillen tulkintaa gnostilaisuudesta, josta hän löytää ’pohjamaterialisminsa’ (*le bas matérialisme*), käsityksen materiasta, joka on aktiivinen prinssiippi ja pahuuden synonyymi.²¹ *Cyclonopediassa* jälkitekolliset yhteiskunnat ovat ymmärtämättömyyttään tämän jälki-gnostilaisen kultin seuraajia:

”Salaisesta oikusta, islamilaisia islamilaisemman kiihkon ajamina kapitalismin sekopäät syöksyvät päin islamilaista apokalyptisia öljyn voitelemine sotakoneineen.

Kun asiaa katsotaan öljyputken läpi, valistuksen koneet ovat erittäinkin petromongoloideja.”²²

Cyclonopedia n voikin lukea yhden keskeisen valistuksen kirjallisen koneen, ensyklopedian, nurinkääntönä ja parodiana. Teoksen lopussa on selitetty joitakin kirjan keskeistermejä, mutta monet määrittelyistä hämärtävät käsitteitä entisestään. Ensyklopedia-genreen viittaa myös *Cyclonopedia* n nimi. Ensi kertaa vuonna 1728 julkaistu Ephraim Chambersin *Cyclopædia, or A Universal Dictionary of Arts and Sciences* oli ensimmäisiä englanniksi kirjoitettuja ensyklopedioita, joka toimi Diderotin ja d’Alembert *Encyclopédie* n innoituksena.²³ Valistuksen valon sijaan *Cyclonopedia* tekee maankuoren alisen epäinhimillisen pimeyden näkyväksi.

Negarestanilaisessa öljyssä ei kiteydy inhimillinen ja romantisoitu *toinen*, vaan mahdoton ja tuhoava *reaalinen*, jonka mittapuut ovat radikaalin epäinhimilliset. Negarestani antaa tälle monta (enemmän tai vähemmän hupaisaa) nimeä, jotka tavalla tai toisella liittyvät öljyyn ja Lähi-idän varjohistoriaan: Z-joukko, Kammotusten Äiti, Tell, Tomu ja Pazuzu. Demonisen katraan osana ja sen katalyyttinä negarestanilainen öljy on ktooninen elämänmuoto, jonka ottaminen energianlähteeksi on muuttanut sen yhtäältä uhanalaiseksi ja toisaalta kaikkialla läsnä olevaksi. *Cyclonopedia* n okkultinen metafysiikka on läpeensä materialistista, mutta sen materiat ja energiat ovat demonisia voimia. Demonisuuden ydin, ja samalla koko teoksen keskeisfunktio, on aineen muuttuminen energiaksi ja toisinpäin. Siinä missä kuollut muuttuu ja paljastuu eläväksi, elävä paljastuu kuolleeksi.²⁴ *Cyclonopedia* n oudossa ontologiassa aurinko ja maapallon öljyinen sisin ovat salaliitossa sen pinnalla eläviä olentoja vastaan.

Negarestanilla sukellus perustavimpaan materialismiin toisaalta avaa ktoonisen pyhän ulottuvuuden, joka on öljystä musta. Negarestanilaista ajattelua voisi hieman pelkistäen määritellä ’mustaksi vitalismiksi’. Mustaa se on auringon ja silmän vastaisena, mutta myös keskittyessään tarkastelemaan elämänmuotoja ja kokonaisia kulttuureja tuhon ja kuoleman näkökulmasta. Tuhon perspektiivistä se juhlii syvästi epäinhimillistä, jopa epäorgaanista elämää, joka asettuu auringon talouden ja maan pintakerrosten elämän aliseksi ulkopuoleksi (*outside*). Meyrinkin Jessegrim oli hybriksessäänkin lopulta vain ihminen, kun

taas *Cyclonopediassa* rajoitetun talouden haastaa pimeä luonto, josta rajoitetun talouden näkökulmasta paljastuu vain öljy.

Öljyn salaliitolla elämää vastaan on katetta myös myyttisen avaruuden ulkopuolella. Öljyn löytyminen lähes poikkeuksetta tuhoaa löytöpaikan ympäristöllisesti ja usein myös sosiaalisesti. Öljy muistuttaa siksi materialisoitunutta imperialismia, joka tullessaan tuhoaa paikalliskulttuurit siinä missä paikallislunnot. Onko haju siellä yhtä sietämätön kuin täällä?

Demoneita moottorissa

Öljyn ajattelemiseksi *Cyclonopedia* tarjoaa kaksi perusovallusta. Ensinnäkään öljy ei *sisällä* abstraktia energiaa, vaan se on omaehtoinen voima. Toisekseen voiman käyttäjä alkaa muistuttaa käyttämäänsä voimaa: öljyn käyttämisen sijasta öljy alkaa käyttää käyttäjänsä. Öljy ei ole teollistuneiden yhteiskuntien käyttövoima, vaan teollistuneet yhteiskunnat ovat öljyn käytössä. *Cyclonopedia*n lähtökohdat vertautuvat melko vaivatta Heideggerin teknologia- ja energiakritiikkiin. Öljyn paljastaminen öljylähteeksi ja asettaminen energiaresurssiksi johtaa sen voimien, fossiilisen synnyn aikaulottuvuuden ja todellisen merkityksen unohtamiseen.

Cyclonopediassa yksi ajatus ja sen ironia toistuu toistumistaan: saastaiset pyhät ja niiden hirviöt, se mikä piti olla inhimilliselle vierainta, on öljyn negarestanilaisesti ilmaisten ”universaalien telluriamaisen voiteluaineen” muo-

dossa läsnä lähes kaikkialla.²⁵ *Cyclonopedia*n herättämä todellinen kauhu syntyy oivalluksesta, että öljyn pimeys ei lopulta paikannu Lähi-itään, vaan se vaikuttaa poltto-moottoreissa, öljypohjaisissa lannoitteissa ja arkipäiväisissä muoviesineissä, niin rikkaassa pohjoisessa kuin köyhässä etelässäkin. Jälkmodernin elämän jokapäiväinen edellytys on kuoleman materiaallinen muoto.

Muutettavat muuttaen *Cyclonopedia*n maailmanhahmotuksen oivallus ei ole fiktiivinen, vaan parempi lähtökohta öljyn ymmärtämiseksi kuin tieto jäljellä olevista öljyvaroista tai päivän hinta barrelilta. Tieteellinen ja tekninen sivilisaatio kelluu öljyisen irrationalismin varassa. Öljyn ehtyminen on näennäisongelma verrattuna siihen narkoottiseen riippuvuuteen, johon etenkin petrofilinen pohjoinen pallonpuolisko on ajanut itsensä. Jos kohta uni oli painajainen, pahinta on herääminen – kun öljyn universaalinen voiteluaine ehtyy, hiekka alkaa rahista laakereissa. Meyrink ja Negarestani osoittavat, että öljyn vuosiadassa ei ollut kyse länsimaisesta elämän- vaan kuolemantavasta.

Vaihtoehtoja öljyn resurssijattelulle ja laajemmin ottaen abstraktin energian vallalle on vähintään kaksi. Seuraamalla *Cyclonopedia*n ajatusta öljyn perustavuudesta, luokittelemattomuudesta ja hirvittävydestä, energian ensisijaisuus suhteessa sen lähteeseen kääntyy ympäri. Energia ei ole tuntematon ja perimmäinen muuttuja, vaan kuten öljyn jalostetut muodot, se on näkyvillä kaikkialla ja kaiken aikaa, jos sitä vain osaa katsoa. Energia on synonyymi elämälle, tai negarestanilaisesti

kääntäen kuoleminen ja tuhon prosesseille. Jälkimmäistä seuraten myös energiakierron suunta kääntyy ympäri: öljy ei muutu energiaksi, vaan auringon energia ja orgaaninen kierto muuttuu öljyksi.

Ei-abstraktia materioiden voimaa voidaan kutsua Georges Bataillen termillä 'heterogeeniseksi energiaksi', kuten Allan Stoekl sitä tulkitsee: "[heterogeeninen energia] on vastakohta energialle, joka on vain voimaa tehdä työtä ja luoda (vallitsevaa) järjestystä".²⁶ Stoekelin ajatusta kehitellen heterogeeninen energia ei voi olla vain abstraktin energian vastakohta, vaan energeettisten muotojen ja muodonmuutosten moneus, jota ei pelkistetä resursseiksi.

Heterogeenisen ajatuksesta juontuu myös toinen vaihtoehto, yleistetyn energiäkäsitteen sulkeistaminen. Universaalien energian käsitteen sijaan huomio on kiinnitettävä materioiden ja prosessien toisiinsa liittyviin ja palautumattomiin voimiin. Abstraktin energian sijaan

negarestanilaiset tuttuudessaankin tuntemattomat "anonyymit materiaalit" kuten öljy ja niiden väliset toisiinsa palautumattomat erot pitää asettaa kysymyksen kohteiksi. Sillä voimat ovat todella erilaisia, ne eivät ole neutraaleja ja vaativat aina jotain käyttäjältään. Esimerkiksi tuulivoiman ja öljyn välillä on niin ratkaisevia laadullisia eroja, geofilosofiasta suurvaltapolitiikkaan, että kyse ei ole enää samasta voimasta tai yhdestä energiasta.

Heideggerin luonnon valjastamisen ongelmaa universaalien energiäkäsitteen sulkeistaminen ei kenties poista, mutta se tekisi jälleen näkyviksi niitä eroja, jotka unohtamalla öljy on abstrahoitu, sen voima kadotettu ja syntynyt unohtettu. Meyrinkia ja Negarestania kuunnellen öljy ei ole energiaa, se on mustaa ja katastrofaalista. Kääntäen ajateltuna öljy ei ole energian lähde, vaan kohtalo ja lopputulos, muodonmuutoksen viimevaihe, johon pääsemiseksi tarvitaan valtavasti kuollutta kudosta, edistyksettömiä aikakausia ja syvää unohtusta.

Viitteet

- 1 Kiitos J. K. Ihalaiselle luvasta painaa hänen käännöksensä Meyrinkin novellista uudelleen tähän lehteen.
- 2 Keskeisimmät Heideggerin tekstit energian kannalta ovat nähdäkseni Heidegger 2007 & Heidegger 2000 (*Maailmankuvan aika*). Bataillen energian filosofia tiivistyy teoksessa *La part maudite*, jossa hän esittää teoriansa 'yleisestä ekonomiasta' (*économie générale*).
- 3 Stoekl 2007, 134. Aristoteleen *Metafyysiikassa* on myös toinen termi energialle, *dynamis*, jota Stoekl ei käsittele. Georg Luck esittää, että *dynamis* vastaisi ns. primitiivisten kulttuurien käsitystä *manasta* (Luck 2006, 6). Suomeksi *dynamis* voisi kääntyä *väeksi*.
- 4 Sama, 141.
- 5 Beardsworth 1999.
- 6 Heidegger 2007, 19.
- 7 'Energeettisen perustan' (vrt. dialektisen materialismin 'materialistinen perusta') käsitteellä viitataan kulloisenkin yhteiskuntajärjestyksen energiasuhteeseen, joka määrittää ja läpäisee tuon yhteiskunnan perustavimpia reunaehtoja.
- 8 Kesän 2009 tuotantotietojen perusteella ajoitus vuoteen 2005 on kyllin tarkka. Ks. <http://www.theoilcrash.com/node/5582>.
- 9 Alkuperäisen lähde: <http://www.lifeaftertheoilcrash.net/>. Luonnollisesti tulevaisuuden tuotantoluvut ovat hypoteettisia, mutta kellokäyrän rakenne (ns. Hubbertin käyrä) on öljyhuipun oletuksella todennäköinen (esim. Stoekl 2007, 118).
- 10 Land 2004.
- 11 Negarestani 2007, 69.
- 12 Kuten niin monen muunkin 1900-luvun alkuvuosikymmenten (esi)modernistin Rilkestä Kandinskyyn, Meyrinkin ajatus ja kokemusmaailma oli suuressa määrin salatieteiden ja teosofisten oppien läpäisemä; ks. Treitel 2004, 109 & 128.
- 13 EROEI-käsitteestä (*Energy Returned on Energy Invested*) katso tarkemmin Tere Vadénin artikkeli tässä lehdessä. Vadénia

- 40 on myös kiittäminen keskusteluista, jotka autoivat muotoilemaan artikkelin argumentteja.
- 14 Stoekl 2007, 49.
- 15 Deleuze & Guattari 1993, 14.
- 16 Ks. Baudrillard 2008, 3.
- 17 Spekulaatiivisten realistien kirjoituksiin ja keskinäiseen debattiin voi tutustua esimerkiksi *Collapse*-lehdessä, joka on ilmestynyt vuodesta 2006.
- 18 Rajoittamattoman kontingenssin teoriansa kehittää etenkin teoksessa *After Finitude* (2006).
- 19 Land 2004.
- 20 Negarestani 2007, 20.
- 21 Stoekl 2007, 22. *Cyclonopedia*sta ei ole vaikea löytää viitteitä gnostilaisuuteen, teos esimerkiksi kuhisee demiurgisia jumaluuksia (esim. 116 & 167–174).
- 22 Negarestani 2007, 72.
- 23 Kafker 1981, 123. Chambersin *Cyclopaedia* voi lukea faksimilelaitoksena osoitteesta <http://digicoll.library.wisc.edu/HistSciTech/subcollections/CyclopaediaAbout.html>.
- 24 Ks. esim. 145–149, luku "Telluro-Magnetic Conspiracy Towards the Sun".
- 25 Bataillilainen saastainen pyhyys on lähellä *Cyclonopedia*n öljykvastoa, mutta öljyn teologian avaamiseen ei artikkelin tila anna myöten.
- 26 Stoekl 2007, 135.

Kirjallisuus

- Bataille, Georges, *La part maudite* (1947). Minuit, Paris 1967.
- Beardsworth, Richard, Editorial. *Tekhnema. Journal of Philosophy and Technology*. Vol. 5: Energy and Chance. <http://tekhnama.free.fr/5editorial.html>. 1999. [Luettu 15.9.2009]
- Baudrillard, Jean, *Fatal Theories*. Toim. David B. Clarke, Marcus Doel. Taylor & Francis, London 2008.
- Bradshaw, Lael E., Ephraim Chamber's *Cyclopaedia*. Teoksessa *Notable Encyclopedias of*

- the Seventeenth and Eighteenth Centuries: Nine Predecessors of the Encyclopédie*. Toim. Frank A. Kafker. Voltaire Foundation, Oxford 1981, 123–140.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix, *Mitä filosofia on?* (Qu'est-ce que la philosophie?, 1991). Suom. Leevi Lehto. Gaudeamus, Helsinki 1993.
- Heidegger, Martin, *Kirje "humanismista" sekä Maailmankuvan aika* (Brief über den "Humanismus", 1946; Die Zeit des Weltbildes, 1938). Suom. Markku Lehtinen. Tutkijaliitto, Helsinki 2000.
- Heidegger, Martin, *Tekniikka ja käänne* (Die Technik und die Kehre, 1962). Suom. Vesa Jaaksi. niin & näin -kirjat, Tampere 2007.
- Land, Nick, Other Endings. <http://blog.urbanomic.com/cyclon/pre-cyclone.html>. 2004. [Luettu 15.9.2009]
- Luck, Georg, *Arcana mundi. Magic and the Occult in the Greek and Roman Worlds* (1985). Johns Hopkins University Press, Baltimore 2006.
- Meillassoux, Quentin, *After Finitude. An Essay on the Necessity of Contingency* (Après la finitude, 2006). Käänt. Ray Brassier. Continuum, London 2008.
- Meyrink, Gustav, *Öljyä öljyä. (Petroleum Petroleum, 1903)*. Suom. J. K. Ihalainen. *niin & näin* 4/09.
- Negarestani, Reza, *Cyclonopedia. Complicity with Anonymous Materials*. re.press, Melbourne 2008.
- Negarestani, Reza, Eliminative Culinarism, Hakim Bey's Review on *Cyclonopedia*, April 21, 2009. <http://blog.urbanomic.com/cyclon/archives/2009/04/>. [Luettu 15.9.2009]
- Stoekl, Allan, *Bataille's Peak. Energy, Religion, and Postsustainability*. University of Minnesota Press, Minneapolis 2007.
- Treitel, Corinna, *A Science for the Soul. Occultism and the Genesis of the German Modern*. Johns Hopkins University Press, Baltimore 2004.

e e t o s

ASUINPAIKKOJA AJATTELULLE - Eetos

Eetos 8. Hanna Vääänen:
Liikkeessä pysymisen taika. Etnografisia kokeiluja yhteisötanssiryhmässä. 2009. 15 €

Eetos 7. Jukka Sihvonen:
Idiootti ja samurai. Tuntematon sotilas elokuvana. 2009. 15 €

Eetos 6. *In medias res. Filosofisia puheenvuoroja mediasta.*
Toim. Olli-Jukka Jokisaari, Jussi Parikka ja Pasi Väliäho. 2008. 15 €

Eetos 5. Jukka-Pekka Puro:
Minä viestii. Tutkielma viestivän ihmisen teoriasta ja tulkinnasta. 2007. 10 €

Eetos 4. *Pornoakatemia!*
Toim. Harri Kalha. 2007. Toinen painos. 15 €

Eetos 3. Katve-Kaisa Kontturi:
Feminismien ristiaallokossa. Keskusteluja taiteen ja teorian kytkennöistä. 2006. Loppuunmyyty.

Eetos 2. Teemu Taira:
Notkea uskonto. 2006. 15 €

Eetos 1. *Vastarintaa nykyisyydelle: näkökulmia Gilles Deleuzen ajatteluun.* Toim. Teemu Taira ja Pasi Väliäho. 2004. Loppuunmyyty.

Tilaukset osoitteesta eetos-til@lists.utu.fi
<http://org.utu.fi/yhd/eetos>

Eetos / ethos (<kreik.) alk. asuinpaikka, tavat, yleinen mielenlaatu, myöh. erityisesti moraalinen, eettinen katsomustapa. Vuonna 2004 perustettu Eetos on yhdistys, jonka tarkoituksena on ylläpitää, tukea ja edistää monitieteellistä ja kriittistä humanistisen alan toimintaa ja tutkimusta. Eetos-yhdistyksen toiminnallisena lähtökohtana on asettua tieteen, taiteen ja filosofian solmukohtiin. Yhdistys julkaisee kirjallisuutta sekä järjestää seminaareja ja keskustelutilaisuuksia.

TERE VADÉN

EROEI-fantasia eli kysymyksiä tulevaisuuden filosofeille

Kalevalaisessa kansanrunoudessa nimellä ”synty” kuvataan ihmisjoukon kollektiivista ei-propositionaalista tietoa oman elämäntapansa merkityserustoista. Usein ei-teollisessa elämässä merkityserusta ei olekaan erillään aineellisen toimeentulon maailmasta: käyttöesineet ovat kauniita ja kauneus on tarkoituksenmukaista. Teollista sivilisaatiota taas on kuvattu arvojen ja välineiden, keinojen ja päämäärien erottelijana, joka laskevalla järjellään ottaa irti kaiken, minkä saa, tietämättä varsinaisesti, miksi tai mitä varten. Kahtiajaossa on itua, mutta vielä häiritsevempi kuva saadaan, jos teollinenkin sivilisaatio nähdään yhtenäisenä, käyttöesineissään merkityserustansa paljastavana kulttuurina. Pitkin maapalloa putket kiemurtelevat kohti valtaisia säiliöitä ja verkostoja. Tankkerit ja säiliöautot rahtaavat pistävänhajuista nestettä yhä kauemmas yhä uusiin yhä pienempiin säiliöihin ja tankkeihin, kunnes ohuet putket päätyvät puristuskammioon, jossa kaasuksi pirstoutuvat pisarat räjäytetään uudelleen ja uudelleen. Mitä tämä merkitys- ja aineellisen elämän perusta meistä tietää? Ainakin sen, että jos se on perusta, olemme sille sokeita, ja kahtiajakoteoria on yksi sokeuden muoto.

Tarkastellaan kahta väitettä, jotka kapitalismista usein esitetään. Ensimmäinen kuuluu: kapitalismi on loputtoman muuntautumiskykyinen järjestelmä ja ideologia. Hankalalla tai jopa vallankumouksellista inhottavalla tavalla kapitalismi pystyy sopeutumaan mihin tahansa olosuhteisiin. Se nielee kaikki vastarinnan muodot osaksi itseään. Kapina kaupallistetaan ja siitä tehdään tuote, isoveljen liian isoista housuista tulee hiphop-muotia, etnisestä identiteetistä markkinasälää. Toinen väite kuuluu: erityisesti ympäristöongelmissa kapitalismille on osoitettavissa negatiiviset rajat. Tulee jokin kasvukapitalismin hetki, jonka jälkeen luonto ei enää kestä käyttöä. Tai sitten vastaan tulee psykososiaalinen tai jopa biologinen raja, jonka tuolla puolen ihminen ei enää kestä elämää kapitalismissa.

Tulevan pohtiminen on aloitettava näiden väitteiden vastakohtista. Ensinnäkin kapitalismi on hyvin hauras järjestelmä. Varsinkaan nykyaikainen monimutkainen kapitalistinen järjestelmä ei ole erityisen joustava eikä vahva vaan jäykkä ja heikko. Toiseksi ympäristöongelmissa ei ole rajaa, jonka jälkeen ne eivät enää ole siedet-

täviä. Ne voivat aina muuttua vielä pahemmiksi, kunhan se tapahtuu riittävän hitaasti. Samoin ihmisten psykososiaalinen tai biologinen ympäristö voi käydä vaikka kuinka huonoksi käymättä mahdottomaksi. Viime vuosisata osoitti useamman kerran, että psykososiaalisten olosuhteiden nollapiste voidaan saavuttaa suurtenkaan joukkojen pinnan katkeamatta.

Sanotaan täsmällisemmin: on totta, että kapitalismi abstraktina käsitteenä – kuvana järjestelmästä, jossa on yksityisomaisuutta, yhteiskunnassa palkitaan omistuksesta ja pääomien pitää kasvaa – on tietenkin äärijoustava ja riippumaton mistään yhdestä arvosta tai sosiaalisesta järjestyksestä. Se voi toimia hyvin monissa erilaisissa ilmasto-olosuhteissa ja tulee toimeen monien eri uskontojen kanssa tai voi yhtä hyvin olla uskonnotonta. Ei ole mitään yksittäistä asiaa, josta abstrakti kapitalismi olisi riippuvainen. Jos halutaan päästä eroon kapitalismista, ei ole olemassa yhtä asiaa, mistä saisi kiinni, koska abstrakti kapitalismi tulee toimeen ihan hyvin minkä tahansa yhden asian kanssa ja aivan hyvin ilman kaikkia mahdollisia yksittäisiä asioita.

Vastaväite kuuluu, että jokainen konkreettinen kapi-

Ville Huhtanen, *Himmeässä valossa* (2009), öljy pingotamattomalle lenkkaalle, 180 x 107 cm

talismi, jokainen olemassa oleva kapitalismi, esimerkiksi järjestelmä, joka vallitsee Suomessa tai Pohjoismaissa tai Pohjois-Euroopassa ylipäättään tai jopa niinkin abstrakti kuin länsimainen kapitalismi, on riittävän konkreettinen ollakseen hyvin herkkä. Jo Marx painottaa, että kapitalismi aina itse tuottaa kriisejä, omia kriisejään, hetkiä jolloin, kapitalismi muuttaa edellytyksiään. Jo se, että kapitalismi on sisäisiä kriisejä tuottava järjestelmä, todistaa samalla väitteen, jonka mukaan kapitalismi on hauras. Kriisi on aina kriisi: se voi johtaa myös tuhoon.

Tähän liittyy muotoihin ja kokoihin kytkeytyvä morfologinen havainto, joka on helpointa esittää käyttäen eläinvertauskuvaa. Ajatellaan esimerkiksi hiiren muotoisia eläimiä: hiirellä on ohuet jalat, pitkulainen ruumis, suhteellisen suuri, pitkäkuonoinen pää ja niin edelleen. Suunnilleen hiirenolaisia eläimiä on erikokoisia: päästäinen, hiiri, rotta. Hiirenmuotoinen ei kuitenkaan voi olla minkä tahansa kokoinen, esimerkiksi koiran tai hevosen kokoinen. Ruumiinrakenne ei toimisi siinä mittakaavassa. Pää olisi liian painava, jalat liian ohuet tai jotakin muuta vastaavaa. 'Hiirenmuotoisuus' ei voi mielivaltaisesti kasvaa niin, että kaikkien osien suhteet pysyvät

samanlaisina. Samantapaisesta syystä kapitalismi kriisiytyy. Se ei voi koko ajan kasvaa, niin että osien suhteet pysyvät samanlaisina. Osien ja osien suhteiden on pakko muuttua. Tästä seuraa herkkyyys. Jokainen konkreettinen kapitalismi on jostakin kohdasta äärimmäisen hauras ja jollakin tavalla morfologisen pullonkaulan, niukkuuden kuristama. Eri hetkillä ja eri kapitalismeissa pullonkaula on erilainen.

Toinen väite, jonka mukaan saastumisella, ilmastonmuutoksella ja niin edelleen ei ole mitään rajaa, on sukua väitteelle elämisestä kapitalismissa. Mike Davis kuvaa kirjassa *Planet of Slums* (2006) Afrikan, Latinalaisen Amerikan, Intian, Kiinan ja Indonesian megakaupunkeja, joissa slummiolosuhteissa asuu kymmeniä miljoonia ihmisiä, koko ajan enemmän. Davis kertoo slummin yksinhuoltajaäidistä, joka elää jo sietämättömissä olosuhteissa, on köyhistä köyhin tehden kahta työtä, ilman mitään mukavuuksia, ilman vettä ja vessaa. Mitä tapahtuu, jos tulee yksi lapsi lisää? Äiti kestää. Entä kun vanha ja sairas isoäiti pitää ottaa huollettavaksi? Äiti kestää, koska on pakko. Ei ole rajaa, jonka jälkeen slummiäiti ei jaksa, koska mahdollisuutta olla kestävä ei ole. Vaatimuksia

”Kun Marx puhuu kapitalismista järjestelmänä, joka liuottaa kaikki pyhät ja pysyvät asiat ilmaan, hän puhuu halvalla fossiilisella energialla ruokitusta talouskasvukapitalismista.”

voidaan aina lisätä ja olosuhteita huonontaa, ja aina vain hän kestää. Sama pätee elinoloihin ja ympäristöön laajemmin. Kunhan muutos tapahtuu riittävän hitaasti, ei ole olemassa niin huonoja olosuhteita, että ihmiset eivät suostuisi niissä elämään.

Näiden johtolankojen mukaan meidän on tarkasteltava nykyistä kapitalismia. Tuleeko vastaan negatiivinen raja, jonka jälkeen emme enää suvaitse kapitalismia? Ei. Kapitalismin rajaa on siksi etsittävä positiiviselta puolelta, morfologisesta hauraudesta. Mitkä ovat ne edellytykset – ympäristöedellytykset, raaka-aine-edellytykset – joita nykyinen kapitalismi tarvitsee? Kapitalismin haurauden vuoksi täytyy keskittyä siihen erityiseen ja kouriintuntuvaan, mitä tämä kapitalismi tarvitsee. Mikä on *tämä* kapitalismi?

Kapitalismi, joka perustuu talouskasvuun, tarvitsee välttämättä raaka-aineita, vapaakauppaa, maailmankauppaa, globalisaatiota. On ehkä olemassa kapitalismin muotoja, jotka eivät tarvitse esimerkiksi maailmankauppaa. Onko olemassa kapitalismia, joka ei tarvitse talouskasvua? Se on jo kyseenalaisempaa. Voidaanko nykyisen kapitalismin syntyä ajoittaa? Yksi parhaista vihjeistä on juuri talouskasvun alku. Suurin piirtein 1820-luvulta lähtien alkaa Euroopassa ja vähitellen laajemmalle leviten pitkä talouskasvun ja tuotannon nousun aika, joka vastaa myös väestönkasvua: kaikkia näitä kuvaa kuuluisa jääkiekkomailakäyrä, jossa lapa osuu viimeistään 1950-luvulle. Ilmeinen ja yksinkertainen on vaikeinta, kuten on huomautettu. Talouskasvu ei ole yleispätevä tai yleinen ilmiö. Pikemminkin alkaneella talouskasvulla oli suhteellisen selkeät syyt ja muodot: hiili ja höyrykone, sähkömoottori ja polttomoottori, öljy ja maakaasu. Fossiilisten polttoaineiden ja niitä hyödyntävien moot-

toreiden ja koneiden aikakausi, talouskasvu ja nykyisen kapitalismin pullonkaula ovat erottamattomia.

Siksi on esitettävä myös filosofinen väite: paljon teoreettinen puhe kapitalismin ympärillä koskee *tätä* konkreettista kapitalismia eikä abstraktia kapitalismia, vaikka puhe ei itse sitä aina tiedäkään. Esimerkiksi kun Marx Engelsin kanssa *Kommunistisessa manifestissa* (1848) puhuu kapitalismista järjestelmänä, joka liuottaa kaikki pyhät ja pysyvät asiat ilmaan, niin silloin puhutaan *tästä* konkreettisesta, halvalla fossiilisella energialla ruokitusta talouskasvukapitalismista. Tämä kapitalismi muuttuu hiilen ja öljyn talouden mukana hiirestä koiraksi ja koirasta norsuksi. Muodonvaihdokset eivät ole abstraktin kapitalismin platonisia ilmiöitä, vaan suoraan kiinni mustien raaka-aineiden liikkeistä.

Öljyriippuvuus ja -huippu

Öljyriippuvuus tarkoittaa, että nyt olemassa oleva kapitalismi tarvitsee halpaa öljyä. Öljy on uusiutumaton luonnonvara. Uusiutumattomuus tarkoittaa, että käyttämällä öljy ehtyy. Mutta kysymys siitä, milloin öljy kokonaan loppuu, ei ole erityisen mielenkiintoinen. Ratkaiseva on pullonkaulakysymys: koska riittävän halpa, helppo ja suurissa määrin pumpattava öljy loppuu? Öljyä voi ”aina” olla jossakin saatavilla jollakin hinnalla, mutta kipupiste on runsas ja halpa öljy. Filosofiseksi kysymys muuttuu, kun muistetaan, että marxilaiset teoreetikot kuvaavat itsensä materialisteina, jotka kiinnittävät huomionsa lattiatasolle, tuotannon konkreettisiin muotoihin ja niiden ehtoihin. Kuitenkin fossiilisia polttoaineita tai energiaa ylipäättään on käsitelty marxilaisessa teoriassa vähän. Ajatellaan esimerkiksi työtä. Tuotantoa voidaan

kasvattaa kahdella tavalla, tekemällä enemmän töitä tai tekemällä työt tehokkaammin, tuottavammin. Nykyisen kapitalismin historia on molempien haarojen historiaa: tehokkuutta lisätään työnjaolla, erikoistumisella, teknologialla, automatisaatiolla. Samaan aikaan tehdään myös enemmän työtä: ihmistyötä ja energian tarjoamaa ei-inhimillistä työtä. Marxilaisilla ja antimarxilaisilla on molemmilla ollut paljon sanottavaa siitä, miten uutta työvoimaa saadaan tekemällä ihmisistä palkkatyöläisiä. Sen sijaan hämmästyttävän vähän täsmällistä sanottavaa on ollut ei-inhimillisen työn lisäyksestä, sen morfologisista vaikutuksista. Öljyä ei ”tuoteta”, vaikka termiä yleisesti käytetäänkin. Öljy ei ole ihmisen tekemää. Se löydetään ja otetaan esiin, jalostetaan ja käytetään. Öljyn käyttö energiana on fysiikan antaman määritelmän mukaisesti ”kyky tehdä työtä”: poltettuna ja muovattuna öljy tekee työtä. Mitkä asiat tässä kapitalistisessa järjestelmässä riippuvat helpon ja halvan ei-inhimillisen työn määrästä? Mitkä näistä riippuvaisuuksista ovat satunnaisia, mitkä välttämättömiä?

Jo 50-luvulla Shell-yhtiön geologi M. King Hubbert ennusti, että Yhdysvaltojen öljyntuotanto tulee saavuttamaan huippunsa 1970. Näin kävi, ja seurasi öljykriisi.¹ Öljyn saatavuus- ja riittävyyslaskelmat ovat lähes salatieteellisiä, monesta syystä. Lähtökohdat ovat hämärät, koska öljyntuottajamailla ja öljy-yhtiöillä on tarve pimentää tai vääristellä tuotanto- ja varantoarvioita. Tämä on jo itsessään mielenkiintoinen tosiasia läpinäkyväksi sanotusta markkinataloudesta, joka itse, oman toimintansa sivutuotteena, kätkee jatkuvuutensa perusteet. Luonnontieteellisesti vertaisarvioituja tietoja öljymääristä ei yksinkertaisesti ole olemassa. Samaan tapaan kuin pörssi voi toimia vain epävapaan ja epätasapainoisen informaation olosuhteissa, *tämän* kapitalismin polttomoottori pysyy käynnissä vain, jos bensamittari ei ole luotettava.

Arvioita voidaan kuitenkin tehdä monin tavoin. Hubbertin klassinen laskelma perustui yksinkertaiseen huomioon: yksittäisen öljylähteen tuotanto voidaan kuvata suunnilleen Gaussin käyrän avulla. Tuotanto nousee, saavuttaa huippunsa ja laskee. Käyrä muistuttaa muodoltaan kirkonkelloa, jossa korkein kohta edustaa huipputuotannon hetkeä (*peak oil* tai *Hubbert's peak*). Kun yksittäisten öljylähteiden kuvaajia lasketaan useita yhteen, saadaan edelleen kirkonkello – paljon suurempi. Tietenkään tuotantoa tarkasti kuvaava käyrä ei ole täysin symmetrinen. Hubbertin ensimmäinen arvio 1956 perustui käsitykseen siitä, kuinka paljon Yhdysvalloilla ylipäätään on öljyä (yhteenlaskien jo tuotettu öljy, tunnetut varannot ja oletus vielä löydettävistä lähteistä.)² Kun kokonaisvarantojen määrä ja tuotannon kasvu tunnetaan, voidaan arvioida myös tuotannon huippukohta ja lasku kirkonkellokäyrää apuna käyttäen. Hubbertin toinen menetelmä otti lähtökohdaksi löydetyn öljyn määrää kuvaavan käyrän. Tuotanto seurasi löydetyn öljyn (yhteenlaskettua) käyrää noin kymmenen vuoden viipeellä. Jo tuolloin löytöjen määrä oli kääntymässä laskuun ennakoitujen tuotannon laskua. Hubbert laski huipun ajankohtaa vielä kolmannellakin menetelmällä, joka pe-

rustui öljynetsinnän menestyksellisyyden arvioon: kuinka paljon öljyä on löydetty, kun etsinnöissä on porattu 100 miljoonaa jalkaa. Löydetyn öljyn (yhteenlaskettu) määrä porattua miljoonaa jalkaa kohti laski eksponentiaalisesti. Koko maailman huipputuotannon Hubbert ennusti 80–90-lukujen paikkeille. Hubbertin menetelmiä ja lähtökohtia on sittemmin tarkennettu, mutta perusarvot ovat pysyneet samoilla linjoilla.³ Uusien öljyvarantojen löytyminen on hiipunut jo vuosikymmeniä ja suurin osa öljyntuottajamaista on ohittanut tuotantohuippunsa. Hyvä esimerkki on Iso-Britannia, joka Pohjanmeren 70-luvulla löydetyn öljyn ansiosta nousi merkittäväksi öljynviejämääksi 80-luvulla, ohitti huippunsa 1999 ja sen jälkeen muutamassa vuodessa liukui alamäkeä öljyntuotajamaaksi 00-luvun alusta lähtien.

Kasvaako kakku syömällä

Öljy on aivan uskomaton, lyyrinen, metafyyminen aine. Luonnontieteilijä sanoisi, että öljy koostuu pitkistä hiilivetyketjuista. Eri ketjupituuksien ja epäpuhtauksien määrien mukaan raakaöljy luokitellaan kevyeen, raskaaseen, rikkiä sisältävään ja niin edelleen. Hiilivetyketjut ovat kemiallisesti kiehtovia: niitä on hankala muodostaa, niiden tekeminen vaatii paljon vaivaa ja energiaa, ja niillä on monia kauniita ominaisuuksia. Öljyn hiilivetyketjujen muodostuminen on vaatinut mielikuvituksen pitkiä aikoja. Yleisesti arvioidaan, että suurimmat öljyesiintymät ovat alkaneet syntyä noin 400 miljoonaa vuotta sitten (ihmlaji on noin 200 000 vuotta vanha, ensimmäinen öljytorni rakennettiin Pennsylvanian Titusvillessä 1859). Vanhimpia tunnettuja öljyn ominaisuuksia on, että se palaa. Viime aikoina on huomattu, että siitä voi tehdä melkein mitä vain: mikrofoneja, seinä, lääkkeitä, kasseja, tietokoneen osia, lautasia, väkilannoitetta, tekoniiveliä, lattialankkuja. Eräässä mielessä pitkät hiilivetyketjut ovat alkemistien unelma, aine, josta voi muovata kaiken haluamansa – joskaan ei kultaa. Vaikka öljyn koettaisi kuvata raittiin luonnontieteellisesti – kemiallisesti, geologisesti, paleobiologisesti – päättyy lähes väistämättä hurmoksellisiin ja mystisiin näkyihin.

Vuodessa maailma käyttää öljyä suurin piirtein yhden kuutiomailin eli kuution, jonka jokainen sivu on mailin pituinen⁴. Vastaavasti 00-luvulla globaali kulutus päivää kohti on ollut noin 85 miljoonaa tynnyriä. Kuutiomailiin öljyä sisältyy valtava määrä energiaa, kykyä tehdä työtä. Sama energiamäärä saataisiin, jos 50 Olkiluodon kaltaista ydinvoimalaa tuottaisi sähköä yhtäjaksoisesti 50 vuoden ajan (tai vastaavasti jos noin 2 500 Olkiluotoa toimisi keskeytyksettä vuoden ajan). Viidensadan megawatin hiilivoimaloita tarvittaisiin 104 käymään 50 vuoden ajan (tai 5 200 käymään vuoden ajan). Kukaan ei halua laskea, kuinka paljon hiilidioksidipäästöjä siitä syntyy. Samoin voidaan miettiä, mitä tarkoittaisi rakentaa 2 500 ydinvoimalaa: riittäisikö teräs, betoni, uraani, aika, raha... Tässä on näkymä öljyn julmaan kauneuteen: kuutiomaili ei lopulta ole mahdollottoman suuri kappale⁵, mutta siitä syntyvä energiamäärä on stellaarinen. Vain

Kirjoja joista ei voi vaieta.

Kirjan rakkaus on viisauden rakkautta. Hamstraa siis sieluusi tiedon ja kauneuden jyväsiä talven varalle. Tarjolla on suurteoksia, jotka voi lukea peilin avulla tai ilman.

**Silja Hiidenheimo et al. (toim.):
Me muut**

Joukko tunnettuja suomalaisia kirjoittajia siitä, miten he itse kokevat luokkamäärityksensä nykyajassa.

**Juhani Mattila:
Uupunut nainen**

Uupunen naisen tapauskertomus on suunnattu kaikille psykoterapiasta kiinnostuneille, terapiassa parhaillaan käyville sekä terapian aloittamista pohtiville.

**Darian Leader:
Ikuisesti sinun**

Rakkaussuhteen alkuvaiheessa naiset tekevät hyvin harvoin lupauksia. Ikuista ystävyyttä tai ikuista rakkautta vannovat pikemminkin miehet. Mistä tämä johtuu?

Suomennos: **Janne Porttikivi**

**Leonardo da Vinci:
Työpäiväkirjat**

Leonardo da Vincin työpäiväkirjojen suomennoskokoelma on suurteos, jonka kautta pääsee tutkimaan renessanssieron ajatuksia, luonnoksia ja ideoita. Kirja on sekä lumoava kurkistus Leonardon maailmaan että kattava lähdemateriaali viitteineen ja hakemistoineen.

Suomennos: **Laura Lahdensuu**

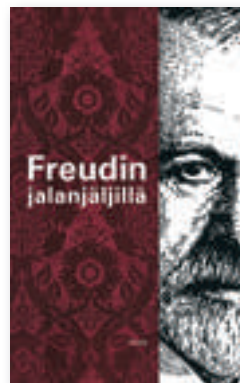

**Monika Fagerholm:
Säihkenäyttämö**

Itsenäinen jatko-osa jännitysnäytelmälle, joka sai alkunsa romaaniassa Amerikkalainen tyttö. Eletään 2000-luvun alkua ja amerikkalaisen tytön kuolemasta syksyllä 1969 on kulunut jo aikaa. Silti sen jälkeiset traagiset tapahtumat kietovat edelleen Seudun ihmisten kohtalot toisiinsa.

Suomennos: **Liisa Ryömä**

"Monika Fagerholm on yksi todella suurista."
- Jan Arnald, Dagens Nyheter

**Minna Juutilainen,
Ari Takalo (toim.):
Freudin
jalanjäljillä**

Ajankohtainen ja yleistajuinen kirjoituskokoelma, jossa alan johtavat kotimaiset asiantuntijat esittelevät psykoanalyysin perusteita ja sen nykyistä asemaa.

**Thomas Bernhard:
Haaskio**

Pakkomieltäinen, ilkeän hauska ja itseään herjaava kertoja puhuu katkeamattomassa yksinpuhelussaan kolmesta ihmisestä: itsestään sekä ystävistään Wertheimeristä ja pianovirtuosi Glenn Gouldista, jonka ylimaallisen nerouden äärellä sekä kertoja että Wertheimer ovat luopuneet omista musiikillisista intohimoistaan.

Suomennos: **Tarja Roinila**

**Jorge Luis Borges:
Kuvitteellisten
olentojen kirja**

Kutkuttavan arvoituksellinen teos, joka kokoaa yhteen yli sata outoa olentoa, jotka ihmismieli on kehittänyt historian saatossa. Borgesin täysin omaa luokkaansa oleva oveluus ja tyylit tekevät tästä outojen olentojen ensyklopediasta hurmaavan sekä aiheensa että kerrontansa tasolla.

Suomennos: **Sari Selander**

**Juha Hurme:
Puupää**

Näyttelijä N kiertää Suomea esittämässä kustannustehokkaasti Puupää-näytelmää, kunnes hän katoaa. Jäljelle jääneistä muistiinpanoista avautuu tarina yhden suomalaisen taipaleesta ottaa selvää, miten ja miksi täällä elämme.

"Taidetta ja korkeakulttuuria parhaimmillaan." - Tuomas Juntunen, Parnasso

www.teos.fi

aurinko ylittää öljyn energiamäärissä, ja säilöttyä aurinkoa se öljykin on.

Valtavuutta voidaan koettaa havainnollistaa muuntamalla asiat ihmistyöksi – nämä muunnokset ovat pelkkää leikkiä ja sisältävät yksinkertaistuksia ja perustelemattomia oletuksia. Koko maailman energiankulutuksen on arvioitu vuonna 2005 olleen 15 terawattia⁶. Tästä noin 13 terawattia koostuu fossiilisista polttoaineista. Yksi ihminen pystyy tekemään töitä noin 100 watin teholla. Jos vuonna 2005 ihmisiä oli 6,5 miljardia, oli heidän yhteenlaskettu vuotuinen työtehonsa (maksimissaan) 0,65 terawattia. Fossiiliset polttoaineet antoivat siis jokaiselle ihmiselle noin 20-kertaisen työnlisäyksen (ja muu energia noin kolminkertaisen). Koska energianlisäys ei ole tasaisesti levinnyt kaikille, voidaan olettaa, että tyypillisellä länsimaisella ihmisellä on useita kymmeniä ”öljyjorjia” palveluksessaan. Jos kaikki tämä työ pitäisi tehdä ihmisvoimin, tarvittaisiin 20 kertaa enemmän ihmisiä.

Öljyn valtuisan työkyvyn mittari on myös suhdeluku nimeltä EROEI, *Energy Return of Energy Investment*, jolle ei ole hyvää suomennosta. Asia sinänsä on yksinkertainen. EROEI mittaa sitä, kuinka paljon energiaa saadaan, kun jokin määrä energiaa käytetään eli kuinka paljon potentiaalista lisäenergiaa saadaan tekemällä jokin tosiasiallinen määrä työtä. Esimerkiksi: miten paljon lämmitysenergiaa saadaan, kun hakataan pari tuntia halkoja. EROEI ei ole sama asia kuin hyötysuhde, joka mittaa, kuinka suuri osa käytetystä energiasta kuuluu haluttuun tarkoitukseen tai hukkaan. Korkeintaan EROEI voitaisiin nähdä energianhankintatyön hyötysuhteena: kuinka paljon työtä täytyy tehdä, että saadaan esimerkiksi tynnyri täyteen öljyä; onko työn määrä suurempi vai pienempi kuin öljytytynnyrillisen sisältämä energia? EROEI lasketaan jakamalla saatu energia käytetyllä energialla. Jos luku on suurempi kuin yksi, saadaan ”energiavoittoa”, jos pienempi, häviötä. Taas eläinkunnan esimerkillä: metso talvisessa metsässä tarvitsee energiaa lämpimänä pysymiseen, ruoansulatukseen, liikkumiseen ja ehkä hiukan kasvamiseen ja uusiutumiseen. Energia tulee syödyistä havunneulasista. Jos pakkanen on oikein kova ja täytyy pitkälle lentää, niin metson päivä voi mennä tappion puolelle ja on parempi pysyä kiepissä. Pitkään tällainen alle yhden EROEI-tilanne ei voi jatkua.

Palaamme kapitalismin pullonkaulaan, kun tarkastelemme parhaiden öljy- ja kaasukenttien EROEI-lukuja, jotka ovat monikymmenkertaisia. Hurjimmat väitteet sanovat joidenkin öljykenttien EROEI:n olleen jopa yli 100, eli yhden öljytytynnyrin työllä olisi saanut yli sata uutta tynnyriä öljyä.⁷ Ehkä väite on mahdollista uskoa, kun muistaa, kuinka vanhoissa filmeissä öljy syöksyy maan alta esiin. Helpoimmillaan öljy myös löytyi suoraan maan pinnalta. Nämä helpoimmin löydettävät ja tuottoisimmat öljykentät on luonnollisesti ensimmäisinä käytetty ja nykyisin tuotannossa olevien kenttien EROEI on reippaasti alle sadan, alle viidenkymmenen ellei jopa alle kahdenkymmenen.

Lähes ilmainen – ainakin työn monikymmenkertaisesti palkitseva – energia suihkuamassa maasta esiin: tässä

on kasvukapitalismin aineellinen ja mystinen perusta. Mystinen, koska se peittää olemassaolonsa niin, että sen paremmin kapitalistinen kuin marxilainenkaan teoria ei osaa katsoa siihen selittäessään viimeisen 150 vuoden talouskasvua ja talousjärjestelmien muutoksia. Korkean EROEI:n öljy on talouden elinhermo, joka tuottaa sokean pisteen keskelle kasvun teoreettista analyysia.

Samasta mustasta pisteestä luikertelee myös kauhun lonkeroita. Työnjako ja teknologinen kehitys ovat nostaneet tuottavuutta. Miljardeja uusia ihmisiä on ryhtynyt ja syntynyt elämisen sijaan palkkatyöhön. Tästä seuraa ilman muuta talouskasvua. Mutta samaan aikaan kaikkien aikojen parhaat energialähteet ovat puskeneet itsensä kuiviin. Ties kuinka monien muinaisten vuosien varastoitunut aurinkoenergia on käytetty muutamassa hetkessä. Kuten yllä todettiin, tämän lisäenergian tekemä työ on monikymmenkertainen ihmistyöhön verrattuna. Viime vuosisadan kapitalistiset ja sosialistiset talousjärjestelmät saivat ainutkertaisen lahjan. Ainutkertaisen sekä siinä mielessä, että lahjoja on vain yksi, että siinä mielessä, että lahja on pian käytetty. Kaikista hirvittäväntä on, miten riippuvainen ”vihreän vallankumouksen” jälkeinen tehomatalous on korkean EROEI:n öljystä. Maanviljely traktoreilla, puimakoneilla, maakaasusta tehdyillä keinolannoitteilla ei ole ”alkutuotantoa”, vaan EROEI-näkökulmasta tapa kuluttaa energiaa.⁸ Syömmetonneittain fossiilisia polttoaineita.

Ainutlaatuisuudesta seuraa väistämättä lisää kysymyksiä. Jos monet poliittisen taloustieteen yleispäteviksi tarkoitetut huomiot koskevat abstraktin kapitalismin (tai sosialismin⁹) sijaan ainutkertaisen öljyrokotettua kapitalismia, voiko sama kategoriavirhe pesiä myös joissakin modernismin, teknologian tai läntisen elämänmuodon kritiikeissä? Entä jos lännen ylivaltaa ei määrittänytkään moderni luonnontiede ja teknologia, valistus ja individualismi, vaan kertalaaki hiiltä, kaasua ja öljyä? Kuten tunnettua, luonnontiedettä ja teknologiaa, valistusta ja individualismia ei voi viedä – ei ole kertaakaan viety – viemättä ja käyttämättä hiiltä, kaasua ja öljyä. Katolinen usko tarvitsi vain hiiltä ja tuulta.

Pullonkaulasta kohtaloon

Alfonso Cuarónin elokuvassa *Children of Men* (2006) eletään vuotta 2027 dystooppisessa maailmassa, johon ei ole syntynyt uusia lapsia vuoden 2009 jälkeen. Michael Cainen esittämä Jasper, elokuvan symppis, jonka esikuvana oli John Lennon, kertoo vitsin. Kaikki mailman nerot on koottu konferessiin, jossa etsitään syytä lapsettomuuteen: kemikaalit, säteily, mutaatio... Nurkassa istuu engelsmanni, joka ei osallistu keskusteluun, vaan ahtaa sisäänsä konferenssilounasta. Lopulta muut kysyvät hänen mielipidettään, ”miksi lapsia ei enää synny?” ”En minä sitä tiedä, mutta onpas tämä haikara hyvää...”

Eri energiamuotojen EROEI:n laskeminen ei ole helppoa, jos edes mahdollista. Mikä pitäisi ottaa huomioon esimerkiksi ydinenergian EROEI:ta laskettaessa? Itse voimalan rakentaminen, varmasti, samoin uraanin

”Kutistuvassa taloudessa 'näkyttömällä kädellä' on vaikeaa.”

louhinta ja kuljetus. Entä jätteen loppusijoitus? Kuinka pitkäksi aikaa? Sähköverkko, muuntajat, akut? Entä koulu, joka tarvitaan ydinvoima-asiantuntijoille? Joka tapauksessa energiaorjien määrä putoaa vauhdilla EROEIn laskiessa. Mikään tunnettu energialähde ei pääse lähellekään parhaiden öljykenttien EROEI-lukuja (lähinnä on hiili), ei varsinkaan ydinenergia, jonka EROEI saattaa olla jopa alle yhden. Yhtäkään ydinvoimalaa ei ole rakennettu ilman mittavaa fossiilisten polttoaineiden kulutusta.¹⁰ Suurin piirtein sama koskee kaikkia niin kutsuttuja vaihtoehtoisia energialähteitä. Niiden suunnittelu, rakentaminen ja ylläpito vaativat huomattavia määriä korkean EROEIn fossiilisia polttoaineita, ja ne itse tuottavat energiaa paljon matalammalla EROEilla. ”Miksi energiaa jää koko ajan vähemmän yli?” ”En minä tiedä, mutta tulepas katsomaan millaisen aurinkopaneelin rakensimme...”

Kirkonkellon laskurinteen jyrkkyyttä ei tunne kukaan. Viejämäamallin (ks. viite 2) lisäksi sitä jyrkentää tuottavien öljylähteiden EROEIn lasku. Käytössä olevat ja uudet öljylähteet ovat yhä hankalammassa paikoissa, yhä syvemmällä meren alla ja sisältävät yhä huonolaatuisempaa raakaöljyä, kuten Kanadan kuuluisat ”öljyhiekat”, jotka oikeastaan ovat sitkasta tervamaista ainetta elleivät asfaltinkaltaista kiveä. Laskurinnettä alaspäin mentäessä koko ajan suurempi osa taloudesta on suunnattava energian tuotantoon eli koko ajan pienempi osa saadusta energiasta on muun talouden käytössä.

On ehkä olemassa jokin tuntematon raja-arvo sille, mikä yhteiskunnan energiatalouden EROEI-luvun pitää olla, jotta *tämä* kapitalismi voi toimia¹¹. Yksi osa meneillään olevaa kriisiä on, että kirkonkellon huippu on ohitettu. Vuodesta 2003 lähtien OECD-maiden öljynkulutus on ollut hienoisessa laskussa. Vastaavasti öljyn hinta

nousi vuoden 2001 tasosta (20–30 \$/tynnyri) vuoden 2008 hurjaan hintapiikkiin (korkeimmillaan lähes 150 \$; 2009 noin 70 \$). Nämä kaksi trendiä yhdessä kuvaavat kysynnän ja tarjonnan lain avulla öljyn uusiutumattomuuden: vaikka öljyn hinta moninkertaistui muutamassa vuodessa, tuotanto ja kulutus eivät nousseet. Globaalin öljyntuotannon huippuhetki on jossakin kesän 2005 paikkeilla. Miten pitkällä alarinteessä olemme? Kukaan ei tiedä, mutta joka tapauksessa niin pitkällä, että tuotantoa ei voida verrattuna vuoteen 2005 kasvattaa. Kaikkein halvimmalla öljyn aika on ohi.¹²

Kahdeksankymmentäluvun alkupuolella energiankulutus henkeä kohden lakkasi Yhdysvalloissa kasvamasta. Energian lisäys ei enää toiminut talouskasvun moottorina, kuten koko ajan 1860-luvulta lähtien, 70-luvun poikkeusta lukuun ottamatta. Siitä lähtien USA:n talouskasvu on ollut velkavetoista. Energialisän loppuminen on yksi syy lainamäärien kasvuun ja halvan öljyn loppuminen yksi syy jatkuvan lainanoton kustannusten kasvuun. Finanssikriisi ja öljykriisi ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa: kadonneen kasvun keskellä hehkuu jälleen öljylähteen musta valo. Nyt eletävä lama on ensimmäinen laatuaan II maailmansodan jälkeen ainakin kahdella mittarilla: ensimmäistä kertaa maailman taloustuotanto laskee, ja ensimmäistä kertaa autolla ajettujen kilometrien määrä laskee.

Kriisin tähden kuuluisa näkyttömän käsi ei myöskään saa käytettyä resursseja optimaalisesti. Öljyn tynnyrihintana on kuluttajille liian korkea ja tuottajille liian matala, laskevan EROEIn syytä sekin. Sen sijaan että kysynnän ja tarjonnan laki laittaisi asiat järjestykseen, se työntää kiilan kuluttajien ja tuottajien väliin. Niinpä uusia poraushankkeita pistetään jäihin ja tuottavia lähteitä hylätään: näkyttömän käsi pistää resurssit piiloon samaan aikaan kun

niistä on pulaa. 'Näkymätön käsi' saattaa olla yksi niistä ajatusmalleista, joka toimii vain kapitalismissa, johon voidaan koko ajan syöttää lisää halpaa energiaa. Kutistuvan tai tasapainossa pysyvän talouden oloissa kädellä on vaikeampaa.

Myös työnjako joutuu "negatiivisen kasvun" kaudella epäiltyjen penkille. Työnjako on varmasti yksi viimeisen 150 vuoden talouskasvun syistä, mutta onko se itse tulosta korkean EROEI:n fossiilisista polttoaineista? Lasse Nordlund on kokeellisesti osoittanut, että Itä-Suomen olosuhteissa aikuinen ihminen pystyy elättämään itsensä noin neljän aarin viljelyalaa käyttäen, kun lisäksi poimii sienä ja marjoja. Työtä tähän menee Nordlundin arvion mukaan noin neljä tuntia päivässä, koko vuodelle tasaisesti jaettuna. Nordlund suhtautuu epäillen paitsi eläintenpitoon, myös metallisiin työkaluihin, koska niistä on omavaraistaloudessa helposti enemmän vaivaa kuin hyötyä. Tästä näkökulmasta erikoistuminen, työkaluistuminen ja teknistyminen nimenomaan vaativat jatkuvaa ylijäämäenergian syöttöä. Voi olla, että merkittävä osa modernin maailman erikoistumisesta ja teknologisoitumisesta on riippuvainen tiettyjen isojen öljylähteiden upeasta, ainutkertaisen korkeasta EROEI:sta.

Lopuksi alkuun

Ensimmäinen johtopäätös tilanteesta on suhteellisen selvä. Jos talouden kasvu perustuu enempään työntekoon¹³ (joko määrällisesti tai tuottavuudeltaan) ja jos kaikkien tunnettujen energialähteiden EROEI on huomattavasti heikompi kuin jo käytettyjen ja nyt tuotannossa olevien öljykenttien EROEI, niin tulevaisuuden mahdollisuudet taloudelle, jonka on koko ajan kasvettava (eli *tälle* kapitalismille), näyttävät heikoilta. Oikeastaan enää vain teknologinen ihme voi pelastaa jatkuvan kasvun, eikä teknologista uutuutta voida apriorisesti ennakoita. Empiirisesti voidaan todeta, että kaikki käytössä olevat energiantuotannon menetelmät perustuvat suhteellisen vanhaan teknologiaan ja tieteesen (aurinkopaneelin ensimmäiset versiot ovat 1800-luvun lopulta, moderni muoto 1940-luvulta, ydinvoima suunnilleen samalta vuosikymmeneltä). Lupaako tämä nopeita läpimurtoja vai pikemminkin päinvastoin? Joka tapauksessa ilman mullistavan uutta energiateknologiaa talouskasvu tulee jatkossa olemaan paikallista ja lyhytaikaista. Mitä jatkuva talouden kutistuminen tarkoittaa esimerkiksi tietelle, teknologialle, modernismille ja individualismille? Jos se ylipäätään tarkoittaa jotakin, joudumme toteamaan, että monet näitä ilmiöitä koskevat teoriat – jotka

Tampereen
Kirjamessut
12.-14.2.2010

Kiinnostaako kirjakauppa?
www.tampereenkirjamessut.fi

12.-14. helmikuuta 2010
Tampereen Kirjamessut

 Tampereen Messut
Tampere & Uusikaupunki

Call for Papers
9TH CONGRESS OF
METHODOLOGY:
PRACTICE BASED INQUIRY
18.-19.5.2010
HAMK, Visakaarre 12, Hämeenlinna

Abstraktit suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi s-postitse: metsem2010@hamk.fi
31.12.2009 mennessä.

Lisätietoa seminaarista:
www.hamk.fi/methodology

Järjestäjät:
Käytäntölähtöisen tutkimuksen yhdistys ry.
PraBa, Ammattikorkeakoulujen
kehittäjäverkosto KeVer ja Korkeakoulu-
tutkimuksen seura ry. CHERIF

perustuvat ajatukselle, että talouskasvulla ei ole ilmiöiden kanssa mitään olennaista tekemistä – osoittautuvat rajoituneiksi ja ehkä perusteettomiksi.

Talouskasvu, teknologia ja tehokkuus ovat luonnehtineet valtaosaa viime vuosisadan poliittisesta ajattelusta. Siksi ei ehkä ole yllättävää, että ideologinen sokeus talouskasvun perustalle on ollut laajalle levinnyttä. Omia perusedellytyksiään tiedostamatonta kulttuuria voidaan kutsua paitsi sokeaksi, myös nihilistiseksi. Jos monet yhteiskuntafilosofiset ajatukset ovat tietämättään perustuneet ainutkertaisen ja eräässä mielessä satunnaisen ilmiön pitämiseen yleispäteväksi ja ovat kietoneet tämän

sokean pisteen lähes kaiken modernia taloutta, politiikkaa ja teknologiaa koskevan ajattelumme sisään, on lasimme puoliksi tyhjä ja puoliksi täynnä. Puoliksi tyhjä: monikaan filosofi, talousteoreetikko, modernin kriitikko tai yhteiskunnallinen ajattelija ei ole sanonut järjen sanaa tulevaisuudesta, jossa talous vuosi vuodelta kutistuu. Olemme saapumassa kartoittamattomalle alueelle, jossa tuntemattomat seudut merkitään mustina, ei valkoisina. Puoliksi täynnä: puheet historian lopusta ja muusta kulttuurisesta saturatiosta pitää unohtaa. Jopa suuri osa filosofiasta voidaan aloittaa alusta.

Viitteet

- 1 Hubbertin laskelmista ks Strahan 2008, 36–56.
- 2 Öljyhuipun laskelmissa siis yleensä otetaan huomioon arvio tulevaisuuden löydöistä. Tästä syystä toisinaan esitetty väite, että jokin uusi löytö kumoaa öljyhuippu-teorian, on virheellinen. Yksittäisen löydön pitäisi olla kaikkien aikojen suurin ja helpoppääsyisin, jotta se vielä tässä vaiheessa hytkäyttäisi öljyhuipun ajankohtaa merkittävästi.
- 3 On olemassa kaksi keskeistä öljyntuotantoa seuraavaa julkista järjestöä, USAN puolustushallinnon alainen Energy Information Administration (EIA) ja kansainvälinen International Energy Agency (IEA). EIA:n ja IEA:n arviot tuotannosta ja kulutuksesta julkaistaan muutaman kuukauden tai jopa vuoden viiveellä. Konsultti- ja öljy-yrityksillä on reaaliaikaista tietoa, jota ei julkaista tai joka on maksullista. Niinpä parhaat julkiset arviot ovat erilaisten vertaisryhmien ja riippumattomien tutkijoiden ja journalistien kokoamia. On olemassa verkostoja, jotka kokoavat tietoa useista lähteistä, esimerkiksi laskien (satelliittikuvien perusteella), kuinka monta öljytankkeria Hormusin salmesta kulkee tietyllä aikavälillä tai kuinka paljon uutta öljynporauskustusta on tilattu viime aikoina ja niin edelleen. Näin voidaan mallintaa esimerkiksi Saudi-Arabian öljyntuotantoa, joka muuten on tarkoin varjeltu salaisuus. Tiedot kootaan yhteen ja arvioidaan moninlaisilla Internet-sivustoilla, mukaan lukien Wikipedia (ks. esim. http://en.wikipedia.org/wiki/Oil_megaprojects).
Hyvä esimerkki öljy-tieteellisen – talous- tai insinöörityieteellisen – tiedon omituisuuksista on niin kutsuttu *Export Land Model* (ELM) eli ”viejämaamalli”. ELM on kehitetty Internet-sivustolla *The Oil Drum* (<http://www.theoil drum.com>), jolla eri alojen ammattilaiset ja amatöörit – öljyinsinöörit, sijoittajat, geologit, ympäristöaktivistit, maailman-

- 4 lopun profeetat – keskustelevat öljyutisista. ELM-mallin mukaan kirkonkellokäyrän oikea laita eli laskukausi tulee olemaan paljon jyrkempi kuin vasen laita eli nousukausi. Näin siitä syystä, että tuottajamaiden oma kulutus kasvaa (tuottajamaiden rikastuessa) samaan aikaan kun niiden tuotanto laskee. Vientiin riittää öljyä vähemmän kuin pelkän geologisen tuotannon laskun perusteella voisi olettaa. Näinkin yksinkertainen asia on täytynyt keksiä ”virallisen” taloustieteen ja tutkimuksen ulkopuolella, koska öljyä koskeva julkinen tieto ja tutkimus on sangen rajoitettua ja alkeellista.
- 5 Kuutiomaili ja sen energiavastaavuudet on kehitetty havainnollistamaan öljynkäyttöä, mutta vastaavuuksilaskelmia on myös aiheellisesti kritisoitu, ks. esim. Goldstein & Sweet 2007; vrt. Wikipedia-artikkeli ”Cubic Mile of Oil”.
- 6 Grönlannin jäätiköiden arvioidaan menettäneen 36–60 kuutiomailia jäätä vuosittain 2002–2006 (Nasa 2007).
- 7 Smil 2008, 83.
- 8 EROEI-luvuista ks. esim. Hall & Cleveland 2005.
- 9 Koneistetun nykyaatalouden EROEIn laskeminen on hankalaa ja riippuu monista yksityiskohdista. Usein esitetään, että EROEI olisi luokkaa 0,1: käytännöllä kymmenen öljytynnyrin energia saadaan yhden öljytynnyrin energian sisältävä määrä ruokaa, ks. esim. Hellwinckel & De La Torre Ugarte 2009.
- 10 Neuvostoliiton romahduksen syyksi on esitetty Neuvostoliiton öljyhuipun ohittamista 1987; ks. esim. Reynolds 2006.
- 11 Ainut vähätöinen tapa päästä ydinjätteistä eroon taitaa olla upottaa ne mereen Italian mafian tapaan.
- 12 Asiantuntijat ovat esittäneet arvioita vaihteluvälillä 5–50.
- 13 Kattava talouden romahdus saattaisi laskea öljyn hinnan tasolle 20 dollaria tynnyriltä. Romahdus olisi itsessään tämän kapitalismin loppu.
- 14 Laskennallinen talouskasvu voi perustua myös esim. velanottoon, uuden rahan

painamiseen tai pörssikurssien nousuun. Näihin ei tarvita lisätyötä, tai lisätyö on minimaalinen.

Kirjallisuus

- Davis, Mike, *Planet of Slums*. Verso, London 2006.
- Goldstein, Harry & William Sweet, Joles, BTUs, Quads – Let’s Call the Whole Thing Off. *IEEE Spectrum*. January 2007. <http://spectrum.ieee.org/energy/fossil-fuels/joules-btus-quadslets-call-the-whole-thing-off> (Tarkastettu 14.10.2009)
- Hall, Charles A.S. & Cutler Cleveland, EROI: Definition, History and Future Implications”. Presentation at the ASPO-US Conference. 10.10.2005. <http://www.esf.edu/efb/hall/talks/EROI16a.ppt> (Tarkastettu 14.10.2009)
- Hellwinckel, Chad & Daniel De La Torre Ugarte, Peak Oil and the Necessity of Transitioning to Regenerative Agriculture. *Energy Bulletin*. 6.10.2009. <http://www.energybulletin.net/50316> (Tarkastettu 14.10.2009)
- Marx, Karl & Friedrich Engels, *Kommunistisen puolueen manifesti* (Das kommunistische Manifest, 1848). Suom. ? <http://www.sosialismi.net/kirjasto/kirjasto/MarxEngels-Kommunistisenpuolueenmanifesti.htm> (Tarkastettu 14.10.2009)
- Nasa 2007. *Gravity Measurements Help Melt Ice Mysteries*. 23.3.2007 <http://www.nasa.gov/vision/earth/lookingearth/grace-20070320.html> (Tarkastettu 14.10.2009)
- Nordlund, Lasse, *Elämämme perusteista*. Paladium, Siuronkoski 2008.
- Smil, Vaclav, *Global Catastrophes and Trends*. MIT Press, Cambridge, Mass. 2008.
- Strahan, David, *The Last Oil Shock*. John Murray, London 2008.
- Reynolds, Douglas B., Peak Oil and the Fall of the Soviet Union. *Energy Bulletin*. 28.8.2006. <http://www.energybulletin.net/node/19837> (Tarkastettu 14.10.2009)

Tietovisa

Pitävätkö seuraavat väittämät kutinsa? Eivätkö ne pidä paikkaansa? Tai mikä annetuista vaihtoehdoista on oikea? Testaa öljytietosi.

Väitteet & kysymykset

0. Metsineen, soineen ja jokineen suomalaiset ovat poikkeuksellisen riippumattomia öljystä.

1. Yhdysvaltain öljyntuotanto on kasvanut noin kaksi prosenttia vuosittain 60-luvulta lähtien.

2. Saudi-Arabia on maailman suurin öljyntuottaja.

3. Öljyntuottajamaat julkaisevat tiedot öljyreserveistään, joiden perusteella tulevaisuuden öljyntuotantoa voidaan arvioida.

4. Suurimmat öljyntuottajamaat olivat 2005 Saudi-Arabia, Venäjä, Yhdysvallat, Iran, Kiina, Meksiko, Norja ja Venezuela. Missä näistä maista tuotanto laski 2006?

a. Ei missään.

b. Norjassa ja Venezuelassa.

c. Saudi-Arabiassa, Yhdysvalloissa, Iranissa, Meksikossa, Norjassa ja Venezuelassa.

d. Kaikissa.

5. Kanadan öljyntuotannon kasvu erityisesti öljyhiekkojen käyttöönoton avulla tulee korvaamaan tuotannon laskun muualla maailmassa.

6. Jos öljyntuottajamaan tuotanto laskee 5 %, sen öljyvienti laskee todennäköisesti myös 5 %.

7. Geologit ovat yhtä mieltä siitä, että maailman öljyntuotanto tulee nousemaan ainakin vuoteen 2030 asti.

8. Jos maailman öljyntuotanto laskisi noin kaksi prosenttia vuodessa, se ei juurikaan häittäisi maailmantaloutta.

9. Jos maailmassa ilmenee öljypulaa, todennäköisesti rikkaimmat maat saavat leijonanosan öljystä ja rikkaissa maissa rikkaimmat ihmiset.

10. Jos on odotettavissa merkittävä öljypula, voimme tehdä tarvittavat muutokset (esimerkiksi kehittää vaihtoehtoisia energiamuotoja) noin viidessä vuodessa.

11. Maankuoren alla on vielä paljon öljyä silloinkin, kun alueen öljyntuotanto alkaa laskea.

12. Öljypulaan löydetään teknologisia ratkaisuja.

a. Totta

b. Ei pidä paikkaansa

c. Liian aikaista sanoa.

Vastaukset

0. Ei pidä paikkaansa. Suomi on poikkeuksellisen öljyriippuvainen maa. Suomalaiset käyttävät öljyä henkeä kohti enemmän kuin esimerkiksi ranskalaiset, saksalaiset tai japanilaiset, myös merkittävästi enemmän kuin tanskalaiset tai ruotsalaiset. Suomalaisten öljynkulutus henkeä kohden on maailman 13. suurinta. Edellä on vain öljyntuottajamaita, Yhdysvallat, Kanada, Singapore, Etelä-Korea, Islanti, Irlanti ja Alankomaat.

1. Ei pidä paikkaansa. Yhdysvaltain öljyntuotannon huippuvuosi oli 1970. Sen jälkeen tuotanto on ollut noin kahden prosentin laskussa vuosittain.

2. Ei pidä paikkaansa. Saudi-Arabia oli suurin öljyntuottaja vuoteen 2005 asti, mutta sittemmin sen tuotanto on ollut laskussa. Vuodesta 2006 maailman suurin öljyntuottajamaa on ollut Venäjä. Saudi-Arabia on yhä suurin öljyn viejä.

3. Ei pidä paikkaansa. On ainakin kolme syytä, miksi julkaistut reserviluvut antavat heikon pohjan tulevan öljyntuotannon arvioimiseen.

i) Joidenkin maiden reserviluvut vaikuttavat ranskasti yliarvioiduilta, jos niitä verrataan riippumattomiin geologisiin tietoihin. Tämä koskee erityisesti Lähi-itää, Saudi-Arabian ja Iranin kaltaisia maita. Myös Venäjän reserviluvut on kyseenalaistettu. Öljyntuottajamaiden ilmoittamia arvioita öljyvarannoista ei voida tarkistaa riippumattomasti.

ii) Vaikka öljyä teoriassa olisikin saatavilla, öljyntuotanto voi jonakin vuonna laskea esimerkiksi teknisten ongelmien vuoksi. Erittäin raskaasta öljystä, kuten Venezuelan tai Kanadan öljyhiekkojen öljystä, voidaan hetimitäin saada tuotettua vain pieni osa, koska tuotantoon tarvitaan paljon lämpöä (yleensä maakaasusta) ja vettä. Myös syvänmeren ja arktisten alueiden öljynporaukseen liittyy teknisiä ongelmia.

iii) Vaikka öljyä olisikin maaperässä, öljyntuottajamaa voi päättää vähentää tuotantoa. Olemme tottuneet tilanteeseen, jossa tuottajat pumpaavat mahdollisimman paljon öljyä. Jos tulevaisuudessa on selvästi ennustettavissa pulaa öljystä, tuottajamaat voivat päättää jättää osan resursseista maahan myöhempää käyttöä varten.

4. c. Kuudessa kahdeksasta suurimmasta öljyntuottajamaasta tuotanto laski 2006. Tämä on huolestuttavaa, koska yleensä kun geologinen huipputuotanto on saavutettu, tuotanto laskee väijäämättä. Yhdysvallat, Meksiko ja Norja ovat kertoneet, että niiden tuotannon lasku johtuu öljyhuipun ohittamisesta ja tulee jatkumaan. Saudi-Arabian, Iranin ja Venezuelan tilanne on epäselvempi.

5. Ei pidä paikkaansa. Kanadan öljyhiekkojen öljyn osuus maailman koko tuotannosta 1998 oli vain noin 0,8 % ja 2005 yhä vain 1,2 % huolimatta miljardien investoinneista.

6. Ei pidä paikkaansa. Kun tuotanto kasvaa, yleensä myös tuottajamaan oma kulutus kasvaa sekä väestönkasvun että vaurastumisen vuoksi nopeammin kuin vienti. Kun tuotanto lähtee laskuun, tuottajamaan asukkaat eivät yleensä ole halukkaita laskemaan elinta-

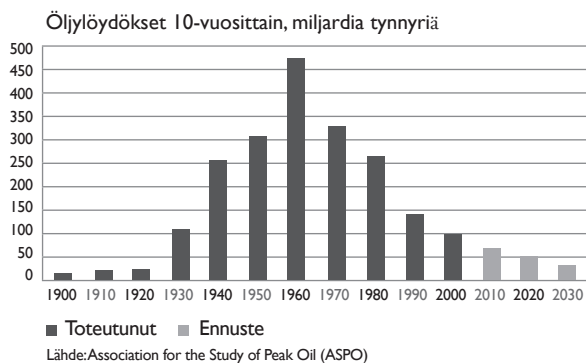

Ville Huhtanen, *Kruunuvuorenlampi* (2009), öljy MDF-levylle, 3 osaa, 115 x 91 cm

soaan vaan pikemminkin öljynvientiä. Näin tapahtui esimerkiksi Yhdysvaltain ja Indonesian öljyntuotannon kääntyessä laskuun.

7. Ei pidä paikkaansa. Yleisimmät geologiset arviot öljyntuotannon laskun alusta liikkuvat vuosien 2007 ja 2012 vaiheilla, toisinaan arvioidaan laskun alkavan vasta vuoteen 2020 mennessä. (Uusien öljyvarantojen löytyminen kääntyi laskuun yli 40 vuotta sitten.) Yhdysvaltain Energy Information Agency ja jotkin öljy-yhtiöt ovat esittäneet arvion 2030. Taloustieteilijöillä on ollut yllättävän suuri vaikutus arvioista keskusteltaessa. Taloustieteen näkökulmasta öljy on tuote siinä missä muutkin ja mahdollisen geologisen laskun tullessa korvaavia tuotteita löydetään. Taloustieteilijät uskovat myös, että korkeammat hinnat lisäävät tuotantoa tai johtavat kysynnän heikkenemiseen, ja vähentävät näin tuotannon laskun vaikutuksia.

8. Ei pidä kutiaan. Voisi kuvitella, että 2 % lasku ei ole paljon, mutta asiassa on monta mutkaa.

i) Viime aikoina kulutus on noussut noin kaksi prosenttia vuodessa. Suurin osa kasvusta tulee Kiinasta ja muista aiemmin alhaisen elintason maista. Odotettu kahden prosentin kasvu yhdistettynä kahden prosentin laskuun vaikuttaisi neljän prosentin laskulta.

ii) Jos tuotanto laskee 2 %, vienti laskee todennäköisesti enemmän kuin 2 % (vertaa kysymys 6).

iii) Yhdysvaltojen ja koko maailman talous on kovin velkaantunut. Kun talous kasvaa, yleensä velalliset pystyvät maksamaan lainaansa korkoineen. Jos talous öljyn puutteen vuoksi ei kasva, tai jopa kutistuu, velkojen maksaminen käy hankalaksi.

iv) Kun käy selväksi, että öljystä tulee tulevaisuudessa pulaa, viejäm maiden politiikka todennäköisesti muuttuu. Jo nyt tuottajamaista Venäjä ja Venezuela ovat yksipuolisesti muuttaneet tuotanto- ja vientisopimuksia omien etujensa mukaisiksi. Jatkossa tuottajamailla on öljyn hinnan noustessa yhä suurempi intressi kasvattaa valtaansa öljyn avulla ja pitää kiinni öljyresurssistaan myös vientiä vähentämällä. Vastaavasti öljypulasta kärsivät maat voivat elintason ylläpitämisen vuoksi turvautua aseelliseen voimaan öljyn saamiseksi.

9. Ei pidä paikkaansa. Kuten yllä on todettu, öljyn-

tuottajamaat todennäköisesti saavat suurimman osan jäljellä olevasta öljystä, koska ne haluavat huolehtia omien kansalaistensa tarpeista. Jos öljystä tulee pulaa, tuottajamaiden valta kasvaa. Näin öljyntuottajamaiden saaman öljyn määrä tulee todennäköisesti laskemaan nopeammin kuin öljyntuotanto sinänsä.

Maiden sisällä öljy ohjataan pula-aikana todennäköisesti elintärkeille sektoreille kuten maanviljelykseen, puolustusvoimille ja viranomaisille. Kuluttajille jäävän öljyn määrä tulee vähenemään huomattavasti, ja demokraattisissa järjestelmissä säännöstely on todennäköistä.

10. Ei pidä paikkaansa. Yhdysvaltain energiaministeriö julkaisi 2005 Robert Hirschin, Roger Bezdekin ja Robert Wendlingin raportin *Peaking of World Oil Production. Impacts, Mitigation, and Risk Management*, jonka mukaan nykyistä teknologiaa käyttäen öljyhuipun vaikutusten lieventämiseen valmistautuminen veisi 10 vuotta ja vasta 20 vuodessa saavutettaisiin parempi valmiustaso.

Syynä valmistautumisen hitauteen on olemassa olevan infrastruktuurin valtaisa koko. Kun esimerkiksi autojen polttoainetaloutta päätetään tehostaa, vie päätöksen vaikutusten toteutuminen vuosia. Ensin autojen valmistuslinjojen muuttaminen vaatii aikaa, sitten autojen tuleminen markkinoille ja käyttöön. Jos esimerkiksi hiilestä päätetään tehdä nestemäistä polttoainetta, tarvitaan pitkä aika uusien kemiallisten tehtaiden ja muun infrastruktuurin rakentamiseen. Näistä syistä isojen muutosten tekeminen on hidasta. Kokonaan uuden teknologian käyttöönotto saattaa olla vielä hitaampaa.

11. a. Totta. Yleensä tuotannon päättyessä suuri määrä (jopa 50–75 %) tietyn öljylähteen öljystä on yhä maaperässä. Vuosien mittaan on kehitetty uusia teknologioita, mutta niillä ei ole ollut kovin suurta merkitystä siihen, kuinka suuri määrä maaperässä olevasta öljystä saadaan käyttöön.

12. c. Liian aikaista sanoa. Ongelman parissa työskentelee paljon ihmisiä, ja paljon öljyä on jäljellä jo hylätyissä lähteissä. On kuitenkin eräitä seikkoja, jotka tekevät kysymyksestä hankalan.

Uuden teknologian käyttöönotto vie yleensä kauan aikaa.

Vaikuttaa siltä, että myös maakaasusta tulee pulaa Pohjois-Amerikassa samoihin aikoihin kuin öljystä.

Ilmastomuutos tarkoittaa, että ei ehkä ole järkevää käyttää kaikkea öljyä, vaikka sitä saataisiinkin uusien teknologioiden avulla pumpattua lisää maaperästä.

Maapallon väestömäärä on suuri. Makean veden ja viljelykelpoisen maa-alan määrä on rajallinen. Biopolttoainekasveja ei voida kasvattaa niin laaja-alaisesti kuin on tarpeen.

Soveltaen suomentanut Tere Vadén

(alun perin: <http://gailtheactuary.wordpress.com/2007/03/16/oil-quiz-test-your-knowledge/>)

ANTTI SALMINEN

”Kuin katsoisi hidastettua junaonnettomuutta”

Aki Järvisen haastattelu

Aki Järvinen on kirjoittanut vuodesta 2008 energiaa ja taloutta käsittelevää *Samassa veneessä* -blogia. Palattuaan Japanista 2007 hän on omistautunut energian ja talouden toisinajatteluun. Järvisen blogimerkinnöistä piirtyy lähitulevaisuus, jota määrittävät öljyn kriittinen ehtyminen ja alkanut SuperLama.

Mikä sysäsi sinut ajattelemaan näitä asioita?

Aloitin opiskelut Kuopion yliopistossa 1990. Väitelin bioteknologiasta 2005. Tutkimus vei ajatukset pois monesta muusta asiasta. Väitöksen jälkeen lähdin kahdeksi vuodeksi Japaniin. Reissulta aioin tuoda moottori-pyörän.

Japani on kummallinen maa, se on omavarainen oikeastaan vain riisissä. Kaikki fossiilinen energia on tuontitavaraa – kuten Suomessa. Kun katselin japanilaista elämänmenoa Suur-Tokion 30 miljoonan ihmisen keskellä, heräsin ajattelemaan energiaa aivan toisin. Pärrän ostaminen jäi.

Keskeinen sykäys ajatteluni muuttumiselle oli eksyminen *The Oil Drum* -sivustolle alkuvuonna 2006. Muuttaman päivän lueskelin sivuja miettien, että jos osakin näistä jutuksista on totta... Se oli kuin isku kakkosnelosella niskaan. Omalla alallani tulee valtavasti muovinöyhtää laboratoriossa yhtä tutkijaa kohti vuodessa, joten tutki-muskin joutui varsin uuteen valoon.

Nyt olen työttömänä – se on sekä hyvä että huono juttu. Jos olisin edelleen ”tutkijan kuplassa”, niin varmaan en ehtisi paljoakaan ajatella muuta maailmaa.

Näkemyksesi maailmantalouden elpymisestä ovat lähes vastakkaisia eri tutkimuslaitosten antamien virallisten ennusteiden kanssa. Alkaako talouskasvu ensi vuonna niin kuin meille väitetään?

Kevään ja kesän 2009 ”kasvu” oli täysin keinotekoinen. Nousu on tapahtunut vain ja ainoastaan valtioiden takauksilla ja tukitoimilla sekä siinä uskossa, että

alamäen jälkeen tulee ylämäki. Nyt meno on kuin heikoilla jäillä sipsuttelua. Pienestäkin rasahduksesta iskee paniikki. Seuraava Lehman Brothersin kaltainen romahdus iskee tuulilasiin takuuvarmasti, ja satakertaisella voimalla.

Kaiken lisäksi talouskriisi peittää näkyvistä fyysisen maailman tekijöitä. Selkokielellä: talouskriisi kätkee näkyvistä perustavamman energiakriisin.

Mitä se tarkoittaa?

Teollisuusmaille on ollut viimeisen 50 vuoden aikana tarjolla käsittämättömän paljon lähes ilmaista energiaa. Tilanne näkyy kaikessa – ihmiskunnan historiaan nähden uimme luksuksessa. Tekniikkaan luottavien kannattaa huomata, että viimeisen puolen vuosisadan aikana on ollut melko vähän todellisia tieteellisiä läpimurtoja. Ydinenergia, tietokoneet, antibiootit, laser, ne ovat kaikki vanhoja keksintöjä. Länsimaisen yhteiskunnan ”kehitys” onkin ratsastanut kasvavan energiantuotannon harteilla. Energian huipputuotannon ohittamisen seuraukset lievästi sanoen pelottavat.

Ihmisen laiskuudesta johtuen helposti hyödynnettävät energiavarastot, jotka ovat lähellä maanpintaa ja asutusta, on kutakuinkin löydetty ja ennen kaikkea loppumassa. 30-luvulla tilanne oli aivan toinen. Silloin oli löytämättä paljon öljykenttiä muun muassa Saudi-Arabiasta: niillä saattoi ”iskeä pillin maahan” öljyn keräämiseksi.

Tänään suuretkaan sijoitukset uustuotantoon eivät tuo nopeaa helpotusta. Toisin kuin voodooekonomistit olettavat, raha ei kasvata raaka-aineiden määrää. Uusien fossiilisten energialäytöjen kohdalla EROEI [energian tuotto sijoitetusta energiasta] laskee koko ajan. Nyt pitää kaivaa syvemmälle, käyttää pienempiä ja heikompilaa-tuisia esiintymiä, porata merien pohjaan tai mennä napal-alueille. Jos energiaa kuluu enemmän energialähteen tuottamiseen eli esimerkiksi kuljetuksiin ja tuotantolaitoksiin kuin mitä käteen jää, niin eihän siinä ole mieltä.

Laskuissa pitää olla rehellinen – esimerkiksi USA:n maisietanolin EROEI on hädin tuskin positiivinen. Energiapuolen ongelmiin tuskin reagoidaan, sillä SuperLama aiheuttaa useamman vuoden näennäisen fossiilisten energioiden ylitarjonnan.

Kirjoitat paljon öljystä. Miksi juuri öljyllä on niin paljon merkitystä?

Öljy on energiatiheintä ainetta uraania lukuun ottamatta. Siihen on tiivistynyt miljoonien vuosien aurin-gonvalo. Siitä arviolta puolet on poltettu parissa sadassa vuodessa. Jäljellä ovat vain syrjäiset, pienet ja kalliisti tuotettavat esiintymät sekä nopeasti tuotannoltaan laskevat aikaisemmat löydöt.

Maailman 500 suurinta öljykenttää tuottaa kaksi kolmannesta maailman öljystä. Niistä suurin osa on jo ohittanut tuotantomaksiminsa – muun muassa Pohjanmeren tuotanto on laskenut kolmanneksella vuoden 2000 jälkeen. Toisin sanoen maailmanlaajuinen tuotantohuippu, niin kutsuttu *peak oil*, on ohitettu tai sitä ollaan juuri ohittamassa.

Öljyhän ei koskaan lopu. Sitä vastoin reaalihinnaltaan halpa öljy jää historian kirjoihin huipputuotannon myötä. SuperLamassa bensan puolen euron litrahinta ei 500 euron kuukausituloilla naurata.

Öljypulan pääseurauksia on ruoan tuotannon vaikeutuminen. Nykymaatalous kun on suoraan tai välillisesti hyvin riippuvainen öljystä ja maakaasusta.

Energiatalouden lisäksi blogisi toinen kritiikin kohde on rahapolitiikka. Mitä siitä pitäisi ymmärtää?

Pääomalla on tapana siirtyä maasta toiseen nopeasti – nykyään silmänräpäyksessä. Nyt kuitenkin kriisi on kaikkialla yhtä aikaa, eikä pääomalla ole pian paikkaa, minne siirtyä. Kun kupla romahtaa, jää vain älytön läjä velkaa. Lisävelkaa ei Suomessakaan virallisista lähteistä kyseenalaisteta lainkaan. Oppositionkin lääke olisi vain ottaa vielä enemmän lainaa.

Tällä hetkellä ”raha” on 98-prosenttisesti yksityisten pankkien myöntämiä luottoja eli pelkkiä bittejä tietokoneilla. Jotta luotot voitaisiin maksaa korkojen kanssa, olisi talouden kasvettava eli uusia lainaajia pitäisi löytyä loputtomiin. SuperLaman jyrätessä asunnot, osakkeet ja muut arvopaperit menettävät väistämättä leijonanosan nykyisistä nimellisarvoistaan työttömyyden, vararikkojen ja alaskirjausten myötä. Virtuaalirahaa häviää rutkasti kierrosta.

Noiden tavallisille ihmisille helpohkosti ymmärrettävien sijoituskohteiden lisäksi on olemassa yli kymmenkertaisesti maailman bruttokansantuotetta vastaava määrä erilaisia asuntolaina-, luottokortti- ja muita derivatiiveja, joiden arvo on vivutettu kaakkoon. Niistä oli *niin & näin* kesänumerossa [2/09] pitkä tarina, joten niistä ei tässä enempää. Paitsi että niidenkin oletuksena on katteeton kasvu.

Alkuaskeleita tulevasta on nähty viimeisen vuoden aikana. Tilanteen nopeaa kehittymistä kuvaa se, miten vuosi sitten kesällä sadan miljardin dollarin piti pelastaa jenkkipankit. Nyt ollaan jo satakertaisessa summassa. Ongelman ankeus paljastuu, kun ymmärtää, että pelas-

tustoimiin ei ole annettu rahaa, vaan vain lupauksia takuista – ja lisää velkaa. Se pitäisi maksaa takaisin, mutta ”kutistuvassa” talousmaailmassa tuo on toivotonta, sillä uusia lainaajia pitäisi löytyä koko ajan. Maailmankaupan romahtaessa vientivetoisten maiden tulevaisuus nykyoletuksilla on vähintäänkin surkea.

Mitä velalle pitäisi tehdä?

Tärkeintä olisi paljastaa velan määrä, kuka velkaa tekee ja kuka on velkaa kenelle. Kaikki derivatiivit eli niin sanotut myrkkypaperit pitäisi tuoda välittömästi päivänvaloon pankkien holveista. Se tosin tarkoittaisi, että kolme neljästä maailman pankista kaatuisi välittömästi – ja niiden mukana valtaosa esimerkiksi eläkerahastoista. Nyhän taseissa olevien paprujen tuotto-odotukset ja reaali maailma erkanevat toisistaan koko ajan.

Talouden todellinen tervehtyminen ei voi kuitenkaan alkaa ennen avoimuutta. Vasta kun pankkisysteemi olisi ”nollattu”, voitaisiin myös energiaan alkaa suhtautua järkevästi. Energian ehtymisen ongelma ei poistuisi, mutta energeettistä alamäkeä voitaisiin vielä lieventää huomattavasti. Tällä menolla resurssisodat ovat kovaa vauhtia nousemassa estradille.

Systeeminen romahdus on ilmeisen mahdollinen. Mitä arvelet?

Kysymys saattaa olla kuukausista. Romahduksen intensiteetti on joka tapauksessa valtava. Voisin lähes lyödä pääni pantiksi, että vuoden sisällä maailma on kovin toisenlainen kuin nyt [5.9.2009]. Viiden vuoden kuluttua nykymenoa saatetaan itse asiassa muistella niinä vanhoina hyvinä aikoina.

Jos saisit muuttaa kolme asiaa, mitkä ne olisivat?

Ensinnäkin pankit pitäisi puhdistaa huonoista papereista, seuraa mitä seuraa. Toisekseen rahan synnyttäminen lainaamalla pitäisi kieltää yksityispankeilta. Paperirahan painaminenhan on häviävän pieni osa ”rahan” kokonaismäärästä. Inflaatiosta eli kierrossa olevan rahamäärän kasvusta vastaavat yksityiset pankit pitäisi lakkauttaa käytännössä siis kaikki. Kolmanneksi kehitysmaiden velat pitäisi antaa anteeksi, ja IMF sekä Maailmanpankki pistää maan tasalle. Kehitysmaiden pakko-lainottaminenhan tarkoittaa niiden uskolonialisointia ja velkaorjuutta.

Energiapuolen realistinen käsittely seuraisi näiden uudistusten mukana. Mutta niin kauan kuin rahan käsitteemme ei muutu, mikään muukaan ei voi perimmältään muuttua. Finanssikriisi on kuin katsoisi hidastettua junan onnettomuutta. Kun keula on ajanut rotkoon, perä tulee vielä pitkän aikaa perässä.

Koko kuvio taitaa tiivistyä rahan käsitteeseen. Aikoinaan vain se, mitä pystyi kantamaan oli omaa. Luulen, että siihen osin palataan, koska pankkien kupsahtelu tuskin jää Yhdysvaltojen asiaksi. Pankkitilien numerot haihtuvat helposti bittitaivaaseen. Se jos mikä pysäyttää nyky-yhteiskunnat.

(*Samassa veneessä* -blogi:
<http://www.samassaveneessa.info/>)

Kuva: Mika Vartiainen; Elli Rintalan (ohj. & käsikirj.) videoteos *Väylä* (2009), kuvaaja Mika Vartiainen

ILONA HONGISTO

Sinistäkin sinisempää

Valkokangas on vielä musta, mutta äänentoistolaitteet työntävät saliin rantaan lyöviä aaltoja. Hetken kuluttua edessä avautuu vaalea pilviverho, jonka raoista katse tarttuu alla tummana levittäytyvään merenpintaan. Kameran siirtyessä pilvien alle kuva jakautuu synkkänä vellovaan vesimassaan ja linjaansa etsivään horisonttiin. Ääniraidan rauhallinen aallokko yhtyy kameran lähes unenomaiseen liikkeeseen meren pinnalla.

Kamera pudottaa lopulta horisontin pois kuva-alasta ja kääntyy jyrkästi kohti pärskeitä. Meren yksityiskohdat saavat outoja muotoja. Vaahtopäitä tuntuu kahlitsevan kaikkialle ulottuva rikkumaton pintakalvo. Ikään kuin jokin vedelle vieras elementti pingottuisi laineitten päälle. Kulmikkaan leikkauksen jälkeen kuvan täyttää massiivinen tankkeri, joka kyntää merta kuvarajoja rikkoen.

Elli Rintalan dokumenttielokuva *Väylä* (2008) taittaa matkaa tutun ja vieraan, raskaan ja kevyen rajalla. Teos, jonka kansainvälinen nimi on *Oil Blue*, seuraa öljylaivan reittiä halki Suomenlahden kohti rannikolla sijaitsevaa jalostamoa. Jättimäisen säiliöaluksen eteneminen on epätodellisen vaivatonta ja sulavaa. Laivan kulkua rytmittävät arkiset ihmistyötehtävät rajavartiolaitoksen tarkkailulenkoista rantautumista ohjaavien luotsien toimintaan, mutta taittuva taival ja veteen piirtyvä kulku-ura näyttävät lähes omalakisina.

Väylä nojautuu vastakohtiin, jotka tuottavat etäisyyden kuvattaviin maisemiin. Ikään kuin nykyisyyttä katsottaisiin jostain toisesta ajasta. Suomenlahti ei nyt ole kansallismaisemaa, ei mökkirantaa, eikä mitään risteilyaluksen kannelta koettua. Näkymät rantakallioista ja -vedestä tuntuvat kaukaisilta. Meri on osa jotakin peruuttamattoman vierasta. Loittonemisen tuntu saa kysymään, ymmärrämmekö toimintamme seuraukset aina

vasta myöhemmin, silloin kun jo katsomme tapahtumia etäältä.

Maisema käy alakuloiseksi, ja melankolista on musiikkikin. Sumusireenin valitusta varioiva, käyrätorven aloittama teema kulkee koko reitin avomereltä jalostamoon asti.

Väylä ei kuitenkaan jää ulapalle. Kun tankkeri lähestyy satamaa, se kääntyy kohti laituria ja paljastaa kylkeensä maalatut kirjaimet: Neste, Porvoo. Äkkiä ollaan tietystä, nimetyssä paikassa.

On yö. Öljysatama muistuttaa suurkaupunkia tuhansine pimeää uhmaavine valopisteineen. Jalostamossa raaka-aine muuttuu polttonesteeksi, lämmönlähteeksi tai jatkojalostuksen raaka-aineeksi ja leviää arjen joka kolkkaan. *Väylän* viimeisessä kohtauksessa jalostamon piipuista purskahtelee tasaisin väliajoin tuotantoprosessiin kuuluvia tulipaasia, joiden rytmii muistuttaa hengitystä. Öljy on kääntynyt säilöttävästä ja kuljetettavasta hyödykkeestä yhteiskunnan respiraattoriksi, koneeksi, joka säätelee toimintamahdollisuuksiamme.

Piippujen syöksemät lieskat eivät voi olla muistuttamatta myös öljyn tahrimesta lähisodista. Ensimmäisen Persianlahden sodan liekkikentät taltioituivat Werner Herzogin dokumenttielokuvaan *Lektionen in Finsternis* (1992). Kuwaitin paloja sammuttamaan saapuneet yhdysvaltalaisjoukot nähdään syyttämässä öljylähteitä tuleen. Roihut muodostavat kuumuudesta väreilevällä aavikolla apokalyptisen vision. Liekkien ohella Herzog kiinnittää huomiota hiekkamaisemaa rytmittäviin maastokohtiin. Ne näyttävät kirkasvetisiltä lammilta. Kuvaushelikopterin liikkeessä lähemmäs elämänlähteet paljastuvat maata peittäviksi öljykentiksi. Öljy on ottanut veden paikan.

Väylän öljy on vielä säiliöissä. Vesi velloo näennäisen vapaana, mutta elokuva painaa meren pintaan raskaan tuhon mahdollisuuden.

KOULU & ELÄMÄ KAIPAAVAT KESKUSTELUN TAITOJA

AJATTELUTAIDOT

on *niin & näin* -kirjojen uusi sarja, joka avaa elävän ajattelun kaikkien ulottuville.

Sarjassa julkaistaan etenkin oppimateriaaleja ajattelu- ja keskustelutaitoja kehittävän kouluopetuksen tueksi. Enin osa sopii käytettäväksi lasten ja nuorten kanssa, mutta sarjaan sisältyy myös kaikenikäisille tarkoitettuja kirjoja, unohtamatta itseopiskelua ja filosofianharrastusta omaksi iloksi.

SOKRATES KOULUSSA

(toim. Tuukka Tomperi & Hannu Juuso)

Ajattelutaitojen kehittämisen, dialogisen opetuksen ja lasten filosofian kansainvälisesti ja kotimaisesti tunnetuimmat asiantuntijat osoittavat, että on otettava vakavasti lasten kyky, halu ja oikeus *ajattella itse*. Koulu ei voi enää laiminlyödä kriittistä keskustelua. Demokratia alkaa yhteisestä ajattelusta, toisten kuuntelemisesta.

Oscar Brenifier

KESKUSTELEVA OPETUS

Opettajat antavat harvoin aikaa kunnan keskustelulle. Rohkeuden puute vaivaa opiskelijoitakin: hiljaisuus säilyy eskoulusta yliopistoon. Ranskalaisen lasten filosofian edelläkävijä Brenifier perustelee keskustelemisen avaintaidoksi. Opetuskeskustelun ohjaimista käsitellään kohta kohdalta ja käytännön esimerkein. Keskusteleminen tekee hyvää!

AJATTELEMINEEN ON LASTEN OIKEUS

NIIN & NÄIN | tilaukset@netn.fi | www.netn.fi | p. 040-721 48 91 | PL 730, 33101 Tampere

NIIN & NÄIN -kirjat

Viisautta syntymäisillään

Kauan sitten Ateenassa Theaitetos-nimisellä teinipojalla oli tukala olo. Hänet oli esitelty kuuluisalle Sokrateelle nuorena lahjakkuutena, mutta keskustelu oli nopeasti ajautunut oudoille raiteille.

”Sokrates: Hyvä Theaitetos, vaivasi johtuvat siitä, ettet ole tyhjä: sinä olet raskaana.

Theaitetos: En tiedä, kerron vain miltä minusta tuntuu.

Sokrates: Hassu poika, etkö ole kuullut, että minun äitini oli Fainarete, reipas ja rivakka kättilö?

Theaitetos: Olen kuullut.

Sokrates: Entä oletko kuullut, että minä harjoitan samaa taitoa?”¹

Platonin *Theaitetos*-dialogin nimihenkilö ei kannata sisällään lasta, vaan viisauden aihiota, jonka Sokrates kättilöntaidollaan yrittää auttaa ehjänä maailmaan. Suomessa on viime aikoina kirjoitettu ihmislasten synnyttämisestä, kun arvostettu ja luomuhoidokäytännöistään tunnettu Tammisaaren sairaalan synnytysosasto on päätetty lakkauttaa synnytysten keskittämiseksi suurempiin yksiköihin. Kaikki eivät voi tai halua hankkia lapsia. Viisastuminen sen sijaan on, uusimman tiedon mukaan, mahdollista jokaiselle ikään, sukupuoleen, syntyperään tai koulutustaustaan katsomatta.

Koska olen koulutukseltani filosofi ja filosofian opettaja, eräänlainen kättilö siis minäkin, en voi olla pohdittaen, millaista kättilönoppia tarvittaisiin instituutioissa, joissa yritetään synnyttää viisautta.

Kun oikein tarkkaan katsoo, voi huomata, että maamme kouluissa, yliopistoissa ja työpaikoilla kuljeskelee koko joukko miehiä, naisia ja lapsia henkisesti maha pystyssä. Olen kuullut kaupungilla puhuttavan ajatushautomoista, mutta ne eivät taida olla meitä nisäkkäitä varten.

Entä sinä itse – eikö sinulla olekin ollut hieman kuvottava olo viime viikkoina? Mistä tietää, vaikka...

Theaitetos-dialogin lisäksi myös *Pidoissa* horistaan raskaana olevista miehistä. Platonin mielestä viisauden synnyttäminen ei luonnistu naisilta, tuskin edes heteromiehiltä. Vaan eipä juututa siihen; viisauden syntymisen teema viehättää minua useasta syystä. Ensinnäkin: viisastuminen ei ole kivaa. Se tekee kipeää. Miten kipeää, vaihtelee naisesta – anteeksi, ihmisestä! – ja synnytyksestä toiseen. Toiseksi: viisaus tulee ihmisen sisältä, ja kuitenkin kukaan ei saa sitä aikaan yksin. Äidin lisäksi tarvitaan isä. En ole teologi enkä biologi, joten en ota kantaa neitseellisen sikiämisen mahdollisuuteen. Mutta uskoisin, että ainakin useimmissa tapauksissa jonkinlainen kanssakäyminen on edeltänyt hedelmöitystä.

Ja kolmanneksi: puhe viisauden kättilöinnistä tekee filosofialla pönötyksen mahdolliseksi. Kättilöt tekevät

asiakaspalvelutyötä hienoimmillaan ja kauheimmillaan. He saavat kuulla enemmän kirosanoja kuin portsarit ja HKL:n tarkastajat, ja heidän työnsä huippuhetkiin liittyvät ihmisruumiin eritteet: veri, lima, maito, uupumuksen ja ilon kyyneleet.

Platonin dialogien Sokrates piti tehtävänsä oikeiden kättilöiden työtäkin vaikeampana. Haastavaksi ja epäkiitolliseksi homman teki se, että hän oli myös rodunjalostaja. Siinä missä vauva on aina vauva, viisautta odotettaessa ilmoille voi putkahtaa pelkkä harhakuva, typerä ajatuksenkuvaus, joka äkkiseltään vaikutti fiksululta. Tällaiset pitää heittää kylmästi menemään. Kuten suurin osa Sokrateen potilaista, Theaitetos joutuu lähtemään kotiin tyhjin käsin yrittäkseen raskautta joskus myöhemmin uudelleen. Mikäli uskaltaa.

Syntymä on metaforana suoranainen kliše. Nykyään sitä käytetään usein luovan prosessin, ei niinkään totuudenetsinnän kuvana. Romaaneja, äänilevyalbumia ja *PowerPoint*-esityksiä odotetaan ja synnytetään hurjien polttojen saattelemana. Tällöin syntyneessä tuotteessa ihanaa ja arvokasta on sen ainutkertaisuus, ei niinkään totuus.

Demokraattiseen ja moniarvoiseen aikaamme kättilön ja pyövelin kaksoisrooli ei sovi. Uskomme, että raja harhakuvan ja aidon asian välillä on veteen piirretty. Sitä paitsi pöhköimmistäkin ajatuksista voi oppia. Niinpä meidän on parempi suvaita myös harhoja keskuudessamme. Enemmän kantaisin huolta päinvastaisesta ongelmasta: potentiaalista viisautta jää syntymättä keskenmenojen vuoksi.

Nyt kuulen tyytymätöntä nurinaa Ateenan suunnalta: haiskahtaa sofistikalta! Mutta mitä muuta voikaan odottaa perheenäidiltä, joka on kotoisin kaukaa pohjoisilta barbaarien mailta ja vielä barbaarisemmalta aikakaudelta?

Jos mieli synnytyshommiin, täytyy tulla raskaaksi. Sisäsiittoisuuden välttämiseksi on oltava tekemisissä mielellään eri alojen ihmisten kanssa. Sokrates auttoi raskaudesta haaveilevia nuorukaisia sopivan partnerin löytämisessä. Usein ajatellaan, että kun tuodaan ihmisiä samaan tilaan, alkaa automaattisesti syntyä säpinää ja pian jälkikasvuakin. Tällainen taka-ajatus lienee mukana monessa organisaatiouudistuksessa ja yhdistettäessä eri alojen korkeakouluja ”innovaatioyliopistoiksi” tai vastaaviksi. Mutta eihän se riitä. Pitää myös rakastua – ja uskaltaa luopua ehkäisystä.

Viisauden kehittyminen täysiaikaiseksi on prosessi, joka vie oman aikansa, eikä paraskaan kättilö voi sitä nopeuttaa. Tulosta himoava työelämä haluaisi siirtyä hedelmöityksestä suoraan ponnistusvaiheeseen. Ajattelu vaatii työtä ja myös joutilaisuutta. Tiettyinä jaksoina edistystä ei näy, mutta pinnan alla tapahtuu. Sokrateen mielestä vapaus aikarajoista erotti filosofin toiminnan muiden

ammattien harjoittajista. Filosofit ”keskustelevat joutilain ja kaikessa rauhassa”, sillä ”heille on samantekevää tuleeko keskustelusta pitkä vai lyhyt, kunhan he tavoittavat totuuden”.

On paradoksaalista, että Sokrateen ylistämä jouto-aika, *skholè*, on käsite, johon pohjautuu meidänkin ”koulu”-sanamme. Koulu nykyisessä muodossaan edustaa valittavassa määrin kiirettä, pakkoa ja ajan viipaloimista. Toisaalta moni ajatustyön tekijä ylistää aikarajoja. Ehkä kaikkein hedelmällisin ajankäyttö löytyy jostain peruskoulun yläasteen ja Ateenan torin välimaastosta? *Deadline*-sanasta voisimme puhua lasketusta ajasta. Kun se on reilusti ylitetty, viisauden kättilön on ryhdyttävä toimiin, käynnistettävä synnytys tai tarvittaessa autettava liian isoiksi kasvaneet ajatukset ulos vaikka keisarileikkauksella. Rajatonta aikaa tärkeämpää saattaa olla, että kuhunkin projektiin on käytettävissä tarkoituksenmukainen määrä muilta töiltä rauhoitettua aikaa, olipa se sitten vuosia, viikkoja tai tunteja.

Kun synnytys käynnistyy, on tärkeää, että viisastuja tuntee olonsa turvalliseksi. Sama kättilöintityyli ei sovi kaikille. Sokrateen kaltainen näsäviisas jankkaaja voi sopia viisastujalle, joka on itsekin kovis. Epävarmalle ensisynnyttäjälle se olisi katastrofi: vaikka viisaus lopulta saataisiinkin ilmoille, äidille jäisi toimituksesta elinikäinen trauma. Ollaan pahasti hukassa, jos viisas-

tuminen nähdään *extreme*-urheiluna, jossa kilvoitellaan, kenellä on kamalinta. Kättilö voi auttaa, ja joskus jo oikeanlainen hengitystekniikka tekee ihmeitä: rauhoittaa, rentouttaa ja varmistaa että aivot saavat riittävästi happea. Oikein käytettynä huumori on loistava kivunlievityksen keino. Kättilön avulla potilas pystyy ottamaan etäisyyttä tilanteeseen: olen nyt tässä vaiheessa työtäni ja kohta helpottaa. Joskus tarvitaan tymäkkää kipulääkettä viemään ajatukset hetkeksi kokonaan toisaalle.

Vain sukupolvi sitten uudet ihmiset ponnistettiin maailmaan selinmakuulta, mikä on ergonomista kättilön mutta ei äidin kannalta. Nykyään asento on vapaampi. Näin kuuluu olla myös uusia ajatuksia maailmaan saatettaessa. Lopulta ei ole väliä, miten viisaus tuli maailmaan, nopeasti vai hitaasti, raivotarjonnassa vai perätilassa, tyylikkäästi vai sähläyksen kautta. Lopputulos ratkaisee. Onneksi olkoon!

Vielä yksi asia. On normaalia, että synnytyksen yhteydessä viisastujan suoli tyhjenee. Reipas ja rivakka kättilö ei hätkähdä tästäkään.

Viite

- 1 *Theaitetos*, 148d–149a. Platon, *Teokset III* (1979). Suom. Marja Itkonen-Kaila. 2. nid. p. Otava, Helsinki 1999.

DAVID GRAEBER

Vallankumous käännettyssä järjestyksessä

”Kaikki valta mielikuvitukselle.” ”Olkaa realisteja, vaatikkaa mahdottomia.” Jokainen radikaalissa politiikassa mukana ollut on kuullut nämä väitteet tuhansia kertoja. Ensimmäisillä kerroilla ne kuulostavat innostavilta ja kiehtoilta mutta tulevat lopulta niin tutuiksi, että ne vaikuttavat tylsiltä tai hukkuvat taustakohinaan. Harvoin, jos koskaan, niitä pohditaan vakavasti. Minusta niitä sietäisi kuitenkin miettiä tällä historiallisella hetkellä. Juuri nyt totutut merkitykset ovat sekaisin. On aivan mahdollista, että käymme kohti vallankumousta tai ehkä vallankumouksia, mutta emme edes tiedä, mitä vallankumous voisi tarkoittaa.

Miksi nämä ajatukset, jotka liittyvät 60-luvun kauan sitten unohtuneisiin keskusteluihin, tuntuvat yhä mielenkiintoisilta? Miksi radikaali sosiaalinen muutos vaikuttaa niin usein ”epärealistiselta”? Mitä vallankumous tarkoittaa, kun emme enää odota yhtä ratkaisevaa kaiken sorron päättävää salamiskua? Mielestäni vastaukset näihin kysymyksiin liittyvät yhteen. Sivuutan olemassa olevat teoriat tahallani ja koetan sen sijaan rakentaa suoran toiminnan liikkeiden kokemuksen varaan.

Väitteeni perustuu seuraaviin näkemyksiin:

1. Oikeiston ja vasemmiston poliittiset näkemykset rakentuvat erilaisille käsityksille vallan luonteesta. Oikeiston poliittinen ontologia perustuu väkivaltaan, ja realismi tarkoittaa tuhovoimien huomioimista. Vasemmiston poliittinen ontologia nojaa mielikuvitukseen, ja kaikkein tärkeimpinä tekijöinä pidetään luovia, tuottavia ja uutta synnyttäviä voimia.

2. Tilanne on monisyinen, koska voimankäytöllä tuettu järjestelmällinen epätasa-arvo eli rakenteellinen väkivalta aina vääristää mielikuvituksen toiminnan. Näiden vääristyneiden rakenteiden keskellä elämistä kutsutaan ”vieraantumiseksi”.

3. Tavanomainen käsitys vallankumouksesta perustuu kansannousulle: olemassa olevat väkivaltarakenteet kumotaan kaatamalla valtio, jotta ihmisten mielikuvitus ja luovuus pääsevät kukoistamaan vieraantumattomina. Viime vuosisadalla kävi ilmi, että ongelmana on vapautetun mielikuvituksen institutionalisoiminen siten, että tuloksena ei ole uusia vielä väkivaltaisempia ja vieraannuttavampia rakenteita. Tästä syystä kansannousulle perustuva malli ei enää vaikuta täysin uskottavalta, mutta ei myöskään ole selvää, mikä malli tulisi tilalle.

4. Yksi vastaus on suora toiminta. Käytännössä joukkojen suora toiminta kulkee päinvastaisessa järjestyksessä kuin kansannousu. Kansannousu alkaa dramaattisesta valtion väkivallan uhmaamisesta johtaen mielikuvituksen juhlaan vapautumiseen, uusien demokraattisten instituutioiden muodostamiseen ja lopulta arkielämän uudis-

tumiseen. Joukkojen suora toiminta organisoidessaan eri alakulttuureja edustavat aktivistit taas muodostavat ensin uusia suoraa demokratiaa toteuttavia instituutioita, jotka järjestävät ”vastarinnan karnevaaleja”, mikä lopulta johtaa yhteenottoihin valtiovallan kanssa. Tämä on vain yksi osa laajaa muutosta, jonka taustalla on anarkismi ja ennen kaikkea feminismi.

Olkaa realisteja

Vuodesta 2000 vuoteen 2002 osallistuin New Yorkissa ryhmän *Direct Action Network* (DAN) toimintaan. DAN oli pääasiallisesti vastuussa New Yorkissa järjestetyistä globaalia oikeudenmukaisuutta vaativan liikkeen joukotapahtumista. Oikeastaan DAN ei ollut ryhmä vaan verkosto: sen toiminta perustui suoraan demokratiaan, jota toteutettiin yksityiskohtaisen mutta ällistyttävän toimivan konsensusmenetelmän avulla. DAN oli olemassa vain poliittisessa avaruudessa. Sillä ei ollut aineellisia resursseja, ei edes rahastoa hoidettavanaan. Eräänä päivänä joku lahjoitti DANille auton. Syntyi pieni kriisi. Opimme pian, että lain mukaan verkosto ei voi omistaa autoa. Auton omistaa yksilö tai yhtiö, joka taas on kuvitteellinen yksilö. Koska emme halunneet muodostaa rekisteröityä yhdistystä (mikä olisi vaatinut koko organisaation muuttamista ja tasa-arvoon pyrkivien periaatteidemme hylkäämistä), ainut mahdollisuus oli löytää vapaaehtoinen, joka suostui toimimaan auton omistajana. Mutta omistajalle kertyi kaikenlaisia kustannuksia kuten vakuutusmaksuja ja sakkoja. Hänen piti kirjoittaa lupalappuja henkilöille, jotka ajoivat autolla toisiin osavaltioihin, ja vain hän saattoi noutaa auton, jos se takavari-koiitiin. Ennen pitkää autosta tuli niin suuri riesa, että yksinkertaisesti hylkäsimme sen.

Miksi DANin kaltaiset hankkeet, joiden tarkoitus on demokratisoida yhteiskuntaa, nähdään turhina unelmina, jotka haihtuvat ilmaan heti, kun ne kohtaavat kovan aineellisen todellisuuden? Meidän tapauksessamme kyse ei ollut tehottomuudesta: poliisipäälliköt ympäri maata olivat kutsuneet meitä parhaiten järjestäytyneeksi voi-

”Maailma on meidän tekoamme. Voisimme aivan hyvin tehdä siitä toisenlaisen.”

maksi, jonka he koskaan olivat kohdanneet. Käsittäkseni ”todellisuusefekti” johtuu siitä, että radikaalit hankkeet päätyvät vaikeuksiin, kun ne joutuvat tekemisiin isojen ja painavien esineiden kanssa, kuten autojen, rakennusten, traktorien, veneiden ja teollisten koneiden. Tämä puolestaan ei johdu siitä, että isoja ja painavia esineitä olisi mahdotonta hallinnoida demokraattisesti, vaan siitä, että niitä ympäröi loputon valtiollisen sääntelyn verkko ja niitä on lähes mahdoton piilottaa valtion aseistetuilta edustajilta.

Olen nähnyt valtavan määrän vastaavia tapauksia. Pitkän taistelun jälkeen talonvaltaus laillistetaan, mutta saman tien paikalle ilmestyy rakennustarkastajia, jotka ilmoittavat, että talon korjaaminen määräysten edellyttämälle tasolle maksaa 10 000 dollaria. Niinpä valtaajien on käytettävä seuraavat vuodet myymällä leivonnaisia ja keräämällä lahjoituksia. On perustettava pankkitilejä, joiden haltijana pitää olla jokin laissa määritelty organisaatio, joka saa ottaa vastaan lahjoituksia ja olla tekemisissä kunnallisen hallinnon kanssa, eikä yksikään näistä organisaatioista ole tasa-arvoinen kollektiivi. Näiden säädösten toteutumista valvotaan ja tehostetaan väkivallalla. Yleensä poliisit eivät tule pamput heiluen valvomaan rakennusmääräysten noudattamista, mutta jos yrittää olla kuin noita määräyksiä ei olisi olemassakaan, lopulta pamput viuhuvat. Pampujen käytön harvinaisuus tekee väkivallan huomaamisesta vaikeampaa. Tämä puolestaan merkitsee, että on helpompi kuvitella määräysten – jotka miltei aina tuntuvat edellyttävän, että ihmisten väliset suhteet ovat normaalisti markkinasuhteita ja että ihmisryhmät ovat normaalisti hierarkkisia – syntyvän ikään kuin esineistä itsestään pikemmin kuin valtion väkivaltamonopolista.

Kun jotakuta kehoitetaan olemaan ”realistinen”, niin yleensä ei tarkoiteta, että hänen pitäisi tunnustaa aineellisten kappaleiden olemassaolo tai jokin ihmisluontoa koskeva syvä totuus. Yleensä tarkoitetaan, että on syytä ottaa huomioon väkivallan uhka ja sen seuraukset. Giorgio Agamben väittää, että suvereenin valtiovallan näkökulmasta vain sellainen on elävää, jonka voi tappaa. Samaa tapaan suvereenille valtiovallalle omaisuus on

todellista, kun sen voi takavarikoida tai tuhota. Myös kansainvälisessä politiikassa ’realismi’ tarkoittaa näkemystä, jonka mukaan valtiot käyttävät kaikkia mahdollisia keinoja, aseitakin, saavuttaakseen tavoitteensa. Mikä ’todellisuus’ tässä otetaan huomioon? Ei varmastikaan aineellinen todellisuus. On tyystin metafysisistä olettaa, että valtiot ovat ihmisen kaltaisia toimijoita tavoitteineen ja aikomuksineen. Ranskan kuninkaalla oli tavoitteita ja intressejä. Ranskalla ei ole. On realistista olettaa Ranskalla olevan tavoitteita vain, koska kansallisvaltioiden hallitsijoilla on kansallisen intressin nimissä mahdollisuus nostattaa armeijoita, hyökätä, pommittaa kaupunkeja ja muutenkin uhkailla väkivallalla, ja olisi hullua unohtaa tämä mahdollisuus.

Ratkaisevaa on väkivalta. Kohtaamme poliittisen ontologian, jossa valta tuhota, vahingoittaa ja satuttaa, tai hakkaamisen, vammauttamisen ja silpomisen uhka (tai vain uhka sulkea loppuiksi ahtaaseen koppiin) nähdään yhteiskunnallisena vastineena koko kosmosta liikkavalle energialle. Pohditaan esimerkiksi niitä vertauskuvia, jotka tekevät seuraavat lauseet mahdollisiksi: ”Tieteilijät tutkivat luonnon lakeja ymmärtääkseen maailmankaikkeutta hallitsevat voimat.” ”Poliisit ovat fyysisen voimankäytön asiantuntijoita, joiden tehtävä on ylläpitää yhteiskunnan lakeja.” Tässä on mielestäni oikeistolaisen ajattelun ydin: poliittinen ontologia, joka hienovaraisin keinoin antaa väkivallan määritellä yhteiskunnan ja terveen järjen mitat.

Vasemmisto on perustanut ajattelunsa toisenlaiseen käsitykseen todellisuudesta. Tietenkään vasemmisto ei kiellä väkivallan olemassaoloa, mutta se ei anna väkivallalle samaa perustavaa luonnetta. Pikemminkin vasemmisto perustuu ’mielikuvituksen poliittiselle ontologialle’ tai yhtä hyvin luomisen tai tekemisen tai keksimisen ontologialle. Nykyään monet meistä yhdistävät tämän ontologian Marxiin, mutta hänen ajatuksensa nousivat laajemmista arvoa, työtä ja luovuutta koskevista keskusteluista, joita Marxin aikana käytiin niin työväenliikkeessä kuin romantikkojen joukossa. Marx korosti sitkeästi ihmisen luovuutta erona eläimestä. Arkkitehdit, toisin kuin mehiläiset, rakentavat talon ensin mielikuvituksessaan.

Ihmisten ainutlaatuinen ominaisuus oli ensin kuvitella asiat ja sitten toteuttaa ne. Tätä prosessia Marx kutsui tuotannoksi.

Samaan aikaan Saint-Simonin kaltaiset utopistisocialistit esittivät, että taiteilijoiden pitää ryhtyä uuden yhteiskunnallisen todellisuuden etujoukoksi (*avant garde*). Se luo ihanteet, joiden toteuttamiseen teollinen tuotanto antaa mahdollisuuden. Aikanaan tuo vaikutti varmasti vain mielikuvituksen lennolta, mutta sen pohjalle rakentui ajoittainen ja epävarma mutta ilmeisen kestävä liitto. Jos taiteellinen etujoukko ja vallankumoukselliset ovat Saint-Simonista lähtien tunteneet outoa yhteiskunnallisuutta, niin syynä on, että molemmat ovat aavistaneet kätkeyn totuuden: maailma on meidän tekoamme, ja voisimme aivan hyvin tehdä siitä toisenlaisen. Tässä mielessä lause ”Kaikki valta mielikuvitukselle” ilmaisee vasemmiston olemuksen.

Väkivalta ja kuviteltu paikanvaihdos

Antropologiset keskustelut väkivallasta alkavat miltei aina huomiolla, että väkivallanteot ovat viestintää. Ne ovat itsessään merkityksellisiä, symbolisia, mikä tekee niistä tärkeitä. Toisin sanoen väkivalta toimii paljolti mielikuvituksen kautta. Pitää paikkansa. En halua vähätellä pelon ja kauhun merkitystä ihmiselämässä. Väkivalta voi olla – ja usein onkin – kommunikaatiota. Mutta sama voidaan sanoa mistä tahansa ihmistoiminnasta. Mielestäni väkivallan merkittävin piirre on, että se on kenties ainoa toiminnan muoto, joka voi vaikuttaa toisiin ihmisiin olematta kommunikatiivinen. Tarkemmin sanottuna väkivalta saattaa olla ainoa tapa, jolla ihminen voi vaikuttaa suhteellisen ennustettavasti toisen ihmisen toimintaan ymmärtämättä tuota toimintaa lainkaan. Jos koettaa vaikuttaa toisen toimintaan miltei millä tahansa muulla tavalla, on pakko muodostaa jonkinlainen ajatus siitä, kuka tuo toinen on, mitä hän haluaa ja niin edelleen. Jos ihmistä lyö päähän riittävän lujaa, tällaisia pohdintoja ei tarvita. Väkivallalla uhkaaminenkin, joka selvästi vaatii jonkin verran jaettua ymmärrystä (toisen pitää ainakin tajuta, että häntä uhataan), edellyttää paljon vähemmän kuin mikään muu vaihtoehto.

Useimmat ihmissuhteet ja varsinkin jatkuvat kuten pitkäaikaisten ystävien tai vihollisten väliset suhteet, ovat erittäin monimutkaisia, loputtoman sekavia kokemusten ja merkitysten tihentymiä. Ne vaativat jatkuvaa ja usein hienovaraista tulkintatyötä. Jokaisen on nähtävä vaivaa kuvitellakseen, miten toiset asian näkevät. Väkivallalla uhkaaminen sivuuttaa kaiken tämän. Se mahdollistaa paljon yksinkertaisemmat suhteet: ”Jos astut tämän viivan yli, niin ammun sinut, eikä ole mitään väliä, mitä haluat tai kuka olet.” Tämä sattumoisin on syy siihen, miksi väkivalta on tyypillisesti tyhmien ase, voisi jopa sanoa tyhmien valttikortti. Väkivalta on tyhmyyden muoto, johon on kaikkein vaikeinta keksiä mitään järkevää vastausta.

Pitää kuitenkin lisätä varaus. Mitä tasaväkisempiä osapuolet ovat, sitä vähemmän edellä sanottu pitää paik-

kansa. Jos väkivaltainen voimankaitos on suhteellisen tasainen, on hyvä tuntea vihollisensa mahdollisimman tarkkaan. Sotilaskomentaja pyrkii luonnollisesti ymmärtämään vastustajansa ajattelua. Vain silloin, kun yhdellä osapuolella on selvä ylivoima, tätä ei tarvita. Toki silloin, kun toinen osapuoli on ylivoimainen, ei ihmisiä tarvitse usein lähteä ampumaan, hakkaamaan tai räjäyttämään palasiksi. Yleensä uhkaus riittää. Tällä on kummallinen seuraus. Väkivallan luonteenomaisin piirre – kyky luoda pakolla hyvin yksinkertaisia sosiaalisia suhteita, jotka eivät vaadi juurikaan tai yhtään keskinäistä ymmärrystä – on merkittävimmillään silloin, kun todellista fyysistä väkivaltaa käytetään vähän. Kyse on rakenteellisesta väkivallasta: väkivallan uhalla ylläpidettyä järjestelmällistä epätasa-arvoa voidaan itsessään pitää väkivaltana.

Rakenteellinen väkivalta näyttää väistämättä tuottavan tilanteen, jossa samastutaan yksipuolisesti. Tämä ei johdu siitä, ettei tulkintatyötä tehtäisi. Mikään yhteiskunta ei toimi ilman tulkintaa. Pikemminkin tulkintatyön taakka säilytetään väkivallan uhreille. Otetaan esimerkiksi perhe. Viisikymmentäluvun amerikkalaisten komedioiden perusviesti kuvasi, kuinka naisia on mahdotonta ymmärtää. Vitsin kertoi tietenkään mies. Naisen logiikkaa kuvattiin vieraana ja käsittämättömänä. Naisilla ei kuitenkaan ollut vaikeuksia ymmärtää miehiä. Näin siitä yksinkertaisesta syystä, että naisilla ei ollut vaihtoehtoa: elettiin patriarkaalisen perheen kulta-aikaa, eikä tulottomien ja varattomien naisten auttanut muu kuin käyttää paljon aikaa ja vaivaa ymmärtääkseen, mitä miehet ajattelivat. Naisen arvoituksellisuuden korostaminen on patriarkaalisen perhejärjestelmän ainainen seuralainen. Virginia Woolf ja lukemattomat muut naiskirjailijat ovat kuvanneet, kuinka naiset jatkuvasti vaalivat, ylläpitävät ja muovaavat ilmeisen välinpitämättömien miesten egoja samastuen, ymmärtäen ja tehden tulkintatyötä. Naiset kuvittelevat kaiken aikaa, miltä asiat näyttävät miesten näkökulmasta. Miehet tuskin koskaan kuvittelevat, miltä asiat naisista vaikuttavat.

Tämän vuoksi jyrkän sukupuolierottelun yhteisöissä, joissa työnjako perustuu sukupuoleen, naiset tietävät paljon siitä, mitä miehet tekevät päivittäin, kun taas miehillä ei ole oikeastaan aavistustakaan naisten töistä. Jos heitä pyydetään kuvittelemaan naisten näkökulmaa, monet suorastaan kauhistuvat. Useat yhdysvaltalaiset lukion opettajat tapaavat pyytää oppilaita kuvittelemaan olevansa vastakkaista sukupuolta ja kirjoittamaan kuvauksen päivästänsä. Tulos on lähes aina sama. Tytöt kirjoittavat pitkiä juttuja, joista näkee, että he ovat käyttäneet aikaa asiaa pohtien. Puolet pojista kieltäytyy kokonaan kirjoittamasta ja ilmaisee syvän tyytymättömyytensä siihen, että heitä käsketään kuvittelemaan, miltä tuntuu olla nainen.

Kun asiat menevät pieleen ravintolan keittiössä ja pomo pyyhkähtää paikalle, hän ei todennäköisesti kiinnitä huomiota siihen, mitä henkilökunta selittää. Hän yleensä vain käskää kaikkien olla hiljaa ja mielivaltaisesti päättää, mitä tapahtui: ”Hei, uusi tyyppi, siivoa jälkesi. Jos tämä käy uudestaan, saat potkut.” Vain heidän, jotka eivät

voi toimia mielivaltaisesti, on pakko nähdä vaivaa selvittääkseen, mitä itse asiassa tapahtui. Näin käy paitsi vähäpätöisissä ja henkilökohtaisissa asioissa myös koko yhteiskunnassa.

Kumma kyllä, Adam Smith pisti teoksessaan *Theory of Moral Sentiments* (1759) ensimmäisenä merkille ilmiön, jota nykyään kutsutaan myötätuntoväsymykseksi. Hän havaitsi, että ihmisillä on tapana paitsi samastua kanssaihmiisiinsä myös todella tuntea toistensa iloja ja suruja. Valitettavasti köyhät kuitenkin ovat lähes aina onnettomia, ja niinpä köyhien kanssaihmiset itseään suojellakseen sulkevat heidät huomionsa ulkopuolelle. Tämän vuoksi yhteiskunnan pohjalla olevat käyttävät paljon aikaa kuvitellen huipulla olevien elämää ja jopa välittäen siitä, mutta toisinpäin ei ole laita. Tässä on väitteeni ydin. Mikä sitten onkin syynä, tämä epätasapaino näyttää aina vallitsevan herrojen ja orjien, miesten ja naisten, pomojen ja työläisten, rikkaiden ja köyhien välillä. Rakenteellinen epätasa-arvo, rakenteellinen väkivalta, poikkeuksetta aiheuttaa epätasapainoista samastumista ja mielikuvitusta. Ja koska samastuminen synnyttää myötätuntoa, rakenteellisen väkivallan uhrin usein välittävät heistä, jotka väkivallasta hyötyvät, ainakin enemmän kuin hyötyvät välittävät uhreista.

Itse asiassa tämä epätasapaino saattaa väkivallan lisäksi olla tärkein rakenteellisen epätasa-arvon ylläpitäjä. On helppo nähdä esimerkiksi byrokratia tämän ilmiön jatkeena. Ehkä byrokratia ei ole niinkään tyhmyyden tai välinpitämättömyyden muoto vaan pikemminkin tapa organisoida tilanteita, jotka jo ovat tyhmyyden ja rakenteellisen väkivallan läpikäymisiä. Byrokratia toimii kuten tyhmyys jättämällä huomiotta tilanteen sävyt ja yksityiskohdat ja pelkistäen kaiken mekaanisiin tai tilastollisiin kaavoihin. Lomakkeina, sääntöinä, tilastoina tai kyselyinä byrokratia on aina yksinkertaistusta. Loppujen lopuksi byrokratia ei paljoakaan eroa pomosta, joka kävelee sisään ja tekee mielivaltaisen ratkaisun.

Sama koskee poliiseja, jotka itse asiassa ovat alemman tason aseistettuja virkamiehiä. Sosiologit ovat aikaa sitten osoittaneet, että vain pieni sirpale poliisin työstä liittyy rikollisuuteen. Pikemminkin poliisit ovat valtion väkivaltamonopolin ruumiillistumia, jotka ilmestyvät yksinkertaistamaan tilanteita. Samaan aikaan poliiseista on tullut teollisissa demokratioissa, erityisesti Yhdysvalloissa, lähes pakkomieltainen kuvittelun ja samastumisen kohde. Yleisö seuraa tuhansissa televisio-ohjelmissa ja elokuvissa maailmaa poliisien silmin.

Sivupolku: transsendentti ja immanentti mielikuvitus

Samastuminen kuvitteelliseen poliisiin ei ole sama asia kuin samastuminen oikeaan poliisiin. Niin paljon kuin digitalisoitua maailma koettaa tätä eroa häivyttää, se on ratkaiseva. Sanan ”imaginaatio” historia tulee avuksi. Antiikissa ja keskiajalla imaginaatiota pidettiin todellisuuden ja järjen välisenä alueena. Aineellisesta maailmasta tulevien havaintojen piti kulkea imaginaation kautta. Lä-

pikulussa niihin tarttui tunteellista ainesta ja kaikenlaisia kuvitelmia, ennen kuin järki pääsi kiinni niiden ytimeen. Aikeet ja halut kulkivat päinvastaiseen suuntaan. Vasta Descartesin jälkeen ”imaginaarinen” alkoi tarkoittaa nimenomaan jotakin epätodellista, kuviteltuja olentoja, kuvitteellisia paikkoja ja maailmoja. Tämän määritelmän mukaan ’imaginaatiolle perustuva poliittinen ontologia’ olisi käsitteellinen ristiriita. Imaginaatio ei voi olla todellisuuden perusta. Määritelmän mukaisesti imaginaarinen voidaan kuvitella, mutta sitä ei ole olemassa. Kutsun tätä transsendentaaliseksi mielikuvitukseksi, koska määritelmä näyttää perustuvan romaaneihin ja muihin fiktiivisiin kirjoituksiin, joissa luodaan kuvitteellisia maailmoja. Ne pysyvät samoina riippumatta siitä, kuinka monta kertaa kirjan lukee.

Käyttämäni mielikuvituksen käsite on itse asiassa paljon lähempänä vanhaa immanenttia käsitystä imaginaatiosta. Sen mukaan mielikuvitus ei ole muuttumaton eikä vapaasti vaelteleva vaan tyystin sitoutunut maailmaan suuntautuviin toimiin ja siten aina muuttuva ja sopeutuva. Tämä pitää paikkansa, olimme sitten tekemässä puukkoa tai korua tai koettamassa varmistaa, että emme loukkaa ystävämme tunteita.

Väkivallan ja mielikuvituksen suhde mutkistuu, koska rakenteellinen epätasa-arvo jakaa yhteiskunnat luovaa työtä tekeviin ja niihin, jotka ovat sitä vailla, omalla tavallaan. Kapitalismi on hyvä esimerkki. Poliittinen taloustiede näkee usein työn jakaantuneen kahteen: palkkatyöhön ja kotityöhön. Ensimmäinen ymmärretään fyysisten tuotteiden valmistamisena ja ylläpitämisenä, toinen ehkä ihmisten ja sosiaalisten suhteiden luomisena ja ylläpitämisenä. Tämä jaottelu ei edes Engelsin Manchesterissa tai Victor Hugon Pariisissa vastannut täsmälleen miesten ja naisten töitä, vaikka niissä tehdastyöläiset olivat pääosin miehiä ja naiset kotirouvia. Silti se voidaan ottaa lähtökohdaksi. Teollisuuden parissa yleensä huipulla olevat varaavat itselleen suurimman osan luovaa mielikuvitusta vaativista töistä (kuten esimerkiksi tuotteiden suunnittelu ja työn organisointi), kun taas sosiaalisen tuotannon pohjalla olevat joutuvat tekemään suurimman osan samastuvaa mielikuvitusta vaativasta tulkintatyöstä. Tämä varmasti helpottaa palkkatyön ja kotityön näkemistä erillisinä ilmiöinä ja vaikeuttaa tulkintatyön näkemistä ylipäätään työnä. Mielestäni juuri tulkintatyö pitäisi nähdä työn ensisijaisena muotona. Mikäli selkeää eroa voidaan lainkaan tehdä, niin huolehtimista, hoitamista ja ihmisiin suunnattua työtä tulisi pitää perustavampana.

Tärkeimmät asiat – rakkaus, intohimo, kamppailut, pakkomielleet – liittyvät aina toisiin ihmisiin, ja useimmissa ei-kapitalistisissa yhteiskunnissa aineellisten tavaroiden tuotantoa pidetään alisteisena laajemmalle ihmisten maailman luomiselle. Väittäisin jopa, että kapitalismin vieraannuttavin piirre on pakko teeskennellä, että asiat olisivat toisinpäin, eli että yhteiskunnat olisivat olemassa tuottaakseen tavaroita.

Vieraantuminen

”Kuolema pelottaa 1900-luvun ihmisiä vähemmän kuin todellisen elämän puute. Kaikki nämä kuolleet, mekanioidut, eriteltyt teot vievät palasen elämää tuhat kertaa päivässä, kunnes mieli ja ruumis on kulutettu loppuun, kunnes tulee kuolema, joka ei ole elämän loppu vaan poissaolon täydellistyminen.”¹

Luovuus ja halu, jotka poliittisen taloustieteen termein usein pelkistetään ”tuotannoksi” ja ”kulutukseksi”, ovat olemukseltaan mielikuvitusta. Vallan ja epätasa-arvon muodot vääristävät mielikuvituksen. Ne voivat luoda tilanteita, joissa työläiset on sidottu tylsistyttäviin, kylästyttäviin, mekaanisiin tehtäviin, ja vain pieni eliitti saa tehdä mielikuvitusta vaativaa työtä. Niin työläiset kokevat olevansa vieraantuneita työstään, jopa omista teoistaan. Voi syntyä myös sosiaalisia tilanteita, joissa kuninkaat, poliitikot, julkkikset ja toimitusjohtajat patsastelevat ympäriinsä vähät välittäen mistään, samaan aikaan kun heidän vaimonsa, palvelijansa, henkilökuntansa ja valmentajansa jatkuvasti tekevät tulkintatyötä heidän kuvitelmiensa ylläpitämiseksi. Epätasa-arvoiset tilanteet sisältävät yleensä molempia elementtejä. Tällaisen epätasapainoisen mielikuvituksen keskellä eläminen koetaan vieraantumisenä. Tämä mielestäni selittää, miksi vieraantumisteoriat yhä elävät vallankumouksellisissa piireissä, vaikka akateeminen vasemmisto on hylännyt käsitteen aikaa sitten.

Anarkistisissa *infoshopeissa* ympäri maailmaa situationistit, kuten Guy Debord ja Raoul Vaneigem, ovat yhä suosituimpia ranskalaisia kirjoittajia. Pitkän aikaa ihmettelin, miksi niin monet amerikkalaiset lähiönuoret lumoutuvat esimerkiksi Vaneigemin teoksista, jotka kirjoitettiin Pariisissa yli 40 vuotta sitten. Lopulta päättelin, että Vaneigemin kirjat antavat omalla tavallaan hienostuneimman teoreettisen muotoilun niille raivon, kyllästyneen ja vastenmielisyyden tunteille, joita miltei jokainen nuori kokee jossain vaiheessa nähdessään keskiluokkaisen olemassaolon avautuvan eteensä. Irrallisista palasista koostuva elämä vailla perimmäistä merkitystä tai koko-

naisuutta; kyyninen markkinatalous myymässä uhreilleen tuotteita ja speaktaakkeleita, jotka edustavat markkinatalouden itsensä tuhoamaa nautintojen ja yhteisöllisyyden maailmaa; kaikkien suhteiden muuttuminen vaihdoksi; elämän muuttuminen eloonjäänniksi – tietyllä tasolla kaikki tämä on yhä totta. Kysymys kuuluu: miksi?

Nykyinen yhteiskuntatiede tarjoaa tuskin mitään selitystä. Poststrukturalismi, joka ilmestyi heti vuoden 1968 jälkeen, kumpusi paljolti juuri vieraantumisen käsitteen hylkäämisestä. Nykyään on itsestään selvää, ettei yhteiskuntaa voi määritellä luonnottomaksi, jolle oletetaan jotakin luonnollista. Sitä ei liioin voi kutsua epäinhimilliseksi, jolle määritellä oikeaa aitoa ihmisyyttä, eikä minuutta voi moittia hajonneeksi, jolle ole mahdollisuutta eheään itseyyteen, ja niin edelleen. Koska tuollaisia näkemyksiä ei voi puolustaa uskottavasti – eli ei ole luonnollista yhteiskuntaa, ei oikeaa aitoa ihmisluontoa, ei pysyvää minuutta – vieraantumisteorioilla ei ole perustaa. Näitä argumentteja on vaikea kumota. Mutta miten sitten selitämme kokemuksen?

Mitä akateemiset teoreetikot väittävät? He sanovat, että yhtenäinen subjekti, kiinteä yhteiskunta ja luonnollinen järjestys ovat epätodellisia. Kaikki nämä ovat vain kuvitelmaa. Niinpä tietysti. Mutta mitä muutakaan ne voisivat olla? Ja miksi niiden kuvitteellisuus on ongelma? Jos mielikuvitus ottaa osaa sosiaalisen ja aineellisen todellisuuden tuottamiseen, se mitä todennäköisimmin myös tuottaa yhtenäisyyden kuvia. Pitää pystyä kuvittelemaan itsensä ja toiset yhteiskuntaan kasvaneina subjekteina, jotta voi luoda olentoja, jotka ovat tosiasiaa loputtoman moninaisia. Pitää pystyä kuvittelemaan yhtenäinen ja rajattu yhteiskunta, jotta voi tuottaa todella olemassa olevan kaoottisen ja avoimen sosiaalisten suhteiden verkoston, ja niin edelleen. Tavallisesti ihmiset pystyvät elämään todellisuuden ja kuvitelman välimatkan kanssa. Kysymys koskee sitä, miksi toisinaan välimatkan huomaaminen aiheuttaakin raivoa, epätoivoa ja tunteen, että koko yhteiskunta on sairas vitisi tai tyhjä kuori. Väitän, että tämä johtuu rakenteellisen väkivallan tuottamasta mielikuvituksen vääristymisestä ja tuhoutumisesta.

”Situationistit muotoilivat parhaimmin ne raivon, kyllästyneen ja vastenmielisyyden tunteet, joita jokainen nuori kokee jossain vaiheessa nähdessään keskiluokkaisen olemassaolon avautuvan eteensä.”

”Varmasti syntyy kansannousuja. Luultavasti monia.”

Vallankumouksesta

Situationistit ja monet muut 60-luvun radikaalit tahtoivat iskeä vastaan suoralla toiminnalla: luomalla 'situaatioita' ja kumoamalla spektaakkelin logiikkaa tavalla, joka hetkeksi vapauttaa osallistujien mielikuvituksen. He uskoivat myös, että situaatioiden luominen vie kohti kapinaa – vallankumousta sanan täydessä merkityksessä. Toukokuu 1968 osoitti ainakin sen, että jos ei pyritä kaappaamaan valtiovaltaa, kertakaikkinen yksittäinen vallankumous ei ole mahdollinen. Suurin ero situationistien ja heidän nykyisten seuraajiensa välillä on, että messiaaninen äänilaji on lähes kokonaan kadonnut. Kukaan ei usko taivasten avautuvan aivan näillä hetkillä. Lohtu on kuitenkin lähellä. Jos vallankumouksellisen vapauden kokeminen ylipäättään on mahdollista, se voi alkaa samantien. Ajatellaan vaikka CrimethIncin seuraavaa lausuntoa:

”Meidän on luotava vapautemme leikkaamalla reikiä todellisuuden kankaaseen, takomalla todellisuuksia, jotka puolestaan muovaavat meidät. Itsensä asettaminen alati uusiin tilanteisiin on ainoa tapa varmistaa, että päätökset tehdään ilman tavan, lain tai ennakkoluulon painolastia – ja sinun on itse luotava nämä tilanteet.

Vapaus on olemassa vain vallankumouksen hetkellä. Eivätkä nuo hetket ole niin harvinaisia kuin kuvittelet. Muutos, vallankumouksellinen muutos, on käynnissä koko ajan kaikkialla – ja jokainen on mukana, tietoisesti tai tietämättään.”²

Mitä muuta tämä on kuin suoran toiminnan logiikan kaunis kuvaus, alistumaton vaatimus toimia ikään kuin olisi jo vapaa? Seuraa ilmeinen kysymys: miten tämä vaatimus voi muodostaa kattavan toimintamallin, joka johtaa kasvavaan liikkeeseen kohti maailmaa ilman valtioita ja kapitalismia? Kukaan ei ole varma vastauksesta. Useimpien mielestä voidaan vain jatkuvasti improvisoida. Varmasti syntyy kansannousuja, todennäköisesti useita. Mutta ne tulevat luultavasti olemaan yksi osa monimut-

kaisempaa ja moni-ilmeisempää vallankumouksellista tapahtumasarjaa, jonka vaiheita ei vielä voida ennustaa.

Itse asiassa nyt tuntuukin kumman lapselliselta olettaa, että yksi ainoa kansannousu tai menestyksellinen sisällissota voisi ikään kuin pyyhkiä pois koko rakenteellisen väkivallan koneiston ainakin jonkin kansallisen alueen rajoissa. Mutta jos on näin, niin on todella hämmäntävää, että eräinä ihmiskunnan historian hetkinä niin näyttää todella tapahtuneen. Minusta meidän on ajateltava uudelleen näiden kansannousujen luonnetta, jos haluamme saada otteen muodostumassa olevasta, uudesta vallankumouksen käsitteestä.

Yksi vallankumouksellisten hetkien luonteenomainen piirre näyttää olevan, että ne purskahtavat esiin tyhjästä – usein myös kadotakseen yhtäkkiä. Miten on mahdollista, että ihmisjoukot, jotka vaikkapa kaksi kuukautta ennen Pariisin kommuunia tai Espanjan sisällissotaa olivat äänestäneet valtaan maltillisen sosiaalidemokraattisen hallituksen, olivatkin yhtäkkiä valmiita laittamaan henkensä alttiiksi puolustaessaan muutamaa äärradikaalia, jotka vaaleissa saivat vain murto-osan äänistä? Tai palataksemme toukokuuhun 1968, miten on mahdollista, että sama kansa, joka näytti tukevan tai ainakin ymmärtävän opiskelijoiden ja työläisten kapinaa, pystyi lähes välittömästi palaamaan äänestyskoppeihin valitakseen oikeistolaisen hallituksen?

Tavanomaiset historialliset selitykset – vallankumoukselliset eivät tosiasiallisesti edustaneet koko kansaa tai sen intressejä, vaan osa kansasta huuhtoutui irrationaalisen virran vietäväksi – ovat ilmeisen epätydyttäviä. Ensinnäkin nämä selitykset olettavat, että kansa on jokin olio mielipiteineen, intresseineen ja liittoutumiseen. Tosiasiallisesti ”kansaksi” kutsuttu tuotetaan ja luodaan erityisten instituutioiden avulla, jotka tarjoavat vain tietynlaisia toimintoja – äänestämisen, television katselun, mielipidetiedustelun kohteena olemisen, adressien allekirjoittamisen, palautteen antamisen, kokouksiin osallistumisen. Nämä toiminnan kehykset tuovat mukanaan tiettyjä puhumisen, ajattelemisen, väittelemisen ja pohtimisen

”Kuvitellun toteuttaminen olisi utopismia. Marx korosti kuvitellun toteuttamista, mutta vieroksui utopismia.”

käytäntöjä. Sama kansa, joka laajassa mitassa nautiskelee huumaavia aineita, voi myös kerrasta toiseen äänestää huumausaineiden rajoittamisen puolesta. Sama joukko ihmisiä voi tulla aivan erilaisiin lopputuloksiin riippuen siitä, järjestäytyykö se parlamentaarisesti, tietokoneäänestyksin tai sarjana joukkokokouksia. Itse asiassa koko anarkistinen yritys luoda suora demokratia uudelleen perustuu tähän tosiasiaan.

Ajatellaan vaikka sitä, miten samaa ihmisjoukkoa voidaan yhtäällä kutsua nimellä ”yleisö” ja toisaalla nimellä ”työvoima”. Ihmisistä tulee ”työvoima”, kun he tekevät tiettyjä asioita. ”Yleisö” ei ole töissä – esimerkiksi lause ”suurin osa yleisöistä on töissä palvelusektorilla” on mahdoton kirjoittaa lehteen. Tämä on kummallista, koska yleisön jäsenten on varmaankin pakko käydä töissä. Tästä syystä vasemmistolaiset kriitikot usein valittavat, että media aina sanoo esimerkiksi bussinkuljettajien lakon ”haittaavaan yleisön työmatkaliikennettä”, vaikka bussinkuljettajat ovat yleisön osa, ja onnistuessaan heidän lakkonsa hyödyttää kaikkien palkansaajien asiaa. Varmastikaan ”yleisö” ei karkaa kaduille. Sen rooli on ottaa vastaan julkisia spektaakkeleja ja kuluttaa julkisia palveluja. Kun sama joukko käyttää tai ostaa yksityisiä tuotteita, heistä tulee ”kuluttajia” ja toisten toimien myötä esimerkiksi ”kansakunta”, ”äänestäjät” tai ”väestö”. Kaikki nämä oliot ovat instituutioiden ja käytäntöjen tuotteita, jotka sisältävät oman mahdollisuuksien avaruutensa. Esimerkiksi parlamentarisissa vaaleissa äänestäessään voi kokea pakkoa tehdä ”realistinen” valinta, kun taas kapinan hetkellä mikä tahansa tuntuu mahdolliselta. Nykyinen vallankumouksen teoria kysyykin juuri, mitä joukosta ihmisiä tulee kapinan hetkellä? Viime vuosisatoina tavanomainen vastaus on kuulunut ”kansaa”, ja kaikki modernit laillisuudet perustavat oikeutuksensa ”konstitutiivisen vallan” hetkiin, jolloin kansa yleensä aseina varustautuneena perustaa uuden järjestyksen. Ajatus kapinasta on itse asiassa rakennettu

sisään modernin valtion perustuksiin. Joukko eurooppalaisia teoretikkoja on muutoksen huomattuaan ryhtynyt puhumaan ”väestä” (*multitudo, the multitude*), jota ei voida pitää uuden kansallisvaltion perustajana. Minusta tämä ajatus on kovin kaksiteräinen.

Edellä kuvatulla tavalla yleisö, työvoima, kuluttajat, ja väestö ovat institutionaalisesti tuotettuja eli byrokraattisia ja siksi vieraannuttavia. Äänestyskoppi, televisioruutu, toimisto, sairaala – nämä juuri ovat vieraannuttamisen koneisto. Kapinan hetkellä byrokraattinen koneisto neutralisoidaan, jolloin kaikki tuntuu mahdolliselta. Tämä on odotettavissa, koska koneiston tehtävä on juuri rajoittaa mahdollisuuksia. (Ilmeisesti samasta syystä luonnonkatastrofit koetaan usein Rebecca Solnitin kuvaamalla tavalla vapauttavina.) Tämä myös selittäisi, miksi vallankumouksellisten hetkien jälkeen seuraa aina sosiaalisen, taiteellisen ja intellektuaalisen luovuuden hyökky. Kaikki kokevat paitsi mahdollisuuden usein myös välittömän käytännöllisen tarpeen luoda ympäristönsä uudelleen.

Tästä johtuu uudelleennimeämisen kaksiteräisyys. Yhtäältä on ymmärrettävää, että he, jotka haluavat esittää radikaaleja muutoksia, tahtovat tietää, kenen nimissä puhuvat. Toisaalta koko hanke, joka ensin kutsuu esiin vallankumouksellisen ”väen” ja sitten koettaa löytää sen synnyttävät voimat, kuulostaa kovin paljon institutionalisoinnilta, joka varmasti nitistää sen, mitä se koettaa synnyttää. Vallankumoukselliset rikkovat olemassa olevia järjestyksiä luodakseen uusia mahdollisuuksia. Tämä lienee toiminnan muoto, jota ei määritelmän mukaisesti voi periaatteessakaan institutionalisoida.

Vallankumous käänteisessä järjestyksessä

Marxin käsitys vallankumouksesta sisältää kumman paradoksin. Yleensä kun Marx puhuu aineellisesta luovuudesta, hän puhuu ”tuotannosta” ja korostaa, että ihmisyden määrittelee kyky kuvitella etukäteen se, mitä ai-

**HYVÄ YSTÄVÄ, TOVERI, HERRA, SISAR, VELI!
SAVUKEITÄN NETTIKAUPPA MYY SINULLE
HALUAMASI TEOKSEN KOLMASOSAN TAI PUOLET
HALVEMMALLA KUIN KAUPPA JA TILAUS
SISÄLTÄÄ POSTIKULUT.
HANKI EPÄSOVINNAINEN LUETTAVASI SIELTÄ.**

**RUNOUTTA, ESSEITÄ, SIVISTYSTÄ,
TURMELLUSTA, LIKAA, EPÄTOIVOA,
RAKKAUTTA, EPÄVARMUUTTA,
KOKEMUKSIA**

**WWW.SAVUKEIDAS.COM
JA 140 KIRJAKAUPPAA**

SAVUKEIDAS
kustannus

rebel & causa

verkkokaupassa nyt

15 euroa

~

kestotilajille

10 euroa

+ postikulut

"Olen tuntenut anarkistisen säikeeni varhaisimmista elinvuosistani alkaen, epäselvästi, sekavasti ja hämärästi, osaamatta nimetä tuota sisuksista ja sielusta peräisin olevaa herkkyyttä."

Michel Onfray, Kapinallisen politiikka

NIIN & NÄIN

www.netn.fi/kauppa

otaan tuottaa. Mutta kun hän puhuu yhteiskunnallisesta luovuudesta, hän puhuu vallankumouksesta ja korostaa, että koskaan ei pitäisi kuvitella jotakin etukäteen ja sitten toteuttaa kuvitelmaa. Etukäteen kuvitellun toteuttaminen olisi utopismia, jota Marx ylenkatsoi. Ehkä suopein tulkinta on, että Marx jollakin tavalla ymmärsi ihmisten ja yhteiskunnallisten suhteiden tuotannon toimivan omalakisina periaattein, mutta tiesi samalla, ettei tuntenut noita periaatteita. Ehkä vasta feministisen teorian synty mahdollisti näiden periaatteiden järjestelmällisen ajattelun.

Tästä syystä ei mielestäni ole sattumaa, että vallankumouksellisen käytännön kehitys on viime vuosina edennyt nimenomaan feminismiin voimin tai että feministiset kysymykset ovat olleet kehityksen pääasiallinen sysäys. Amerikkalaisten anarkistinen pakkomielle konsensuskseen ja muihin suoran demokratian muotoihin juontaa juurensa suoraan feministisen liikkeen historiaan. Monet kollektiivit, jotka olivat syntyessään 60-luvun lopussa ja 70-luvun alussa pieniä ja intiimejä, joutuivat kasvaessaan kriiseihin. Sen sijaan, että ne olisivat hylänneet yksimielisyyden tavoitteena, monet kollektiivit ryhtyivät kehittämään muodollisempia konsensuspäättökseen muotoja. Tämä puolestaan sai monet radikaalit kveekarit (jotka aiemmin olivat pitäneet konsensusprosessia vain uskonnollisen elämän muotona) ryhtymään konsensuskouluttajiksi. Kun 70-luvulla alkoi ydinvoiman vastainen suoran toiminnan kampanjointi, koko pienryhmien, yleiskokouksien, puhujaneuvostojen, konsensusprosessin ja fasilitoinnin koneisto alkoi olla nykymuodossaan. Seurannut uusien konsensusprosessien hyökky on merkittävin vallankumouksellisen käytännön muutos vuosikymmeniin. Kaikki tämä on pitkälti käytännön organisointiin keskittyneiden usein anarkistisesti suuntautuneiden feministien ansiota. Onkin sangen ironista, että miesteoreetikot usein tuntevat velvollisuudekseen rituaalimaisesti tuomita konsensusmenetelmät.

Itse joukkotapahtumien – vastarinnan festivaalien, kuten niitä usein kutsutaan – järjestämistä voidaan pitää käytännön kokeiluina, joissa tutkitaan, onko ylipäättään mahdollista institutionalisoida vapautuksen kokemusta. Tai jos ei institutionalisoida niin ainakin tuottaa tahdonalaisesti. Osallistujien näkökulmasta kaikki näyttää tapahtuvan käänteisessä järjestyksessä. Suoran toiminnan järjestäminen alkaa uusien kollektiivisen päättökseen muotojen käynnistämällä: puhujaneuvostoja, yleiskokouksia, jatkuvaa ”prosessin” säätämistä, tavoitteena suunnitella toimintaa ja juhlia kaduilla. Toiminnan ja massatapahtumien lopputuloksena on yleensä draamattinen kohtaaminen valtiollan edustajien kanssa. Monet järjestäjistä varmasti ilahtuisivat, jos tämä kohtaaminen johtaisi kansannousuun, ja toisinaan jotakin sellaista tapahtuukin. Useimmat eivät kuitenkaan oleta mahdollisen kansannousun tuottavan uutta todellisuutta. Pikemminkin kansannousut toimivat ikään kuin hetkelisinä mainoksina tai paremminkin esimakuna paljon hitaammasta uusien instituutioiden luomisesta.

Mielestäni feminismiin merkittävimpiä saavutuksia on ollut jatkuvasti muistuttaa, että ’situaatiot’ eivät luo

itse itseään. Tarvitaan paljon työtä. Suuressa osassa ihmiskunnan historiaa politiikka on tarkoittanut esityksiä teatterilavalla. Feminismi poliittisena ajatteluna on jatkuvasti muistuttanut ihmisistä, jotka valmistelevat ja hoitavat noita lavoja ja vielä tärkeämmin vastaavat niistä näkymättömistä rakenteista, jotka tekevät esitykset mahdollisiksi. Nämä ihmiset ovat suurimmaksi osaksi naisia. Poliitiikan ”normaalissa” arjessa nämä ihmiset katoavat. Itse asiassa yksi tärkeä osa naisten työstä on tehdä itse työ näkymättömäksi. Voitaisiin sanoa, että suoran toiminnan ihanteena on miesten ja naisten työn eron hävittäminen. Tai tarkemmin sanottuna tarkoituksena on nähdä jokin tiluuaatio tai toiminta vallankumouksellisenä vain siinä tapauksessa, että sen tuottaminen koetaan yhtä vapauttavana kuin tiluuaatio itse. Kokeen tarkoituksena on saattaa mielikuvitus tasapainoon.

Lopuksi

On itsestään selvää, että nämä kokeet joudutaan tekemään tilanteessa, jossa valtiolta ei suinkaan ole sivustakatsoja, vaan se pikemminkin (lähes kaikkialla maapallolla) osallistuu jokaiseen arkipäivän hetkeen. Valtiovallan aseelliset edustajat ovat mukana jopa säätelemässä toimintarakenteita ryhmissä, jotka haluavat kerätä rahaa tai ajaa autolla. Yksi hämmästyttävä piirre nykyisessä uusliberalistisessa ajassa on, että byrokraatia on niin normaalia – aikaammehan luonnehtii ensimmäisen maailmanlaajuisen hallintokoneiston syntyminen – ettemme enää edes huomaa sitä. Loputtoman sääntelyn, alistamisen, seksismin, rodullisen ja taloudellisen epätasa-arvon keskellä monet radikaaliin politiikkaan osallistuvat kokevat jatkuvaa heilahtelua riemun ja loppuun palamisen välillä siirtyen hetkistä, joina kaikki tuntuu mahdolliselta, hetkiin, joina mikään ei onnistu. Joissakin maapallon kolkissa autonomia on paljon helpompaa saavuttaa, mutta hintana on eristyminen tai resurssien puuttuminen lähes kokonaan. Näiden erilaisten alueiden liittoutumisen luominen on suuri ongelma. Se on kuitenkin suuri strateginen kysymys, verrattuna siihen vaatimattomampaan ongelmaan, jota olen käsitellyt.

Suomentanut Tere Vadén

(alun perin: *Revolution in reverse. Radical Anthropology*. No. 1, 2007, 6–16. http://www.radical-anthropologygroup.org/journal_01.pdf. Nettiversio mm. osoitteessa: <http://news.infoshop.org/article.php?story=2007graeber-revolution-reverse>)

Suomentajan huomautukset

- 1 Vanageim, Raoul, *The Revolution of Everyday Life (Traité du savoir-vivre à l'usage des jeunes generations, 1967)*. Rebel Press, London 2003, luku 4, alaluku 2. Nettilähde: http://library.nothingness.org/articles/SI/en/pub_contents/5
- 2 Ks. *Indulge... & Undermine*. Nettilähde: <http://www.crimethinc.com/texts/selected/indulge.php>

MIKKO PELTTARI

Fight for Your Right to Party

Hakim Bey, *TAZ – Tilapäinen autonominen alue, ontologinen anarkismi ja poeettinen terrorismi*. (TAZ. The Temporary Autonomous Zone, Ontologic Anarchy and Poetical Terrorism, 1991).
Suom. Mikael Brygger. Savukeidas, Turku 2009. 170 s.

”Murtaudu koteihin mutta varastamisen sijasta jätä poeettis-terroristisia esineitä. Kidnappaa joku & tee hänet onnelliseksi.” (8)

Tämä kirja ilmestyy suomeksi oireelliseen aikaan. *TAZ* esittelee Hakim Beyn, Peter Lamborn Wilsonin kirjoittajapseudonyymien, ajalehtivan anarkian peruskäsitteet. Niistä itse ’tilapäinen autonominen alue’ on vahvinta ja hedelmällisintä Beytä, ainakin kumouksellisen-anarkististen liikkeitten kannalta katsottuna. Ajatus *tazeista* on syy siihen, miksi Bey olisi ja on ajankohtainen ja tärkeä juuri nytkin.

Meillä Suomessa EuroMayDayn 2006 jälkeen mielenosoitustoiminta alkoi saada uusia muotoja. Pääministeri Vanhanen leimasi prekaarikysymyksen esiin nostaneen demonstraatioväen bilettelijöiksi, ja samanlaisia vähätteleviksi tarkoitettuja kommentteja kohtaa katuja ja taloja valtaavat (vai valtailevat) ympäri Suomen. Squat Tampere-ryhmä omaksui sloganikseen vuosi takaperin selitelmättömän ’Me valtaamme taloja, koska me valtaamme taloja’. Tämänkaltaisten bilettelevien roskajoukkojen herkkä ja kaukonäköinen manifesti vuosina 1985–1991 osina ilmestynyt *TAZ* voisi kaikkine ongelmineenkin olla.

TAZ Me!

”Myöntäkäämme, että olemme osallistuneet juhliin, jotka yhden lyhyen yön aikana sisälsivät valtakunnan verran täytyneitä haluja. Emmekö myöntäisi että sen illan politiikka on todellisempaa ja vaikuttaa meihin enemmän kuin sanotaan vaikka, koko Yhdysvaltain hallinto?” (178)

Bey nostaa kapinan vallankumousta kiinnostavammaksi elementiksi. Yksikään onnistunut vallankumous, olipa sen tekijä sitten oikeistolainen tai vasemmistolainen blokki, ei ole *TAZ*in tai *tazien* näkökulmasta psykologisesti yhtä mielenkiintoinen kuin kapina. Bey hylkää vasemmistolaiset ja utopistiset standardit kapinoiden ja kansannousujen arvioinnissa ja keskittyy unohdettuihin alaluokkiin ja eristyneisiin emansipoitumisiin. Jos jokin sosiaalinen kokeilu – Pariisin kommuuni tai D’Annunzion hullut-

telijoiden vapaavaltio – ei kestänyt aikaa, se ei merkitse niiden epäonnistumista, jopa päinvastoin.

Tazien utopia nimittäin vapautuu sekä karttojen että ikuisuuden kahleista. *Taz* on nimenomaan vapautta ajasta ja paikasta, mutta mikään varsinainen *u-topos* se ei ole, vaan varsin konkreettisesti määräämättömään paikkaan ja aikaan syntyvä murtuma. *Tazit* eivät pyri luomaan valtiota uudestaan, ja mikä tärkeintä, ne eivät synny kes-tämään, vaan palamaan pois.

Beyn utopismin inspiraattoreina ovat menneiden aikojen merirosvojen autonomiset turvasatamat ja keskiaikaisten salamurhaajien lakien ja valtioiden ulkopuolelle jättäytyvät yhteisöt. Samaisista kollektiiveista oli erityisen viehättynyt myös William S. Burroughs mainiossa myöhäisteoksessaan *Punaisen yön kaupungit* (1981; suom. 2007). Piraattimyytit ovat haikailevia, mutta suunta ei ole takaisin Beyn rakentamiin menneisiin, vaan tulevaisuuteen. Keskiössä on tiedon demokratisointi. Tulevat piraatit ovat osaltaan nettipiraatteja ja autonomian väline voisi olla vapautettuna sama teknologia, joka poliittisen ja taloudellisen eliitin vallitsemana kiristää kontrollia koko maailman koko elämän sfääristä. Sama teknologia, joka tekee moisten autonomisten alueiden synnyn kuviteltavaksi, tekee kuitenkin nykyisin systeemistä poisjäämisen kuvittelemisenkin mahdolltomaksi. Vakoilusatelliitti voi auttaa autonomisia alueita rakentamaan tai tuhota niiden elinehdot jo ennalta.

Beyn luddismin ja teknologisen toiveikkouden välillä on samankaltainen kaoottinen jännite, joka hänen ajatteluaan muutoinkin leimaa. Kaaos kaiken taustalla vaikuttavana pyhänä voimana ei jämähdytä edistystä, kasvua tai kapitalismia jäyhiksi monoliiteiksi, vaan esimerkiksi juuri teknologisen kehityksen voidaan nähdä sekä tuottavan tuhoa että antavan mahdollisuuden jonkin uuden synnylle.

Kaukokaipuu jäisi kuitenkin aina kaukokaipuuksi, suuntautuisipa se sitten menneisiin tai tuleviin kultavuosiin. Nomadinostalgia on Beyllä psyykkistä ja psykologista. Beyn primitivistinen hamu paleoliittiseen aikaan tarjoaa esimerkin. Maailma tänään ei koskaan ole maailma eilen, mutta menneisyydestä, fiktionomais-

takin, voidaan löytää aineksia ja sytykkeitä uuden maailman rakentamiseen. Epäsymmetria toimii toki toivona toiseenkin suuntaan. Maailma tänään ei myöskään ole maailma huomenna – tämä tuntuu nykyisin unohtuvan eritoten puoluepoliittisella kentällä.

Katoamisen valta

TAZ/taz on Beylle eräänlainen katoamisen taktiikka. Anarkistinen kysymys kuuluu: miksi vaivautua haastamaan valtaa, joka on menettänyt merkityksensä? Yhteiskunnan ja kulttuurin synnyttämien passiivisten kieltäytymisten rinnalla voi olla myös aktiivista ja luonteeltaan positiivista kieltäytymistä, jota *tazit* kenties edustavat. Apaattinenkin reaktio voi luoda rakentavia, uusia vastarinnan muotoja.

Työstä, uskonnosta, koulutuksesta, kodista, perheestä tai taiteesta kieltäytyminen saattaa tulla lihaksi juuri *tazeissa*. Situationistien hanke taiteen lopettamiseksi ja todellisuuden ihmeellä läpäisemiseksi mahdollistuu ehkä vain niiden aikaansaaman luovuuden ilmapiirissä. Miksi? Koska *taz* pakenee nimeämistä, orjuuttamista ja kontrollia. Tilapäinen autonominen tila on hyvinkin nietzscheläinen tila, jossa taiteesta ja valheesta tulee elinehto.

Koko hahmotelma on epäilyksettä positiivisessa mielessä aikansa lapsi. Bey kieltää iloisesti jäykät rakenteet, ja vaikka perinteisen vallankumousromantiikan mielessä hänen tavoitteensa vaikuttavat luovuttamiselta tai romanttiselta pilvipää-haihattelulta, on *TAZ*issa kuvattujen taktiikoiden tuloksena syntynyt ja syntyessä valtavasti potentiaalista liike- ja muutosvoimaa. Kritiikin aihetta kuitenkin jää, eikä sen osuvuutta kannata kieltää.

Osumat ja uppotukit

Beyn lyyrinen kirjoitus ei ole yksiselitteistä, johdonmukaista tai ristiriidatonta. Kaunista se kyllä on, mutta sängen värikkään ja kryptisenä omiaan karkottamaan osan lukijoista ensi istumalta. Beyn oman 'kaaoslingvistiikan' mukaan kieli onkin pohjimmiltaan kaaosta

– dada ja epäkoherenssi eivät tuhoa vaan luovat merkityksiä. Kieli voi ylittää mielivaltaisesti merkityksiä luovan kielen semanttisen tyrannian. Lyyrisestä hajanaisuudesta syntyvät sisällölliset vastalauseet ovat aivan yhtä haavoittavia Beyn kuin muidenkin post-kaikkien sekoilijoiden kohdalla. Ne osuvat jokseenkin ongelmaton maaliinsa, ja niiden vastustaminen vaatii koko probleemin kiertämistä. Kiertoliike lienee kuitenkin hedelmällisin tie lähestyä Hakim Beytä.

Beyn anarkismin palasteisuus ja moninaisuus on näet sen suuri voima. Bey on post-ideologinen rakentaja, joka ei pelkää näyttää kivikautisia kulta-aikoja hakkerietiikkaan ja kalinpalvontaa stirnerismiin. *TAZ*in taustat ovat syvästi paradoksaaliset: Beyn anarkismi on perusteisiin uppoavaa, ontologista. Ja jos *tazit* aina jo ovat järjestelmän ulkopuolella, kuten Bey sen määrittää, ei käsittelyyn riitä tai pysty myöskään institutionalisoitunut jähmyt kieli.

Lyyrinen ja muka-hankala ilmiasu ei ole Beyn ainoa ongelma, eikä kai ongelma lainkaan. Vallankumouksen hylkääminen, teknologian mahdollisuuksiin toiveikkaasti suhtautuminen ja pistävä provosointi eri kumouksellisia liikesuuntia kohtaan saavat Beyn näyttämään pahimmillaan sisäisenä hajottavana voimana. Beyhin suhtautumista hankaloittavat myös häneen kohdistuvat pedofiiliasyytökset. Kirjoituksissaan hän laskettelee usein vaarallisten ja arkojen tabujen ympärillä puhuessaan nuorten poikien kauneudesta ja seksuaalisuudesta. Poettis-terroristisena eleenä moinen vaikuttaa soveliaan häiritsevästi, mutta näihin säikeisiin Beyn kirjoituksissa on mahdollonta suhtautua liian sensitiivisesti. Syytelyjen takia ei sovi *tazien* hahmottajaa tyystin hylätä, vaikka todenperäisinä ne horjuttaisivat myös sisällöllisesti Beyn vallankäytön kritiikkiä.

TAZ kieltää ongelmallisten vallan muotojen oikeutuksen, mutta Beyn maailmassa karnevaaliyön jälkeen herroista tulee jälleen herroja, vaikka ilveilijät olisivatkin saaneet itselleen paljon enemmän. *Tazit* tapahtuvat valtion ja systeemin näkökyvyn ulkopuolella ja sellaisina ne tulevat mahdollisiksi joko vahingossa tai sitten, kun joku sinne osaa katsoa.

KUKA LIE

8 syytä olla ostamatta deodoranttia

1. Kehon tuoksut ovat eroottisia ja aistillisia. Kapitalistit eivät pidä tästä, sillä he ovat kyvyttömiä ja vastustavat kaikkia luonnollisen kauneutemme vapaita ilmenemismuotoja. Seksuaalisesti heränneet ihmiset ovat potentiaalisesti vaarallisia kapitalisteille ja heidän jäykälle, ei-seksuaaliselle, statussymbo-

leihin perustuvalla järjestelmälleen.

2. Kehon tuoksut muistuttavat meitä siitä, että olemme eläimiä. Kapitalistit eivät halua saada muistutusta siitä. Eläimet ovat likaisia ja syövät maasta. Ne ovat avoimesti seksuaalisia. Eläimet eivät pidä frakkeja tai korsetteja, eivätkä käy kampaajalla.

3. Kehon hajut ovat ainutlaatuisia. Jokaisella on oma ominaisuutuksensa. Kapitalistit eivät pidä yksilöllisyydestä. On olemassa miljoonia kehontuoksujia, mutta vain muutamia deodoranttituoksujia. Kapitalistit pitävät siitä.

jatkuu toisaalla

MARKUS HANNILA

Kapinallinen egoismi, hedonistinen politiikka ja anarkia

Max Stirnerin asemaa filosofian historiassa on vaikea paikantaa. Vaikka hänen nimensä tunnetaan, harva on lukenut hänen kirjoituksiaan. Yhden näkökannan mukaan hän on sängen merkityksetön hahmo tai parhaimmillaankin vain aikakautensa tyyppiesimerkki¹. Toisten mielestä hänen kirjoituksensa ovat niin vaarallista luettavaa, että ne on pyrittävä kumoamaan tai niistä on vaiettava². Stirnerin ajatusten vaarallisuus ja anarkistisuus kiteytyy seuraavissa iskulauseiden kaltaisissa otteissa – *Valtio ja minä olemme vibollisia – Mikään ei ole minun asiani – Tartu nyt ja ota mitä tarvitset! Tämän myötä kaikkien sota kaikkia vastaan on julistettu. Minä itse päätän, mitä minä haluan...* Monesti hänen ajatuksiaan ei silti pidetä ainutlaatuisina, vaan pohjustuksena ainutlaatuiselle ajattelulle jossain Nietzschen ja poststrukturalistien välisellä akselilla.³

Ainoa ajattelun linja, jossa Stirnerin teoksilla on avoimesti ollut vaikutusta ja merkitystä, on anarkismin perinne Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Anarkistienkin parissa Stirneriin suhtaudutaan ambivalentisti. Jotkut tuntevat hänet ja tunnustavat hänen ansionsa, toiset vaikenevat ja kolmannet tuomitsevat. Stirnerin aikakautta edustavista anarkisteista Pjotr Kropotkin, Mihail Bakunin ja Pierre-Joseph Proudhon sivuuttavat hänet. Hieman myöhäisemmistä suuruuksista Emma Goldman tunnustaa avoimesti Stirnerin kirjoitusten merkityksellisyiden⁴. Anarkismin historioitsijan Georg Woodcockin mukaan Stirner on ollut merkittävä anarkismin teoreetikko⁵.

Kategorisoivassa historiankirjoituksessa Stirner liitetään individualistisen anarkismin kehittelijöihin. Individualistisen anarkismin keskiössä on yksilö, kun taas sosialismista vaikutteita saaneessa sosiaalisessa anarkismissa painotetaan kollektiivia. Yksilön korostamisen vuoksi eräät anarkistit vierastavat Stirneriä ja ovat pyrkineet kieltämään hänen ajatustensa merkityksen sekä niiden yhteensopivuuden anarkistisen aatteen kanssa⁶.

Nykyinen kiinnostus Stirneriä kohtaan on virinnyt ei-vasemmistolaiseen anarkismiin (ja vasemmiston jälkeiseen anarkismiin) liitettävien ajattelijoiden piirissä, mutta hän on saanut tunnustusta myös vasemmistolaisilta ajattelijoilta. Stirneristä kiinnostuneen monitahoisen suuntauksen yhdistävä tekijä on radikaali kapitalismin ja teollisen massayhteiskunnan kritiikki. Esimerkiksi Saul Newman, Bob Black, Hakim Bey, Wolfi Landstreicher ja Michel Onfray tunnustavat Stirnerin merkityksen ja perustavat ajatteluaan hänen filosofiaansa.

Stirner itse ei koskaan tunnustautunut anarkistiksi, pikemminkin hän kritisoi kaikkiin ismeihin takertuvia, niin sosialisteja ja kommunisteja kuin anarkistejakin.

Hän haukkui pääteoksessaan ”ensimmäisen anarkistin” Pierre-Joseph Proudhonin⁷ ajatuksia avoimesti. Ismejä vastustava Stirner sanoo kuitenkin oman filosofiansa olevan egoismia. Hän ei kannata anarkismia, mutta hänen filosofiaansa voi pitää anarkiana. Anarkia tarkoittaa kirjaimellisesti (elämistä) ”ilman esivaltaa”⁸, ja Stirnerin filosofia perustuu nimenomaan tähän – elämään omien ehtojen mukaan ilman ulkoisiin tai sisäisiin auktoriteetteihin uskomista. Siksi Stirnerin kapinallisuus ei ole perinteistä vallankumouksellisuutta:

”Vallankumous pyrki uudelleenjärjestämiseen, kapina pyrkii siihen ettei meitä järjestetä, vaan että itse järjestymme, eikä se aseta kimmeltävää toivoa 'Instituutioihin'. [...] Vallankumous käskää tekemään järjestelyitä, kapina vaatii ylösnousemista tai itsensä kohottamista. [...] Mikä perustuslaki tulisi valita, tämä kysymys askarrutti vallankumouksellista päätä [...] Kapinallinen pyrkii olemaan ilman perustuslakia.”⁹

Kapinallinen egoismi

Stirnerin filosofiassa ei ole mitään erityisen ihmeellistä – monet hänen keskeisistä ideoistaan ovat suorastaan itsensänselvyyksiä. Stirnerin arvo on siinä, että hän saa muistamaan nuo itsestäänselvyydet. Yksi näistä on egoismin arvo. Stirnerin egoismi on pyrkimystä vapautua yksilöä alistavasta sisäistyneestä kulttuurin arvojärjestyksestä. Kulttuurin arvot ja elämäntavan säännöt ovat yksilön omaehtoisuutta rajoittavia uskomuksia, jotka kummistusten lailla vainoavat ja pakottavat ihmiset tottelemaan. Kulttuurin arvojärjestys kannattelee sosiaalista järjestystä ja saa yksilön alistumaan yhteiskunnalle sekä esivallalle. Kun uskollisuus ideoita kohtaan kumotaan, uskollisuus ideoiden edustajaa kohtaan heikkenee. Keisari, poliisi, herra, kenraali, kansakunta, isänmaa... kaikki auktori-

teetit ovat vahvimmillaan niihin uskovan mielessä. Ilman yksilön uskollisuutta auktoriteettien valta murenee kuin hiekkalinna. Tämä Stirnerin oivallus on yksinkertaisuudessaan typeryttävä ja monien realistien mielestä varmasti naiivi. Silti oivalluksen yksinkertaisuus osoittaa, miten helposti yhteiskuntakausaliteetti vie ihmisen mukanaan.

Stirner aloittaa egoismin kehittelyn kuvauksella ihmismielen kehityksestä lapsuudesta aikuisuuteen. Hän näkee ihmiselämän ilmenevän alusta asti pyrkimyksenä saavuttaa ote itsestä ja omasta elämästä. Taistelu 'itsensä asettamisesta' – *Selbstbehauptung* – on väistämätön. Vauvan elämä on jatkuvaa törmäämistä itsen ulkopuolisiin kappaleisiin ja pyrkimystä lisätä omaa valtaa suhteessa maailmaan. Lapsuudessaan ihminen on vanhempiensa vallan alainen ja syyt toimia sääntöjen mukaan ovat viime kädessä omaa kehoa koskevien materiaalistien rangaistusten tai palkkioiden kannustamia.¹⁰ Joutuessaan alistumaan maailmalle ja muille ihmisille ihminen jatkuvasti etsii pakokeinoja ja heikkoja kohtia, joiden avulla voisi vapautua auktoriteetin vallasta.

”Kepin takaa nousee, voimakkaampana kuin se, meidän uppiniskaisuutemme, uppiniskainen rohkeutemme. Pääsemme kaiken taakse, joka oli meille kammottavaa ja vierasta, kepin kammottavan vallan, isän tiukan katseen jne., ja kaiken takaa löydämme Ataraksiamme, siis horjumattomuutemme, pelottomuutemme, vastavoimamme, ylivoimamme, lannistumattomuutemme.”¹¹

Ihmiselämän kokemuksen fyysiset rajat johtavat 'mielen' (*Geist*) kehittymiseen. Lapsen uteliaisuus ja halu päästä selville siitä, mitä asioiden takana on, aluksi hyvin kirjaimellisesti, johtaa oman rohkeuden ja uppiniskaisuuden ymmärtämiseen: vaikka fyysinen ruumis kärsii, suhtautu-

mista kärsimykseen voi muuttua. Ihminen alkaa samastaa itsensä yhä enemmän mieleen: hän nousee maallisten rajoitteiden yläpuolelle. Oivallus mielestä vapauttaa materiaalistien auktoriteettien ja materiaalistien maailman vallasta, mutta se synnyttää uudet vallanpitäjät. Mielen maailmassa korkein valta on ajatuksilla, ideoilla ja uskomuksilla, joiden äänitorvena omatunto toimii. Lapsuuden konkreettisuudesta irtautumisen myötä syntyy myös usko normien yleiseen velvoittavuuteen ilman tarvetta vedota rangaistavuuteen.¹² Pienelle lapselle sääntö pätee, koska sen rikkomisesta seuraa rangaistus. Idealismien vaiheessa olevan mukaan sääntöjen rikkomisesta tulee tai voi seurata rangaistus, koska sääntö on yleisesti pätevä. Idealistisessa vaiheessa yksilö alkaa määrittää itseään yhteiskunnallisen asemansa, roolinsa ja yhteiskunnassa rakentuneen identiteettinsä mukaan.

Aikuisuuteen ihminen Stirnerin mukaan siirtyy rakastuttuaan omaan ruumiilliseen olemassaolonsa ja nauttiessaan elämästä lihaa ja verta olevana yksilönä. Yksilölle kehittyä itsekeskeisen nautinnon halu.¹³ Aikuisuudessa ihminen löytää myös ajatusten takaa itsensä niiden lähteenä ja hyväksyjänä. Tässä toisessa itseoivalluksessa syntyy egoistinen 'ainutkertainen' (*Einzig*), joka ottaa ajatukset omaisuudekseen. Aikuiselle elämän keskiössä on oma käytännöllinen olemassaolonsa, kun nuoren elämässä idealistisilla asioilla oli ensisijainen asema.¹⁴ Ainutkertaiselle yksilölle maailma on omaisuutta riippumatta asioiden laillisista omistusoikeuksista. Kaikki on ainutkertaisen omaisuutta, ja ainutkertaisella on oikeus kaiken sen käyttämiseen, minkä ottamiseen omat voimat riittävät.

Stirneriläisen kehityksen taustalla on Hegelin filosofiasta periytyvä dialektisen muutoksen ajatus. Maailman kokeminen itselle kammottavana (*unheimlich*) vaatii ottamaan sen haltuun. Lapsuudessa materiaalistien maailman

MARKUS HANNILA Max Stirnerin elämä

Johann Kaspar Schmidt syntyi 25. lokakuuta 1806 Bayreuthissa silloisessa Preussissa keskiluokkaisen perheen ainoaksi lapseksi. Hänen isänsä kuoli pojan ollessa puolivuotias. Johann Kasparin äiti meni uusiin naimisiin itseään vanhemman apteekkarin kanssa 1809, ja perhe muutti Kulmiin. Poika palasi Bayreuthiin 1818 aloittaakseen lukionkäynnin. Kouluvuosilta periytyy hänen käyttä-

mänsä pseudonyymi Max Stirner, jonka hän sai korkean otsansa (saks. *Stirn*) takia. Stirner valmistui hyvin arvosanoin ja aloitti filosofian opinnot Berliinin yliopistossa 1826. Hän opiskeli Hegelin ja Schleiermacherin alaisuudessa. Äidin mielenterveysongelmien takia opinnot eivät kuitenkaan menneet niin hyvin kuin olisi toivonut, eikä Stirner saanut yliopistolista opetuspatenttia. Vuonna 1837 hänen isäpuolensa kuoli ja äitinsä kirjoitettiin mielisairaalaan, jossa vietti lopun ikänsä. Stirnerin samana vuonna solmima avioliitto päättyi 1838, kun hänen vaimonsa kuoli lapsivuoteeseen.

Stirner aloitti 1839 opettajana yksityisessä tyttökoulussa ja alkoi viettää kaksoiselämää. Hän liikkui Berliinin radikaalien avantgardistien ja poliittisten aktivistien joukoissa. Stirner oli 1841 lähtien säännöllinen tuttavuus nuorhegeliläisten suosimassa Hippelin viinituvassa. Siellä viettivät aikaansa muun muassa Bruno Bauer, Friedrich Engels, Moses Hess ja David Strauss. Stirner aloitti kirjallisen toiminnan pseudonyymillään kirjoittamalla artikkeleita ja runoja erinäisiin lehtiin. Hippelin viinituvassa hän tapasi toisen vaimonsa Marie Dährnhardtin, jonka kanssa hän oli nai-

vieraus vaati lasta toimimaan ja ottamaan siitä selvää. Mielen kehittyminen poistaa materiaalisen maailman kammottavuuden kohottamalla sen yläpuolelle ideoiden maailman, joka myös on yksilölle vieras. Aikuisuuden egoistinen omakohtaisuus poistaa ideoiden vierauden ja auttaa näkemään niiden hyväksymisen ja uusintamisen henkilökohtaisena asiana. Egoismissa suhde maailmaan kaikkiaan on omistava: havaittavuudesta tai kokijuuudesta siirrytään omistajuuteen. Kokemuksista tulee omia, ja materiaaliset sekä ideaaliset auktoriteetit menettävät todellisen valtansa yksilöön. Vaikka yksilön kehittykin yhteiskunnassa, niin Carrollin mukaan Stirnerin teoria yksilön toiminnasta perustuu ahistorialliseen käsitykseen ihmisestä, jonka ei välttämättä tarvitse olla moderni tai sivistynyt.¹⁵

Stirneriläisessä yksilönkehityksessä toteutuu sosiaalinen dialektiikka: yksilö muuttaa yhteisöä toimillaan, siinä missä yhteiskunta määrittää egoistin kapinallisuuden rajoja ja itsetoteutusta. Yksilön yksilöllistyminen on siis taistelua yhteisön määrittelyä vastaan. Aikuistuttuaan egoisti on irtautunut sosiaalisesta dialektiikasta. Aikuisen suhde yhteiskuntaan on yksisuuntainen, aikuinen ylittää yhteiskunnan identiteetit ja sosiaaliset roolit, eivätkä ne määritä häntä.¹⁶ Stirnerin filosofian mukaan riippuu yksilöstä, kuinka yksilölliseksi hän lopulta kehittyy. Jotkut yksilöt eivät aikuistu lainkaan, tai aikuistuvat vain osittain elämänsä aikana Stirnerin esittämässä mielessä.

Stirnerin egoistinen aikuinen on mielettömässä maailmassa juureton. Hän tiedostaa, ettei hänellä ole pysyvää identiteettiä, persoonaa eikä roolia. Jotkut kokevat tämän eksistentiaalisen tilanteen ahdistavana ja pelottavana, toiset taas mahdollisuutena. Kierkegaardilla se johti irrationaaliseen uskonhyppyyn, Nietzscheillä ajatuksiin yli-ihmisestä, Heideggerilla kansallissosialismiin ja Sart-

rella sosialismiin. Stirner suhtautuu tilanteeseen ironisen tyyneesti. Stirner-kriitikko R. W. Paterson tuomitsee tätä kevytmielistä nihilismia edustavan Stirnerin egoistin seuraavilla määreillä:

”juureton, irtolainen, riippumaton; kevytmielinen, epävakaa, vastuuton; tuhlaten epävakaisen ja tilapäisen olemassaolonsa tietoisien epämoraalisella uralla tai harkitusti ja perusteettomasti kieltäytyen maksamasta: yksinäisessä ja mielivaltaisessa *ainutkertaisessa* henkilöityy kaikki, mikä on negatiivista ja tuhoavaa. Armottoman egoistin petomaisiin ja julmiin piirteisiin Stirner on kuvannut piittaamattoman nihilistin ontot ja irstailevat määreet.”¹⁷

Patersonin mukaan Stirnerin filosofia on länsimaisen individualismin pahimpien puolien ylistys ja eurooppalaisen kulttuurin rapautumisen sairaskertomus. Paterson ei ymmärrä Stirnerin egoismin kapinallisuutta – Stirnerin ainutkertainen yksilö on pikemminkin eurooppalaisen individualistisen kulttuurin kieltävä kuin sitä uusintava. Individualismi on ideologinen rakenne, joka Stirnerin mukaan rakentaa valheellista individualismia, jossa yksilöiden niin sanottu yksilöllisyys ja yksilölliset pyrkimykset ovat aina ideologisen kulttuurisen järjestyksen rakenteistamaa erilaaisuuden samankaltaisuutta. Niin kutsuttu individualistinen kulttuuri palvelee kaupallista kulttuuria ja maailmankuvaa, joka ei kaupallistamatonta poikkeavuutta hyväksy. Stirnerin egoismi on radikaalia lakien ja normien vastaista juhliavaa yksilöllisyyttä, ei normeihin tai trendeihin sopeutuvaa mukavuudenhalua. Jokaisella on oikeus olla se, mihin voimat riittävät.¹⁸ Toisin kuin Paterson ajattelee, egoistin nautinnonhalulle voidaan rakentaa eettinen kartta. Tuo kartta on kuitenkin aina temporaalinen ja anarkkinen, ei koskaan universaali ja hierarkkinen –

misissa 1843–1846. Marie oli aikansa poikkeusnainen: hän käytti housuja, tupakoi ja vietti aikaansa kapakoissa. Maxin ja Marien häät olivat muodollisesti epäviralliset, tai oikeastaan surkukupaisat. Seremonia toimitettiin Maxin ja Marien asunnossa, jossa pastori Marot'n otti vastaan paitasillaan korttia pelaava ja oletettavasti humalainen sulhanen sekä hänen todistajansa Bauer ja Ludvig Bühl. Morsian saapui myöhässä ja arki-vaatteissaan. Asunnosta ei löydetty Raamattua, joten poppoo lainasi opuksen naapurista. Kukaan ei ollut muistanut ostaa sormuksia, joten pari vihittiin Bauerin kukka-

rosta irrotetuilla kuparirenkailla.

Stirner alkoi 1843 valmistella ainoaa merkittävää kirjaansa *Der Einzige und sein Eigentum*, joka ilmestyi loppuvuodesta 1844. Teos herätti suurta huomiota, ja hetken aikaa Stirner oli etujoukkolaisten huulilla. Kritiikkiä tuli esimerkiksi Ludwig Feuerbachilta. Karl Marxin *Deutsche Ideologiasta* suurin osa on Stirnerin arvostelua. Eräät tutkijat ovat Lawrence Stepelevichin tapaan esittäneet *Der Einzigen* vaikuttaneen merkittävästi siihen, että Marx sanoutui irti Feuerbachin humanismista ja ryhtyi kehittämään dialektista materialismiaan. Stirnerin julkaisu

oli tapahtuma itsessään, sillä kiristynyt sensuuri uhkasi kaikkien radikaalien kirjojen julkaisua. Leipzigin väljemmän sensuurin takia kirjan kustantaja oli sikäläinen Otto Wigand. Nidettä toimitettiin salaa kirjakauppoihin, mutta silti Leipzigin viranomaiset onnistuivat takavarikoimaan osan painoksesta. Kirja oli hetken kielletty, mutta sitten se vapautettiin sensuurista 'liian omituisena ollakseen vaarallinen'. Preussissa nimeke kiellettiin lähes 1800-luvun loppuun asti. Teos ei kuitenkaan ollut kaupallinen menestys: sanouduttuaan irti opettajan työstään 1844 Stirnerit elivät vaimon perintörahoilla.

”Stirner ei kannata anarkismia, mutta hänen filosofiaansa voi pitää anarkiana.”

juuri tämä piirre karkottanee Patersonin kaltaiset univerversaaleja sääntöjä toivovat moralistit Stirnerin ääreltä.

Hedonistinen politiikka

Aikuisuuden egoismissa nautitaan ruumiillisuudesta. Lihallisessa nautinnossa yksilö vapautuu ideoiden abstraktista maailmasta elämän konkreettisuuteen. Moraalista ja hierarkkisista alistussuhteista vapautuminen ei merkitse luisumista negatiiviseen nihilismiin. Seurauksena ei ole se, että millään ei ole väliä, koska yksilön edulla ja nautinnalla on perustava merkitys. Arvokkaaksi muodostuvat sellaiset seikat ja käytännöt, jotka lisäävät yksilön omaehtoisuutta ja elämän nautinnollisuutta.

Elämästä nauttiminen on elämän tuhlaamista. Se edellyttää itsen etsimisen lopettamista. Näin Stirnerin kapinallisuus tulee arkihetkeen, paremmasta tulevaisuudesta haaveilemisen sijaan nykyisyydestä on otettava ilo irti. Stirnerin näkemys nautinnosta on eräällä tavalla yksisuuntainen: nautinto on yksilön sisällä, vaikka näen-

näisesti nautinnon kohde olisikin ulkopuolinen. Elämän ja nautinnon kannalta suhde muihin ihmisiin on välttämätön. Vaikkei Stirner sitä suoraan sanokaan, seurauksena on käsitys vastavuoroisesta hedonismista. Hän luonnehtii suhdetta toiseen melko brutaalisti: ”Minulle sinä et ole muuta kuin ruokaani, myös silloin kun sinä syöt ja käytät minua. Meillä ei ole toisiimme muuta yhteyttä kuin käyttökelpoisuus, hyödynnettävyys, hyöty.”¹⁹ Maailmassa ei ole mahdollista erottautua täydellisesti muista ihmisistä, eikä se olisi, ainakaan useimmille ihmisille, myöskään nautinnollista. Stirner keskittyy kirjassaan *Der Einzige und sein Eigentum* lähinnä yhteiskuntakausaliteetin paljastamiseen ja purkamiseen, eikä anna ohjeita yhteisölliseen järjestymiseen. Hän esittää kuitenkin yhteiskunnalle vaihtoehtoisena yhteistoiminnan muotona ’egoistien unionin’, joka perustuu osallisten vapaaehtoisuuteen ja on koska tahansa purettavissa.²⁰ Unionin tarkoituksena voi pitää siihen osallistuvien yksilöiden nautinnon edistämistä ja toimintamahdollisuuksien parantamista.

Stirner aloitti 1845 yhteistoiminnallisesti maitokaupan pidon, mutta radikaalien yritys ei saanut asiakkaita, maidot happanivat ja Marien perintö hupeni. Stirner eli vuoden 1846 lainarahalla, kunnes Marie jätti hänet. Stirner saksansi 1845–1847 Adam Smithin *Wealth of Nationsia*. Hänen käännöksenään ilmestyi 1847 Jean-Baptiste Sayn taloustieteellisiä tekstejä.

Stirnerin toimittama ja esipuheistama vallankumouksen historia, *Geschichte der Reaction*, julkaistiin 1852. Kaksiosaiseen teokseen on koottu muun muassa August Comten ja Edmund Burken kirjoituksia. Avioeronsa jälkeen Stirner vaihtoi asuntoa usein välttääkseen vuokranmaksua, mutta vuosina 1853 ja 1854 hän joutui lyhyiksi ajoiksi vankilaan

maksamattomien velkojensa takia. Stirner kuoli 1856 asunnossaan Berliinissä hyönteisen pureman aiheuttamaan tulehdukseen 49-vuotiaana. 28. kesäkuuta pidetyissä hautajaisissa ei tietävästi ollut läsnä muita kuin hänen vanhat nuorhegeliläiset ystävänsä Bauer ja Bühl, jotka maksoivat hautajaiskustannukset, sekä Stirnerin vuokraemäntä rouva Weiss. Stirnerin hauta oli pitkään ilman hautakiveä. Bühl oli aloittanut keräystä hautakiven hankkimiseksi, mutta vasta 1892 haudalle pystytettiin hautakivi, jonka kustansi Stirnerin elämäkerturi John Henry Mackay.

1890-luvulla Stirnerin filosofia nousi arvossaan, kun hänen kirjoituksensa alettiin nähdä Friedrich Nietzschen ajatuksia ennakoivina. Kiinnostuksen aallossa *Der Ein-*

zigesta otettiin uusi painos 1893. Se käännettiin ranskaksi (1900), tanskaksi (1901), espanjaksi (1901), italiaksi (1902), venäjäksi (1906), amerikanenglanniksi (1907), hollanniksi (1907), ruotsiksi (1910) ja japaniksi (1920). Uusintapainoksen ja käännösten myötä Stirnerin teos eksyi lukuisten muiden lisäksi niinkin erilaisten hahmojen kuin Max Ernstin, Marcel Duchampin, Carl Schmittin, Benito Mussolinin, Albert Camus’n, Martin Buberin, Erich Frommin, Rudolf Steinerin ja Ernst Jüngerin käsiin. Myöhemmin kirja on käännetty myös katalaaniksi (1986), kreikaksi (2002), portugalkiksi (2004) ja puolaksi (2005). Englanninkielisiä ja saksankielisiä painoksia on ilmestynyt useita.

Stirneriin lähtökohdille ajatteluaan perustava Onfray on pohdiskellut vapaan yhteisön toimintalogiikkaa Stirneriä enemmän. Onfrayn hedonistinen politiikka esittää mallin hierarkiattomalle yhteiselolle, joka ei rakennu annetuille lähtökohdille vaan suvereenien yksilöiden nautinnon lisäämiseen ja nautinnolliseen yhteistoimintaan. Hedonistisen politiikan malli ei edellytä mitään perustavaa moraalista tai laillista järjestystä valintojen tekemiselle. Erilaisissa tilanteissa määräytyvät suhteet ovat seurausta toimijoiden välisistä vapaaehtoisista sopimuksista. Onfrayn sanoin tilanteissa luodaan aina uusi eettiikka kulloistakin tilannetta varten: ”Intersubjektiivisuuden sääntöjen tulisi seurata sopimuksesta suhteen toimijoiden välillä.”²¹ Toiminta on väliaikaista ja johonkin päämäärään suuntautunutta. Se ei muodosta pysyviä instituutioita. Päämääränä hedonistisessa politiikassa on nautinnon asettaminen ihmissuhteiden keskiöön. Myös politiikan tarkoitus on nauttia ja tuottaa nautintoa ilman johtamista ja seuraamista.

Poliittinen hedonismi on Onfrayn mukaan nähtävä antikapitalistisen kapinallisuuden muotona, jolla luodaan omia yksilöllisiä arvoja maailmaan.²² Hyväksyttävää nautintoja tai niistä päättämisen tapoja rajoittavia normatiivisia ohjeita ei ole. Onfrayn eettiikka on siis ymmärrettävä etymologiansa mukaisesti tapana (*etbos*), eikä siihen tule liittää normatiivista voimaa. Kukin valitsee kulloisessakin ajallisessa tilanteessa etukäteen määrittelemättömästi: yksilö tekee tilannesidonnaisesti valintansa tarpeen vaatiessa. Ryhmän sisäistä toimintaa ohjaavat normatiivisten sääntöjen sijaan hedonistiset voimat: keskihakuisuus ja keskipakoisuus.

’Keskihakuisuus’ vetää yksilöitä toisiaan kohti: yksilö hakeutuu lähelle hänelle tärkeitä ihmisiä, siis ihmisiä, jotka voivat lisätä hänen nautintoaan. Maksimoidakseen oman nautintonsa yksilö hakeutuu ihmisten seuraan, joiden kanssa voi tavoitteitaan toteuttaa. Niin ikään tavoitteiden yhteensopivuus sinetöi hedonistisen sopimuksen yksilöiden välillä.²³ Yksilö voi näin liittyä samankaltaisen tavoitteen tai nautintakentän jakavien kanssa ja lisätä omia mahdollisuuksiaan toteuttaa omaa ainutkertaisuuttaan. Stirneriläisessä hedonismissa on siis sijaa välittämälle toisia kohtaan. Toisista välittäminen on itsessään nautinnollista ja samalla se ylläpitää suhdetta, joka mahdollistaa muunlaisten nautintojen jatkumisen. Keskihakuisuus kestää vain sikäli kuin suhde tuottaa nautintoa siihen osallistuville.

Jos suhde muuttuu ja nautinnon mahdollisuus pie-

nenee tai katoaa kokonaan, yksilöiden välinen voima muuttuu ’keskipakoisuudeksi’. Se on pohjimmiltaan väkivallaton keino hankkiutua eroon yksilöistä, joiden hedonistinen nautinnon tavoittelu on itselle vahingollisempaa kuin näistä yksilöistä saatu hyöty. Suhteiden ylläpitäminen tuollaisiin henkilöihin vähenee tai katkeaa kokonaan.²⁴ Autonomisten yksilöiden kesken ja hierarkiattomien suhteiden oloissa kenenkään ei tarvitse sietää henkilöä, josta on itselle pelkkää haittaa. Tällainen henkilö etäänny kauemmaksi yksilön keskuksesta ja muuttuu merkityksettömäksi. Vapaalla yksilöllä ei ole velvollisuutta alistaa omaa vapauttaan toisen yksilön vapauden toteuttamisen takia.²⁵ Alistavan henkilön kanssa ei yksinkertaisesti tarvitse olla tekemisissä. Keskipakoisuus heittää yksilön irti toimimattomasta suhteesta ja useamman yksilön tapauksessa syrjäyttää haitallisen yksilön ulos suhteiden verkostosta.

Anarkia

Stirnerin ajatukset egoistien unionista ja Onfrayn hedonistinen politiikka johtavat yhteisölliseen anarkiaan. Anarkia ei tällöin kuitenkaan tarkoita samaa, mitä valtamedian uutiset väittävät sen olevan: anarkia ei ole tuhoa ja turvattomuutta, vaan yksilöiden vapaata yhteenliittymistä omien elämänehtojensa parantamiseksi. Hierarkioiden yhdistyminen on samalla hyökkäys järjestyneen yhteiskunnan alistavaa valtaa vastaan. Stirner otti esille unionin tarkoitusta havainnollistaessaan inhimillisten perustarpeiden tyydyttämisen. Antamalla muiden tyydyttää tarpeemme menetämme valtaamme elämäämme ja pahimmillaan alistumme hyväksikäytetyiksi.

”Leipä on kaikkien kaupunkilaisten yhteinen tarve; siksi he voisivat helposti pystyttää yhteisen leipomon. Sen sijaan he jättävätkin tarpeiden tyydytyksen kilpaileville leipureille. Samoin lihan lihakauppiaille, viinin viinikauppiaille ja niin edelleen. Kilpailun poistaminen ei tarkoita kiltajärjestelmän suosimista. Ero on tässä: Killassa leipominen tai sen sellainen on kiltaveljien asia; kilpailutilanteessa mielivaltaisesti kilpailevien asia; unionissa taas se on niiden asia jotka tarvitsevat leipää, siis minun, sinun asia, ei kiltaan kuuluvien eikä kilpailevien leipurien, vaan unioniin yhdistyneiden asia.”²⁶

Koska mitkään lait eivät velvoita, tarvittavien välineiden varastaminen unionille on täysin hyväksyttävää, mikäli

”Vain ideologian vallassa oleva voi unohtaa empaattisuuden ja kanavoida vihansa kiduttamiseen ja tuhoamiseen.”

yksilön tai kollektiivin voimat siihen riittävät.²⁷ Tarvitavien keinojen pohdinnassa punnitaan kulloisenkin tilanteen ominaisuuksia eikä mitään periaatteellisia kysymyksiä. Anarkian kysymys on ennen kaikkea praktinen – ei moraalinen tai ekonominen. Kun kulttuurista periytyvillä normeilla ei enää ole yksilöitä sitovaa valtaa, kaikesta tulee sallittua.

Anarkinen kapinallisuus ei edellytä suurta vallankumousta ja tulevaisuuden suunnitelmia vaan anarkian elämistä nykyhetkessä. Stirnerinsä lukenut Hakim Bey on kehitellyt ajatuksen ’väliaikaisesti autonomisesta alueesta’ (*TAZ*), joka antaa osallistujille mahdollisuuden nauttia ja elää autonomisesti auktoriteetin keskellä. Osallistumisessa säännöt kielletään ja toiminta on itse päämääränsä. Saul Newmanin määritelmän mukaan tällaisessa kontingentissa tapahtumassa toteutuu *an-anarkismi*, kapina ilman syytä tai pyrkimystä.²⁸ *TAZ* toteuttaa autonomisen utopian ja yksilöiden vapauden paikallisesti ja ajallisesti rajoitetusti.²⁹ Paikkaan ovat tervetulleita kaikki, jotka autonomisesti haluavat olla maailmassa ja nauttia paikan mahdollistamasta nautinnosta. *TAZ* on riippuvainen osallistuvien yksilöiden toiminnasta ja toiminta muotoilee paikan luonteen ja tapahtuman mahdollisuuden. *TAZ* ei ole sidottu paikallisesti, vaan voi yhtäkkisesti syntyä kaikkialla, missä osallistujat löytävät tai luovat railon auktoriteetin kenttään. Syy osallistumiseen on itse osallistumisen nautinnossa, juhlassa joka osallistumisessa jo sinänsä on, ja siinä laajemmassa vapaudessa, jonka osallistuminen yksilölle antaa.³⁰

Hedonistiset yhteenliittymät, yhteisen tavoitteen takia perustetut unionit ja avoimet tapahtuman politiikan mukaiset juhlat muodostavat autonomisia pisteitä ja kenttiä, jotka murentavat hierarkkisiin suhteisiin pe-

rustuvien valtioiden, instituutioiden, uskontojen ja kapitalismin perustaa.³¹ Tämänkaltaiset anarkkiset liitot ovat aina olleet olemassa. Kuten Stirner esittää, lasten leikit ja ystävien tapaamiset ovat lähellä anarkkisia tapahtumia. Bey lisää esimerkkeihin illalliskutsut, piknikit, konferenssit ja festivaalit, jotka potentiaalisesti jo ovat autonomisia ja valtioauktoriteetilta karkaavia paikkoja.³² Ne ovat tapahtumia, joita ei ole ilman osallistujia, ja joiden luonteen osallistujat luovat tuomalla itsensä ja asiansa yhteen toisten kanssa. Pisteet ja kentät muodostavat vaihtoehtojen mahdollisuuden ilman toisten vaihtoehtojen poissulkemisen logiikkaa, joka on ollut ominaista sosialistisille ja fasistisille yhteiskuntakuviteluille.

Anarkkisista säröistä muodostuu vaihtoehtoisia malleja elää ja nauttia elämästä. Onfrayn mukaan hedonistiset yhteenliittymät ovat modernin vallankumoustoiminnan muoto³³. Hedonistisesti jäsentyneiden yhteenliittymien kautta on mahdollista rapauttaa vallitsevia valtarakenteita sen lisäksi, että kulloinenkin tapahtuma on jo autonomian hetkellinen toteutus. Tätä Onfray kutsuu ’molekulaariseksi vallankumoukseksi’.³⁴ Hedonististen yhteenliittymien voima maailmaa muuttavina on siinä, että ne muodostavat autonomisia alueita, joilla kapitalismin lait eivät päde. Egalitaariset yhteisöt pyrkivät jäsentensä elämän mahdollistamiseen ja nautinnon lisäämiseen kapitalistisen markkinatalouden ulkopuolella.

Yhdistymisen perustana on osaltaan kaikkia tuntevia olentoja kohtaan tunnettu empatia: toisten onni lisää onneamme, toisten kärsimys tuntuu meistä pahalta. Tämän ymmärtämiseksi ei tarvita käskyä rakastaa lähimmäistä. Tunne on Stirnerin mukaan puhtaasti egoistinen: rakastamme toisia ihmisiä, ei vain tiettyjä yksilöitä

vaan kaikkia, koska rakastaminen tuntuu meistä hyvältä, rakastaminen on meille luontevaa ja miellyttävää³⁵. Omaehtoisen elämän ja valitun yhteisön puolustamiseksi myös väkivalta voi tulla kyseeseen. Luontaisesta empatiasta riippumatta väkivaltaisen vastustajan tai toisen tuntevan olennon tappaminen ei ole mahdotonta. Tämä ei ole moraalinen vaan käytännöllinen teko, omien elämänmahdollisuuksien ylläpitäminen. Stirneriläinen väkivalta ei silti koskaan voi saavuttaa poliittisesti tai moraalisesti motivoituneen väkivallan laajuutta. Vain voimakkaan ideologian vallassa oleva ihminen voi unohtaa empaattisuuden ja purkaa vihaansa kiduttamiseen ja tuhoamiseen. Stirnerin haaveilema egoistinen ja yksilön itsetoteutukseen perustuva anarkia, 'kaikkien sota kaikkia vastaan', vaikuttaa rauhanomaiselta yhteiselolta verrattuna viime vuosituhsien ihmisyyhteisöjen lähimmäisenrakkauteen, oikeuskoisuuteen ja taloudelliseen realipolitiikkaan perustuneisiin kureihin.

4. Deodorantit ovat haitallisia. Kapitalistit pitävät siitä, sillä he etsivät jatkuvasti uusia sairauksia parannettaviksi. Kapitalistit rakastavat uusien lääkkeiden keksimistä. Lääkkeistä he saavat rahaa ja voittavat palkintoja. Lääkkeet myös aiheuttavat uusia sairauksia, joten kapitalistit voivat kehittää yhä uusia lääkkeitä.

5. Deodorantit peittävät kapitalistien tuotteiden ihmiskeholle aiheuttaman vahingon. Lihan ja kapitalistien myymien muiden kehonsaastuttajien syöminen saa sinut haisemaan. Kapitalistit eivät halua sinun lopettavan trikoiden käyttämistä tai kehonsaastuttajien syömistä.

jatkoa toisaalta, jatkuu toisaalle

Viitteet

- 1 Esim. McLellan 1969.
- 2 Esim. Holz 1976 & Paterson 1971.
- 3 Nietzsche-yhteydestä ks. Paterson 1971 & Mackay 1898; poststrukturalismin edeltäjänä Stirneriä pitävät Newman 2007 & Koch 1997.
- 4 Goldman 1911, luku "Anarchism. What it Really Stands for?"
- 5 Woodcock 1963.
- 6 Paras esimerkki tästä lienee Murray Bookchinin opissa ollut Clark 1976, joka pyrkii puolustamaan kannattamaansa sosiaalista anarkismia tyrmäämällä Stirnerin anarkistisuuden.
- 7 Tietävästi Proudhon oli ensimmäinen, joka käytti itsestään nimitystä "anarkisti".
- 8 Kreikan kielestä *archos* – esivalta ja sen kieltävä etuliite *an*.
- 9 Stirner 1844, 354.
- 10 Sama, 9–10.
- 11 Sama, 10.
- 12 Sama, 10–14.
- 13 Sama, 14.
- 14 Sama, 14–15.
- 15 Carroll, 1974, 68.
- 16 Sama, 71–72.
- 17 Paterson 1972, 248.
- 18 Stirner 1972, 207.
- 19 Sama, 332.
- 20 Sama, 196–197.
- 21 Mollereau 2006
- 22 Onfray 1997, 159–184.
- 23 Onfray 2005.
- 24 Sama.
- 25 Stirner 1986, 94.
- 26 Stirner 1972, 306.
- 27 Sama, 290–291.
- 28 Newman 2004, *rebellion without "why"*.
- 29 Bey 1991.

- 30 Sama.
- 31 Onfray 1997, 211–234.
- 32 Bey 1991.
- 33 Onfray 2004, 159–162.
- 34 Sama, 162.
- 35 Stirner 1972, 324.

Kirjallisuus

- Black, Bob, Theses on Anarchism after Post-Modernism Insurgent Desire. The Online Green Anarchy Archive: <http://www.insurgentdesire.org.uk/theses.htm>. Luettu 19.10.2009
- Bey, Hakim, *T.A.Z. The Temporary Autonomous Zone, Ontological Anarchy, Poetic Terrorism Autonomedia*: http://www.hermetic.com/bey/taz_cont.html. Luettu 19.10.2009
- Carroll, John, *Break-out from the Crystal Palace. The Anarcho-Psychological Critique: Stirner, Nietzsche, Dostoevsky*. Routledge and Kegan Paul, London 1974.
- Clark, John P., *Max Stirner's Egoism*. Freedom Press, London 1976.
- Goldman, Emma, *Anarchism and Other Essays* (1910). <http://www.gutenberg.org/etext/2162>. Luettu 19.10.2009.
- Holz, Hans Heinz, *Die Abenteuerliche Rebellion*. Luchterhand, Neuwied 1976.
- Koch, Andrew M., Max Stirner: The Last Hegelian or the First Poststructuralist? *Anarchist Studies*. Vol. 2, No. 2, 1997, 95–108.
- Landstreicher, Wolfi, *Against the Logic of Submission*. Venomous Butterfly Publications, Portland 2005.
- Laska, Bernd A., *Ein dauerhafter Dissident. 150 Jahre Max Stirners Einziger. Eine kurze Wirkungsgeschichte*. LSR-Verlag, Nürnberg 1996.

- Mackay, John Henry, *Max Stirner. Sein Leben und sein Werk* (1898). Selbstverlag, Berlin 1914.
- McLellan, David, *The Young Hegelians and Karl Marx*. Macmillan, London 1969.
- Mollereau, Bertrand Do Atheists have (Bio) Ethics? An Interview with Michel Onfray. *Natural Selections* (2006). <http://selections.rockefeller.edu/cms/science-and-society/do-atheists-have-bio-ethics-an-interview-with-michel-onfray-2.html>. Luettu 19.10.2009
- Newman, Saul, Interrogating the Master: Lacan and Radical Politics. *Psychoanalysis, Culture & Society*. Vol. 9 No. 3, 2004, 298–314.
- Newman, Saul, Anarchism, Poststructuralism and the Future of Radical Politics. *Sub-Stance*. Vol. 36, No. 2, 2007, 3–18.
- Onfray, Michel, *Kapinallisen politiikka. Tutkielma vastarinnasta ja taipumattomuudesta* (Politique du rebelle, 1997). Suom. Tapani Kilpeläinen. *niin & näin* -kirjat, Tampere 2004.
- Onfray, Michel, Valikoiva etiikka ja Libertaarinen politiikka. Esitelmämoniste (Bibliothèque Nationale 10. & 11.2.2005). Suom. Tapani Kilpeläinen. 2005
- Paterson, R. W. K., *The Nihilistic Egoist. Max Stirner*. Oxford University Press, Oxford 1971.
- Stirner, Max, *Der Einzige und sein Eigentum* (1844). Reclam, Leipzig 1972.
- Stirner, Max, Das Unwahre Prinzip unserer Erziehung, oder: Humanismus und Realismus. Teoksessa *Max Stirner: Parevga, Kritiken, Repliken* (1842). Toim. Bernd A. Laska. LSR-Verlag, Nürnberg 1986, 75–97.
- Woodcock, George, *Anarchism. A History of Libertarian Ideas and Movements*. World Publishing, Cleveland 1963.

VILLE LÄHDE

Lukekaa kapinallisia kirjoituksia!

Utopiasosialistit. Toim. Ville-Juhani Sutinen. Suom. Timo Hännikäinen, Juha Kulmala, Antti Nylén, Mika Rassi & Ville-Juhani Sutinen. Savukeidas, Turku 2009. 214 s.

Anarkistista ja sosialistista aateperinnettä on käännetty suomeksi melko valikoivasti, joten katveeseen jääneiden kirjoitusten julkaisu on aina mieltä ylentävää. Ville-Juhani Sutisen toimittama *Utopiasosialistit* tarjoaa lyhyet katsaukset tusinan ajattelijan elämään ja tuotantoon. Osa heistä on poliittista ajattelua tunteville tuttuja, osa hyvin yllättäviäkin.

Historiallisesti löyhää nimikettä utopiasosialisti on kirjassa esiintyvistä ajattelijoina käytetty lähinnä Charles Fourierista, William Morrisista ja Robert Owenista. Kokoelmassa saavat kuitenkin vähintään yhtä paljon jollei enemmän huomiota perinteisesti anarkisteiksi nimetyt ajattelijat kuten William Godwin, Pierre-Joseph Proudhon, Mihail Bakunin ja Pjotr Kropotkin. Tämän lisäksi kirjaan on valikoitu vähän kaikenlaista luddiittien pamfleteista valistusajattelijoiden pohdintoihin luomakunnan lainalaisuuksista, sekä sydäntä riipaisevia kirjoituksia giljotiiniin tai hirsipuun varjossa.

Varovaisen karsinnan jälkeen kokoelman työnimi voisi hyvin olla *Anarkismin ja sosialismin rajamailla*, sillä monissa kirjoituksissa tulee kiintoisesti esiin näiden nimilappujen muuntuvaisuus ja yhteys poliittisten liikkeiden kohtaloihin. Jos arkkianarkistina tunnetuksi tullut Bakunin kirjoittaa vielä 1853 sujuvasti sosialismin ja anarkismin nimikkeiden alla, on anarkismi Kropotkinin kirjoituksissa jo selvästi omaleimaisempi liike, jonka nimen merkitysulottuvuuksilla hän leikittelee:

”Vaikka kaikki ovat sitä mieltä, että yhteisymmärrys on aina hyväksi, niin järjestyksen suhteen ei samanlaista yksimielisyyttä löydy, ja vielä vähemmän sen ’järjestyksen’ suhteen, jonka oletetaan vallitsevan meidän nykyaikaisessa yhteiskunnassamme. Niinpä meillä ei ole mitään sitä vastaan, että termiä ’anarkia’ käytetään kuvaamaan sen vastakohtaa, mitä usein sanotaan järjestykseksi.” (170)

Yhteys sosialismiin ja kommunismiin on kuitenkin yhä olemassa – varsinainen erottautuminen liikkeiden, aatteiden ja nimitysten välillä saikin odottaa myöhempiä verikekkereitä Kropotkinin kuoleman jälkeen.

Sutisen johdannossa ja kirjoittajien esittelyissä korostuu kuitenkin näiden muuntuvaisten rintamalinjojen sijaan nimilappu ”utopiasosialismi”, jonka alle tämä sekalainen seurakunta on tarkoitus koota. Väheksymättä kirjan monien tekstien itsenäistä arvoa, juuri kirjan koostamiseen liittyvät sen suurimmat ongelmat.

Mitä nimi tekee?

Asioiden nimeäminen on välttämätöntä, ja joskus nimilaput voivat olla vain väliaikaisia tienviittoja, jotka ohjaavat huomiotamme kiintoisiin samankaltaisuuksiin. Tätä Sutinen tuntee johdantonsa alussa korostavan viitatessaan utooppiseen ajatteluun. Pidemmälle lukiessa vahvistuu kuitenkin vaikutelma, että välttelystään huolimatta Sutinen tekee ’utopiasosialismista’ *käsitteen*, jolla hän tekee asioita: luokittelee, yhdistelee, hälventää eroja. Hän haluaa kuvata utopiasosialistisen ajattelun jatkumoa ja viittaa jatkuvasti sen olennaisiin ”painotuksiin” tai ”tendensseihin”.

Kirjoitusten välillä on kuitenkin merkittäviä eroja, ja jos osaa luonnehtiikin utooppinen etäisyyden otto, korostuu taas osassa äärimmäinen käytännöllisyys ja tapa katsoa poliittista kamppailua muutosprosessina. Sutinen huomioi tämän johdannossaan ja esittääkin avoimesti, että tekstit on valittu hänen omien päähänpistojensa perusteella ja siten, että ne sopivat kokonaisteemaan – eli Sutisen rakentamaan utopiasosialismin käsitteeseen. Tavallaan tämä on liikuttavan rehellistä, mutta tästä tunnustuksesta huolimatta Sutinen käyttää utopiasosialismin käsitettä esimerkiksi hälventämään eroja siellä, missä niiden huomioiminen voisi tuoda esiin jotain kiintoisaa,

tai luomaan yhteyksiä, jotka jäävät melko hatariksi.

Utopiasosialismin käsitteeseen liittyvän soutamisen ja huopaamisen takia kirjan johdannosta jää turhautunut olo, ja kirja olisikin toiminut paremmin vähemmän suureellisella johdatuksella, koska alkuteksteissä on jo tarpeeksi voimaa. Kuten Sutinenkin johdannon lopussa viittaa, on kapinallisten tekstien lukeminen aina arvokasta.

Kysymys luonnosta

Sutinen myös haluaa nähdä ”luontoarvot ja ekologisen ajattelun” utopiasosialismitteensa yhteisenä teemana. Hän toteaa: ”Monet käsityksistä ovat lisäksi nykyistä suppeaa luontokäsitystä laajempia ja koskevat ihmisen yleistä luontoa, elämän kokonaisuutta” (7). Hyvin samanlainen toteamus liittyy William Morrisin esittelyyn: ’Myös ekologisuus tuli varhain mukaan kriittiseen ajatteluun, joskin se oli osa kattavampaa käsitystä ihmislunnon harmonisesta kokonaisuudesta’ (119). Tässä Sutinen siis hyvin tietoisesti liittyy yhteen tällaiset laajat luontokäsitteet ja nykyisen ympäristökeskustelun, tosin tehden pesäeroa oletettuun suppeaan nykyiseen ajattelutapaan.

Puhe laajennetusta ja syvällisemmästä luontokäsityksestä voi olla runollista ja iskevää, ja Sutisella on selvästi halu innostaa lukijaansa havahtumaan ympäristöhuolen synnyttämästä apatiasta. Mutta into yhdistää kaikenlaista ”luonnollisuuden” puolustukseksi lopulta sivuuttaa itse asian ja korvaa sen löyhällä elämänasenteella. Näin luddiittien konkreettinen hätä oman ammattitaidon katoamisesta teollisen työn järjestyksen edessä muuntuu luonnollisesti toimivan yhteiskunnan puolustukseksi. On oireellista, että Sutisen mukaan kyse on joko yksittäisestä (ja tavallaan itsekkästä) reaktiosta tai laajemmasta teollistumisen kritiikistä. Joko tai. Näin katoaa näkyvistä se, miksi juuri tuossa tilanteessa kehruukoneesta tuli uhka (ennen luddiiteiksi ryhtymistään kehrääjät olivat käyttäneet kaiken sortin koneita). Toisin sanoen, miten ammattikunnan kokemus henkilökohtainen uhka nivoutui muuhun yhteiskunnalliseen kehitykseen, ja miten yksityisestä tuli julkinen asia. Luddiittien voima nousi siitä, että he *eivät* nojanneet abstraktiin ihanteeseen.

Samalla tavoin Morrisin kuvailu laajan ja niin kovin syvällisen luontokäsityksen edustajana riisuu tekstin hengen ja elämän: miten esteettiset vaatimukset liittyvät massakuluttajuuden kritiikkiin, tai miksi korkeataide on tuomittavaa yhteisön rapauttamisen vuoksi. ”Ekologisuuden” projisointi tähän sivuuttaa sen, miten tärkeää kokemus maailmasta on tekstien ymmärrykselle. Morrisin teksti on kaunista juuri siksi, että oman aikansa huolenaiheiden lisäksi se voi osoittautua yhä uudelleen innostavaksi muuntumiskykyensä vuoksi, kytkeydyttyään uusiin kysymyksiin. Ylipäänsä joka sortin sosialistien ja anarkistien ajatukset voivat saada yhä uudelleen merkitystä ilman, että meidän täytyy olettaa kattavaa luonnollisuuden ideaalia – joka ei lopulta kerro maailmasta mitään.

6. Deodorantin käyttäjät ovat epävarmoja. Kapitalistit pitävät epävarmoista ihmisistä. Epävarmat ihmiset eivät aiheuta ongelmia. Epävarmat ihmiset ostavat myös ilmanraikastajia, hiustenhoitoaineita ja meikkejä. Epävarmat ihmiset ovat hyviä kuluttajia.

7. Deodorantit ovat tarpeettomia. Kapitalistit ovat erityisen ylpeitä tästä ja voittavat mainostuspalkintoja sen takia, että pystyvät myymään tarpeettomia tavaroita.

8. Deodorantit maksavat rahaa. Tästä kapitalistit ovat erityisen mielissään.

jatkoa toisaalta

Sekametelisopan sattumia

Kaikesta tästä huolimatta jotkut kirjan tekstit onnistuvat keskustelemaan kiintoisalla tavalla. Etenkin edellä mainittu anarkististen ja sosialististen liikkeiden suhde sekä niiden rajojen liukuvuus ja kehitys liittyvät tiettyihin käytännön kysymyksiin, kuten kiistelyyn tasajaon ja ansioperustaisen jaon välillä tai kysymykseen teknologian roolista ja siten niukkuudesta ja runsaudesta. Tässä mielessä erityisen kiehtova on Juha Kulmalan suomentama Pjotr Kropotkinin kirjoitus *Anarkistinen kommunismi: lähtökohdat ja periaatteet*, jossa näkyy hänen omaleimainen otteensa ajan evoluutioajatteluun, eräänlainen anarkistinen sosiobiologia:

”Osoittamalla, ettei ’olemassaolon taistelu’ pidä käsittää vain kapeakatseisesti yksilöiden välisenä kamppailuna elämisen perusehdoista, vaan laajemmassa mielessä, kaikkien lajin yksilöiden sopeutumisenä niihin olosuhteisiin, jotka ovat sekä parhaat lajin säilymiselle että samalla takaavat parhaimman mahdollisen elämän kullekin yksilölle, evoluutiofilosofia on tehnyt meille mahdolliseksi johtaa inhimillisen moraalin lainalaisuudet tieteellisesti ihmisyyhteisöjen tarpeista ja käyttäytymistavoista.” (159)

Vaikkei Kropotkinin taju evoluutiosta ollut lopulta sen syvällisempi kuin vaikka Herbert Spencerillä, hänen esittämänsä mutualistinen näkökulma on vaikuttanut merkittävästi moniin myöhempisiin ajattelijoihin. Evoluutiofilosofinen ote sai hänet myös korostamaan materiaalien olosuhteiden parantamista ja teknologian roolia yhteiskunnallisessa muutoksessa. Hänelle institutionaalisen ja näkyvän vallan taustalla elävä arkinen valta ja sen ”luonnollinen” moraali oli kaiken muutoksen voima (173).

Kodittomuudestaan huolimatta ovat myös monet yksittäiset tekstit sykähdettäviä kokemuksia, kuten vaikkapa Ravacholina tunnetun itsetietoisien terroristin kuulustelupöytäkirja tai pappi Jean Meslierin uskonnonvastainen pamfletti ”Virhe, harha, petkutus”. *Utopiasosialistit* ei oikein pysy kasassa, mutta kyllä se näillä mehevillä sattumilla olemassaolon oikeuden lunastaa. Kunnan kapinallisuus puskee pihalle tästäkin karsinasta.

ANTTI SALMINEN

Vallankumousmystikko Gustav Landauer

Hämmästyttävän monet 1900-luvun alkuvuosien radikaalit poliittiset ja avantgardistiset jännitteet kohtaavat Gustav Landauerin (1870–1919) hahmossa. Kommunitaristinen individualisti, ateistinen mystikko, skeptinen romantikko ja anarkistinen siionisti ovat Landaueriin liitettviä oksymoroneja. Landauer lähti 1918 rakentamaan Baijeriin anarkkista yhteiskuntaa, jossa jokainen kymmenvuotias lapsi tuntisi Walt Whitmanin tuotannon kuin omat taskunsa.

Gustav Landaueria harvoin huolitetaan 1800-luvun ja 1900-luvun alun anarkistikklassikoiden kirkkaampaan kaanoniin. Niin Landauerin poliittinen kuin kirjallinenkin toiminta jäi ennenaikaisen kuoleman vuoksi kesken, eikä hänen ajattelunsa ole koskaan saavuttanut suurta lukijakuntaa. Sen sijaan Landauer on löydetty viime vuosina uudelleen polttopisteenä, jossa monisyntyiset ja jopa keskenään ristiriitaiset radikaalit traditiot anarkistikklassikoista avantgardeen ja saksalaiseen mystiikkaan sulautuivat ja yhtyivät kumouksellisiin pyrkimyksiin.

”Anarkososialistiksi” itseään kutsunut Landauer ei löytänyt paikkaansa organisoiduissa poliittisissa liikkeissä, ja ajan oloon hän jäi ideologiseen marginaaliin. Landauerin ajattelua ei koskaan pystytty valjastamaan päivänpolitiikan välineeksi, vaan se säilyi utooppisena, jopa siinä määrin, että Michael Löwy pitää Landaueria ”utooppisen ajattelun täydellisenä ilmentymänä”¹. Landauerin vaikutteita ja niiden runsautta kuvaa hänen pääteoksekseen aikomansa kirja, joka ei koskaan valmistunut. Vuosikymmeniä työstytyksen teoksen oli määrä yhdistää Nietzschen etiikka, Mestari Eckhartin mystiikka ja Fritz Mauthnerin kielifilosofia sekä kommunitaristinen anarkismi (eritoten Kropotkinin ja Tolstoin) Proudhonin ja Stirnerin individualistianarkismiin.

Yksittäisistä anarkisteista Landauer oli vaikuttunein Tolstoista ja käänsi useita tämän kirjoituksia ja poliittisia pamfletteja toimittamaansa *Der Sozialist* -lehteen. Tolstoin kristillisiin johtopäätöksiin ja sitoumuksiin Landauer suhtautui kriittisesti, vaikka piti toisaalta Jeesusta esikuvallisena kumouksellisena. Landauer luonnehtikin epäortodoksista tolstoilaisuuttaan skeptisismillä ja mystisismillä kaksoisdokseksi.²

Jos kohta Landauerin suora poliittinen vaikutus jäi vähäiseksi, sitä suurempi merkitys hänellä oli aikansa filosofeihin ja taiteilijoihin Martin Buberista dadaisti Hugo Balliin ja myöhemmin Franz Kafkaan sekä Paul Celaniin. Vaikuttaakin siltä, että Landauerin ajattelu ja hahmo vetosi enemmän kirjailijoihin ja taiteilijoihin kuin poliittisiin johtajiin tai kansanjoukkoihin. Ball kuvaa tapaamaansa 44-vuotiasta Landaueria näin:

”14.12.1914 Tapaaminen Gustav Landauerin kanssa. Vanhempi riutuneen näköinen herrasmies, veltosti roikkuva hattu ja harva parta. Hänestä huokuu pastoraalisen lempeä vaikutelma. Edeltävä sukupolvi. [...] Ilta P:n kanssa. Hän nimittää Landaueria ’poliitikoksi, jonka esteetti on pilannut’ [...] Mutta Saksassa on vain kolme anarkistia, ja Landauer on yksi heistä.”³

Vallankumouksen puolesta sitä vastaan

Landauerin anarkismia on luonnehdittu ”ikonoklastiseksi utopianismiksi”, koska hän kieltäytyi systematisoimasta ja kuvaamasta yksityiskohtaisesti tavoittelemaansa tulevaa yhteiskuntaa⁴. Landauerin ikonoklastisuus oli tyyppillistä etenkin hänen aikansa juutalaisten anarkistien ja sosialistien keskuudessa. Osasyynä ikonoklastiikkaan Jacoby Russell pitää juutalaisen kulttuurin kuvakieltoa: niin messiaan kuin tulevan yhteiskunnankin täsmällinen kuvaaminen estää messiaasta saapumasta ja yhteiskuntaa syntymästä.⁵

Landauer oli juutalaisuudessaan maallinen, vaikka tunsi koko elämänsä vetoa mystiikan traditioita kohtaan. Yhdessä Bernard Lazaren ja Martin Buberin kanssa Landauer lukeutui niihin siionisteihin, jotka kannattivat kapitalistisen Israelin valtion sijaan anarkistista yhteiskuntaa. Landauerin siionismi oli siis kaukana sen myöhemmistä nationalistisista painotuksista, mutta hän piti juutalaista traditiota sen merkittävänä osana. Löwyn mukaan ”Landauer muotoili juutalaiselle messianismin anarkistisesti”⁶.

Anarkisti Landauer oli kansalaisia alistavan valtiorakenteen vastustajana. Landauer oli vakaumuksellinen passifisti, ja väkivallan sijaan hän halusi lopettaa valtiovallan kasvattamalla tietoisuutta sen keinotekoisuudesta ja sen harjoittamasta rakenteellisesta väkivallasta.⁷ Landauer ei luottanut marxilaisittain yhteiskunnalliseen edistykseen. Sen sijaan hän uskoi paikallisiin ja vapaaehtoisuuteen perustuviin verkostoihin, jotka vähä vähältä korvaisivat valtion. Romanttisena medievalistina hän ihannoiki aikansa slavo- ja germanofilien tapaan keskiajan venäläisiä (*mir*) ja saksalaisia (*mark*) talonpoikaisyhteisöjä ja toisaalta

(puoli)autonomisia feodaalisia kaupunkivaltioita.⁸ Landauer selvittää 1910 valtiosuhtettaan *Der Sozialistissa*:

”Valtio ei ole jotakin minkä voi tuhota vallankumouksella. Valtio on olosuhde, tietynlainen ihmisten välinen suhde, käyttäytymisen tapa: tuhoamme sen luomalla muita suhteita, toimimalla toisin.”⁹

”Toisin toimiminen” ja välittömän vallankumouksen kritiikki oli väärinajattelua etenkin ortodoksimarxilaisesta näkökulmasta, eikä ole ihme, että Landauerista tulikin pian lähes aikansa vallankumousajattelun sisäinen vihollinen. Ystävänsä Martin Buberin toteaman mukaan ”Landauer taisteli vallankumouksessa vallankumousta vastaan vallankumouksen hyväksi”¹⁰.

Jumalaton mystikko

Landauer oli mystiikan harrastaja, mikä oli tyyppillistä 1900-luvun alun kumouksellisissa piireissä, olivatpa ne sitten taiteellisia tai poliittisia¹¹. Mystiikka ei tarkoittanut Landauerille ensisijaisesti henkilökohtaista sisäisyyttä, vaan päinvastoin mystinen ymmärrys herätti yksilöitä toimintaan ja oli keskeinen sosiaalinen sidos matkalla anarkistiseen yhteiskuntaan. Kuten Landauerille keskeinen filosofi ja hänen ystävänsä Fritz Mauthner (1849–1923), Landauer luokitellaan useimmiten filosofiseksi ateistiksi, vaikka hän toisaalta kirjoittaa paljon jumaluudesta ja hengellisestä ymmärryksestä mystiikasta.¹²

Kirjassaan *Skepsis und Mystik* (1903) Landauer yhdistää mystisen elämäntunnon anarkistiseen autonomian tarpeeseen ja vallankumoukselliseen visioon. Näistä kolmesta lähtökohdasta landauerilaisen ’orgaanisen yhteisöllisyyden’ oli määrä kummuta.¹³ *Skepsis und Mystik* oli myös Landauerin filosofinen pamfletti, jossa hän yritti jatkaa siitä, mihin Mauthner oli radikaalissa kielikritiikissään päätnyt¹⁴. Radikaali epäily kieltä kohtaan johti kohti Landauerin mystiikkaa: ”On tarpeen järjestää uudelleen koko älyllinen kapasiteettimme, ei uusien varmuuksien, vaan uusien epäilysten perusteella.”¹⁵

Landauerin taipumuksesta mystiikkaan ei voi puhua mainitsematta Mestari Eckhartin nimeä. Saatuaan vankeiluomion vuonna 1899 ”loukkaavasta käytöksestään auktoriteetteja kohtaan” Landauer käänsi sellissään¹⁶ oman aikansa saksalle valikoiman Eckhartin saarnoja Mauthnerin toimeksiannosta¹⁷. Mestari Eckhart on liian hyvä vain historialliselle arvostukselle; hänet on herätettävä kuolleista¹⁸, Landauer totesi ja siinä hän todella onnistui.

Landauerin käänös on valikoivasti toimitettu ja paikoittain kömpelö. Landauerin *Eckhart* oli silti erittäin vaikutusvaltainen ja kuului monien aikalaistaiteilijoiden käsissä, kuten Päivi Mehtonen huomioi¹⁹. Landauer anarkistisesti politisoi mystiikan traditiota, ja toi esiin sen radikaaleja käyttömahdollisuuksia niin kumouksellisen ajattelun kuin kokeellisen taiteenkin saralla.

Marxilaisuuden kritiikki

Landauer vastusti Marxin skientismää, dialektista materialismia ja historiallista determinismää. Vaikka Landauer määritteli itsensä sosialistiksi, hänen sosialisminsa ei tarkoittanut marxilaisuutta. Teoksessaan *Aufruf zum Sozialismus* (1913) hän kirjoittaa:

”Ei edistys, ei teknologia, ei edes hyveellisyys pelasta meitä. Vain hengestä [*Geist*], syvästä sisäisestä tarpeesta ja sisäisestä rikkaudesta syntyy suuri muutos, jota kutsumme sosialismiksi.”²⁰

Edistyksen sijaan Landauer puhuu nietscheläisin painotuksin ”tulemisesta” (*Werden*), jonka prosessissa utooppiset mahdollisuudet ja vaihtoehdot pyrkivät realisoitumaan²¹. Tulemisen käyttövoimana ovat ”topiat”, joissa yhteiskunnallinen tilanne on suhteellisen liikkumaton, ja ”utopiat”, jotka haastavat topiat, korvaavat ne ja muuttuvat lopulta uusiksi topioiksi²². Prosessi ei kuitenkaan ole hegeliläinen: landauerilainen Tuleminen ei ole itsestään selvästi edistyksellistä eikä sillä ole annettua päämäärää.

Landauer eroaa marxilaisuudesta myös vallankumouksen subjektin osalta. Vaikka Landauer kyllä korosti työläisyyden merkitystä kumouksellisena voimana, vallankumouksen tekee runoilija. Landauerin runoilija ei kuitenkaan ole neromyytin mukainen poikkeusyksilö, vaan siinä missä kenen tahansa on herättävä vallankumoukselliseksi, kuka tahansa voi tulla runoilijaksi:

”Me olemme runoilijoita; ja haluamme erottautua pseudotieteilijöistä, marxilaisista, noista kylmistä, ontoista ja hengettömistä, jotta runollinen pohdinta, taiteellisesti keskittynyt muodonanto, into ja ennustuskyky löytäisivät paikan, jossa ne voivat toimia, luoda ja rakentaa.”²³

Landauer ei tähdännyt uuden valtiomuodon tai edes poliittisen organisaation synnyttämiseen, vaan hänelle muutoksen tuli tapahtua välittömissä ja konkreettisissa ihmisten välisissä suhteissa ”todellisen yhteisöllisen hengen [*Geist*]” hyväksi²⁴. *Geist* ei voinut toteutua proletariaatin diktatuurissa, jonka Landauer koki banaaliksi ja todelliselle vallankumouksellisuudelle vastakkaiseksi.

Anarkisti murhataan Baijerissa

Huolimatta pyrkimyksistään konkretisoida lähtökohdansa teoiksi, Landauerin tavoitteet jäivät utooppisiksi. Landauerin kaavailema yhteiskunta jäi yritykseksi, joka vei hänen henkensä. Saksan vallankumouksen myllerryksessä 1918 Landauer pyydettiin Baijeriin perustamaan anarko-sosialistista yhteisöä ja talousjärjestelmää. Juutalaisen sosialistin Kurt Eisnerin johdolla Baijeri julistettiin vielä samana vuonna itsenäiseksi tasavallaksi. Landauerin oli määrä toimia kulttuurista vastaavana kansankomissaarina.

Landauerin koulutuspoliittisen ohjelman mukaan kaikkien 18-vuotiaiden baijerilaisten tuli päästä vapaasti

yliopistoon. Lisäksi jokaisen kymmenvuotiaan baijerilaislapsen tulee tuntea Walt Whitmanin runous kuin omat taskunsa. Se on uuden koulutusohjelmani kulmakivi’, Landauer totesi ohjelmajulistuksessaan, joka jäi toteuttamatta.²⁵ Helmikuussa 1919 Eisner salamurhattiin, ja väliaikaishallitus horjui kaatumisen partaalla. Kuukautta myöhemmin saksalaiset vapaajoukot (*Freikorps*), jotka muodostivat myöhemmin kansallissosialistisen puolueen militantemman siiven, hakkasivat Landauerin kiväärinperillä kuoliaaksi. Viimeisiksi sanoikseen hänen kerrotaan mananneen: ’Tappakaa minut toki! Ollaksenne ihmisiä!’²⁶ Nationalistiset sanomalehdet yrittivät mustamaalata Landauerin jälkimaineen välittömästi hänen kuolemansa jälkeen, mikä sai Mauthnerin toteamaan päiväkirjassaan: ’Hakattu kuin koira kuoliaaksi, heitetty joukkohautaan kuin koira, riepoteeltu kuin koira saksalaisnationalistien ja katolilaisten lehdissä!’²⁷

* * *

Landauerille toisin tekeminen oli vallankumousta parempi ja loppujen lopuksi tehokkaampi menetelmä. Valtioväitteisten suhteiden sijaan oli luotava uusia riip-

pumattomia suhteita ja olemistapoja, jotka saivat vallan paljastamaan keinotekoisuutensa ja lopulta väistymään. Vastarinnan ja valtavaatimusten sijaan vallasta oli luovuttava ja tuhottava se. Landauerilainen vallankumous on kirjaimellinen: valtaa ei oteta, se nimenomaan kumotaan.

Landauerin ratkaisu oli havahtuminen muihin kuin valtioväitteisiin ja kapitalistisiin olemistapoihin. Viimeistään se tapahtuisi siitä yksinkertaisesta pakosta, että vaihtoehtoja ei voi joko yksilön tai yhteisön tasolla enää odottaa. Landauerilaisen *aktualistisen utopianismin* mukaan paradoksaalisesti vaihtoehdot eivät koskaan toteudu, sillä ne ovat jo olemassa olevia, mutta niitä ei ole vain vielä ymmärretty vaihtoehdoiksi.

’Me olemme valtio ja tulemme sitä olemaan niin kauan kuin olemme luoneet instituutiot, jotka muodostavat todellisen ihmisten yhteisön ja yhteiskunnan’²⁸.

Landauer tuskin pahoittaisi mieltään, vaikka hänen toteamuksensa muotoilisi kokeeksi hieman toisin: Me olemme valtio, mutta vain niin kauan kuin ymmärrämme jo olemamme jotain, mikä vapauttaa siitä.

Viitteet

- 1 Löwy 1992, 128.
- 2 Whirner 1999, 150–151.
- 3 Kiitos Päivi Mehtoselle hänen Ball-käännöksensä käyttämisestä ja 1900-luvun alun aate- ja avantgardehistoriaa koskevista keskusteluista. Artikkelin muut käännökset AS, ellei toisin mainita.
- 4 Russell 2007, 94.
- 5 Sama, 33.
- 6 Löwy 1992, 128.
- 7 Maurer 1971, 10.
- 8 Löwy 1992, 129.
- 9 Lunn 1973, 224.
- 10 Friedman 1988, 256.
- 11 Schwartz 2006, 205.
- 12 Russell 2007, 106–107. Mauthnerin Suomessa vähän tutkitusta ajattelusta ks. Mehtonen 2009.
- 13 Schwartz 2006, 211.
- 14 Maurer 1971, 67.
- 15 Landauer 1923, 64.
- 16 Esipuheessaan Landauer käyttää ilmaisua ’vapaa-ajallaan’ (1991, 9).
- 17 Löwy 1992, 132.
- 18 Landauer 1991, 9.
- 19 Mehtonen 2009, 80.
- 20 Landauer 1913, 11.
- 21 Landauerin vasemmistonietzscheläisy-

destä ks. Aschheim 1994, 170–171.

- 22 Schwartz 2006, 225.
- 23 Russell 2007, 101.
- 24 Russell 2007, 96.
- 25 Russell 2007, 111.
- 26 Maurer 1971, 196–197.
- 27 Friedman 1988, 254.
- 28 Lunn 1973, 225.

Kirjallisuus

- Aschheim, Steven E., *The Nietzsche Legacy in Germany, 1890–1990*. University of California Press, London 1994.
- Ball, Hugo, *Flight Out of Time. A Dada Diary* (Die Flucht aus der Zeit, 1927) Käänt. Ann Raimes. University of California Press, London 1995.
- Buber, Martin, *Paths in Utopia* (1949). Syracuse University Press, New York 1996.
- Friedman, Maurice S., *Martin Buber's Life and Work*. Wayne State University Press, Detroit 1988.
- Landauer, Gustav, *Aufruf zum Sozialismus* (1911). Oppo-Verlag, Berlin 1997.
- Landauer, Gustav, [toim. & jälkisanat] Meister Eckhart, *Mystische Schriften* (1903). Insel, Frankfurt am Main 1991.
- Landauer, Gustav, *Skepsis und Mystik. Versuche*

im Anschluss an Mauthners Sprachkritik (1903). Cologne, Berlin 1923.

Landauer, Gustav, *Ein Weg deutschen Geistes*. Forum-Verlag, München 1916.

Lunn, Eugene, *Prophet of Community. The Romantic Socialism of Gustav Landauer*. Kerr, Chicago 1973.

Löwy, Michael, *Redemption and Utopia. Jewish Libertarian Thought in Central Europe. A Study in Elective Affinity*. Stanford University Press, Stanford 1992.

Maurer, Charles B., *Call to revolution. The mystical Anarchism of Gustav Landauer*. Wayne State University Press, Detroit 1971.

Mehtonen, Päivi, *Mystinen minä. niin & näin* 3/09, 80–82.

Russell, Jacoby, *Picture Imperfect. Utopian Thought for an Anti-Utopian Age*. Columbia University Press, New York 2007.

Schwartz, Yossef, *The Politicization of the Mystical. Teoksessa New perspectives on Martin Buber*. Toim. Michael Zank. Mohr Siebeck, Tübingen 2006, 205–219.

Whimster, Sam, *Max Weber and the Culture of Anarchy*. Palgrave Macmillan, New York 1999.

ANTTI VIRNES

Luonnontieteilijä valtiota vastaan

Pjotr Kropotkin, *Kapinabengi – Kirjoituksia anarkismista*. Toim. & suom. Juha Kulmala. Savukeidas, Turku 2009. 352 s.

Pjotr Kropotkin (1842–1921) oli syntyperältään aatelinen, koulutukseltaan upseeri ja toimenkuvaltaan myös maantieteilijä. Nämä lähtökohdat, erityisesti luonnontieteiden tuntemus, värittävät hänen ajatteluaan. Poliittiseksi teoreetikoksi hän on käytännönläheinen, alati kiinnostunut ideoidensa käytännön seuraamuksista ja ennakkoehdoista. Hän lähestyy aiheitaan yleisinhimilliseltä kannalta, joten hänen ehdotuksensa ovat usein paljon vähemmän aikaansa ja paikkaansa sidottuja kuin monen muun 1800-lukulaisen ajattelijan.

Tervetullut suomennosvalikoima, laajahko kokoelma avaintekstejä, joista suurta osaa ei ole ollut aiemmin saatavilla suomenkielisinä, alkaa esityksellä ”Nykyaikainen tiede ja anarkismi” (1901). Kropotkin käy läpi sosialismin ja anarkismin historiaa pyrkien argumentoimaan, että hänen versionsa anarkismista on perustaltaan luonnontieteistä kumpuava yhteiskuntamalli. Tieteellistä pyrintö uhkaa häivyttää kehittelyn poliittisuuden. Vähemmästäkin nykylukijan sisäinen hannaharendt suivaantuu. Toisaalta Kropotkinin positivistinen asenne voi virkistää umpiteoreettiseen nykyvasemmistolaisuuteen tuskastunutta.

Tiedemiestaustan perua on biologinen ihmiskuva, joka korostuu pitkässä esseessä ”Anarkistinen moraal” (1892). Ihmisen moraalin pohjana ovat eläinkunnassakin ilmenivät käyttäytymistä säätelevät periaatteet, jotka tukevat lajien evoluutiota. Yhteisöllinen käyttäytyminen pikemminkin auttaa kuin haittaa populaatioita eloonjäämistaiselussa. Kropotkin tarjoilee esimerkkejä niin muurahaisten kuin varpustenkin maailmasta: ”Hyvällä ja pahalla ei siten ole käsitteinä mitään tekemistä uskonnon tai mystisen omantunnon kanssa. Kyse on eläinlajien luonnollisista tarpeista. Ja kun uskontojen perustajat, filosofit ja moralistit puhuvat meille jumalallisista tai metafysisistä ilmiöistään, he ainoastaan muotoilevat uudelle kielelle sen, mitä jokainen muurahainen ja varpunen ilmaisee käytännössä omassa pienessä yhteisössään.” (142)

Teksti käy lennokkaaksi tuoden jostain syystä mieleen F. E. Sillanpään ja Fr. Nietzschen: ’Mitä merkitsee se, jos yksi tai toinen kaatuu taistelussa! Mahla nousee silti. Sillä nuorille elämä tarkoittaa kukoistamista seurauksista huolimatta!’ (166–167) Viihdyttävästä tyylivaihtelusta suomentajalla on sattuvaa sanottavaa johdantotekstissään: ’Joitakin lukijoita saattaa rasittaa Kropotkinin loppua kohden hurmiolliseksi yltyvä, julistava tyyli. Mutta jos he nostavat katseensa kirjasta ja havaitsevat, mitä kaikkialla ympärillämme

edelleenkin tapahtuu, he tajuavat kyllä, että elämän todellinen rasittavuus aiheutuu jostain aivan muusta.’ (128)

Kropotkinia on aiheellisesti ylistetty siitä, että hän kiinnittää huomionsa käytännöllisiin asioihin, kuten anarkistisen yhteiselämisen pulmiin, ja ennen kaikkea talouteen. Hänen teoriansa eivät sanan varsinaisessa mielessä ole utopioita vaan ratkaisuehdotuksia. Asia erikseen on se, pidetäänkö niitä uskottavina vai ei. Kokoelman loppuosaan onkin koottu joitakin tekstejä, joissa Kropotkin käsittelee yksittäisiä käytännön elämän aiheita, kuten ”Pieni-muotoiset kommuunikokeilut ja miksi ne epäonnistuvat” (1895). Samaan kastiin lukeutuu kirjoitus ”Vastaväitteitä”, jossa tarkastellaan yhä ajankohtaisia aiheita vapaaehtoisen työn tuottavuudesta alkaen.

Valikoima rytmittyy liikkeeksi yleisestä ja teoreettisesta yksittäiseen ja maanpäälliseen. Täsmäkatsauksia voisi olla enemmänkin, niissä kun Kropotkin parhaiten onnistuu. Nyt ei välttyä toisteisuudelta, kun runollinen ”Anarkismin filosofia ja ihanteet” (1896) kertoo avausseen kehitetyt.

Suomennostyön Juha Kulmala on nähdäkseni hoitanut mallikkaasti. Teksti on sujuvaa ja ymmärrettävää, sanasto monipuolista – jopa lempiverbini ”häälä” löytyy – ja lauserakenteetkin kaiken kaikkiaan selvää suomea. Kirjoitus- ja painovirheitä on jonkin verran, ei häiritsevästi. Sen sijaan isojen alkukirjainten vilinä rasittaa. Mukana on sellaisia hirviöitä kuin ”Pariisin Kommuuni”, ”Caesarismi”, ”Kategorinen Imperatiivi” ja ”Suuri Kommunistinen Perhe”. Ehkä kääntäjä on tavoitellut jonkinlaista anarkistista ortografiaa, mutta ratkaisut näyttävät yksinomaan anglismeilta.

Kulmala ansioituu perusteellisessa Kropotkin-elämäkerrassa ja kuhunkin kirjoitukseen johdattelevissa esipuheissa. Biografiaa lukee paikoitellen kuin jännityskertomusta, eikä informatiivisuus jännitystä vähennä. Introt selvittelevät tekstuaalisia syntyhistorioita ja kontekstiin asettumisia. Voi kysyä, ovatko Kulmalan omat näkemykset Kropotkinin ajatusten nykypäivän relevanssista (erit. 171) tarpeellisia, mutta minua ne eivät vaivanneet.

Kirjan fyysinen asu ei korjaa korkeita pisteitä. Kaltaiseni bibliofascistin mielestä nide on massaltaan liian kevyt, kuin valmiiksi alelaariestetikkaan sovitettu. Sääl, sillä Kropotkin on suositeltavaa luettavaa, vaikka ei itseään anarkistina tai edes vasemmistolaisena pitäisikään. Yleissivistys on nykyään aliarvostettu hyve.

VILLE LÄHDE

Naisten maa ilman naiseutta?

Charlotte Perkins Gilman, *Herland*. Suom. Ville-Juhani Sutinen. Savukeidas, Turku 2009. 288 s.

Savukeidas jatkaa utopiakirjallisuuden klassikoiden julkaisua. H. G. Wellsin *Nykyaikainen utopia* (1905/2006) ja William Morrisin *Huomispäivän uutisia* (1896/2008) ovat saaneet jatkokseen Charlotte Perkins Gilmanin *Herlandin* (1915). Tämä on ensimmäisiä merkittäviä feministisiä utopiaromaaneja, ja teoksen julkaiseminen onkin hieno teko.

Herland on Gilmanin utopiatrilogian keskeisin osa. Kaikki teokset ilmestyivät hänen lehdessään *Forerunner*, joskin ensimmäinen, *Moving the Mountain* (1911), jo samana vuonna myös kirjamuodossa. Se käytti hyväkseen samaa aikamatkustuksen tai unen tehokeinoa kuin Morrisin romaani ja sen kritiikin kohde, Edward Bellamyn *Looking Backward* (1888). Yhteys muihin teoksiin on vain löyhän temaattinen, kun taas viimeinen osa *With Her in Ourland* (1916) on suoraa jatkoa *Herlandille*. Nämä muodostavat myös vastinparin: ensin kuvataan *Herlandin* utopiaa viime vuosisadan alun miesten silmin, ja sitten *Herlandin* matkalainen katsoo miesten hallitsemaa maailmaa. Kuten suomentaja toteaa, allegorisuus on Gilmanin utopiassa silmiinpistävä.

Suvuttomat sikiäjät

Rakenteeltaan *Herland* on hyvin perinteinen utopiatarina, jossa kirjailijan oman ajan ihmiset pääsevät tutustumaan kaukaiseen maahan. Amatööritutkimuskailijat Jeff, Van ja Terry, joihin on henkilöity keskeisiä kulttuurisia asenteita (romantisoiva, tieteellisen kiinnostunut, alistava) ja jotka ovat vastaavasti eri tavoin oman kulttuurinsa sukupuoliasenteiden vankeja, lähtevät etsimään tarunomaista naisten maata eristetyltä ylängöltä. Kuten niin monissa muissa tarinoissa, matkajat pääsevät utooppisen yhteiskunnan vieraksi, joutuvat konfliktiin sen kulttuurin kanssa ja lähtevät kotiin.

Herlandin synnyn taustalla on tuttuun tapaan muihin katastrofi, joka on pakottanut kulttuurin aloittamaan puhtaalta pöydältä. Poikkeuksellista tarinassa on kuitenkin ajatus suvuttomasta lisääntymisestä: miehensä hylännyt ja teurastanut kansa alkaa ihmeenomaisesti lisääntyä ilman seksiä ja sukupuolisuutta, ja niin nämä jumalattomat neitsytmaariat kansoittavat oman maansa. Heidän jumaluudekseen tulee äitiys, ja perheen tai hallitsijan auktoriteetin korvaa kollektiiviseen äitiyteen ja kulttuurin rakentamiseen perustuva vahva yhteisöllisyys.

Kuten arvata saattaa, joutuvat vieraat yhä uudestaan konfliktiin naisten maan kulttuurin ja käytäntöjen kanssa, vaikka lupaus seksuaalisen lisääntymisen paluusta otetaankin *Herlandissa* jännittyneesti vastaan. Väkivalanteon jälkeen seuraa paluu kotiin ja kirjan lopetus, joka ansaitsisi töksähtävyydestään palkinnon. Olenneista kirjassa ei olekaan itse *Herlandin* johdonmukaisuus tai juoni vaan hetket, jolloin päähenkilöt pohtivat omaa maataan naisten maata vasten. Kirja on kiinnostavimmillaan kritisoidessaan vastakkainasetteluin, kuten suomentaja johdannossaan oikein esittää. Esimerkiksi Morrisin utopialla, vaikka sekin oli sosialistisen liikehdinnän mahdollisuuksien pohdinnan väline, oli paljon enemmän ”itsenäistä” sanottavaa vaikkapa massakulttuurin ja käsityön suhteesta ylipäänsä.

Naisen myyttien kritiikki

Gilman on oivaltavimmillaan käsitellessään sukupuolisuutta ja sen käsitteellistä rakentamista. Vaikka utopiaromaanille ominainen kärjekäs vastakkainasettelu vierailijoiden ”miehisten” asenteiden välillä on toki osoittelevaa, etenkin kertojan asemaan laitettun Vanin pohdiskelut kertovat paljon sukupuolisen käsitteistön ja vallan suhteista: ”Käsite ’nainen’ tarkoittaa automaattisesti nuorta ja oletamme että myös lumoavaa. Kun naiset vanhenevat, he ikään kuin siirtyvät estradilta sivuun, suurimmaksi osaksi yksityisomistukseen tai kokonaan pois.” (58) Tai: ”Tämä johti minut nopeasti siihen vakaumukseen, että nuo ’naiselliset lumot’, joita niin kovasti ihastelemme, eivät lopulta olekaan naisellisia, vaan pelkkiä heijastuksia maskuliinisista haluista.” (120) Kirjan olennainen viesti kuitenkin on, että sukupuolisuuden myytit ovat dualistisen asetelman luomus, muuttuneet lihaksi vastakkainasettelun voimasta. *Herlandissa* ihmisten väliset erot eivät kristallisoidu yhteen jakolinjaan. Kokonaan Gilman ei kuitenkaan pääse seksuaalisista arkkityypeistä eroon, etenkin ”feminiinisen” Jeffin suhteessa *Herlandin* asukkaisiin.

Suomentaja Ville-Juhani Sutinen evästää lukijaa kiitettävästi näihin teemoihin esipuheessaan, mutta Gilmanin tavoin hänkään ei pääse tietyistä jännitteistä eroon. Samalla aukeamalla hän korostaa sukupuolen sosiaalista luonnetta, mutta kuitenkin onnistuu tukeutumaan asetelmaan ”mies on kulttuuria, nainen luontoa”. *Herlandissa* ei tuota ’naista’ ole olemassa, jos konstruktii-

visuuden ajatuksen ottaa tosissaan.

Täytyy muistaa, että kritiikistään huolimatta Gilman korostaa äitiyttä ja siihen tiivistyvää naisen erikoislaatua juuri sillä tavalla, jota myöhempi feminismi on kritisoinut. Samaten hiukan hämmäntävältä ja vanhakan-taiselta tuntuu ajatus, että sukupuolisen lisääntymisen myötä Herlandista puuttuu kokonaan seksuaalisuus ja näin taiteen tarvitsemat ”suuret tunteet” (186). Taide supistuukin yhteisöä lujittaviksi kansalaisuuden rituaaleiksi.

Niukkuuden runsaus

Kertoessaan Herlandin historiasta ja sen arjen käytännöistä Gilman onnistuu ohimennen käsittelemään myös oman yhteiskunnan kritiikkiä laajempaa teemaa, niukkuuden kohtaamista, joka on ollut olennainen sekä anarkistisessa että sosialistisessa perinteessä. Herland on vegetaristinen yhteiskunta, mutta vaikka Gilman sivuaa sen yhteydessä julmuuden ja vapauden teemoja, hän korostaa ennen kaikkea lihantuotannon vaatimia resursseja ja maapinta-alaa. Naiset ovat luoneet maansa niukkuuden ehdoilla ja päätyneet runsauteen hylkäämällä Gilmanin oman ajan tuotantomuodot. Hän käsittelee maidontuotantoa ja hautaamiskäytäntöjä ja kuvaa meillekin ajankohtaisesti ruokapuita maaperää ylläpitävänä ja vähän työtä ja resursseja vaativana ravintolähteenä.

Tämä on hyvin käytännönläheinen ja havainnollisiin ongelmiin kytketty tapa pohtia luonnonhoidon käytäntöjä, ja Sutisen huomautukset ”yhteydestä luontoon” ja ”luonnosta etäännyttämisestä” vievät huomiota turhaan abstraktille tai jopa metafyykselle tasolle. Harmonian sijaan lukijalle kuvataan niukkuuden ja haasteiden kohtaamista, tarinaa Herlandin omaan paikalliseen ympäristöön räätälöidystä elämäntavasta. Siitä huolimatta Sutinen on ehdottomasti oikeassa siinä, että Gilmanin näkemykset esimerkiksi omavaraisesta viljelyksestä olivat aikaansa edellä.

Pulmia

Kuten Morrisin teoksen käännöksessä, Sutisella on turhauttava taipumus selitellä käännösratkaisujaan loppuviitteissä. Gilmanin tekstin historiallista kontekstia selittävät viitteet ovat toki olennaisia, mutta lukijan ei tarvitse tietää, että ”Jestas sentään!” on ollut alkujaan *by Jingo* tai ”hyvät hyssykät” on ollut *for the love of Mike*. Idiomien, vanhentuneidenkin, kääntäminen on osa normaalia käännöstyötä. Suomenoksen kieli on paikoitellen kankeaa, mutta yleisesti ottaen se on Morris-käännöstä parempaa. Joukosta löytyy kuitenkin lukuisia suorastaan traagisia virheitä, kun englannin idiomit ovat jääneet huomaamatta tai ne on tulkittu väärin.

Näin esimerkiksi ilmaus *crowning office* kääntyy muotoon ”kruunajaisupseerit”. Alkuteksti kertoo siitä, miten nuoret tytöt kasvavat tietoisina suurenmoisesta tehtävästä tai toimesta (*office*), joita varten heitä suorastaan rousseaulaisella tarmolla kasvatetaan. (Gilman viittaaakin

hyvin avoimesti kansalaisuuteen kasvattamiseen: *education for citizenship* (201).)

Ilmaus *at the outside* on kääntynyt väärin niin, että koko ”muussa maailmassa” olisi kaksikymmentä miljoonaa naista (125). Päinvastoin puhe on päähenkilöiden omasta maasta, jossa on enintään tuo määrä naisia, ja edellä mainittu seitsemän miljoonaa joutuu raatamaan köyhyydessä. Sääli, että käännösvirhe rikkoo yhden kirjan nokkelimmista tavoista vitsailla naisiin kohdistetuilla odotuksilla. ’Naiset’ ovat ihailun kohteita, kun taas köyhät ja raatavat naiset jäävät tämän käsitteen ulkopuolelle.

Myös rakenne *background... middle-ground... foreground* on jäänyt huomaamatta (176). Niinpä ”luolamiesten perinne” on oudosti runouden ja romantiikan välimaastossa, eikä alkuteoksen ajatuksesta saa enää kiinni.

Turhan modernin tuntuisesti Van alkaa ”rakentaa uutta identiteettiä”, vaikka ilmaus *there was a sense of identity* viittaa vain hänen ja opettajansa väliseen yhteydentuntuun (171). Samalla tavalla ilmaus *race-mind* on kääntynyt muotoon ”rodullinen ajattelu”, vaikka lähtöteksti viittaa miesten maailman konflikteista vapaitten herlandilaisten ”puhtaaseen kantaan” eli kansan jaettuihin uskomuksiin (221). Rodullinen sanasto on muuten Gilmanilla melko vahvaa, ja häntä onkin muissa yhteyksissä kritisoitu rasistisista ja valkoista ylemmyyttä korostavista ajatuksista. *Herlandissa* ne eivät kovin näkyviä ole, mutta esimerkiksi kritisoidessaan ”olemassaolon kamppailun” oloja vastaan herlandilainen käyttää synkäsävyistä sanaa *underbred*, jota käännös ”alikehittyneet” ei täysin tavoita.

Ehkä räikein käännösvirhe on ilmauksen *in evidence* sotkeminen todistusaineiston merkitykseen. Jakso suomentuisi paremminkin esimerkiksi näin: ”... joten kääntyessämme heidän puoleensa löydämme aina haluamme” (235). Ongelmallisia kohtia on tekstissä liikaa, mutta onneksi pahimmat virheet ovat kuitenkin yksittäisiä.

En aivan tavoita toimituksellista valintaa liittää kirjan loppuun intialainen feministinen utopiatarina *Sulttaanittaren uni* (1905). Tasa-arvon puolestapuhujan ja aktivistin Begum Rokeya Sakhawat Hossainin tarina muistuttaa etäisesti Gilmanin luomusta, mutta siitä puuttuvat oikeastaan kaikki *Herlandin* kiintoisat elementit. Sukupuolen käsitteellisen purkutyön sijaan sukupuolen olemuksellinen ero on säilytetty – miehet on kirjaimellisesti suljettu pois. Konkreettisen ympäristösuhteiden pohdinnan sijaan kaikki hoituu suorastaan maagisella teknologialla, joka vie tarinan enemmänkin lampunhenkien ja lentävien mattojen maailmaan. Hossainin tekstin parempi paikka olisi ollut esimerkiksi kamppailevien feminististen tekstien kokoelmassa, jossa sen retorista merkitystä olisi voinut käsitellä kiintoisammassa yhteydessä.

TAPANI KILPELÄINEN & JARKKO S. TUUSVUORI

Kansanvallan perinjuurisuus – vastaamassa professori Breough

Viimeistään *L'expérience plébéienne. Une histoire discontinuée de la liberté politique* (Payot, 2008) teki hänestä eturivin poliitikantutkijan ja vapausteoretikon. Pariisissa ja Ottawassa kannuksensa hankineen Yorkin yliopiston politiikan teorian apulaisprofessorin kirja ilmestyy ensi vuonna englanniksi. Nyt Martin Breough tulkitsee *niin & näin*lle yhtä erityistä plebeijisyyden ja vapauden koettelemusta.

Kuinka tiivistäisitte Pariisin kommuunin ydinmerkituksen? Mitä odotatte tutkimuksen selvittävän aiempaa paremmin tai tulkitsevan entistä rohkeammin?

Kommuuni on avaintapaus kelle hyvänsä, joka tahtoo päästä jyvälle poliittisen vapauden ja vapautumisen epä-jatkuvasta historiasta. Kokemuksen ytimessä on, kuten Marx sattuvasti huomauttaa, valtionvastaisen poliittisen muodosteen luominen. Se kehkeytyy joukon yhteispon-

nistuksessa. Tässä mielessä 1871 todistaa toisentyyppisen poliittisen vallan olemassaolosta: ei toisten valtaamista, vaan valtaa toisten kanssa. Tavallisten ihmisten käy päinsä alkaa poliittisiksi toimijoiksi, väki voi ryhtyä suoraan ja jopa luovasti politiikkaan. Pariisin kommuuni on itse-emansipaation tai, Cornelius Castoriadisin sanoin, itse-instituution kokemus. Tätä ei voi liiaksi korostaa.

Olen tutkinut Pariisin kommuunia Hannah Arendtin sanoin ”poliittisen ajattelun harjoittamisena”: vuoden 1871 teoreettis-poliittisia seuraamuksia ei ole vielä ehdytetty. Niissä riittää erittelyä ja keskustelemista.

Jatkotutkimuksen tulisi keskittyä siihen, kuinka kommuuni limittyi omintakeisen emansipoitumisen pitkään historian ja miten se myös voi auttaa meitä ajattelemaan radikaalia demokratiaa tässä ja nyt.

Miten selvillä Pariisin kommuunin ja anarkismin välillä? Oliko vallankumous jossain mielessä poliittisesti anarkkinen?

Kommuunin ja anarkismin suhde havainnollistaa tiettyä tosiseikkaa: anarkismia ei voida typistää valtiomuodon ja lakien tuhoamiseksi. Kommuuni osoitti *in situ*, että anarkismi tähtää paremminkin hallinnan *kaikkien muotojen* tuhoon ja uuden (epä)järjestyksen luontiin, jossa poliittisen yhteisön keskipisteeseen asetetaan vapaus ja tasavertaisuus. Tästä päästään anarkismin ja lain väliseen yhteyteen: lain voi siinä ymmärtää peruseriaatteen, joka ohjaa poliittisen järjestäytymisen muotoja.

Pariisi 1871 oli eittämättä poliittisesti anarkkinen (vähintään) kahdesta syystä: i) ei ollut selviä johtajia (Louis Auguste Blanqui olisi voinut ruveta johtajaksi, mutta hän virui vankilassa) ja ii) poliittinen rakenne hajautui niin, että se oli pohjimmiltaan päätä vailla aina paikallisista klikeistä ja seuroista Pariisin korkeimpiin valtaelimiin saakka.

Entä tyyppilliset *communard(e)t*? Tiedämmekö riittävästi siitä, millaiset naiset ja miehet oikein ottivat osaa kansannousuun?

Tutkimus osoittaa, että kommuuni veti puoleensa perin sekalaista nais- ja miesporukkaa, eikä suinkaan pelkästään köyhälistöä. Ei siis ole mitään tyyppillistä kommunardia. Saattaa sanoa, että kommuuni viehätti ketä hyvänsä, jolla ei ollut mitään kummoista titteliä, syntyperää, varallisuutta, tietoa tai sensellaista erityistä hallinnoitavanaan. Niinpä 1871 on syvällisen demokraattinen kokemus.

Valokuva: Bert Bertrand

TAPANI KILPELÄINEN & JOUNI AVELIN

Naurettavaa menoa

Stéphane Legrand nosti *Le Mondessa* 16.10. esille munkista ja toisinajattelevasta psykoanalyytikosta hypnoterapeutiksi kuontuneen François Roustangin, jonka tuore teos *Le secret de Socrate pour changer la vie* (Odile Jacob, 2009) yrittää kahmaista elämänhallinnan naistenlehtien ja itseapuoppaiden kourista takaisin reflektiivisen ajattelun piiriin. Psykoanalyysi hävitti aikoinaan Roustangin kristillisen uskon, ja hän lähti katolisen kirkon piiristä ovet paukkuen, mutta sittemmin hän hermostui myös kriittikittömään Lacanin palvontaan ja ryhtyi kehittämään omia, suggestioon perustuvia terapiamuotoja.

Hypnoosin piiriin Roustangin johdatti Hegelin kirjoitus, jossa tämä käsitteli animaalista magnetismia, Franz Mesmerin 1700-luvulla teoretisoimaa elollisten olentojen ominaisuutta. Roustang pyrkii hypnoosin avulla tuottamaan potilaalle tunnun kieltä ja ymmärrystä edeltävästä eläimellisestä olemistilasta. Sen myötä ihminen pääsee hänen mukaansa eroon yksilöllisyydestään ja päämääristään ja tyytyy olemaan. Freudilainen psykoanalyysi sen sijaan vain pahentaa asioita pyrkiessään paljastamaan vaivojen syyt, sillä Roustang ajattelee, ettei syiden ymmärtämisestä ole potilaalle mitään iloa, koska se sinänsä ei saa heitä muuttamaan koko elämänsä katsomustaan.

Tämän vuoksi Roustang pyrkii naurattamaan potilaitaan. Hänen mukaansa nauru estää ihmisiä jumittumasta kärsimyksensä ja pitämästä sitä omimpana itsenään. Hekotuttavien terapiaistuntojen tarkoituksena on saada potilas ottamaan välimatkaa itseensä ja hoksaamaan siten oma koomisuutensa. Terapia ei voi perustua mihinkään teoriaan, koska silloin terapeutti väistämättä päätyy muovailuvahaillemaan potilasta mielivaltaisiin teoreettisiin mal-

leihinsa sopivaksi. Siksi Roustang käyttää Sokratesta esimerkkinä opettajasta, joka ei tiedä mitään.

Sokrates-kirjassaan Roustang antaa ymmärtää, ettei länsimaista filosofiaa keksinyt Sokrates vaan Platon: Sokrates pyrki ainoastaan häiritsemään kaikkia mahdollisia uskomuksia, ei kehittämään filosofisia oppeja.

Avantgardistista arkkitehtuurin-suojelua

Zürich-teema sai Barbara Mahlmann-Bauerin esittelemään 1700-luvun sveitsiläisestetiikkoja *Der Deutschenterricht* -lehden lokakuun numerossa (4/2009). Johann Jacob Breitingerin pyrki valjastamaan runollisen mielikuvituksen Christian Wolffin psykologian jalanjäljissä, ja Johann Jacob Bodmer puolestaan innostui keskiajan kulttuurin monimuotoisesta tummasävyisyydestä selvästi ennen romantikkoja. Lisäksi Bodmer ujutti näytelmiinsä ja koulukirjoihin esimerkiksi Locken, Montesquieun ja Rousseauin ajatuksia ja pyrki vastustamaan ranskalaista uusklassismia. Mahlmann-Bauerin mukaan Bodmerin ja Breitingerin uudistukselliset linjaukset ohjasivatkin Zürichin johtomiesten toimintaa kauan esteettien kuoleman jälkeen.

Miesten sivistävä eli sievistävä vaikutus näkyikin ennen kaikkea koulutuspolitiikassa. Breitinger kehitti ajanmukaisen opetusohjelman, jossa esimerkiksi maantiede, kotiseudun tuntemus, nykykielet ja maun kehittäminen asetettiin klassisten kielten ja teologian edelle. Estetiikassaan Breitinger puolestaan pyrki alistamaan mielikuvituksen jonkinsorttisen logiikan alaisuuteen, mutta esteettinen arvostelma ei perustu hänen mukaansa teoksen ja todellisuuden yhteensopivuuteen, vaan loogisesti rakennetun taideteoksen kykyyn räjäyttää kokijansa todellisuuskäsitys.

Bodmerin ja Breitingerin mittansa tietävä estetiikka ulottui arkkitehtuurista puhetaitoon. Tulipalon runneltua Zürichin Grossmünsterkirkkoa vuonna 1763 Breitinger oli varma, etteivät 1700-luvun rakennusmiehet koskaan pystyisi pykkäämään keskiajan mestarien kirkon veroista rakennusta. Hän kehotti suojelemaan kirkkoa. Mahlmann-Bauerin mukaan Bodmerin ja Breitingerin oma omituisuus oli siinä, että teologin koulutuksestaan ja Zürichin vanhojen kulttuurimistomerkkien ihailustaan huolimatta miehet ottivat käyttöön modernin julkisuuden konstiston ja oman aikakautensa avantgardistiset ajatukset. Silti mietinnän läpäisi vahva logiikka: myös puhujan tai saarnamiehen oli valittava otolliset sanat yleisönsä vakuuttamiseksi mitan, symmetrian ja oikeiden mittasuhteiden avulla.

Taiteellisen realismin dilemma

*London Review of Books*issa (No 21, 5.11.2009) Julian Barnes esittelee Guy de Maupassantin uudet englanninnokset *Afloat* ja *Alien Hearts* (NYRB Classics, 2008 & 2009), mutta soljahtaa yksin teoin anekdootalisille ja elämäkerrallisille vesille, lukijan onneksi.

Maupassant oli sosiaalisesti ja seksuaalisesti aktiivinen sekä fyysisestikin nykystandardeja vastaavassa kunnossa: eräänkin kerran aloitteleva kirjailija souti 50 kilometrin matkan Émile Zolan talolle. Maupassant ikävystyi helposti ja valitteli oppi-isälleen Gustave Flaubertille, että ”naisten naiskentelu on yhtä yksitoikkoista kuin miehisen nokkeluuden kuunteleminen. Sanomalehtien uutiset ovat aina samoja, paheet tyhjämpäiväisiä eikä lauseen laatimisessakaan ole riittävästi eri tapoja.”

Flaubert moitti kirjeissään Maupassantia ylenpalttisuudesta sekä huorien että soutamisen alalla. Runouden rinnalla kaikki muu on turhaa, liikunta pelkkää lääkäreiden

hössötystä ja samoista uutisista valittaminen realistien vakiokikka. Kaikki moinen johtaa vain melankoliaan, joka on paheiden pahe.

Flaubertin arvailut Maupassantin joutilaisuudesta (josta valittelut kielivät) osuivat jokseenkin täydellisesti harhaan. Rasvapallo (*Boule de Suif*, 1880) esitteli Maupassantin pitkän novellin kehittelijänä ja sittemmin mestarina, joka ei suinkaan laiskotellut: kymmenessä vuodessa hän julkaisi 300 novellia, kuusi romaania ja kolme matkakirjaa. Lisäksi liikunnan vältteleminen oli kuppaa sairastavalle (ja siihen pian menehtyvälle) novellistille jokseenkin kohtalokas vinkki.

Menestyksen ja vaurastumisen myötä Maupassantin itsevarmuus kasvoi melkoiisiin mittoihin: ystävilleen hän korosti, ettei päätenyt kirjailijaksi kutsumuksen vuoksi vaan puhtaasti päättelyn voimin. Kirjai-

lijan työ merkitsi hänelle vapautta muista ihmisistä, suhteellisesta köyhyydestä ja virkamiehen ilottomasta työstä. Hän kehuskelikin mieluusti olevansa *marchand de prose* eli myyvänsä kirjallisuuttaan aina korkeinta tarjousta vastaan. Tässä hän erosi jyrkästi Flaubertista, joka halusi pysyä kaukana rahasta ja kammosi rahasta kirjoittamista.

Silti oppi-isän ja oppilaan luonteenpiirteissä oli enemmän yhtäläisyyksiä: molemmat arvostivat yksityisyyttä ja suhtautuivat epäluuloisesti sekä avioliittoon että tunnesitoutumuksiin. Samoin heitä yhdistivät pessimismi, melankolia ja vastenmielisyys sekä ihmisten typeryyttä että lopulta itse elämääkin kohtaan.

Barnes toteaa, että Flaubertille yksityiselämän yksityiskohtien julkinen raportointi oli porvarillista heikkoutta, johon Maupassant puo-

lestaan lipsui helpommin. *Afloat* (Sur l'eau, 1888), tarua ja totta sekoittava kirjanen eräästä merimatkasta, tarjoaakin naturalistisen tyyliänsä suojista inhorealisticista kuvauksia, joiden sävy ilahduttanee monia. Ihmiset ovat ”kaksijalkaisia hyttysiä”, typeriä, rumia ja valkosipulilta haisevia keskinkertaisuuksia. Ystävyys johtaa vain omistamisen himoon ja ikuiseen toistoon perustuva luonto ja elämä herättävät syvää inhoa, joka huipentuu matkakirjassa kirkkovihkiäisten rituaalien seuraamiseen.

Tuloksena oli tyyllinen kriisi, sillä jos ihmiset ovat keskinkertaisia ja muuttumattomia, miksi heitä pitäisi kuvata taiteessa? Tällöinhän taiteestakin tulee pelkkää toistoa. Flaubertin ratkaisu tähän dilemmaan tunnetaan: hän inhosi myös realismia.

Obaman pää puskassa

Northwestern-yliopiston historian emeritusprofessori Garry Wills kirjoitti lokakuussa *The New York Review of Books*issa Barack Obaman presidenttikauden alusta. Ne, jotka odottivat Bushin hallinnon laittomuuksien ja muitten vääryyksien pikaista korjaamista, oikaisemista ja hyvittämistä, odottivat liikkoja. Willsin sanoin joronjäljet juontavat kauempaa, kolettien suorittajien ja toimeliaitten peittelijöitten perinteestä:

”Yhdysvaltain koko II maailmansodan jälkeinen historia on verkalleen siirtänyt valtaa virkamiehille. [...] maailmansota on sulautunut kylmään sotaan ja kylmä sota terrorisminvastaiseen sotaan – tätä valtaisa ja mutkikasta rakennetta ei noin vain pureta. Kuusikymmentäkahdeksan vuotta sotahälytystä putkeen (1941–2009) on tehnyt epänormaalista normaalia ja perustuslain vähättelystä vallitsevan järjestyksen.”

Hyvästä esimerkistä käy CIA:n uuden johtajan Leon Panettan lausunto ex-

traordinary renditionsien tarpeellisuudesta myös tulevaisuudessa. Obaman nimittämä entinen avoimuuden puolestapuhuja käytti eufemismia käteväksi osoittautuneesta välineestä, jolla vankeja voi tarpeen mukaan lähettellä ulkomaihin. Uuden demokraattihallinnon ylimmät oikeusviranomaiset ovat myös kiirehtineet toteamaan, että heidänkin mukaansa terroristeihin tulee soveltaa ”taistelulentien lakia”. Oikeusministeri Eric Holder on jo ehtinyt vedota kyseenalaisesti ’valtiosalaisuuteen’ perustellakseen sen, miksi erättien hänen arvioitavikseen tulneiden tapausten ei tulisi päätyä tuomioistuimeen käsiteltäviksi. Obama itse on kielittänyt ”tehostettua kuulustelemista” esittävien valokuvien julkaisemisen samoin kuin CIA:n tuhoamista samansisältöisistä videoista kertovien asiakirjojen ilmitulon. Kiinniotettujen, *detaineesien*, koettelu saattaa hyvinkin päättyä hänen suostumuksellaan sotatuomareitten huomaan. Yleisemmin hän on torjunut kaikki ehdotukset jonkinlaisesta totuuskomissiosta. Ennen Obamaa tehtyjä valtion vääryyksiä ei tutkita.

Wills muistuttaa, että vasta II maailmansota muutti vanhan kaavan.

Entisaikoina sotien muodostamien poikkeustilojen jälkeen palattiin enemmän tai vähemmän perustuslailliseen elämänmenoon. 40-luvulla tuli sitten luoduksi niin massiivinen määrä salassa pidettävää aineistoa, ettei irtautuminen enää onnistunut, varsinkaan kun kylmä sota antoi oikeuden päinvastoin moninkertaistaa salailun vihollisten tarkkailusta, joukkotuhoaseitten vaatimista turvajärjestelmistä ja maailmanlaajuisesta valmiustilasta. Kansalainen voi unohtaa suuren osan tästä, mutta uusi presidentti initioidaan talon tapoihin pikavauhtia. Hän kommentaa muun muassa noin tuhatta – kukaan ei tiedä tarkkaa määrää – ulkomailla sijaitsevaa sotilastukikohtaa. Wills ottaa esimerkiksi Diego Garcían saaren Intian valtamerellä.

Brittien näennäisesti hallitsemaa atollia isännöi USA. Eikä suinkaan Yhdysvaltain kansa tai kansanedustuslaitos vaan lähinnä puolustusministeriön ja CIA:n napamiehistä koostuva *national security state*, turvallisuusvaltio valtiossa. Se karkotti 60-luvulla sotakoneistonsa tieltä pois kaksituhatta asukasta ja takavarikoi näitten omaisuuden. Journalisteja ei kirjaimellisen eksoottisilla – ”ulkoa

tuoduilla” – rannoilla näy, turisteista puhumattakaan. Presidentin tehtäviin kuuluu varjella tällaisten salaisten vyöhykkeiden salaisuutta. Agenttien, sotilaitten, hallintovirkamiesten ja diplomaattien moraalialia ei pidä mennä horjuttamaan. Obamakin on oman valtansa vanki: ”vapaan maailman johtaja”, mutta asemansa reunaehtoihin sotkeentuva jättiläinen. Sotapäällikköyden vaatteet peittoavat laillisuuden turvaajan ja demokratian edistäjän velvoitteet:

”Harvat enää piittaavat [James] Madisonin [1788 esittämästä] lako-

nisesta lausahduksesta: ’Tasavaltaisessa hallitustavassa lakiasäätävä valta ottaa välttämättömästi etusijan.’ Tämän sijaan meitä kaikkia kansalaisia kehoitetaan tekemään kunniaa ylipäälliköllemme. [...] Jotkut meistä kumminkin pysyvät mielistyneinä vanhentuneeksi sanottuun perustuslakiin. On ehkä liian myöhäistä palata sen ihanteisiin, mutta yritettävä on yhtä kaikki. Kuten Cyrano sanoi, ”[e]ihän tässä menestyksen toivossa taistella”.

Kun kerran Wills otti vakiintuneeseen tapaan esiin Yhdysvaltain

yhtenä perustaja-isänä ja neljäntenä presidenttinä muistetun Madisonin, lainataan lopuksi häntä. Kirjoituksessaan ”Spirit of Governments” (1792) Madison selvensi tasavaltaisuuuden ideaaliksi yhtäikäisen sitoumuksen järkeen ja yhteiskunnan – ei siis valtion tai maan – etuun:

”Tällaisen hallintomallin perään filosofia on hapuillut ja ihmiskunta huokaellut.”

Molemminpuolisesta karsastuksesta

Aina muhkea *Annales – Histoire, Sciences Sociales* omisti kuluvan vuoden ykkösnumeronsa historian ja filosofian vaikealle suhteelle. Esipuheessa muisteltiin, kuinka julkaisun perustanut Lucien Febvre lohkaisi jo 50-luvulla: ”Olen antanut itselleni kertoa, että historioitsijoilla ei ole järin suuria filosofisia tarpeita.” Vastavuoroisen välttelyn ja väärinymmärtämisen saralla on senkin jälkeen uurastettu. Historiantutkijan käsitys filosofiasta on vankkumattomasti karikatyyri, filosofin taju historiasta on tinkimättömän olematon. Vastavoimia silti riittää: Pocock, Skinner, Koselleck, Henrich ja Foucault seuraajineen. Monografiselle systeemierittelylle on ilmaantunut järkeviäkin vaihtoehtoja tieteensosiologitavien pika-analyysien tuolla puolen. Yhden juonen antaa ’filosofia’-käsitteen itsensä kehkeytyminen etenkin keskiajalta uudelle ajalle. Mutta myös filosofien vaistomaisesti kavahtamissa filosofiansosiologioissa alkaa olla paikotellen tolkkua, olipa puhe Bourdieuhenkisestä ’filosofisen kentän’ sosiologiasta tai filosofisen tiedon sosiologiasta Martin Kuschin ja kumppanien malliin.

Teemapaketin ehkä hienoin ar-

tikkeli on Silvia Caianiellon esitys ’epookki’-käsitteen historiasta. Kreikan *epokhe*istä se juontaa, kuten fenomenologeille rakas *epokhe*kin. Sitä Caianiello ei sano, että myös Jeesus ”pani merkille” (Luuk. 14:7) *e*-avusteisesti, mutta hän keskittyykin 1800-luvulla tihentyneeseen kiistaan aikakauden parhaasta käsittämistavasta. Mieltääkö epookit eliöiksi vai järjestelmiksi? Italian Kansallisen tutkimusneuvoston Napoliin sijoitetun modernin filosofisen ja tieteellisen ajattelun historian laitoksella toimiva Caianiello juontaa kiistan taustan luonnonfilosofi Bossuet’sta. Tämä esitti 1691 ensimmäisen määritelmän ”suuren tapahtuman” määrittämisestä epookista: ”kreikan sana merkitsee pysähtymistä: epookin kohdalle viivähdetään kuin seisahduspaikalle pohitimaan kaikkea, mikä tuli sitä ennen ja jälkeen, ja vältetään tällä tavoin anakronismit.”

Vicoa ja Buffoniakin kuullen Caianiello vie tarinaa kohti modernin kriittis-historiallisen filologian syntyä. Vasta sen perustalle alkaa kasvaa J. J. Winckelmannin ensimmäisenä kiteyttämä eloperäinen epookkikäsitteys aikakausien ontogeneesista. Mainio on esimerkiksi Caianiellon pohdinta Herderin ”demokraattisesta aikakäsityksestä”, jossa jokainen ajanhetki on yhtä tärkeä momentti ihmiskuntaorganismien kehityksessä. Hän kuvaa jännittävästi, kuinka suurten saksalaisten historiatieteilijöiden, Ranken ja Droysenin, hankkeet on paras ymmärtää systeemin välienselvittelyinä organismien kanssa.

Muissa kirjoituksissa Cagliariin yliopiston tutkija Maria Pia Donato avaa inkvisition historiasta esiin näkökulman luonnonfilosofian sensuroinnin mutkikkaaseen kysymykseen. Jean-Pierre Cavallé, annaalia julkaisevasta pariisilaisesta yhteiskuntatieteellisestä EHESS- korkeakoulusta, jatkaa ’libertiinyyden’ käsittehistoriasta. Catherine König-Pralong Fribourgin yliopistosta taas tarkastelee keskiajan filosofian historiankirjoitusta viimeisen puolensadan vuoden aikana. Hänelle se on tapaus filosofian historian ”sisäisestä jännitteestä”: filosofien luomusten omalakisuuutta tai transhistoriallisuutta on ollut hankala sovittaa yhteen historiointin kanssa. Jännite kasvaa filosofi-historioitsijoilla ja kutistuu historioitsija-historioitsijoilla.

Kantko yhteiskunnaton?

E*pochesta* puhui myös Immanuel Kant, kun hän tulkitsi 1786 naturalistisesti Mooseksen luomiskertomusta. Paratiisissa vaistonvalta väistyi ensimmäisen vapaan valinnan tieltä. Häveliäisyys oli ”pieni alku, joka kuitenkin teki epookin” tai käänsi uuden

lehden, koska se antoi ihmisen ”ajattelutavalle aivan uuden suunnan”. Kuten Navarran yliopiston moraalifilosofian professori Ana Marta González täydentää, tuo uusi ajatussuunta oli ’empiiristen toisten’ välittämä ajattelu. Ihminen ei Kantin mallissa luovu itserakkaudestaan, vaan hän korkeintaan teeskentelee olevansa muitten silmissä parempi kuin on. Mutta juuri tällä sievistylyllään ja siveilyllään hän samalla si-

vistyy ja siveellistyy. Gonzálezia ei innosta lainkaan Kantin leimaaminen poliittis-sosiaaliseksi turhakkeeksi. Hän pyrkii *Kant-Studienin* vuoden avausvihkossa todistamaan, että moderni yhteiskuntateoria on itse asiassa läpeensä Kantin vääjäämää. Talcott Parsonsin avoimesti kantilainen yritys säilyttää transsendentaalinen arvossaan ei ole koko totuus. Myös Émile Durkheimin esitys moraalien ja tiedon synnystä,

Norbert Eliasin selonteko sivistymisestä, Weberin askeettinen kulttuuriteoria ja Simmelin sosiaalisuuden dialektiikka ovat Gonzálezin silmissä väkevästi Kant-pitoisia. Kantin näki ihmisen ’epäseurallisen seurallisuuden’ osana kulttuurin hahmottamista luonnon ja moraalien välitykseksi, uskonnon tulkitsemista moraalisuudeksi ja historian näkemistä humanistumiseksi. Yhteiskuntatieteet eivät pääse Kantista eroon.

Quo vadis, universitas?

Vuosi 2009 on ollut yliopistovaltausten. Syksyllä eniten huomiota ovat saaneet mellakat Wienissä ja Kaliforniassa, mutta muuallakin tapahtuu: Grazissa, Klagenfurtissa, Linzissä, New Yorkissa. Kesäkuussa Saksassa noin 90 kaupungissa opiskelijat vanhempien lakkoilivat ja protestoivat kaduilla. Alkuvuodesta yksin Iso-Britanniassa oli yli 30 yliopistoa vallattuna, mukana jopa Oxfordin kuuluisa Bodleian-kirjasto. Kreikassa yliopistot ovat olleet jo pitkään kestäneen kansannousun keskuksina. Pieni Suomikin kantoi kortensa kekoon kevätpuolella. Viimeinen pisara on eri paikoissa ollut erilainen – uusi yliopistolaki, autoritaarinen väkivalta, kansainvälinen solidaarisuus... – mutta myös yhtäläisyydet ovat helposti nähtävissä.

Kaikkiällä rikkaassa lännessä jo ennen lamaa alkanut trendi kiihtyy. Korkeakoulutusta ollaan rajaamassa, pääsyä kapeuttamassa, koulutuksen hintaa nostamassa, sisältöjä virtaviivaistamassa työelämän tarpeisiin. Tätä vastoin Wienin valtaajat vaativat seitsemän kohdan ohjelmassaan muun muassa lukukausimaksujen poistamista, opetuksen tason nostamista ja koulumaisuuden vähentämistä, yliopistohallinnon demokratisoimista, päätöksenteon pöytäkirjojen julkaisua ja vähintään 50 %

osuutta naisille kaikissa yliopiston henkilöstöryhmissä.

Kaliforniassa Ison-Arskan osavaltiot budjetti on pahasti alijäämäinen ja valtionyliopisto monine kamppuksineen leikkurin terällä. Henkilökunnan palkkaa on jo laskettu keskimäärin 10 %. Valtaukset Berkeleyyn, Los Angelesin, Davisin ja Santa Cruzin kampuksilla saivat kipinän hallinnon päätöksestä nostaa jo ennestään huomattavia lukukausimaksuja yli 30 prosentilla. Näihin madonlukuihin verrattuna Suomen yliopistojen työnantajyhdistyksen puheenjohtajan esittämä ajatus (*Aikalainen* 18.11.) lukukausimaksusta rahansiirtona taskusta taskuun (1 000 euron maksu, jonka takaa valtio) on vielä pehmeää hyrinää.

Pitkin Yhdysvaltoja suunniteltuja lukukausimaksujen korotuksia on analysoitu uusimpana vaiheena keskiluokan alarajasta. Aikoinaan korkeakoulutus toimi reittinä sosiaalis-taloudelliseen nousuun. Tilanne on muuttunut, kuten kalifornialaisvaltaajat kirjoittavat:

”Lähes puolet yliopistosta valmistuneista työskentelee korkeakoulutusta vaatimattomissa palvelualan ammateissa, joihin heidän tutkintonsa ovat tarpeettomia. Hekin, jotka saavat koulutusalaansa vastaavia tai jopa johtoportaan töitä, huomaavat, että vuosikymmenten automatisointi ja työvoiman ylitarjonta ovat syöneet näiden asemien aiemmin tarjoaman edun. Ohjelmoinnista tulee datan

syöttöä, keskitason johtamisesta kurinpitoa ja sihteerinhommia. Kunteolliset työpaikat katosivat, pääoma kohdisti huomionsa juuri näihin töihin [...] johtaen johtajat pelottelemaan alaisiaan, joiksi pelkäsivät muuttuvansa. Yliopisto tuottaa edelleen yhä kaventuva eliittiä. Mutta yleiskuva on selvä: yliopistotutkimuksen arvo on nyt yhtä kuvitteellinen kuin vuoden 2006 asuntohinnat.”

Totta tosiaan! Koska viimeksi saimme länsimaisen hallituksen koulutuspoliittisen aloitteen, joka tasoittaisi tuloeroja ja edistäisi sosiaalista mobiili-teettia? Ajatukset, joiden mukaan lukukausimaksut olisi pikaisesti saatava aikaisiksi ainakin EU:n ulkopuolelta tuleville opiskelijoille osoittavat, että yhdenvertaisuus on nykyään ”meidän” yhdenvertaisuuttamme ja saavutettujen etujen puolustamista kaikille muille paitsi rikkaille, joka voivat yhä rikastua. Niinpä Wienissä valtaajat vaativat kaikille vapaata opiskeluoikeutta, ja Kaliforniassa yliopistoilla tarjotaan turvapaikkaa laittomille maahanmuuttajille. Hyvinvointivaltion tuolla puolen ei ole uutta vaurautta, vaan näköalattomuutta, jota kalifornialaisten kollektiivinimimerkki ”Research & Destroy” kuvaa pamfletissaan *Viesti tulevaisuudesta jota ei ole*:

”Työskentelemme ja lainaamme voidaksemme työskennellä ja lainata. Lähes kolme neljännestä opiskelijoista työskentelee opiskeluaikanaan,

monet täysipäiväisesti; suurimmalle osalle opiskeluaikana saavutettu työllistymisen taso on sama, mikä on luvassa valmistumisen jälkeen. Emme saa koulutusta vaan velkaa. Työsken-temme tehdäksemme rahaa, jonka olemme jo tuhlanneet, ja tulevaisuuden työmme on jo myyty pahimmilla markkinoilla. Lainatulla opetuksella ostamme etuoikeuden maksaa kuu-kausilyhennyksiä loppuelämämme ajan. Eilispäivän liiketalouden maistereit ostavat kesähuvilansa tämän päivän humanistimaistereiden ankealla tulevaisuudella. Elämä yliopiston jälkeen tarkoittaa ilkeää ja pikkumaista kilpailua resurssista ystävien ja muukalais-ten kesken: hoppu alemman hallinnon tehtäviin, joka (hyvällä tuurilla) kestää pari ahdistuksen, pelon ja kasvavan riiston sävyttämää vuotta. Mutta tämä

on tarkka kuvaus tämän päivän yliopistoelämästä: ilkeä ja pikkumainen elämä on jo täällä.”

Ehkä toteamus yliopistoelämän pikkumaisuudesta selittää parhaiten valmiutta valtauksiin. Voi olla, että valtauksilla ei saada paljoa, mutta ainakin hetken tauko uuteen tietotyöhön, jota Jussi Vähämäki kutsuu *Itsen alistukseksi* (Tutkijaliitto, 2009). Kaikkialla hallinnon vauhti kiihtyy ja muutoksia pukkaa. Ehkä on ajateltavissa, että touhun on tarkoitus peittää hyvin yksinkertainen asia.

”Kuten yhteiskunta, jonka uskollinen palvelija se on ollut, yliopisto on vararikossa. Tämä vararikko ei ole vain taloudellinen. Se on osoitus paljon perustavanlaatuisemmasta kauan

tekeillä olleesta konkurssista, joka on sekä poliittinen että taloudellinen. Kukaan ei enää tiedä, mikä yliopisto on. Tunnumme tämän vaistonvaraisesti. Vanha hanke sivistyneiden ja koulutettujen kansalaisten luomisesta on mennyttä, kuten myös tutkinnon suorittaneilla ollut etulyöntiasema työmarkkinoilla. Nämä ovat nykyään fantasioita, aavemaisia jäänteitä roikkumassa huonosti ylläpidettyjen aulojen seinillä.”

Kirjallisuus

<http://www.revolutionbythebook.akpress.org/communicate-from-an-absent-future-%E2%80%94-further-discussion-round-one/>
<http://takku.net/article.php/20091012185320317>

Rasvaisia juttuja

Britttiläinen *Guardian* julkaisi marraskuussa tuplaskuupin. Nimettömänä pysyttelevä IEA:n (International Energy Agency) asiantuntija väittää järjestönsä tahallaan esittäneen vääriä arvioita öljyn riittävydestä. Ja esittäneensä niitä Yhdysvaltain painostuksesta. IEA oli 2005 todennut öljyntuotannon nousevan vuoteen 2030 mennessä 120 miljoonaan barreliin päivässä (mbd). Sittenmin järjestö on laskenut arviotaan ensin 116 miljoonaan ja uudelleen 105 miljoonaan. Nyt nimetön lähde väittää, että ”IEA:ssa on asiantuntijoita, joiden mukaan jopa 90–95 mbd on mahdollisuus, mutta ennusteiden lukuja ei uskalleta laskea näin alas, koska pelätään finanssimarkkinoiden reaktiota”. Lähteen mukaan USA:n haluaa pitää ennusteet korkealla tasolla myös öljyvirtojen *status quon* säilymiseksi. Toinen *Guardianin* haastattelema IEA-lähde toteaa, että järjestön tärkeimpiä sääntöjä ”on olla suuttuttamatta yhdysvaltalaisia”.

IEA on valtioiden välinen organi-

saatio, jonka raportteja 28 jäsenmaan hallitukset käyttävät oman energiapolitiikkansa pohjana. IEA:n vuotuinen raportti *World Energy Outlook* on tärkein yksittäinen maailman energiapolitiikan ohjenuora. Sen arvioiden väitetyä valheellisuuden painokkuutta lisää, että oletukset öljyn saatavuudesta ja kulutuksesta vaikuttavat ratkaisevasti ilmastonmuutoksesta käytävään keskusteluun. IEA:n lukemat sisältyvät alkuarvoina muun muassa kansainvälisen ilmastopaneelin IPCC:n skenaarioihin. Yksi uutisen synnyttämän nettikommentaarimyrskyn lukuisista salaliittoteorioista kuuluu, että syväkurkun tarkoitus on vaikuttaa Kööpenhaminan ilmastoneuvotteluihin.

Uppsalan yliopiston fysiikan professori Kjell Aleklett, joka on yksi Association for the Study of Peak Oilin (ASPO) perustajista, kommentoi *Guardianin* uutista sanomalla, että yllätys ei ollut kritiikki eikä sen sisältö, vaan ajankohta. Aleklett oli odottanut sisäistä kritiikkiä jo paljon aiemmin. Blogissaan (aleklett.wordpress.com) hän toteaa: ”Olen aina ollut sitä mieltä, että IEA:n asiantuntemus ei ole voinut vajota niin alas, että sen edustajat uskoisivat omat

väitteensä.” Kertomansa mukaan Aleklett on itse kuullut *Guardianin* julkaisemat väitteet IEA:n edustajilta jo toissavuonna, mutta vain sillä ehdolla, että lupaa pitää lähteen omana tietonaan. Tästä suivaantuneena Aleklett on muun muassa vaatinut Ruotsin eroavan IEA:sta. Nyt hän esittää puolueetonta totuuskomissiota selvittämään IEA:n arvioiden perustoja. *Guardianin* mukaan myös parlamentaarikko John Hemming, joka on brittien alahuoneen öljy- ja kaasuhuippu-työryhmän puheenjohtaja, kertoo IEA:n nimettömien lähteiden varoittaneen, että järjestön virallisiin lukuihin ei kannata luottaa. Niin ikään marthaalla saadussa jatkojutussa *Guardian* uutisoi Aleklettin ja tutkijakollegoidensa esittämää kritiikkiä. Heidän mukaansa IEA:n vuosiraportti on ”poliittinen dokumentti”, jossa esitetyille tuotantoluvuille ei ole tosiasiallisia perusteita. Siinä missä IEA:n öljyntuotantoa ennustava kuvaaja kohoaa korskeasti, Uppsalan koulun graafi muodostaa flegmaattisen liukumäen kohti vuotta 2030.

Suomalaiset päivittäismediat eivät tarttuneet *Guardianin* paljastukseen tuoreeltaan. Joko maan

suurimmat uutistoimitukset ottavat ulkomaisen uutissyötteenä yksinomaan kansainvälisestä uutisvälityksestä, uutisvuorossa on nukahdettu kriittisellä hetkellä tai *Guardianin* juttujen uutisarvo on arvioitu todella oudoilla kriteereillä. Samana päivänä, kun *Guardianin* alkuperäinen uutinen julkaistiin, *Helsingin Sanomat* toisti Reutersin välittämässä uutisessa sanasta sanaan IEA:n raportin

viralliset numerailit. Aleklettin madonluvut huomioiden valtakunnan päälehden otsikko huokui rikinkatkuista ironiaa: ”Maailman energiankulutuksen ennakoidaan kasvavan nopeasti.”

Karu ja onnistunut yritys vaikuttaa asiantuntijajärjestön arvioihin ei ehkä ole *Guardianin* uutisten shokeeraavin puoli. Edes mahdollinen vaikutus Kööpenhaminan ilmastoko-

koukseen ei ole pääasia. Varsinainen järkytys ovat itse luvut. Jos maailman väestömäärä 2030 on vaikkapa kahdeksan miljardia, ei 95 mbd millään riitä tarvittavaan maanviljelykseen. Aleklettin ja kumppaneiden arvio on tyly 75 mbd. Jos luku pitää paikkansa, on edessä 20 vuotta nälänhätää. Totuus saattaa olla katastrofi, mutta katastrofi saattaa alkaa ennen totuutta.

Kahdeksas manner

Kadonneen mantereen etsinnät voidaan lopettaa. *Google Earth* ei tarjoa siitä kuvaa, massa on liian hienojakoista satelliittien optiikalle. Se on muovikeittoa. Mittakaava on tahattoman myyttinen. Noin kolme prosenttia kaikesta 50-luvun jälkeen käytetystä muovista on kertynyt merivirtojen mukana Tyynen valtameren pohjoisosaan. Muovin pinnoittama kaksiosainen alue on vähintään Australian mantereen kokoinen, se ulottuu Japanin eteläsaarista Havaijille. Manteleita ja laivoista kertynyt massa on asettunut merivirtojen suvantoihin. Noilla tienoin tuuli on heikkoa tai sitä ei ole lainkaan. Meribiologit arvioivat, että jokaista elävää plank-

tonkiloa kohti meressä on nyt kuusi kiloa muoviplanktonia.

Kahdeksas manner löytyi tatumalta 1997, kun merentutkija Charles Moore, öljyteollisuussuvun vesa, poikkesi totutulta risteilyreitiltään. Voi vain kuvitella, mitä tämän myöhäisten aikojen konkvistadorin sisimmässä liikahti, kun uuden maailman tarjoamat resurssit paljastuivat ehtymättömiksi: tekohampaita, tupakansyöttimiä, kondomeja, kaiken kokoisia ja värisiä muovipusseja. Ja määrättömästi mustasta kullasta jalostettua, auringon valkoiseksi haperutamaa hiutaletta satamassa syvyyteen. Noin 70 prosenttia muovista vajoaa kohti pohjaa: kuin myöhäismoderni *apeiron*, tuo Anaksimandroksen alkukaaos, yrittäisi päästä takaisin synnyinsijoilleen.

Lähes kaikki se on öljyä. Miljoonia vuosia kasvuttomissa proses-

seissa jalostunut biomassa on loppujalostunut muoviplanktoniksi. Curtis Ebbesmeyer, muovimeren tutkija, kuvaa sitä ”valtavaksi eläimeksi, jonka lieka on katkaistu”. Kestää oletettavasti satoja vuosia, ennen kuin muovi tuhoutuu luonnon kiertokulussa, mutta ennen sitä vapautettu peto ehtii elää pitkän epäkuolleen elämän.

Öljy on viekas: yhtä lailla sen ehtyminen kuin säilyminen on tuhoisaa. Ehtyminen lopettaa länsimaisen elämäntavan, säilyminen muovina johtaa luonnontuhoon. Itsestäänselvyydet kätkeytyvät näkyville: ktooninen öljy on kuoleman materiaallinen muoto.

Lokakuun lopussa *Helsingin Sanomat* julkaisee tiedesivuillaan ilouutisen. Fossiilisen öljyn korvaaja on keksitty! Bioöljyä aletaan laboratorioissa lypsää elävistä levistä...

Kirjafiloseminaarissa

Kirjallisuudentutkimuksen ja filosofian yhteistyö on Tampereella tiivistymään päin. Alkusyksystä järjestetty yksipäiväinen seminaari ”Kirjallisuus ja filosofia: rinnakkaisuuksia, ristiriitoja, risteyksiä” oli toinen aloja yhdistävä tieteellinen kokoontuminen vajaan puolentoista vuoden sisällä.

Syksyn sessioissa painottui filosofian ja kirjallisuuden (tutkimuksen) rajapinnan kartoittaminen. Näkökulmia etsittiin alojen sisältä, väliltä ja liepeiltä.

Seminaari koostui kahdestatoista tiiviistä esitelmästä, joiden aiheet vaihtelivat surrealismista Wittgensteiniin, ei-minkään poetiikasta mahdollisiin maailmoihin. Esitelmien heterogeenisuus ilmeni myös tarkas-

telunäkökulmissa. Ilmari Kortelaisen ja Sami Simolan Ricceur-esitelmä toimi esimerkkinä soveltavasta hermeneutiikasta. Historiallista käsitelyä edusti Erna Oesch, joka esitteli filosofian ja runouden yhteenkietoutumista varhaisromantiikassa. Jenni Tyynelä sovelsi David Lewisin filosofista modaalilogiikkaa kuvitteellisten maailmojen ja henkilöahmojen

analyysiin. Sami Sjöberg oli puolestaan valinnut puhtaan kirjallisuustieteellisen näkökulman käsitellessään tyhjän kirjan problematiikkaa apoettisuuden ja antipoettisuuden jaottelun avulla. Vapaampia lähestymistapoja edustivat Timo Kaitaro ja Kuisma Korhonen, joiden Breton- ja Genet-luennat sijoituivat kulttuurihistorian, kirjallisuudentutkimuksen, taiteen ja filosofian leikkauspisteeseen.

Vaikka aiheet ja tarkastelutavat olivat huomattavan erilaisia, käsiteltiin useissa esitelmissä samoja kysymyksiä. Yksi keskeisistä ongelmista oli filosofin kirjallisen tyylin merkitys filosofialle. Vastauksia haettiin yksittäisten filosofien tarkastelun kautta. Nietzschen ja Kierkegaardin sijaan huomio kiinnittyi Wittgensteiniin ja R.W. Emersoniin. Joose Järvenkylä esitti mielenkiintoisia huomioita filosofian metodin ja kirjallisen tyylin yhteyksistä myöhäis-Wittgensteinilla. Erityisesti *Varmuudesta*-teoksen fragmentaarinen ja epäsystemaattinen ”rikkonainen teksti” (*broken text*) ilmentää ajatusta filosofiasta pikemminkin muistutusten esittämisenä kuin systemaattisena argumentaationa. Näin Wittgenstein haastaa kirjoittamisen tyylillään traditionaalisen filosofian oletuksen maailmasta selvästi paloiteltavana ja tutkittavana kokonaisuutena. Heikki A. Kovalainen puolestaan esitti, että Emersonin tekstin kauttaallinen kauneus toimii allegoriana ihmisen ja todelli-

suuden suhteelle. Toisaalta kirjallinen tyyli voi saada kielen kurottamaan itsensä ulkopuolelle, esimerkiksi kohti korkeampaa olemassaoloa. Esitelmät osoittivat, että kirjallinen tyyli saattaa laajentaa filosofian tekemisen tavan väittämisestä osoittamiseen ja huomioiden tekemiseen.

Kirjallisuuden näkökulmasta keskeiset kysymykset koskivat kaunokirjallisuuden filosofisuutta ja tiedollista arvoa. Sekä Jukka Mikkonen että Arto Haapala kritisoivat esitelmissään yksinkertaisia funktionaalisia tapoja määrittellä kirjallisuus ja filosofia. Filosofia ei tyhjenny tiedolliseen tehtäväänsä, eikä kaunokirjallisuus määriy ainoastaan esteettisesti, joten aloja ei voi erotella vetoamalla tällaiseen työnjakoon. Haapala korosti kirjallisuuden tiedollista puolta esittämällä normatiivisen teesin: kirjallisuudella pitää olla jokin kognitiivinen tehtävä, jotta se olisi merkittävää. Väite muuntaa fiktion käsitettä ja alleviivaa taiteen todellisuutta. Kirjallisuus voi lisätä ymmärrystämme inhimillisestä todellisuudesta ja luoda uutta todellisuutta siinä mielessä, että se tarjoaa uusia tapoja jäsentää elämismaailmaamme. ”Ikuisten teemojen” tarkastelu konkretisoi ajatusta. Lukemalla Shakespearea, Tolstoita ja Dostojevskia saadaan melko kattava kuva siitä, millaisiin kysymyksiin kirjallisuus on toistuvasti palannut. Haapala nosti esiin ihmisenä olemisen problematiikan, hyvän ja pahan ongelman

sekä vallan, elämän ja kuoleman teemat. Nämä luonteeltaan filosofiset kysymykset osoittavat paitsi kirjallisuuden filosofisuuden myös sen kouriintuntuvan todellisuuden.

Kirjallisuuden ja filosofian suhde repesi kuiluksi Tere Vadénin kulttuuri- ja kokemushistoriallisessa tarkastelussa. Vadén hahmotti suomenkielisen kirjallisuuden ja filosofian eurooppalaisten mallien paikallisina kopioina. Vaikka kirjallisuuden ja filosofian välillä on Euroopassa vastavuoroinen suhde, ei suomalaisilla kopioilla ole yhteyttä toisiinsa. Syy löytyy filosofiasta. Suomessa ei pyritä luomaan suomalaisesta kielikokemuksesta ponnistavaa ajattelua vaan keskitytään eurooppalaisen filosofian kääntämiseen. Kaivautumalla *Seitsemän veljeksien* kokemushorisonttiin Vadén kuvasi kokemuksesta vieraantunutta, eurooppalaisessa sisäsiisteydessä köyhtynyttä ajattelua. Vastavoimaksi hahmottui metsään juurtunut, kirjallisuuden ja filosofian välisestä kuilusta nouseva ajattelu.

Seminaari lunasti odotukset rinnakkaisuuksien, risteyksien ja ristiriitojen paikkana viimeistään Antti Salmisen hahmotellessa Heideggerin ja Paul Celanin välistä myyttistä avaruutta. Runoilijan ja filosofin ambivalentti suhde kuvaa hyvin kaunokirjallisuuden ja filosofian välttämättömyyden yhteenkietoutumista.

Jaakko Belt

Kesäkoulussa

Syysauringossa kylpeneen Kallio-Kuninkalan kartanon suojissa Järvenpäässä pohdiskeltiin elokuun viimeisenä viikonloppuna Tutkijaliiton kesäkouluisten voimin vapauden, spontaanisuuden ja sattuman tematiikkaa. Puhuttiin vapaudesta työssä ja työstä sekä taiteenvapaudesta. Keskustelu sivusi muun muassa vapauden ja rakkauden moninaisia yhtymäkohtia.

Vapaus edeltää rakkautta ja rakkaus edellyttää vapautta. Rakkaus voi tuottaa vapautta, mutta myös rajata sitä pois. Rakastaminen vapaudessa tarkoittanee toisen rakastamista sellaisena vapaana sieluna, millainen hän on ja miksi hän on kehittyvä spontaanien sattumusten kautta ainutkertaisessa elämässään.

Nykyihminen kuitenkin puuttuu helposti rajattoman tuntuiseen korvattavissa olevien mahdollisuuksien

tarjontaan unohtaen haasteellisen ainutkertaisuuden kokemisen ja vaihtaa niin parisuhteensa kuin autonsakin ensimmäisten ongelmien ilmennyttyä. Marko Gylén valotti puheenvuorossaan heideggerilaista ajatusta, jossa vapaus näyttäytyy silmänräpäyksellisenä murtumana ajanhetkessä. Olemme vapauden potentiaaleja, mutta saamme vapautemme vasta, kun uskallamme nähdä ohikiitävien mahdollisuuksien katoa-

vaisuudesta kumpuavan ainutkertaisuuden omassa kuolemaan johtavassa elämässämme.

Spontaanisuus ja sattuma ovat plussia, joita vapaus voi poikia. Toisaalta niiden olemassaolon tajuaminen on omiaan johtamaan herkemmin vapautumiseen. Valinnanvapauden ihanteesta huolimatta emme voi hallita kaikkia ja kaikkea ympärillämme. Niin ikään heideggerilaisessa hengessä puhunut Jussi Backman perehtyi sattumaan seikka-eräisemmin. Hänen mukaansa sattumaa on näkökulmaan sidottu, ennakoimaton ainutkertaisuus. Ajatus

sattumuksista voi jopa häiritä meitä oman elämämme tarinankerronnassa, jossa tapahtumat oletusarvoisesti ennakoivat loppuhuipentumaa eli nykyistä elämäntilannettamme. Jos kaikki elämämme palaset olisivat sattumaa, kokisimme helposti merkityksettömyyttä. Kaipaamme siis kohtaloa. Backmanin mukaan sattuma ja kohtalo eivät suinkaan sulje toisiaan pois. Itse asiassa kohtalo merkitsee pohjimmiltaan juurikin sattumaa, sitä mikä ihmisen omista pyrkimyksistä riippumatta osuu hänen kohdalleen.

Moni nykyihminen kärsii suu-

rellisista vapaaherra- ja -herratarpuheistaan huolimatta todellisen vapauden pelosta, jonka hän itse muodostaa vapautumisensa suurimmaksi esteeksi. Voimme vältellä vapauden ahdistavuutta kieltäytymällä valitsemasta ja tyytymällä sellaiseen toimintamalliin, jota kanssaihmiset näyttävät pitävän mielekkäänä. Voimme sulkea silmämme vapaudelta järkeistämisen avulla, mutta Heideggerin mukaan meidät on tuomittu vapauteen. Ottakaamme siis osamme mukisematta!

Tarja Laukkanen

Valokuva: Olli Alanko

Dante-konferenssissa

Pohjoismaisen Dante-verkoston neljäs kokoontuminen avautui jylhästi H. K. Riikosen sota-huudolla kirjallisuuden kaanonin akateemisen tutkimuksen ”jalon tehtävän” puolesta. Yhteen Tampereen yliopiston laboratoriomaisista luentosaleista (Pinni B 3107) oli kerääntynyt pieni ja monialainen joukko keskiajan ja Danten tutkijoita sekä muita teemasta kiinnostuneita. Elokuisen konferenssin aiheena oli Danten ja transgression

suhde. Transgressio tarkoittaa sel- laista rajan ylitystä, johon jonkin rajan olemassaolo houkuttelee. Transgressio on tilapäinen tapahtuma: se ei riko ylitettyä rajaa vaan pikem- minkin vahvistaa sitä.

Pääpuhujana oli heti Riikosen jälkeen esiintynyt William Franke Vanderbiltn yliopistosta. Hänen aiheenaan oli kielen ylittäminen Danten *Paratiisissa*. Franken luen- nassa Danten kirjoitus transgressoi sekä itsensä että aikansa kirkollisen politiikan. Mitä ylemmäs Dante

vaeltaa vertikaalisessa tuonpuolei- sessa oman runoelmansa sankarina, sitä voimakkaampi pyrkimys hänen kielellään on loikata itsensä ulkopuo- lulle. Kielellisen rajan ylitys tarkoittaa Franken mielestä kuitenkin entistä tiiviimpää keskittymistä ylitettyyn kieleen. Hänen mukaansa kielen it- seensä viittaavuus ei ole luonteeltaan narsistista vaan se säilyttää Jumalan sanomattoman pyhyden sanomat- tomana. Ihmisen perustattomana pe- rustana se leviää universumiin.

Franke on oikeassa *Jumalaisen*

näytelmän äärellä. Tästä on nykyihmisellä opittavaa, olkoonkin että mystistä kokemuksta on meilläkin harrastettu jo pitempään, etenkin itä-aasialaisten virtausten vaikutuksesta. Ehkä Franken esitelmässä oli kuitenkin esikuvallisinta, italiankielisten lainausten ja suvereenin puhetaidon lisäksi, Danten dekonstruktivistien puolien käsittely ilman pitkästyttävää tekstin merkityksen väistelyä. Esitelmästä kävi sitä paitsi ilmi, että varjo on kaikkein kaunein näky jumalan absoluuttisen valon rinnalla.

Tieteelliset seminaarit ovat tyyppillisesti toisensa aiemmista tilaisuuksista tuntevien, jotakin pientä todellisuuden sarkaa tutkivien ihmisten kansainvälisiä tai kansallisia perhetapahtumia. Omituisinta niissä on kieli. Dante-konferenssissäkin esityksien jälkeen otetut viiden minuutin puheenvuorot onnistuivat usein ylittämään toisteisen, takellevan ja jäsentymättömän puhekielisuuden. Transgression seurauksena raja akateemisen kirjoituksen ja sen ulkopuolen välillä tapaa lujittua ja ilma luentosalissa tuntua ohuemmalta. Danten kanonisoidun tuotannon ajattomat, ihmisen hengellisestä, poliittisesta ja runollisesta elämästä kertovat piirteet välittyivät

kyllä konferenssin esitelmistä, mutta eivät kyenneet kumoamaan kateederrimaailman epätodellisuusefektiä.

Hanne Roer Kööpenhaminan yliopistosta puhui Danten runouteen kytkeytyvistä poliittista rajanylityksistä esittelemällä italialaisten fasistien tulkintoja suuresta runoilijasta. Dantella ei suinkaan ollut aivan keskeistä sijaa siinä historiallisten henkilöiden julkeassa liikekannallepanossa, jota fasistit harjoittivat Mussolinin Italiassa. Mobilisoinnin strategiana voi pitää erityisesti kirjallista fundamentalismia eli metaforisen ilmaisun lukemista kirjaimellisesti. Dante siirrettiin lähinnä hämärän uskonnollisuuden alueelle puolijumalaksi. Roer kertoi fasistien kirjoittaneen kirjoja Danten luurangosta ja pääkallosta, joka joutui epäilemättä kiihkeän mittailun kohteeksi. Muutenkin fasisteille suopeilla tiedemiehillä oli kuulemma reippaan määrällinen ote kirjallisuudentutkimuksessaan.

Konferenssin päätti sen järjestämisestä yhdessä Suomen keskiajan tutkimuksen yhdistyksen Glossan ja tamperelaisen Triviumin kanssa vastannut akatemiaturkija Päivi Mehtonen. Hän tarkasteli esitelmässään moraalista moraalittomuutta, sanomatonta, poetiikkaa ja säädyttömyyttä

keskiaikaisessa komediassa. Mehtonen varoi tekemästä rivoa luentaa Danten pääteoksesta mutta vertasi häntä eeterisenä sankarina Warnerius Roenilaisen 1000-luvulla luomaan verävämpään *Moriuthiin*. Kun Dante haikaili ritarillisesti Beatricensa perään, Moriuthin matkan päämääränä oli hänen lihallsessa mielessä ilmenevä rakastettunsa. *Divinia commediaa* ja *Moriuthia* yhdisti puhujan mielestä esimerkiksi se, että matkoillaan kummankin runoelman sankarit putosivat poeettiseen kuoppaan (lat. *puteus*), joka yhdistää helvetin, maan ja taivaan y-akselin suuntaisesti. Tämän vuoksi himokkaan, itserakkaan ja runoilijana kelvottoman Moriuthin matka ei ollut vailla henkistä ulottuvuutta, vaikka Warneriuksen kertoja jäikin usein vaille sanoja kuvaaillessaan antisankarinsa hävyttömiä edesottamuksia. Deleuzeen vedoten Mehtonen esittikin, että lihallinen tapahtuma ei voi olla moraaliton, jos sitä ei eletä myös hengellisesti. Konferenssin päätteeksi ja ikään kuin sen ylevän avauksen anti-teesiksi hän totesi, että säädyttömyys ei koskaan ole kaukana keskiaikaisen komedian rakkaustematiikasta.

Sami Simola

William Franke

Filosofian olympialaisissa

Suomalainen opiskelija Sarri Nironen voitti ai-noana kultaa toukokuussa Helsingissä järjestetyissä filosofian tiedeolympialaisissa. Osallistujia oli 150 ja osallistuvia maita 22, aina Japanista ja Intiasta Argentiinaan. Kisat järjestetään Filosofisten Seurojen Maailman Liiton (FISP) sekä UNESCO:n aktiivisesti tukemina. Suomalaista filosofian harjoitusta edustaa FISP:n johtokunnassa Helsingin yliopiston kansleri Ilkka Niiniluoto, joka oli samalla Filosofian olympialaiset Helsingissä järjestäneen kansallisen järjestelytoimikunnan puheenjohtaja. Toimikunta oli valinnut tapahtuman teemaksi ”Kulttuuriperintö ja aika”.

Ainoa kultamitali olympialaisten esseekilpailussa myönnettiin siis Sarri Niroselle. Hopeamitalit saivat Petar Penev Bulgariasta ja Eliza Tymianska Puolasta, pronssimitalit Kristina Kashfullina Venäjältä ja Luiza Pasca Romaniasta. Lisäksi palkittiin kunniamaininnalla Ayse Dilek Turkista, Huyn-kuy Kim Etelä-Koreasta sekä Pietari Kupiainen ja Patrick Muijunen Suomesta.

Tapahtuman kulttuuriohjelma oli läheisesti yhteydessä UNESCO:n maailmanperintöhankkeeseen. Tämä yhteys on molemminpuolisesti hedelmällinen: filosofia on itse osa maailman keskeistä kulttuuriperintöä, ja ’maailmanperinnön’ hahmottaminen ja arviointi edellyttää filosofista lähestymistapaa. Siksi olympialaisiin osallistuneiden ja Helsingin kulttuurikohteita filosofin silmien tutkineiden opiskelijoiden töiden purku alkoi Museoviraston kannatuksella Suomen kansallismuseossa ja päättyi

maailmanperintökohteeseen Suomenlinnassa.

Olympiavieraille järjesti vieraanvaraisen vastaanoton Helsingin kaupunki. Apulaiskaupunginjohtaja Pekka Sauri isännöi tapahtumaa, jossa Helsingin ja Suomen kulttuurin erityispiirteistä kertoi professori Matti Klinge. UNESCO:n filosofijaoston tuen ilmaisi Ferial Ait-Ouyahia.

Sekä filosofian olympialaisiin osallistuneet opiskelijat että opettajat osallistuivat aktiivisesti filosofisiin keskusteluihin ajan ja ajallisuuden luonteesta. Näistä osa järjestettiin Helsingin yliopiston filosofian laitoksella, jossa isäntänä oli professori Thomas Wallgren.

Vapaamuotoisempaa tutustumista suomalaiseen kulttuuriin ja luontoon edusti illanvietto Rastilan kartanossa, jonka virallisen ohjelman aloitti pääministeri Paavo Lipponen pohdiskelemalla filosofian suhdetta politiikkaan. Tästä jatkoi lennokkaasti FISP:iä edustanut professori Dermot Moran. Yllättävän moni olympialaisvieras otti haasteen vastaan, osallistui filosofien jalkapallo-otteluun ja perehtyi omakohtaisesti niin suomalaisen saunaan kuin viileään meriveenteenkin.

Olympialaisiin osallistuvien opiskelijoiden kirjoittaessa kilpailuesseitään opettajat kävivät aktiivista keskustelua Tieteiden talolla filosofian opettamisen traditioista. FISP-edustaja, professori Gerhard Seel analysoi laajalti filosofisten esseiden arviointia.

Esseiden arviointiprosessi oli kaksivaiheinen. Ensimmäisessä osallistuvien delegaatioiden opettajajä-

senistä koostuva kansainvälinen jury luki kilpailuesseet ja valitsi mielestään parhaat lopullisen valinnan tekeväälle ohjauskomitealle, jossa vahvin edustus oli FISP:llä. Komitean toimintaa johti FISP:n presidentti, professori William McBride. Kilpailupaineistaan vapautuneet opiskelijat osallistuivat filosofiseen työpajaan, joka tarjosi ihanteellisen haasteen filosofisille väittelyille.

Jäähäväisillan tapahtumassa Suomenlinnassa tähtitieteen professori Tapani Markkanen, Suomen UNESCO-toimikunnan puheenjohtaja, esitelmöi UNESCO:n roolista tulevaisuuden maailmassa. Pöydissä käytyä aktiivista keskustelua innoittivat myös professorit Heta Gylling ja Timo Airaksinen. Mitälit ja kunniamaininnat jakoivat Helsingin yliopiston tiedemuseossa kansleri Niiniluoto ja professori McBride.

Helsingin Filosofian olympiakisat olivat ensimmäiset lajissaan myös siinä, että ne ovat jatkaneet elämänsä verkossa. Kansallisen järjestelytoimikunnan puolesta kiitämme Opetusministeriötä, jota ilman koko tapahtumaa ei olisi voitu järjestää. Erityisen lämpimät kiitokset monille vapaaehtoisille suomalaisille opettajille ja opiskelijoille, jotka loivat Helsingin IPO-tapahtumalle sen vieraanvaraisen ja filosofisesti innoittavan hengen.

Kiitos myös Opetushallitukselle ja muille sponsoreille arvokkaasta tuesta.

*Juha Savolainen &
Rebecca Cingi*

TAPANI KILPELÄINEN

Kissoja ja ihmisiä

Doris Lessing, *Kissoista* (On Cats, 2002). Suom. Kristiina Rikman. Otava, Helsinki 2009. 207 s.

Jouko Turkalla on *Aibeissaan* (1982) aihe miehestä, joka lupautuu eliminoimaan erään naisen ylimääräiset kissanpennut. Ennen veritekoa mies heltyy, mutta yksi heltyminen johtaa toiseen, ja eipä aikaakaan, kun tuntemattomatkin alkavat kantaa hänelle kissanpentuja. ”Lopulta ei enää kysytä edes, vaan ovikello soi ja ovesa roikkuu muovikassi täynnä pentuja. [...] Hän ei uskalla mennä kotiin, hän tietää että pennut kasvavat ja ruoka on loppu. Hän ryypää ja riitaantuu kaverinsa kanssa, moraalista ongelmista tie-

tenkin. Hän sammuu ja kaveri kantaa hänet asuntoonsa, jossa nälkiintyneet kissat syövät miehen.”

Eläimistä on vaikea kirjoittaa. Sannallinen kuvaus muuttuu ne helposti inhimillisiksi olennoiksi tai karikatyyreiksi. Siksi kirjoittajan toimituksellinen aineisto on karsittava mahdollisimman vähiin. Jouko Turkka läpäisee kokeen, josta Doris Lessing ei selviä. Vaikka Lessingin kirjoituskokoelman nimi on *Kissoista*, kuuluvimmaksi nousee minäkertojan ääni: kertoja tukahduttaa aiheensa alleen. Lessing välttää romanttisen sentimentaalisuuden ja kartesiolaisen luontokappaleellistamisen, mutta on

liiaksi kaunokirjailija, liiaksi oman äänensä lumoissa. Frédéric Vitoux'n toteavuudessaan klassinen *Bébert: Le chat de Louis-Ferdinand Céline* (1976) olisi ollut käyttökelpoinen tyylineuvo, sillä sanojana Lessing ei yllä Turkan tai Vitoux'n tasolle. Hän ei onnistu kuorimaan kielen inhimillisiä ulottuvuuksia epäinhimillisen ilmiön tieltä.

Kissoista sisältää teokset *Particularly Cats* (1967), *Particularly Cats and Rufus the Survivor* (1993) ja *The Old Age of El Magnifico* (2000), mutta se ei tarjoa ainoatakaan totuuden tapahtumisen hetkeä. Ensimmäinen teksteistä, ”Kissoista

ELÄVÄN KIRJALLISUUDEN FESTIVAALI

EKF on pian täällä!

Koe vaihtoehtoinen kirjallisuustapahtuma.

13.2.2010 klo 11-18 Työväenmuseo Werstas, Tampere

WWW.EKF.FI

eritoten”, on laajin, ja sitä voidaan pitää Lessingin siihenastisten kissasuhteiden kuvauksena. Muut kirjoitelmat ovat eräänlaisia kissaelämäkertoja. Tekstien yhteinen piirre on ihmisen näkökulma.

Iloton tiede

Inhimillisyyden vuoksi Lessingin kertojan kokemuksellinen suhde kissoihin on yksisuuntainen. Tekstistä puuttuu eläimyyden taju ja tunto, jommoinkin jollain Célinella tai A. E. Järvisellä on. Lessing yhdistää kaunokirjallisen otteen ja dokumentaarisuuden, ja *Kissoista* käsittelee kissan ja ihmisen suhdetta vain ihmisen näkökulmasta. Koska Lessingin minäkertoja ei perustele tai kyseenalaista arvostuksiaan, eläimissä mahdollisesti kiinnostava – se seikka, että ne eivät ole ihmisiä – jää kirjan ulkopuolelle. Eläimille ei myönnetä oikeutta itsenäiseen olemassaoloon, vaan niistä tehdään kertojan arvostelmien esineitä. Vaistokas kirjoittaja osaisi kuvata eläimiä niin, että vierauden valo lankeaisi kuvaukseen kuin itsestään, mutta lukija ymmärtäisi silti, mistä on kysymys. Lessingin kertoja taas on lukkiutunut omaan kieleensä, ominaiseen arvostustapaansa; hän erehtyy hakemaan elävien olentojen kohtauspaikkoja ihmisyiden sisältä, ei sen ulkopuolelta, tajuamatta, että juuri ihmisyys estää eläinten kohtaamisen.

Lisäksi kertojan kokemistapa on esineellistynyt vakaumuksiksi, läpimytoologisoitunut. Esimerkiksi luonnon käsitettä ei problematisoida kertaakaan. Yhtäältä Lessingin kertoja vastustaa kissojen leikkaamista, koska pentujen saaminen on ”luonnollista” (70), mutta toisaalta hän ei suostu käsittelemään ei-toivottujen pentujen tai emolle koituvan rasituksen ongelmaa. Luonto osoittautuu klassiseksi barthesilaiseksi myytiksi: se on satunnaisten arvostusten esittämistä luonnollisina. Retorisen eleen tarkoituksena on katkaista perustelujen ja vastaperustelujen ketju.

Luonnon mytoologisoimisen ohella kertojan toinen asennevakio on etologisen ymmärryksen puute.

Kertoja arvostelee kissojen toimintaa inhimillisten mittapuiden mukaan: harmaa kissa leikkii linnuilla, mutta ”minä torun sitä ja vien linnut pois, minä en ole tyytyväinen” (97). Kertoja varoittaa, ettei pentua pidä vieroittaa liian aikaisin, mutta vertaa silti nirsoilevaa, liian varhain vieroitettua pentua kyllin kauan emonsa seurassa pidettyihin keskenkasvuisiin: ”[s]eitsemän tai kahdeksan viikon ikäisinä luovutetut kissanpennut syövät hyvin ja niillä on itsetuntoa. Mutta ne eivät tietenkään ole yhtä kiinnostavia.” (46) Metafyysinen käsitys luonnosta saa parikseen metafyyssisen käsityksen eläimistä: niistä muodostetaan ihmisen arvostuksiin perustuva malli, jonka valossa niitä arvioidaan.

Empiriaherkkyys riittäisi purkamaan myytit ja ihanteet. Kokemus voisi tarjota vastaesimerkkejä jokaiselle ennakkokäsitykselle, mutta kokemus on esineellistynyt inhimilliseksi juuri siksi, että sen epämääräisyyksistä päästäisiin eroon. Ihmisen ja eläimen suhde jähmettyi käsityksiksi, jotka estävät eri lajien elävän kanssakäymisen.

Nihilismin epätodennäköiset muodot

Kertoja ei pääse täysin vapaaksi todellisuuden paineesta. Hän ei ryhdy kannattamaan sterilointia, mutta silti pentujen hävittäminen saa hänet häpeämään: ”päätimme, että musta kissa leikattaisiin, sillä ei tämä todellakaan ollut sen arvoista” (123), ja myöhemmin tapahtuma on hänen mielessään ”pentujen murha” (132). Hän katselee kankaanleikkausta tarkkailevia kissoja ja sanoo, että ”tuskin ne näkivät sitä mitä me kuvittelemme” (120). Hän toivoisi ymmärtävänsä ”kissojen kieltä” (178) ja muistaa, miten on surrut kissojaan: suru on ”toisenlainen kuin ihmisen jälkeensä jättämä: sen kerroksissa on tuskaa niiden avuttomuuden takia ja syyllisyyttä meidän kaikkien puolesta” (182). Kertoja huomaa eläinten ja ihmisten voimasuhteiden tasapainottomuuden. Ihmisen käsissä eläimet ovat aina potentiaalisia uhreja.

Ihmisen syyllisyyttä ei kielletä tai selitetä pois; Lessing ei yritä lakaista olemassa olevia ambivalensseja näkyvistä. Villikissoja vihataan ja ammutaan lapsuuden Rhodesiassa, ja kotikissojen ylimääräisiä pentuja surmataaan, mutta samalla kissojen tavat, sairaudet ja kuolemat koskettavat kertojaa. *Kissoista* kertoo enemmän kertojastaan kuin kissoista. Sen suhde eläimiin on refleктоimaton ja yksitoinen, jopa yllättävän itsetiedoton, mutta pohjalla kytee syyllisyys siitä, että ihmisen ja eläimen suhdetta leimaa aina ihmisen mahdollisuus turvautua väkivaltaan. Viime kädessä kissa tai mikään muukaan eläin ei mahda ihmiselle mitään.

Mutta kertoja on jo sinänsä väkivaltaisesti tehnyt kissoista pelkkiä arvostelmiensa kohteita. Metafyysisen asenteen vuoksi kissat näytettyvät pelkinä projektiopintoina. Koskettuessaan kissoista kertoja havahtuu siihen, että on olemassa auttamattoman traagisia tilanteita, mutta hänen tiedostuksissaan ei ole mitään sellaista, mikä eroaisi kahden ihmisen välisestä asetelmasta. Kissasuhde on ihmissyhteiden jatketta, lisäpelikenttää sisäisyyden ja huonon omantunnon ongelmille, sillä kertoja ei muutu eläimeksi. Hänen metafysiikkassaan kissat eivät ole eläimiä vaan ihmisiä.

Eläimet voisivat tehdä ihmisistä vähemmän inhimillisiä, sillä ne eivät ole ihmisiä, vaan perustavasti epäinhimillisiä kokemuksen tapoja. Tämä ulottuvuus Lessingin otteesta kirpoaa. Hän jää sisäisyyden ja hahmottoman sympatian piiriin. Hänen tarinansa ovat yksilöllisiä yhdentekevän merkityksessä: kuka tahansa kissoja tarkkaillut voisi kertoa vastaavia. *Kissoista* ei perustele, miksi Lessing on kirjoittanut juuri kissoista: se ei näytä toteen, millä valtuuksilla hän puhuu, sillä kertojanääni saa aina etusijan aiheen kustannuksella.

Goodwilliä voidaan koota puhumalla sorretuista ihmisistä. *Goodwilliä* voidaan koota puhumalla kovia kokeneista eläimistä. Se ei silti tarkoita, että nuo ihmiset tai eläimet olisivat mitään muuta kuin välineitä kerätä huomiota puhujalle itselleen.

MAIJASTINA KAHLOS

Kärsimyksen ongelma ja filosofian lohdutus

Marcus Tullius Cicero, *Keskusteluja Tusculumissa* (Tusculanae disputationes, 45). Suom. Veli-Matti Rissanen. Faros, Turku 2009. 316 s.

Keskusteluja Tusculumissa on Marcus Tullius Ciceron (106–43 eaa.) tunnetuimpia ja rakastetuimpia teoksia. Dialogimuotoon kirjoitetuissa mietteissään Cicero käsittelee ei sen vähäisempiä teemoja kuin kuolemaa, sielun kuolemattomuutta, kärsimystä, tunteita ja filosofian lohdutusta.

Teos on Ciceron niin sanotun filosofisen kauden teoksia: se on kirjoitettu vuonna 45 eaa. eli elämänvaiheessa, jossa hän oli vetäytynyt katkerana Rooman poliittisesta elämästä. Aikakautta leimasivat Marcus Antoniuksen ja Octavianuksen (myöhemmältä arvonimeltään Augustus) valtataistelu ja levottomuudet, jotka kärjistyivät sisällissodaksi. Kaksi vuotta *Keskustelujen* jälkeen Marcus Antonius surmautti Ciceron.

Cicero viittaa *Keskusteluissa* useaan otteeseen pettymyksiinsä politiikassa ja vastoinkäymisiinsä perhe-elämässä, esimerkiksi todeten: ”Yksityiselämässäni olen menettänyt lohdukkeeni, julkisessa elämässä taas arvostuksen” (1.84). Kaikkein raskaimmin hän masentui tyttärensä

Tullian kuolemasta. *Keskusteluja* sävyttää Ciceron henkilökohtainen ahdistus, ja koko teoksen voikin tulkita kirjoittajan itsensä vakuutteluksi ja lohdutukseksi. Cicero rohkaisee lukijoitaan ja samalla itseään: ”Kun on hävitetty kaikki se, mikä riippuu omasta tahdosta, murhe ja kärsimys on poissa. Jäljelle jäävät vain eräänlaiset sielun vihlaisut ja kutistuksenpoikaset” (3.83). Lohdun tuskiin tuo filosofia.

Ciceron eklektismi

Cicero kotoutti hellenististä filosofiaa Roomaan, muun muassa luomalla latinankielistä terminologiaa kreikan-kielisille filosofisille käsitteille. Hän ei halunnut sitoutua minkään filosofisen koulukunnan kahleisiin vaan esittäytyi eklektikkona, joka maisteli kaikista kaikkea ja omaksui eri suunnista sen, mikä vaikutti todennäköisimmältä. Myös *Keskusteluissa* Cicero julistaa riippumattomuuttaan koulukunnista: ”Minä elän päivästä päivään, ja puhun mistä tahansa mikä vaikuttaa todennäköiseltä. Sen takia vain minä olen vapaa” (5.33).

Keskusteluja Tusculumissa on

tärkeä antiikin filosofian historian lähde, jossa Cicero tekee lukuisia oppihistoriallisia katsauksia aikansa filosofisiin koulukuntiin. Hän esittelee erityisesti itselleen läheisten skeptikkojen ja stoalaisten näkemyksiä, mutta ruotii myös akatemialaisten ja epikurolaisten käsityksiä. Cicero moittii tämän tästä epikurolaisia, joihin hän viittaa halveksivasti henkilöinä, ”jotka haluavat kutsuttavan itseään filosoifeiksi” (2.7).

Keskustelujen ensimmäisessä kirjassa Cicero kumoaa ajatuksen, että kuolema olisi paha asia. Hän pohtii, mitä sielu on, missä se sijaitsee ja mistä se on peräisin, ja esittelee eri filosofisten suuntausten käsityksiä siitä. Cicero itse argumentoi sielun kuolemattomuuden ja ihmisen jumalallisuuden puolesta ja päätyy siihen, että kuolema vapauttaa sielun sen maallisesta vankeudesta. Siten kuoleman sureminen on tarpeetonta. Samoin läheisten vaivannäkö loistavien hautajaisseremonioiden takia on turhaa. Elävien on syytä tajuta, etteivät ne liikuta vainajia vähääkään.

Tahdon asia

Keskustelujen toinen tärkeä teema ovat kärsimys ja muut tunteet. Cicero marssittaa esiin lukuisia näytteitä tuskia kohdanneista ihmisistä ja myyttisistä hahmoista. Suuri osa kolmannen ja neljännen kirjan pohdinnoista koskee sielunliikutuksia. Cicero esittelee muiden muassa stoalaisten filosofien tekemän jaottelun sielunliikutusten neljään pääläjiin. Perusajatuksena on, että kaikkien sielunliikutusten syynä on vain harhaluulo (*opinio*). Sielunliikutukset voidaan jakaa sen mukaan, nousevatko ne kuvitellusta nykyisestä tai tulevasta hyvästä tai pahasta. Nautinto (*laetitia/voluptas*, kreik. *hedone*) syntyy kuvitellusta läsnä olevasta hyvästä, kun taas himo (*libido/cupiditas*, kreik. *epithymia*) luulotellusta tulevasta hyvästä. Kuviteltu läsnä oleva paha puolestaan nostattaa kärsimyksen tai tuskan (*aegritudo*, kreik. *lype*) ja luuloteltu tuleva paha pelon (*metus*, kreik. *fobos*).

Miten viisas ihminen suhtautuu vastoinkäymisiin? Cicero kannattaa eräänlaista pessimistien elämänsäntä, jossa ihminen valmistautuu jo edeltä käsin koettelemuksiin:

”Ja varmasti se on verratonta ja jumalallista viisautta, että tutkii läpikotaisin ja ymmärtää syvällisesti ihmiselämää eikä ihmettele mitään mitä tapahtuu ja kaiken lisäksi ajattelee, että mitä tahansa voi sattua ennen kuin se tapahtuukaan” (3.30).

Filosofi, joka ennakoii pahan, saa kolmenlaista lohtua: ensiksi ennalta pohtiminen voi lieventää ja poistaa ahdistusta, toiseksi hän ymmärtää, että ihmisen on kestävä se, mitä ihmisen osalle on annettu, ja kolmanneksi hän oivaltaa, ettei ole muuta pahaa kuin oma syyllisyys. Cicero sen sijaan tuomitsee epikurolaisten näkemyksen, jonka mukaan on typerää murehtia etukäteen tulevaa pahaa, jota ei ehkä tapahdukaan. Epikurolaiset esittävät:

”[...] sille joka alinomaan ajattelee jotakin mahdollista vastoinkäymistä, paha on ainaista; mutta jos mitään pahaa ei tapahdukaan, hän on aiheuttanut itselleen onnettomuutta turhaan; niinpä hän on aina ahdistunut,

koska hän joko kärsii onnettomuudesta tai ajattelee sitä” (3.32).

Ciceron mukaan viisaalle ihmiselle mikään inhimillinen ei voi olla ”niin sietämätöntä, että se lannistaisi hänen mielensä, tai niin ylettömän riemullista, että saisi sen haltioihinsa” (4.37). Hän julistaa luottamustaan tunteiden hallintaan ja toteaa, että jokaisella on halutessaan valta karsistaa tuska tilanteen mukaan. Kärsimys häviää ajan mittaan, mutta se ei johdu pelkästään ajan kulusta (kuten epikurolaiset Ciceron mukaan väittävät), vaan pitkäkestävistä mietiskelyistä. Tuska ja muut sielunliikutukset ovat tahdon asioita. Niiden valtaan alistutaan, koska ihmiset luulevat tekevänsä siinä oikein.

Runous ja filosofia

Harhaluulojen ja niistä kumpuavien sielunliikutusten pahimpia yllyttäjiä ovat runoilijat. Cicero arvostelee aikansa runoilijoita, jotka hänen mukaansa esittävät urhoolliset sankarit vaikeroina ja pehmittävät ihmisten sielut. Hän kirjoittaa:

”Näin runous yhdessä huonon kotikasvatuksen sekä syrjään vetäytyvän ja hemmottelevan elämäntavan kanssa murtaa hyveeltä kaiken voiman” (2.27).

Tuomitsevassa suhtautumisessaan runouteen Cicero seuraa Platonia ja toteaa, että tämä teki oikein karkottaessaan runoilijat ihannevaltioistaan. Neljännessä kirjassa hän moittii uudelleen runoilijoita, jotka kirjoittavat rakkauden nautinnoista ja esittävät tarinoissaan jopa jumalat häpeällisissä touhuissa.

Filosofia sen sijaan parantaa. Cicero tarjoaa kärsimykseen hoidoksi filosofiaa, jota hän kutsuu sielun lääketieteeksi (*animi medicina*). Filosofia kitkee harhaluulot, joista sielunliikutukset nousevat. Cicero kehottaa ihmisiä filosofian pariin: ”Antautukaamme siis filosofian hoiviin ja suokaamme sen parantaa meidät” (4.84). Cicerolle filosofia tarkoittaa jotakin laajempaa kuin käsite nykymerkityksessään, sillä se on kaikkea

hengen viljelyä (*cultura animi*). Filosofia nousee jopa ihmiskunnan pelastukseksi:

”Oi filosofia, elämän opas, hyveen jäljittäjä ja paheiden karkottaja! Mitä olisin minä ja mitä ylipäättään olisi ihmiselämä ilman sinua? Sinä olet luonut kaupungit, kutsunut ihmiset eri tahoilta elämään yhdessä, yhdistänyt heidät ensin yhteisillä asuinpaikoilla, sitten avioliiton sitein sekä yhteisen kielen ja kirjoituksen avulla, sinä olet keksinyt lait, ollut tapojen ja kurin opettaja. [...] Kuka meitä paremmin auttaisi kuin sinä, joka olet suonut meille rauhallisen elämän ja poistanut kuolemanpelon?” (5.5)

Viidennessä kirjassa Cicero keskustelee onnellisesta elämästä ja korkeimmasta hyvästä. Onnellinen ihminen on se, jolta ei puutu mitään ja joka on lajissaan täydellinen ja huippunsa saavuttanut. Sen sijaan typerä ihminen ei tyydy mihinkään eikä ikinä katso saaneensa kylliksi edes haluamansa saavutettuaankaan. Pohdintaa onnellisuuden tavoittelua Cicero kuvittaa tarinalla Syrakusan tyrannista Dionysioksesta, joka kaikesta rikkaudestaan ja vallastaan huolimatta sai elää ainaisessa pelossa ja kadehti alistamiensa ihmisten onnea. Cicero asettaa vastakkain tyranni Dionysioksen ja luonnontutkija Arkhimedeen: sillä aikaa kun Dionysios työskenteli murhien ja rikosten parissa, Arkhimedes sai tyydytyksensä tutkimuksistaan ja huvinsa kekseliäisyydestään. Tutkija Arkhimedes onkin onnellisen ihmisen perikuva:

”Kuinka viisaan sielun täytyykään riemuita kun se saa viettää tällaisten harrastusten parissa päivänsä ja yönsä! Hän tutkii läpikotaisin maailmankaikkeuden liikkeitä ja mulistukset ja näkee taivaalla lukematomat kiintotähdet.” (5.69).

Veli-Matti Rissasen käännös on huolellista työtä ja erinomaista eloisaa suomea. Kääntäjä on lisäksi laatinut perusteellisen selitysosion, jossa myös avataan Ciceron käyttämää terminologiaa, sekä luettelon Ciceron antiikin kirjallisuuden lainauksista ja selittävän nimihakemiston.

SAMI SIMOLA

Täyttä höyryä runon tiellä

Annikki Niku, *Heidegger ja runon tie*. Tutkijaliitto, Helsinki 2009. 368 s.

Suomalaisen filosofian analyttisesti painottuneella kentällä Martin Heideggerin ajattelu on ollut nosteessa ainakin viime vuosikymmeneltä lähtien. Perustoja kysymällä Heidegger yritti väsymättä palauttaa aikansa tietoteoreettisesti painottunutta filosofiaa todellisuuden ihmettelyn äärelle, josta länsimaisen ajattelun perinne lienee aikoinaan kummunnut. Myös ”ristiriitojen filosofina” hän on omaa luokkaansa. Heideggeriin vaikuttaneiden kirjoittajien ja perinteiden saattue on yhtä mittava kuin hänen koottujen teostensa lukumäärä. Ristiriitaista tässä perinnetietoisuuden ja tuoteliaisuuden kohtaamisessa on sen ”kätkeytynyt” luonne. Heideggerille on nimittäin tyypillistä tietty vaikeus hänen luomiensa käsitteiden ja hänen ajattelunsa aiheiden ja motiivien taustoista. Hänen kirjoittajapersoonassaan on suuren filosofin itsetietoisuutta, oppisuunnan tai kultin rakentajan itseään mystifioivaan omahyväisyyteen saakka. Käsitteiden välisten suhteiden akateemiselle tutkimukselle Heideggerin ajattelu on tässä hämäryydessäänkin ehtymätön inspiraation lähde.

Käänteen ja natsien ohittaminen

Heidegger kelpaa jo Suomessakin akateemisiin salonkeihin. Annikki Nikun *Heidegger ja runon tie* on kuitenkin vasta toinen Heideggerin

filosofiaa varsinaisesti käsittelevä väitöskirja.

Niku esittelee paitsi Heideggerin ajattelun ja etupäässä saksalaisen runouden suhdetta, myös hänen elämänhistoriansa vaikutusta hänen filosofiaansa. Nikun työ on ”filosofista perustutkimusta”, jonka tavoitteena on jäljittää Heideggerin myöhäisen ajattelun perustavien käsitteiden ”hidasta muotoutumista ja niiden merkitystä” (34–35). Tutkimus ei kumminkaan ole mikään johdatus Heideggerin myöhäisfilosofiaan. Tekijä pysähtyy varsin kitsaasti selittämään saksalaisen etymologista käsiteurheilua.

Tutkimuksen paino on käsitteiden merkitysten suomentamisessa sekä niiden ajan mukaan kehittyvien yhteyksien osoittamisessa niin Heideggerin ajattelun sisällä kuin suhteessa hänelle tärkeisiin runoilijoihin, hänen juutalaiseen rakastettuunsa Hannah Arendtiin ja Saksan poliittiseen historiaan. Nikun teksti etenee paikoitellen hyvinkin tiiviinä käsitteeltä toiselle. Eteneminen on usein edestakaista hyppimistä ajassa, minkä vuoksi kokonaiskuva runouden vaikutuksesta Heideggerin ajatteluun muodostuu työläästi.

Väitöstyön taustalla vaikuttaa tulkinta *Olemisen ja ajan* sekä sen jälkeisen Heideggerin filosofian välisestä jatkuvuudesta. Niku motivoi Heideggerin keskustelut runouden kanssa tätä alusta lähtien piinanneella tarpeella ylittää metafysiikka ajatteleamalla sen unohdettuja juuria sekä

Saksan 1930-luvun tilanteella. Ylittäminen on mahdollista yhteistyössä Hölderlinin ja Traklin kaltaisten runoilijoiden kanssa, sillä näiden sanat eivät ole metafysiikan perinteen sedimenttien peitossa. Lisäksi Niku puolustaa näkemystä ihmisen merkityksestä myös Heideggerin olemislähtöisemmässä ja runollisemmassa myöhäistuotannossa. Tekijän tähtäimessä ei kuitenkaan varsinaisesti ole Heideggerin ajattelun paljon käsitelty käännös, mikä on hyvä asia. Samoin hän ei erikseen pengo tämän onnetonta suhdetta kansallissosialisteihin – toista tutkimuskirjallisuudessa ja sen ulkopuolella keskustelua herättänyttä ristiriitaa filosofin elämässä ja tuotannossa.

Kautta linjan Niku onkin hyvin myötämielinen kommentaattori. Useaan otteeseen hän puolustaa Heideggeria erilaisia syytöksiä vastaan, usein tämän Arendtille kirjoittamien runojen ja kirjeiden perusteella. Lukemalla yhtä filosofin runoista hän kumoaa esimerkiksi John D. Caputon väittämän, jonka mukaan Heidegger palauttaisi inhimillisen kärsimyksen pelkäksi olemisen esteetikaksi. Vastaavin perustein Niku väittää Heideggerin runouskäsitteen olevan luultua lähempänä Paul Celania. Nikun mukaan myös ensin mainittu korostaa omissa runoissaan kahden ihmisen kohtaamisen merkitystä eikä pelkkää ”runouden seutua” niin kuin keskusteluissaan varsinaisten runoilijoiden kanssa. Väitöskirjan otsikko ”runon tie” kä-

sittääkin myös Heideggerin oman kirjallisen tuotannon, jota lukemalla tekijä haastaa oppineiden vallitsevia näkemyksiä.

Nikun myötämielisyyden kääntöpuolena on hänen oman äänensä hukkuminen saksalaisen runokeskustelun paatoksen alle. Heideggerin tulkinnoissa kansojen kohtalot, historian alut, ikuiset paluut, jumalan kuolemat ja paot, kotiseutujen alkuperäiset lähteet ja kreikan tuliset taivaat mellastavat vähintäänkin messiaanisessa, yhtä aikaa Wagnerilla ja Nietzscheillä pöytää pyyhkivässä rekisterissä. Pelottavinta väitöskirjassa on tämän eppisyyden jatkuminen myös Heideggerin yksityisissä runoissa ja kirjeissä Arendtille! Koska kirjoittaja ei pysähdy avaamaan tai kritisoimaan Heideggerin tulkintoja, rauhoittavia suvantokohtia ei juuri pääse syntymään kaiken mahtipontisuuden keskelle. Todtนาubergilainen kohtalokkuus ei helpota *Runon tien* seuraamista.

Heidegger monitasoliittymässä?

Yksi väitöskirjan suvannoista on myös ongelmallinen. Niku esittelee Heideggerin käsitteen 'neliyhteys' (*Geviert*) taustaa tämän Hölderlin-tulkinnoissa, mikä selventääkin käsitteen äkillistä ilmaantumista saksalaisen myöhäisiin kirjoituksiin. Tämän jälkeen Niku tulkitsee käsitteen avulla oman tietokoneensa läsnäoloa osana neliyhteys-maailman maata, taivasta, kuolevaisia ja jumalallisia. Nähdäkseni Heidegger itse kuitenkin asettaa nelitahoisen poeettisen maailmansa olioineen teknistänyt, energiavarastojen verkoston muodostamaa todellisuutta vastaan, jossa ihminen elää tänään läpikotaisemmin kuin Heideggerin aikana. Tällaisella maapallolla ei enää juurikaan kohdata olioita Heideggerin ankarassa merkityksessä. Hänen varsinaiset olionsa nousevat ihmisen avulla 'luonnosta' ja kytkevät ihmisen hengellisyyteen sekä maan ja taivaan yhteyteen. Olioiden sijasta ympärillämme on tietokoneen tapaisia tuotteita. Maan sisästä revityt raaka-aineet ja energia linki-

tetään niiden kautta palvelemaan ihmisen herruutta ja tuotantoa, mutta samalla tuotteet erottavat hänet maasta ja kaikesta pelkkää suhteellista hyötyä arvokkaammasta jumalallisesta. Tuotteen äärellä ihminen ei koe maailmaa vaan oman teknisen etevämyytensä. Kokemus tietokoneen käyttämisestä ei salli luonnon ja pyhyden tulla ihmistä lähelle, vaikka tuotteen avulla voidaan tehokkaasti pitää yhteyttä toisiin ihmisiin *verkon* välityksellä ja puhua kuoleman kaltaisista tärkeistä aiheista niin kuin Nikun esimerkissä. Kuolemasta puhuminen ei silti tee ihmisestä kuolevaista heideggerilaisessa mielessä, sikäli kuin hän on vieraantunut luonnosta, pyhästä ja olioista.

Jos maailman paikan ottanut teknistänyt maapallo ja ihminen sen herrana todella ovat tässä tilassa, olisi kiinnostavaa nähdä Heideggerin ajattelua sovellettavan myös nykytodellisuuden kriittiseen analyysiin. Niku kytkeekin neliyhteyden ja Heideggerille tärkeän maan pelastamisen ympäristöfilosofiaan. Hän rinnastaa sen yllättävästi myös Lessingin kaltaisten valistusfilosofien painottamaan vastuuseen luonnosta. Tällaiset tulkinnat ovat tärkeitä, sillä neliyhteydessä on kaikki potentiaali jäädä pelkäksi nostalgiseksi jäänteeksi runollisesta menneisyydestä.

Tuossa menneisyydessä Heidegger itse tuntui odottavan pelastusta hieman alkukristilliseen tapaan olemisen uudesta tulemisesta. Mutta eikö häntä samalla huolestuttanut yhä tiukemmalle kerälle kiertyvän ajattelunsa voimattomuus? Samaan aikaan kun hän luennoi 30-luvun Saksassa runoudesta, itävaltalainen kirjailija Robert Musil tarkasteli ominaisuuksia vailla olevan miehen vinkkelistä ajattelun ja maapalloistuneen todellisuuden välille auenutta kuilua. Musilin teksti kertoo modernin teknistaloudellisen maailman pirstaloituneesta, loputtoman suhteellisesta ja tulkinnanvaraisesta luonteesta. Miltä Heideggerin puhe runoilijan ja ajattelijan tehtävästä kansan historian perustajina on kuulostanut tällaisena aikana? Tänään se joka tapauksessa vaikuttaa yhtä lailla

kyseenalaiselta vastavedolta vieläkin ajankohtaisiin historiallisiin ongelmiin kuin Aristoteleen olemisen eri merkityksistä liikkeelle lähteneeltä odysseialta metafysiikan perinteen halki.

Heideggerin runoudesta tekemien tulkintojen ja niistä nousseiden käsitteiden ymmärtämisen kannalta olisi tärkeää pohtia, missä määrin ajattelija on ollut tietoinen historiallisen sitoutuneisuutensa vaikutuksista tulkintoihinsa. Eri ilmiöiden ja erilaisten filosofien ja runollisten tekstien palauttaminen vuorotellen joko olemisen mysteeriin tai sen unohtamiseen voidaan nähdä yhtä hyvin nostalgisena kaipuuna kohti maapallon sirpaleita yhdistävää olemista ja sen messiaanista odotusta kuin pyrkimyksenä eheyttää musililaista relativismiinsa ja urheiluneroihinsa tukehtuvaa nykytodellisuutta.

Nikun tutkimukselta olisin odottanut vahvempaa eettistä kannanottoa Heideggerin tulkinnalliseen herkkyyteen runotekstiensä äärellä. Kysymys Heideggerin tulkintojen laadusta on hyvin vaikea, koska hän ei väitäkään tekevänsä tekstikriittisesti tarkkaa tulkintatiedettä. Hän jopa ylpeilee tulkintojensa väkivaltaisuudella ja väittää niiden noudattavan erityistä (ei yksiselitteisen tuhoavaa) destruktiivista kurinalaisuutta. Nikun perusteella runous on kyllä vaikuttanut Heideggerin ajatteluun olennaisesti, mutta miten pitkälle tämä vaikutus on ollut tämän tiedostamattomien ennakkoluulojen jo ennalta sanelemaa? Heideggerin runotulkinnoissa minua epäilyttää vielä hänen epämääräisiksi jäävät huomionsa runouden ja ajattelun välisestä suhteesta. Kanonisoiko Heidegger 'runoksi' minkä hyvänsä tekstin, jonka aiheena on filosofinen olemiskysymys tai johon tämä kysymys voidaan tulkinnassa runnoa? Myöhäisen Heideggerin tutkijan tulisi ottaa kantaa siihen, mikä runouden asema suhteessa filosofiseen naapuriinsa Heideggerin ajattelussa todella on. Kanta voitaisiin muodostaa esimerkiksi arvioimalla kriittisesti Heideggerin tulkinnallisia käytäntöjä.

MIANNA MESKUS

Hankala ismi

Ian Hacking, *Mitä sosiaalinen konstruktioismi on?* (The Social Construction of What, 1999). Suom. Inkeri Koskinen. Vastapaino, Tampere 2009. 351 s.

Tehdään lähtökohdat selväksi heti alkuun. Olen sosiologi, jonka tutkimustyössä tärkeitä suunnannäyttäjiä ovat olleet Foucault, Latour ja vähäisemmässä määrin myös Hacking. Olen lukenut aikoinaan filosofiaa sivuaineena. Kiinnostukseni on kallistunut selkeästi enemmän mannermaiseen kuin analyttiseen filosofiaan. Logiikkakurssista selvisin lähinnä innostuneiden opettajien ansiosta. Hackingin kirjan suomentaminen kymmenen vuotta alkuperäisteoksen jälkeen puolustaa paikkaansa kotimaisella tiedekentällä. Suomalaisen biotieteellisen ja erityisesti molekyylibiologisen tutkimuksen vaikutusvalta on kasvanut: tämä asettaa haasteita myös yhteiskuntatieteille ja tieteidenväliselle rajankäynnille. Viime vuosina käydyt keskustelut sosiobiologian ja evoluutiopsykologian mahdollisuuksista uudistaa yhteiskuntatieteellisiä selitysmalleja nivoutuvat monin tavoin konstruktioismia koskeviin kiistoihin. Hackingin polveileviin analyyseihin tutustuu mielellään suomeksi.

Sokalista tsekkauslistaan

Ajankohtaisen teoksen pohjana ovat Hackingin 90-luvulla pitämät luennot, konferenssi- ja seminaariesitelmät lukuisissa yliopistoissa ympäri maailmaa sekä tiedelehdissä ja kokoomateoksissa julkaistut artikkelit. Teos

kommentoiti sosiaalisesti konstruktioismiksi itsensä nimittävien tutkimusten huimaa lisääntymistä 80- ja 90-luvuilla. Se on myös kannanotto 90-luvun ”tiedesotiin” luonnontieteilijöiden ja yhteiskuntatieteilijöiden välillä. Niissä tieteellisen realismin puolustajat (erityisesti fyysikot) kiistelivät konstruktioismin kannattajien (etenkin kulttuurintutkijoiden ja sosiologien) kanssa perustavista ja Hackingin mukaan ikivanhoista filosofisista kysymyksistä. Kiistan huipukohta oli yhdysvaltalaisen fyysikon Alan Sokalin huijaus. Kirjallisuuden ja kulttuurintutkimuksen lehti *Social Text* julkaisi 1996 Sokalin laatiman oppineen pastišsin sosiaalisesta konstruktioismista. Sokal tunnusti jäynänsä toisessa akateemiselle yleisölle suunnatussa julkaisussa, *Lingua Francassa*.

Mitä tämä petkus kertoi tieteellisen maailmankuvan muutoksista? Miksi konstruktioismi on innostanut niin monia? Mitä hankaluuksia lähestymistapaan liittyy? Näihin kysymyksiin ja niiden lukuisiin johdannaisiin Hacking koettaa teoksessaan vastata. Kirjan perustavin ongelma on, voidaanko – tai pitäisikö edes – tieteellisen realismin ja sosiaalisen konstruktioismin välistä ammotavaa kuilua jollain keinoin kaventaa.

Teos jakautuu kahdeksaan lukuun. Kahdessa ensimmäisessä Hacking esittelee metodinsa. Koska ”sosiaalisesta konstruktioismista” on sen räjähdyksimäisesti kasvaneen käytön joh-

dosta tullut epämääräinen, kulunut ja tehoton ilmaus, on kiinnitettävä aiempaa tarkempaa huomiota siihen, mihin sillä viitataan. On tutkittava, minkälaisien asioiden sanotaan eri tutkimuksissa olevan sosiaalisesti rakentuneita. Pitää tarkoin analysoida, käsitelläänkö niissä tutkimuskohteen konkreettista historiallista rakentumista vai nojataan vain (ylimieli-

sesti) oletukseen siitä. Hackingin esittämät luonnehdinnat konstruktioismin lähestymistavan vapauttavasta vaikutuksesta rodun, sukupuolen, minuuden ja totuuden kaltaisten essentialisoitujen asioiden käsittelyyn avaavat kirjan nasevasti. Yleissivistävä lähtölaukaus on myös erittely konstruktioismin paikasta filosofian historiassa. Hackingin mukaan (sosiaali)konstruktioismi on vain yksi ”Kantin suuren suvun” haaroista. Näiden lisäksi teoksen alkuosassa (3. luku) käsitellään kolmea luonnontieteilijöitä ja sosiaalikonstruktioisteja toisistaan erottavaa kiistakohtaa. Ne ovat tieteen kontingenttius, nominalismi ja tieteen vakautta selittävät tekijät. Hacking tarjoaa lukijalle ”tarkistuslistan”, jonka perusteella voi määritellä asenteensa konstruktioismin pisteyttämällä suhtautumiseensa näihin kolmeen kiistaan.

Teoksen loppuosan luvuissa konstruktioismia käsitellään keskenään hyvin erilaisten empiiristen ilmiöiden kautta. Niitä ovat mielisairaus, lasten kaltoinkohtelu, ase-

tutkimus ja dolomiitin muodostuminen. Analyyseista keskeisin on mielestäni mielisairautta käsittelevä luku, koska siinä Hacking esittää 'vuorovaikutteisia luokkia' ja 'välinpitämättömiä' tai 'luonnollisia luokkia' koskevan jaottelunsa, joka on paljon siteerattu käsitteellinen lanseeraus. Se on yksi Hackingin tärkeimmistä yrityksistä määrittellä perustavanlaatuisia eroa ihmis- ja luonnontieteellisen tutkimuksen välillä.

Tietoisuuden ylipaino

Hackingin ajattelun arvokas anti liittyy sosiologin näkökulmasta juuri hänen kirjoituksiinsa ihmistieteellisistä luokituksista, luokitusten kohteena olevista ihmisistä sekä näiden välisistä "kehävaikutuksista" – vuorovaikutuksesta. Kontrastiksi tämänkaltaisille luokituksille Hacking on ottanut käyttöön välinpitämättömän luokan termin. Esimerkiksi luokittelu "kvarkki" on hänen mukaansa välinpitämätön siinä mielessä, että kvarkin kutsumisella kvarkiksi ei ole sille itselleen mitään väliä.

Hackingin erottelu nojaa tietoisuusfilosofiaan. Kvarkit eivät opi, että ne ovat tiettyyn luokkaan kuuluvia olioita ja muuta käytöstään sen mukaisesti. Ihmiset sen sijaan muuttavat toimintaansa ja itseymmärrystään, kun he tiedostavat itseensä kohdistuvia luokituksia. Näin Hacking sitoo ihmistieteiden ja luonnontieteiden välisen eron tutkimuskohteen toimintaan, tiedostuskykyyn, toimijuuteen ja itsetietoisuuteen. Hän kirjoittaa: "En aio käsitellä aihetta tässä laajemmin, mutta väitän kuitenkin, että perusero perinteisten luonnontieteiden ja yhteiskuntatieteiden välillä on siinä, että luonnontieteissä käytetyt luokittelut ovat välinpitämättömiä luokkia, kun taas yhteiskuntatieteissä käytetyt ovat enimmäkseen vuorovaikutteisia luokkia. Luonnontieteen kohteet ovat liikkumattomia. Kehävaikutusten vuoksi yhteiskuntatieteiden kohteet ovat liikkeessä." (153–154)

Hackingin käsitteellistyksissä – luokituksissa – on perustavanlaatuisia ongelmia, jotka tulevat tässä esseemäisessä teoksessa hyvin esiin.

Ensinnäkin Hacking korostaa objektien (lapset, alkeishiukkaset) ja ideoiden (käsitukset, luokitukset) erottelun tärkeyttä. Hän kuitenkin sortuu itse epäselvyyteen objektien ja luokitusten erottelussaan. "Vuorovaikutteisella luokalla" viitataan tekstissä välillä luokituksiin, välillä taas objekteihin, joihin luokitukset viittaavat.

Tätäkin suurempi ongelma mielestäni on koko vuorovaikutteinen–välinpitämättömän-erottelu, erityisesti luonnontieteellistä toimintaa ruodittaessa. Oletus luonnontieteissä käytettyjen (välinpitämättömien tai luonnollisten) luokitusten suhteesta kohteeseensa on riittämätön, kun pohditaan esimerkiksi geeniiä. Onko DNA "liikkumaton kohde", kuten Hackingin voidaan ajatella väittävän? Se ei tiedosta, mutta se muuttuu manipuloituna. Muutos vaikuttaa takaisin luonnontieteellisiin luokituksiin. Kehävaikutusta ja muutosta tapahtuu, tosin ilman kohteen tiedostusta.

Hackingin jaottelu ei kiellä luonnontieteellisten luokittelujen kohteiden muutosta inhimillisen toiminnan seurauksena, mutta se vähättelee sitä radikaalisti. Hacking sitoutuu tieteenfilosofien tapaan puhua luonnollisista luokista, vaikka hän toisaalta haluaa myös kritisoida sitä ja ohjata ammattikuntansa kiinnostusta empiirisempiin selvityksiin. Tämä johtaa kummallisiin painoituksiin hänen ajattelussaan ja herättää paikoin enemmän kysymyksiä kuin antaa vastauksia.

Kirjan tarkoitus on kritisoida ja täsmentää sosiaalisen konstruktion ideaa ja selvittää konstruoituneisuus–realisuus-kiistaa. Mihin Hackingin luokittelu meidät johtaa? Antaako Hacking liian suuren painoarvon luokittelun kohteiden tietoisuudelle? Hän ei omien sanojensa mukaan pidä sosiaalikonstruktionistisesta kielenkäytöstä, mutta auttaako vuorovaikutteinen–välinpitämättömän-erottelu luonnontieteellisen tiedon ja toiminnan ymmärtämisessä? Hacking ei avaa samalla tavoin kriittisesti luonnontieteellistä tiedontuotantoa kuin ihmistieteellistä luokittelutoimintaa. Siten hänen keskeinen käsitteellinen jaottelunsa perustuu

epäsymmetriselle analyysille.

Tämä ei tietysti estä lukijaa nauttimasta Hackingin laajasta filosofisten kiistojen tuntemuksesta tai innostumasta hänen kipakasta ja varsin aiheellisesta sosiaalikonstruktionismin kritiikistään. Hänen kirjoitustyylinä on keskusteleva ja epämuodollinen, lukijan kanssa pohdiskeleva. Sujuva suomennos edesauttaa argumentaatioon paneutumista.

Jos kirjaan tarttuu toivoen saavansa Hackingiltä jonkinlaisen ratkaisun konstruoituneisuus–realisuus-kiistaan tai tiedesotien sovitteluun, tulee todennäköisesti pettymään. Yhtäältä sovittelu ei ole Hackingin tarkoituskaan. Tämän hän ilmaisee avoimesti monessa kohdin. Hän pikemminkin haluaa osoittaa, että konstruktionisti ja luonnontieteilijä eivät välttämättä tule koskaan kohtaamaan, koska kiistan juuret ulottuvat pitkälle länsimaisen filosofian ja tieteellisen ajattelun historiaan. Toisaalta hän kuitenkin esittää, että esimerkiksi psykopatologioiden tapauksissa olisi tehtävä tilaa sekä konstruktionistille että biologille, jotta kumpikin voisi työskennellä sekaantumatta liikaa toisen tutkimusohjelman positiivisiin puoliin. Hacking jopa toteaa, että "loppujen lopuksi jännite 'todellisen' ja 'konstruktion' välillä osoittautuu suhteellisen vähäpätöiseksi tekniseksi asiaksi" (172).

Ristiriitaista? Kyllä. Väitän, että ristiriitaisuuden jäljet johtavat juuri vuorovaikutteinen–välinpitämättömän- luokitteluun ja tietoisuusfilosofian kiinnikkeisiin. Hacking kyllä pohtii, mihin kyborgit ja nykyteknologia meidät vievät, mutta päättyy tulokseen, että "minun ei ole vielä välttämättä vastattava kysymyksiin, joita tästä uudesta posthumanismista nousee. Ne eivät ole tällä hetkellä kiireellisiä, sillä mihinkään näistä kysymyksistä ei sisälly riittävästi tietoisuutta, jotta meidän olisi syytä puhua vuorovaikutteisista luokista." (153) Tämän argumentin turvin Hacking voikin katsella maailman menoa huolettomammin kuin ne, joille tutkimuskohteiden tietoisuutta tärkeämpää on niiden todellinen, materiaallinen muutos.

HEINI HAKOSALO

Biovallan uudet metkut

Mianna Meskus, *Elämän tiede. Tutkimus lääketieteellisestä teknologiasta, vanhemmuudesta ja perimän hallinnasta*. Vastapaino, Tampere 2009. 233 s.

Mianna Meskuksen väitöskirja perimän hallinnan käsitteellisistä ja muista menetelmistä on valmistunut Ilpo Hélenin Helsingin yliopiston sosiologian laitoksella luotsaamassa Pohjoismaisen hyvinvoinnin eetos -projektissa. Eräät teoksen piirteistä ovatkin tuttuja myös ryhmän muista julkaisuista¹: ytimessä on terveyden tai sairauden historian ilmiö, jota tarkastellaan osana sekä suomalaisen hyvinvointivaltion kehitystä että laajempaa länsimaista kertomusta biovallan ja hallintamenetelmien välityksistä, käänteistä ja muodonmuutoksista. *Elämän tieteessä* Foucault'n rinnalle keskeiseksi teoreettiseksi innoittajaksi nousee Bruno Latour.

Perinnöllisyyden vuosisata

Meskuksen tavoitteenasettelu on laaja sekä temaattisesti että ajallisesti. Hänen on määrä kirjoittaa nykyisyyden historiaa, ”tämän päivän perinnöllisyyslääketieteellisten problematisointien ja teknologioiden syntyhistoriaa Suomessa” (17–18). Tutkimuksessa on kolme ulottuvuutta: lääketieteellinen tiedonmuodostus ihmisen perimästä, siis lääketieteellisten tosiasioiden syntyminen, vaikiintuminen tai kyseenalaistuminen, tämän tiedon hyödyntäminen erilaisissa teknologioissa ja hoitomenetelmissä, sekä tiedon ja teknologian kohdentuminen ihmisruumiiseen. Lisäksi Meskusta kiinnostavat tavat, joilla perinnöllisyyslääketieteellinen tieto ja toimenpiteet ovat vaikuttaneet ihmisten kokemusmaailmaan ja muovanneet nykyvanhemmuutta. Vanhemmuus on nostettu myös kirjan alaotsikkoon.

Ajallisesti tutkimus kattaa koko 1900-luvun, ja 1800- ja 2000-lu-

kujen puolellakin piipahdetaan. 1900-luvulla perinnöllisyyslääketieteessä tapahtui paljon, ja myös tieteidenalan sosiaaliset implikaatiot olivat mittavat. Kirjoittaja nojaa 1900-luvun alkupuolen osalta muiden tekemään tutkimukseen, joten teoksen alkuperäistutkimukseen perustuva anti kattaa ”vain” 1900-luvun loppupuolen. Lähdeaineiston pääosan muodostavat erilaiset lääketieteelliset ja hallinnolliset tekstit. Analyysin keskiössä on ”lääkäripuhe” perinnöllisyydestä sellaisena kuin se on kuultavissa joukossa suomalaisia terveystalouden julkaisuja.

Avoimia kysymyksiä

Meskuksen tutkimuksen empiirinen, siis alkuperäisaineiston tutkimukseen pohjaava anti painottuu 1900-luvun kolmelle viimeisellä vuosikymmenelle, niihin lukuihin, joissa hän käsittelee genetiikkaa ja sikiödiagnostiikkaa. Menetelmistä esiin nousee erityisesti lapsivesitutkimus ja siihen liittyvät kiistat ja keskustelut. Sikiödiagnostiikan käyttöönoton kokonaisuudesta ei ole kyse, sillä sellaiset sinänsä tärkeät menetelmät kuin ultraäänitutkimus ohitetaan maininnalla. Meskus käsittelee lapsivesitutkimuksia ja niihin liittyvää geneettistä ajattelua jäntevästi ja asiantuntevasti, ja tämä osuus on sekä lääketieteen historian että sen etiikan näkökulmasta kirjan selvästi vahvin osa.

Eräs kiinnostava piirre, jonka Meskus tuo hyvin esiin, on äitiysneuvoloiden avainrooli uusien tutkimustekniikoiden ja ajatusmallien lanseeraamisessa. Suomalaisen äitiysneuvolajärjestelmän erikoislaatu korostuu esimerkiksi Reijo Norion toteamuksessa: ”seulontoja helpottaa meillä se, että on totuttu neuvoloiden huolehtivan asiakkaidensa

terveydestä monin tavoin heidän sitä varsinaisesti tietämättä” (sit. 149). Neuvolat muodostivat etuoikeutetun hoivavallan harjoittamisen tilan, joka kattoi koko lisääntymisikäisen kansan ja jossa uusia ja potentiaalisesti hyvinkin kiistanalaisia lääketieteellisiä tekniikoita voitiin ottaa käyttöön ilman mainittavaa vastarintaa, jopa, kuten Norio asian ilmaisi, ilman asiakkaiden ”omaa myötävaikutusta”.

Noin puolet *Elämän tieteessä* on perimän hallinnan historian esittelyä lähinnä englanninkielisen tutkimuskirjallisuuden avulla. Meskus antautuu harvoin kriittiseen keskusteluun tutkimuskirjallisuuden kanssa, joten sen funktio on nimenomaan kontekstualisoiva. Meskuksen mukaan laaja taustoitaminen on ”välttämätön perinnöllisyysajattelun ja ihmisen perimän hallinnan myöhempien muodonmuutosten hahmottamiseksi” (33), mutta hän ei kerro, *miksi* kontekstualisointi tässä laajuudessa on tarpeen. Vastaus ei ole ainakaan minulle ilmeinen, joten päädyin arvailemaan syitä. 1800-luvun lopun degeneraatioteoria ja 1900-luvun alkupuolen eugeniikka sopivat tietysti mainiosti foucault'laiseen biovallan viitekehykseen, ja niistä on tarjolla paljon mielenkiintoista tutkimusta. Kenties painavampi syy on siinä, että foucault'laisessa hallinnan analytiikassa on ollut tapana aloittaa 1600- ja 1700-lukujen poliisitieteestä ja edetä siitä klassiseen liberalismiin, hyvinvointivaltioon ja uusliberalismiin², eikä Meskus halua liiaksi poiketa tästä perinteestä.

Meskus sijoittaa tapaustutkimuksensa myös suomalaisen 1900-luvun terveydenhuollon historiaan. Tältä osin tutkimus toimii katsauksena – joskaan ei aivan kattavana katsauksena – uuteen suomalaisen terveydenhuollon historiaa (usein kriitti-

sesti) tarkastelemaan kirjallisuuteen. Meskus nojaa Helénin, Jauhon ja Yesilovan tutkimuksiin ja luonnollisesti myös omiin aiempiin tutkimuksiinsa aborteista ja riskiajattelusta. Markku Mattilan tutkimukset ovat korvaamattomia, kun puhutaan suomalaisen eugeniikan historiasta³. Minna Harjulan erinomaista synteesiä suomalaisesta terveystieteestä 1900-luvulla⁴ Meskus ei käytä, vaikka se olisi nähdäkseni ollut hyödyllinen kontekstualisoinnissa, kenties myös keskustelukumppanina.

Meskus maalaa usein suurella siiveltimellä, ja myös käsitteiden käyttö on toisinaan suurpiirteistä. Esimerkiksi ”kuvantamisesta” puhutaan *Elämän tieteesä* kaikenlaisen visuaalisen representoinnin tapauksessa, vaikka termiä yleensä käytetään paljon kapeammassa ja teknisemmässä merkityksessä. Meskus ei tee eroa lääkärin ja lääketieteilijän välillä, vaikka valtaosa lääkäreistä ei mitenkään osallistu uuden lääketieteellisen tiedon tuottamiseen. ”Lääkärit” vastaavat Meskusen ’tutkimustarinassa’ (hänen käsitteensä) sekä tiedon tuotannosta että sen soveltamisesta, milloin riistään naiskansalaiselta vallinnanvapauden (pakkosteriloinnit), milloin pakottaen hänet tuskallisiin valintoihin (nykyiset sikiödiagnostiset menetelmät). Mitään yksiköllistä ”tieteentutkimuksen näkökulmaa” ei myöskään tietääkseni ole olemassa.

Biovallan näkymätön käsi

Meskus tutkimusta luonnehtii kaksi perusjännitettä. Ensimmäinen muodostuu lähdeaineiston ja kysymyksenasettelun välille: lähdeaineisto on liian kapea antamaan kattavia vastauksia johdannossa ja muualla listattuihin erittäin laajoihin kysymyksiin. (Historioitsijan ”kattava” poikkeaa sosiologin ”kattavasta”, mutta jos tutkimus määrittellään tieteellisen ajattelun historiaksi, siihen täytynee soveltaa historiantutkimuksen kriteereitä.) Aineisto ei myöskään laadullisesti aina sovellu parhaalla mahdollisella tavalla vastaamaan juuri näihin kysymyksiin. Meskus

ydinaineiston muodostaa 15 suomalaista terveydenhoitoalan julkaisua, joista kuitenkin vain muutama määritetty ongelmattomaksi lääketieteelliseksi julkaisuiksi, eivätkä nekään ole perinnöllisyyslääketieteellisen diskurssin eturintamassa. Ne eivät siksi ole parasta mahdollista aineistoa, kun tutkitaan lääketieteellistä tiedonmuodostusta (*facts-in-the-making*).

Toinen jännite syntyy siitä, että teos kiinnittyy kahteen osin varsin erilaiseen tutkimusperinteeseen. Ensimmäinen näistä on ”foucault’lainen” hallinnan analytiikka, suuri kertomus siitä, miten biovalta väijämättä leviää uusille elämänalueille liberalistisissa ja neoliberalistisissa yhteiskunnissa. Aineistona tämääntyyppisessä tutkimuksessa on tyypillisesti käytetty hallinnollisia ja lääketieteellisiä dokumentteja, kuten Meskuskin tekee. Tutkimusperinteen edustajat eivät välttämättä kiinnitä paljoakaan huomiota siihen, missä laajuudessa ja millä tavalla – jos millään – asiantuntijoiden laatimia suunnitelmia on sovellettu. Diskurssin ja käytännön yhteys pikemminkin postuloidaan kuin osoitetaan käytännössä. (Tässä suhteessa Meskusen tutkimus erottuu edukseen monista muista tutkimusperinteen edustajista.) Lähestymistapaa nimitetään usein foucault’laiseksi, mutta joissakin suhteissa – esimerkiksi sisäänrakennetussa historiallisessa determinismissään – se on varsin etäällä siitä, mitä Foucault itse historiallisissa tutkimuksissaan teki.

Toisekseen Meskus nojaa latourilaiseen tieteentutkimukseen, jolle pieni pikemminkin kuin suuri on kaunista. Latourilaisesta näkökulmasta kiinnostavaa on se, miten tosiasioita ja teknologioita tuotetaan lokaalisesti ja miten ne leviävät tuotamiskontekstinsa, esimerkiksi laboratorion ulkopuolelle erilaisten toimijoiden muodostamia verkostoja pitkin. Osa väittämistä vahvistuu ja saa tieteellisen tosiasian luonteen, muuttuu lokaalisesta väittämästä universaaliksi tieteelliseksi totuudeksi, osa taas ei. Prosessi on kontingentti. Latourilainen tutkimusote edellyttää jalkautumista tutkittavien pariin ihmisten ja ei-ihmisten toimi-

joiden identifioimiseksi, joko konkreettisesti, kuten Latour ja Woolgar tekivät varhaisissa laboratoriotutkimuksissaan⁵, tai dokumenttien avulla.

Foucault’n ja Latourin tutkimusmallit sopivat joiltakin osin yhteen hyvin, mutta toisilta osin huonosti. Foucault’laisen kurivallan mikroanalytiikan yhdistäminen toimijaverkkoteoriaan ei ole vaikeaa, mutta hallinnan makroanalytiikka laajoine historiallisine yleistyksineen ja ’biovallan’, ’liberalismin’ tai ’länsimaisen yhteiskunnan’ kaltaisine abstraktioineen on toimijaverkkoteorian näkökulmasta kauhistus⁶.

Elämän tieteesä korostuu väliin edellinen, väliin jälkimmäinen painotus. Loppuluvussa peli näyttää ratkeavan hallinnan analytiikan hyväksi: ”Väitteeni on, että perinnöllisyyslääketieteellisillä tosiasioilla ja teknologioilla on ollut oleellinen osa historiallisessa prosessissa, jossa vallankäytön elämään investoiva puoli korostuu korostumistaan” (174, kurssiivi alkuperäisessä). Tutkimuksen pääasiallisiksi anniksi nousee hallintateorian havainnollistaminen perinnöllisyyslääketieteen historiaan liittyvän taustatutkimuksen avulla. Biovallan vaiheista kertova suuri kertomus on saanut uuden luvun.

Sisäiset jännitteet pyritään tavalisesti häivyttämään opinnäytteistä, mutta tieteellisen keskustelun edistämisen kannalta jännitteet ovat usein erityisen hedelmällisiä. *Elämän tiede* onkin omiaan herättämään ajatusvaihtoa paitsi perinnöllisyysajattelun ja sikiödiagnostiikan suhteesta myös foucault’laisen lähestymistavan mahdollisuuksista ja rajoista, ehkä myös sosiologisen ja historiallisen tutkimuksen suhteesta. Se toimii hyvin myös historiallisena taustana sosiologisille ja filosofisille geneetiikkaa ja sikiödiagnostiikkaa koskeville keskusteluille.

Viitteet

- 1 Ks. esim. Ilpo Helén, *Äidin elämän politiikka*. Gaudemus, Helsinki 1997; Ilpo Helén & Katja Yesilova, Vietti, väestö ja valinta. Seksuaaliterveyden kerrostumat Suomessa. Teoksessa *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Toim. Ilpo Helén &

Mikko Jauho. *Gaudeamus*, Helsinki 2003, 233–259; Mikko Jauho, *Kansanterveysongelman synty. Tuberkuloosi ja terveyden hallinta Suomessa ennen toista maailmansotaa*. Tutkijaliitto, Helsinki 2007 & Katja Yesilova, *Ydinperheen politiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2009. Teoreettisempaa keskustelua sisältävät esim. Ilpo Helén & Mikko Jauho, *Terveyskansalaisuus ja elämän politiikka*. Teoksessa Helén & Jauho (2003), 13–32 sekä Ilpo Helén, *Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: foucaultlainen hal-*

linnan analytiikka. Teoksessa *Sosiologia nykykeskusteluja*. Toim. Keijo Rahkonen. Gaudeamus, Helsinki 2004, 206–236.

2 Helén 2004, 208.

3 Markku Mattila, *Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. SKS, Helsinki 1999; Markku Mattila, *Rotuhygieniä ja kansalaisuus*. Teoksessa *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Toim. Ilpo Helén & Mikko Jauho. Gaudeamus, Helsinki 2003, 110–127.

4 Minna Harjula, *Terveyden jäljillä. Suo-*

malainen terveyspolitiikka 1900-luvulla. Tampere University Press, Tampere 2007.

5 Bruno Latour & Steven Woolgar, *Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts*. Princeton University Press, Princeton 1986.

6 Ks. esim. Bruno Latour, *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford University Press, Oxford 2005, viite sivulla 106.

MIKA HANNULA

Elämismaailman ennakot, karikot ja jälkiverot

Arto Laitinen. *Itseään tulkitseva eläin. Charles Taylor ja filosofinen ihmistutkimus*. Gaudeamus, Helsinki 2009. 207 s.
 Pentti Määttänen. *Toiminta ja kokemus. Pragmatistista terveen järjen filosofiaa*. Gaudeamus, Helsinki 2008. 187 s.
 William James. *Pragmatismi – uusi nimi eräille vanhoille ajattelutavoille* (Pragmatism, 1907).
 Suom. Antti Immonen. *niin & näin -kirjat*, Tampere 2008. 280 s.

Elämismaailma. Kokemuksellinen kokonaisuus, jossa menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus kiertyvät toisiinsa, toinen toiseensa vaikuttaen ja aktualisoituen. Elämismaailma, jossa korostuu arjen raadollinen lumous. Se on niin täydellisen epätäydellistä. Ja konsepti, jonka avulla saadaan aikaan irti otto objektiivisesta asenteesta ja myönnetään olemassaolomme ainainen vaillinaisuus ja kaihoisa ankkuroituminen kulloinkin tapahtuvaan paikallisuuteen.

Vai miten on? Lupaako 'elämismaailman' käsite liikaa – tai kenties edelleen liian vähän?

Kolme kirjaa, kolme tekijää. Sadan vuoden – ei yksinäisyys, ei ylpeys eikä edes häpeä – peruskaari, jossa hahmottuu pragmatismen juuret, nykyiset viritykset ja ihmistutkimuksen tulkinnallisuuden rajat. Vertailu, joka ei välttämättä ole reilu mutta toivottavasti edes hedelmällinen.

Lähtökohtaisesti William Jamesin klassikon ei pitäisi olla mitenkään eriskummallisen vaikuttava kokemus.

Teos on kokoelma luentoja, jotka on lisäyksittä ja muutoksitta siirretty kirjamuotoon jo alkuperäisversiossa. Alkuperäisteos, joka otti 1907 asiakseen selittää, mitä – alaotsikon mukaisesti – tämä uudeksi mielletty mutta vanhaa perua oleva ajattelu-suuntaus nimeltään pragmatismi on ja mitä se ei ainakaan ole. Siis tietoa, joka ei päällisin puolin ole kovinkaan tuoretta. Mutta samalla materiaalia, joka muistuttaa, että on olemassa yhdysvaltalaisen liberalismien versio, joka ei vaivu vulgaariin utilitarismiin ja yksioikoiseen individualismiin.

Jamesin kirja on sitä, mitä kutsutaan älylliseksi viihteeksi. James on nokkela, nopea ja ilkeä. Sopivassa määrin ja sopivassa suhteessa. Kirja loistaa nimenomaan kirjallista tyyliä, joka ei vanhene hetkeäkään. Lisäksi teoksesta saa irti keskeiset sitoutuneen, itsekriittisen, refleksiivisen, ei-essentialistisen kriittisen ajattelun palikat, joita on totuttu etsimään aivan jostain muualta.

Paketissa on asenne, jonka mukaan teoria ei itsessään ole mitään. Se on väline. Sieltä löytyy väite, että tieto ei ole koskaan täydellistä. Se

on luonteeltaan väistämättä epätäydellistä ja kertyvää. Lisäksi kirja kertoo meille uskottavasti, miten mitkä tahansa asiat ovat toisistaan riippuvaisia ja miten todellisuutta kuvataan mielekkäästi monimuotoisesti, ei yksittäiseen vaipeeseen. Totuus on monikollista ja suuntautuvaa. Ja juu, kirja muistuttaa, että myös ajattelu on vuorovaikutteista. Toisin sanoen: kiekko peliin, lätkä päätyyn ja perään.

Jamesissa riipaisee se, mikä hänen seuraajissaankin on alati ahdistavaa. Elegantin ajattelun myötä tuulessa vankkumaton usko aina vain parempaan tulevaisuuteen ei ole lainkaan aina niin – noh – uskottava. Jos vaikka pragmatistin maailma on aina keskeneräinen, se on myös valitettavasti toisinaan aika lailla suljettu. Elämismaailma on jo läsnä ja terveen järjen kohteet itsestään selvästi valittuja. Lopputuloksena liian usein versio monikollisesta todellisuudesta, joka haisee, näyttää ja tuntuu yllättävän monotoniselta.

Kotoista käytäntöä

Vaan entä nykyversiot? Ja ennen kaikkea kotimaiset versiot pragmatismista ja itsekriittisestä ihmistutkimuksesta?

Etukäteen ajatellen voisi jälleen olettaa, että se mikä Jamesilta puuttuu, olisi melko selkeässä asemassa elämismailmaa pohdittaessa vuosisata myöhemmin. Siis se todellinen, raivostuttava, riidanhaluinen ja silti pakollinen moninaisuus, jossa arki paikantuu ja tulee paikaksi.

Pentti Määttäsen ja Arto Laitisen kirjoista tätä rosoisuutta saa hakea ja hakea. Löytyykö sitä, on tietysti tulkinnanvarainen kysymys. Tulkintaa ei kuitenkaan kaivata siihen, että molemmat kirjat ovat teknisesti hallittuja, viileitä rakennelmia ja asiansa osaavia analyyseja. Mutta silti niin epätoivoisen yksipuolisia ja yletömän asiallisia.

Meni monta hetkeä, päivää ja kirjallista apuvälinettä, ennen kuin sain kiinni siitä, miksi tämän tyylinen filosofia on henkilökohtaisesti niin ärsyttävää, niin nuhuista ja nyrpeää. Hetkellinen vastaus löytyi Joseph Brodskyn viimeiseksi jääneestä kokelmasta, joka on suomennettu 1997 nimellä *Keräilijän kappale*. (Alkuperäinen *On Grief and Reason* ilmestyi 1995).

Kyse on intohimosta ja sen sisällöstä, ei niinkään sen puutteesta. Brodsky ei epäröi. Jos on valittava etäisen asenteen ja intohimoisen heittäytymisen välillä, hän seuraa jälkimmäistä. Miksi? Intohimoinen reagointi on lopulta jopa suurempaa inhimillistä objektiivisuutta, ”sillä aineettomalla älyllä ei ole painoa” (122). Brodsky sanoo – turhaa kiertämättä – että eettisessä mielessä ”sille, joka on lukenut paljon Dickensiä, on jonkin verran ongelmallisempaa ampua kaltaistaan ihmistä jonkin aatteen nimissä kuin sellaiselle, joka ei ole lukenut Dickensiä” (60). Näkemys, jota Määttäsen vastustama Richard Rorty väsymättä jaksoi myös puolustaa.

Mutta mitä on tämä intohimo? Jotta välttyttäisiin vertailemassa asioita, joita ei voida vertailla (otetaan vaikka komea vastakkainasettelu Elvis Presley vs. Carl Perkins; ks.

Jim Jarmusch, *Mystery Train*, 1989), tarkastellaan yksittäisiä intohimoja ja niiden sisäistä vetovoimaa tai sen puutetta, sillä niitähän riittää.

Määttäsen intohimo on kirjoittaa kuivasti. Ei vailla huumoria, mutta huumorilla, joka on kuivaa kuin avikolta merimuseoon tuotu hiekka. Vertauskuva, joka ei onnu ihan niin paljon kuin voisi olettaa, sillä Määttäsen on intohimoisesti päättänyt liittyä joukkoon hurmaavaan, jossa lyhyin askelin ja terävin vedoin kirjoitetaan tunneskaalan pakaste-arkkuun – sellaista *understatementia*. (Mielikuvat liikkuvat kiivaasti kohti *Mennyttä maailmaa*, ei Evelyn Waughin alkujaan 1945 ilmestynyttä kirjaa vaan siitä koottua 80-luvun tv-sarjaa.) Jos ei viiltävää niin ainakin viileää analyysia, joka antaa ymmärtää ja joskus ihan rivien välistäkin vihjaa, missä mennään, mikä on merkityksellistä ja mikä olennaista. Avoimuudesta tyyliä ei voi syyttää. Edellä mainittu Rorty on tämänkertaisen tarinan syntisäkki, se uuspragmatisti, joka osataan kyllä suoraviivaisesti tuomita, mutta jota ei suostuta suoraan kohtaamaan ja esittämään argumentaatiota puolesta ja vastaan. Jopa Rortykin ansaitsee hieman enemmän sitä, mistä Aretha Franklin laulaa biisissä ”R-e-s-p-e-c-t”.

Kuten arvata saattaa, Määttäsen seuraa intohimoisesti Charles Peircen versiota pragmatismista. Valinta, joka on varmasti pätevä ja jonka Määttäsen hoitaa kiistatta tyylikkäästi. Ongelmaksi muodostuu halu seurata elämismailman kokemuksellisuutta mutta yhtäaikaisesti pitää kiinni huivista, jossa intohimoa edustaa sana objektiiviset ehdot. Määttäsen mukaan kokemus perustuu toimintaan ja hieman yllättävästi Lefebvrea mukailen hän lisää, että tämä kokemus on ruumiillisesti eletty. Sitten edetään – yhä intohimoisen eleettömästi – seuraavaan lauseeseen: ”Sosiaalisesta todellisuudesta sen sijaan voi sanoa, että se on toimijoiden konstituution ja merkityksenannon tuote, joka kuitenkin on yksilöön nähden riippumaton ja objektiivinen tosiasia.” (137)

Miksi Määttäsen intohimoaan säästämättä parkkeeraa itsensä elä-

mismaailmalliseen nurkkaan, jossa ollaan riippumattomia ja objektiivisia? En tiedä, enkä usko, että edes Dickens auttaa tässä.

Vaan entä Arto Laitinen?

Laitisen intohimo on toinen Charles, tällä kertaa sukunimeltään Taylor. Se on intohimo, jossa Laitinen – mainoksen sanoin – lihaa säästämättä ja laadusta tinkimättä hakkaa samaan puuhun jotakuinkin tauotta. Jos Laitisesta tulee mieleen todella asialleen omistautunut tikka, se on osoitus sekä intohimosta että sitkeydestä, jota ei sovi jättää kunnioittamatta.

Mutta minkälaista Tayloria Laitinen niin intohimoisesti väsää? Suhde on kriittinen ja uskottava. Joskin se on myös erikoisen hermeettinen. Haju ja maku ovat poissa, tekninen varmuus ja – rumasti sanottuna mutta kauniiksi tarkoitettuna – pilkun nussiminen huippuluokkaa. Tässä versiossa elämismailmaa rakentavat periaatteet, jotka pelkistyvät itsetulkinnallisuudeksi, vahvaksi arvostamiseksi ja persoonana olemisen dynamiikaksi. Elämismailma, joka on tulkinnallista ja jossa kertomukset ovat sekä keskeisiä että kaksineuvoisia. Ne eletään ja ne kerrotaan.

Ei ole lainkaan hassumpaa, että Laitinen väsymättä jaagaa kriteereitä itseymmärryksen tulkinnaalle. Näitä ovat koherenssi, totuudenmukaisuus, eettisyys, arvot, mielikuvituksen voima ja autenttisuus. Komea lista, joka loistaa voimakasta aatosta ja eetosta, jotka taasen ovat poissa näkyvistä Laitisen tavassa käsitellä koko teemavyöhyt. Edellä mainitut vaatimukset kun osoittavat kohtaan, jota ei sovi kieltää: ne ovat tavoitteita, joita ei takuulla koskaan saavuteta, mutta joita kohti yhtä takuulla on mielekästä rämpiä, kompastua, nousta ylös ja hortoilla lisää ja yhä lisää. Tämän ei-näivän paikallisuuden henkisten rokonarpien huomioimisen sijaan Laitiselle nousee ylenpalttiseksi ja ylitsepääsemättömäksi intohimoksi hahmottaa näitä kriteerejä huolellisen objektiivisesti ja lopulta myös universaalisti.

Laitisen elämismailmassa per-

soonien rooleihin kuuluu seuraava kaunis litania: he ovat läsnä ”vastaajina, vastaan tulijoina, vastaanottajina ja vastuunkantajina” (145). Neljä v-sanaa, jotka kaipaavat muutaman lisäyksen. Missä ovat välistävetäjät, väliinputoajat ja vaihtelevasti välittävät? Siis ne kaikki ei niin siistit ja sutjakkaat osa-alueet elämismailmasta, joita voi puolustaa ei-objektiivisesti mutta soveltaen universaalisti.

Ja niin – kun mennään syviin vesiin, mureen pesiin – tätä arjen tunkkaista yhtäaikaista alijäämää ja ylitsevuotavaa rämettä ei saa objektiiviseksi edes tehokkaimmalla teleobjektiivilla. Kaikkialla kaiken aikaa tapahtuvaksi se taipuu jo huomattavasti helpommin, mutta itseään toistavaksi se jää ja jähmettyy vain jos elämismailman annetaan – intohimolla tai ilman – rapistua ja latistua, haalistua ja näivettyä. Ja kyllä, kun ei parempaan pysty, taas laulun sanoin,

nyt Asaa lainaten ”...turnajaisis seksaisin vasurist, suomalainen unelma on täydellinen tasuri, loppupeleiss vaihtoehdot hävii ...”

Mätkyt

Ja sitten – ne luvutut jälkiverot. Jälkisanat, joissa on yltäkyllin huonoa makua, mutta kun ei millään saata olla sanomatta. Sanomatta siitä, miten Laitinen kirjansa loppukevennyksenä viittaa Neil Youngin biisiin nimeltä ”Ever After”. Entäs sitten? Mikäs tässä on vikana? No, vakavasti ottaen lähes kaikki, koska myös sillä, miten ja mihin pop-musiikissa viitataan, on olemassa tietyt kriteerit, jotka menevät nyt pahasti vinoon.

Laitinen on innoissaan, koska herra Young (joka on tietysti kotoisin samasta vaahteralehtimaasta kuin Taylorkin) tässä kappaleessa laulaa, miten maailma on täynnä kysy-

myksiä ja joihinkin niistä vastataan, joihinkin ei. Lisäksi Laitinen on tyytyväinen, että sama biisi jatkaa, että maailma on täynnä vastauksia, joista toiset ovat oikeita ja toiset vääriä.

Mitä helvettiä. Jos Neil Youngiin täytyy viitata, onko pakko valita biisi, jonka sanoitusten taso on yhtä imelää kuin Imelda Marcosin kenkämake (vertailu on suora pop-viittaus, vaan mihin bändiin ja mikä biisi?). Tähän siirappiseuraan mahtuu jo edellä mainittujen mukaisesti Kanadasta kotoisin oleva Céline Dion. Keskinäisessä vertailussa tasoero löytyy enää vain siinä, että Dion käyttää huomattavasti enemmän aikaa ja vaivaa hiustensa puhtaana pitämiseen. Ja jos näin on, niin silloin sitä sopii jo viitata melkein mihinkä tahansa shampoo-mainokseen. Ne kun ovat niin pirteitä ja virkeitäkin. Ja varmasti osa elämismailmaamme.

ANTTI SALMINEN

Kirjoituksen pimeydestä

Outi Alanko-Kahiluoto, *Writing Otherwise Than Seeing. Writing and Exteriority in Maurice Blanchot*. Helsinki University Printing House, Helsinki 2007. 235 s.

Outi Alanko-Kahiluodon väitöskirja on ensimmäinen filosofi-kirjailija Maurice Blanchot'n (1907–2003) tuotantoon keskittyvä monografia Suomessa. Sellaisenaan se on pienine puutteineenkin vakuuttava esitys, joka vahvistaa kotimaista mannermaisen filosofian perustutkimusta.

Blanchot on keskeisimpiä ranskalaisen ajattelun hahmoja 1940-luvulta eteenpäin. Ilman hänen käsityksiään kielestä ja kirjoituksesta Lacanin, Deleuzen, Derridan ja kump-

paneiden olisi pitänyt keksiä hänet. Toisaalta Blanchot vetäytyi etenkin viimeisinä aikoinaan niin taidokkaasti julkisuudesta, että hänen fiktiivisyytensä ei olisi itse asiassa kovin yllättävää.

Optinen imperatiivi

Kahiluodon mukaan Blanchot'n tuotanto asettuu kokonaisuudessaan ([t]he whole of Blanchot's work) tiedon ja katseen samastamista sekä kielen läpinäkyvää välineellisyttä vastaan (12). Väitteessä on toki perää, mutta Blanchot'n kaltaisen kirjoittajan

lähestyminen tutkimuksen alkusivuilla 'tuotannon kokonaisuuden' ja 'vastakkainasettelun' käsitteillä on vaarassa jähmettää hänen ajattelunsa valmiiksi valettuun muottiin. Yhtä kaikki väite ankkuroi tutkimuksen, ja tutkimuksen edetessä Alanko-Kahiluoto pystyy suurelta osin myös perustelemaan väittämänsä. Tutkielman loppupuolella yhtä jyrkkiä muotoiluja on onneksi vähemmän.

Alanko-Kahiluoto ottaa Blanchot'n rinnalle Martin Heideggerin kielikäsityksen ja eritoten sen paljastamiseen ja kätkeytymiseen liittyvän käsitteistön. Tapa hahmottaa

Blanchot Heideggerin ja Hegelin kielikäsitteiden 'kolmanneksi', joka ei poista eikä luo kielen olemista (esim. 32) on mielekäs käsitteellistys, jota kehitetään uskottavasti luvussa "The Exteriority of Language". Samoin Levinasin filosofiaa (jonka teokseen *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence* jo työn otsikko viittaa) luetaan hienosti Blanchot'n läpi ja kanssa.

Tutkimuksen toisen hypoteesin mukaan Blanchot yhdistää näkemisen kritiikin representatiivisen kielikäsitteiden kritiikkiin (15). Oletus ei ole erityisen hurja, mutta täsmällinen ja sellaisenaan hyvä lähtökohta tutkimukselle. Alanko-Kahiluoto väittää, että näkemisen teema ja varsinkin sen suhde kirjoitukseen olisi Blanchot-tutkimuksen sokea piste (13–14). Tämä ei täysin pidä paikkaansa. Esimerkiksi Emmanuel Alloa on käsitellyt samoja teemoja¹.

Mikä toinen ja kenen väkivalta?

Alanko-Kahiluoto päästää itsensä turhan helpolla pohtiessaan tutkimuksensa keskeiskäsitteitä 'toista/ Toista' ja 'toiseutta' tutkimuksen alussa (12) ja uudelleen vasta aivan tutkimuksen viimeisillä sivuilla (221–224). Tutkimuksen sisällä toiseudesta on vaarassa tulla nimi paitsi toisen ihmisen perustavalle tuntemattomuudelle, myös kaikille niille ajattelun ja kirjoituksen rajoille, joista on vaikea tai mahdoton saada otetta. Blanchot'laisessa mielessä tämä on varmasti perusteltua, koska kuten alati muistetaan mainita, toisen määrittely tuhoaa toiseuden. Siitä huolimatta toiseuden määrittelemättömyys on vaarassa tehdä siitä kaiken vieraan ja vaikean kaatoluokan. Ongelma ei tosin ole niinkään Alanko-Kahiluodon väitöskirjan oma, vaan sen yleisemmän diskurssin, johon hän tutkimuksellaan liittyy.

Tutkimuksen käsitystä väkivaltaista voi kritisoida samasta syystä. Vaikka Alanko-Kahiluoto seuraa taitavasti Heideggerin ja Derridan kritiikkejä nimeämisen ja representaation väkivaltaisuudesta, väkivallan ajatus uhkaa jäädä epämääräiseksi ja

turhan yleiseksi. Kuten toiseus, myös käsite 'väkivalta' menettää erottelukykynsä, jos valo ja näkeminen (19, 30), representoiva ajattelu (23) ja kielen alkuperä (32) nimetään yhtä kaikki väkivaltaisiksi tarkemmin määrittelemättä, millaisesta väkivallasta lopulta on kyse, ja miten se vaikuttaa tekstin tasolla tai sen ulkopuolella.

Esimerkiksi Alanko-Kahiluodon tulkittessa Blanchot'n ja Derridan suhdetta väkivallan ja toiseuden käsitteet ovat vaarassa yleistyä kohtuuttomasti: *Language is a violent opening of communication, an opening which alone makes it possible to approach the other. [...] Since all language (both 'poetical' and 'philosophical') is essentially violent, it is not possible to think of literary language as 'the realm of the unrevealed'.* (31–32)

Ei-mistään eittämättömästi

Alanko-Kahiluoto onnistuu hienosti kontekstoimaan Blanchot'n kirjallisuuden ideaalin, 'ei-minkään paljastamisen' Hegelin ja Heideggerin kaksoisdoksella (17). Blanchot leikittelee jatkuvasti ei-minkään (*le rien*) kaksoiskuvalla: yhtäältä se toimii negaationa, toisaalta havaittuna olemattomuutena, joka johtaa kirjoitukseen.

Vaikka Alanko-Kahiluoto keskittyy pääosin ei-mihinkään negaationa, myös positiivinen ei-mikään, jonka kieli voi asemoida, nostetaan esiin (124). Tämän kielellisen ei-minkään 'olemista' olisi voinut avata vielä enemmän esimerkiksi Heideggerin avulla. Nyt Blanchot'n käsityksiä ei-mistään esitellään kyllä Sartren ja Bataillen vastaavien pohdintojen valossa. Kokonaisuudessaan Alanko-Kahiluoto pystyy oivallisesti avaamaan blanchot'laisen ei-minkään merkitystä ja suhteuttamaan sen Blanchot'n pääkäsitteisiin *il y a* ja 'neutri' (*neuter*).

Silmää on viilletty ennenkin

Alanko-Kahiluoto ei käsittele aiheensa kannalta ilmeistä Georges Bataillen silmän kritiikkiä, mikä on sikäli erikoista, että hän viittaa Ba-

tailleen toistuvasti esimerkiksi lukieksaan Blanchot'n novellia "Thomas l'Obscur". Nykyistä syvempi kontekstointi toista maailmansotaa edeltävään representaation kritiikkiin olisi hyödyttänyt tutkimuksen kokonaisuutta. Siinä missä yhteydet Blanchot'n aikalaisiin ja seuraajiin kudotaan kyllä uskottavasti, Blanchot näyttäytyy historiallisen taustoituksen uupuessa miltei suurena yksinäisenä, joka turhankin omaperäisesti nousee ajattelevan silmän hirmuvaltaa vastaan. Historiallisen kontekstoinnin puutetta paikkaa onneksi kolmannen pääluvun Hegelin, Kojëven ja Blanchot'n suhteita pohtiva osio.

Kuten Alanko-Kahiluoto hyvin toteaa, kirjoitus nimenomaan *materiaalisena* pystyy kyseenalaistamaan abstrakteja kaksinaisuuksia ja ideoiden valtaa (31). Samaa blanchot'laista strategiaa olisi voinut hyödyntää nykyistä enemmän etenkin tutkimuksen alkupuolella: suorien sitaattien runsaampi käyttö ja niiden lähiluku olisi tuonut Blanchot'n ajattelua esiin myös hänen kirjoituksenaan ajatusten ja ideoiden ohelle. 'Thomas'-tulinnassa lähiluku toimii mainiosti.

Vaikeasta, toisinaan suorastaan läpinäkymättömästä aiheestaan huolimatta Alanko-Kahiluodon käsittely on ihailtavan selkeää ja vaivatta seurattavaa. Myös tutkielman kieli ei, toisin kuin monet jälkistrukturalismin läheisyydestä kumpuavat tutkimukset, mukaudu kohteensa tyyliin, vaan säilyttää siihen kriittisen etäisyyden. Paikoin tosin ollaan sillä ja rajalla, että tutkijan ottama ajatuksellinen etäisyys on vaarassa objektiivoida liikaakin Blanchot'n ajattelua. Toisaalta on huojentavaa ja yksin inhimillistä, että edes Blanchot-tutkija ei täysin pääse eroon kielen väkivallasta.

Viite

- 1 Alloa, Emanuel, Bare Exteriority. Philosophy of the Image and the Image of Philosophy in Maurice Blanchot and Martin Heidegger (-). Engl. Millay Hyatt. *Colloquy*. Vol. 10, 2005, 69–82.

JANNE KURKI

Kela jyrähtää

Toinen Vääryyskirja – Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Toim. Tuuli Hirvilammi & Markku Laatu. Kelan tutkimusosasto, Helsinki 2008. 271 s.

Itse kunkin päähän iskostuneeseen Kela-imagoon kuuluu pahimmillaan ihmisten tuloja ja menoja käyttävä keskiikäinen pihtari ja parhaimmillaankin niukkuutta, kurjuutta ja ei-oota jakava hyvinvointivaltion raunio. Liekö Kelan tutkimusosasto valjastettu propagandatehtäviin tällaisia kuvia vastaan, joka tapauksessa *Toinen Vääryyskirja* esittelee aivan toisenlaisen – todellisemman? – Kelan: puhe on oikeudenmukaisuudesta ja vähempiosaisten ja/tai haavoittuvimpien elinoloista. Miten menee nyky-Suomen työttömillä, dementiapotilailla, asunnottomilla, pätkätyöläisillä, koululaisilla, opiskelijoilla, kehitysvammaisilla, mielen-terveyskuntoutujilla...? Miten menee heillä, joiden elinoloilla todellisen sivistysvaltion pitäisi mitata nykyisyyttään?

Kirjan tavoitteet ovat epäkohtien esittelyä kunnianhimoisemmat:

”[...] sosiaalipoliittiseen keskusteluun ja päätöksenteon valmisteluun osallistuvat vain harvat. Laajempi kansalaisnäkökulma ei juurikaan pääse rikkomaan poliittisten ja taloudellisten päätöksentekijöiden ja heidän lähipiiriinsä kuuluvien näkemystä sosiaaliturvajärjestelmän tilasta ja kehittämistarpeista. Heidän tietojaan väheksymättä pidämme ilmeisenä, että keskusteluun tarvitaan mukaan myös tavallisen kansalaisten ja sosiaaliturvan asiakkaiden sekä heitä lähellä olevien työntekijöiden ja edunvalvojen äänet. Tässä kirjassa keskusteluun osallistuvat sosiaaliturva-alan ammattilaiset sekä asiakasryhmiä edustavat järjestöihmiset.” (10)

Kirja on siis kutsu kansalaiskeskusteluun siitä, mihin ja miten yhteisiä varoja tulisi käyttää ja kohdentaa.

Ruohonjuuritason asiantuntijoita on pyydetty esittämään sekä ajankohdittaisia ongelmia että ratkaisuehdotuksia. Kirja sisältää hämmästyttävän vähän tilastotietoja: tilastollisen analyysin sijalla on kirjoittajien oma-kohtaisia havaintoja ja päätelmiä.

Kuudessatoista artikkelissa käsitellään kansalaisten työvoimatoimistoissa ja Kelassa kohtaamaa ”institutionaalisen lannistamisen kulttuuria”, apurahataiteilijoiden ja opiskelijoiden asemaa, pätkätyöntekijän työttömyysturvaa, omaishoidon realiteetteja, pitkäaikaistyöttömyyttä, päihderiippuvaisten ongelmia, maahanmuuttajien mielen-terveyspalveluja ja niin edelleen. Kaikki nimenomaan niitä tärkeitä aiheita, jotka mainitaan poliitikkojen äänenkalastelupuheissa, mutta joiden kohdalla harvoin päästään konkreettisiin parannuksiin.

Sokerina pohjalla on toiseksi viimeisin puheenvuoro, Lilli Autin ja Miikkael Liukkosen ”Perusturvarikos”. Artikkelin kuuluisi saada laajempaakin huomiota, sillä siinä jäljet johtavat syytetyhtäisiin: kaikesta kurjuudesta ei voi syyttää globalisaatiota ja markkinavoimia, vaan jotkut nimettävissä olevat henkilöt tekevät jatkuvasti yksilöitävissä olevia konkreettisia päätöksiä, jotka ovat johtaneet nykyiseen tilanteeseen ja pitävät sitä yllä. Autti ja Liukkonen lähtevät liikkeelle siitä painavasta huomiosta, että kuntien ja muun julkisen vallan vastuu ihmisten perusoikeuksien toteutumisesta on kirjattu perustuslakiin. Tästä huolimatta kunnat alibudjetoivat jatkuvasti sosiaali- ja terveyshuollon toimintoja. Joku siis rikkoo lakia aivan tietoisesti. Oikeusvaltiossa lain rikkomisen oletetaan johtavan jonkinlaiseen sanktioon. Jotta asioihin saataisiin konkreettisia muutoksia, eivätkä muutokset

jäisi juhla- ja vaalipuheisiin, pitäisikö luottamus- ja virkamiehet ja -naiset saattaa juridiseen (ei siis vain eettiseen tai poliittiseen) vastuuseen päätöksistään: rikos on rikos, tehtiin se sitten poliittisella yhteispäätöksellä tai ei.

Niteeseen liittyy yhteistyöhankkeenä Taideteollisen korkeakoulun kanssa tehty DVD-levy, joka sisältää kuusi vääryysaiheista lyhytelokuvaa. Aiheen takia katsoja saattaisi odottaa kuutta kaurismäkilyhennelmää, mutta levyllä on kuusi hyvin erilaista otosta suomalaisten arkipäivistä: millaista on odottaa ja odottaa puhelimesta ja jonoissa, millaista on toimia omaishoitajana, millaista on tukiasuntolan arki ja niin edelleen. Nämä elokuvat poikkeavat virkistävästi toisistaan, ja ne ovat hyödyn- täneet raikkaasti elokuvaformaatin mahdollisuuksia.

Kirjauutuuden vahvuus on tinnimättömässä pyrkimisessä tyhjänpuhumisen taakse kansalaisen arkitodellisuuteen. Tavoitteet ovat hatunnoston arvoisia: demokratiassa näin tärkeistä asioista päättämisen pitäisi tosiaankin perustua laajaan keskusteluun. Nämä vahvuudet implikoivat samalla kirjan heikkouksia. Selvästikin kirjan aihealue on niin laaja, ettei siinä millään pystytä analysoimaan kunkin ongelma- kohdan monisyistä todellisuutta kovin tarkkaan. Esimerkiksi päihde- ongelmahoitojen syväerittelyn sijasta herätellään niitä, jotka eivät tunne problematiikkaa. Lisäksi keskustelun synnyttäminen tuntuu kovin optimistiselta tavoitteelta. Näin tärkeässä aiheessa on kuitenkin parempi kaatua saappaat jalassa kuin jäädä tuppisuuna turvaan jöröttämään.